

śrī-rūpa-gosvāmi-prabhupāda-praṇītaḥ

śrī-vidagdha-mādhavaḥ

śrīla-śrī-yukta-viśvanātha-cakravarti-kartr̄ka-ṭīkā-sametaḥ |

Texts used in making this edition:

1. (ed.) Sri Satyendranath Basu. Kalikata: Basumati Sahitya Mandir. (n.d.) This is the source of the commentary and is the primary authority for the text. Where this text is manifestly wrong and not corroborated by the commentary, I have turned to (2) below.
2. (ed.) Pandit Ramakanta Jha. (Haridas Sanskrit Series, 289) Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1970. I have followed the numbering of this text.

The commentary is attributed to Vishwanath Chakravarti, but as it is nearly everywhere limited to the chaya of the Prakrit, I have some doubts of the authenticity of this attribution. Where there is a conflict of readings, I have followed the commentary where possible. On the whole, though, the Chowkhamba text is more correct.

Text entered by Jagadananda Das, November 2003.

--o)0(o--

śrī-vidagdha-mādhavaḥ

(1)

prathamo'ṅkah

śrī-śrī-kṛṣṇa-caitanya-candrāya namah |

venu-nāda-vilāsaḥ

sudhānām cāndriṇām mādhurīmonmāda-damanī
dadhanā rādhādi-praṇaya-ghana-sāraiḥ surabhitām |
samantāt santāpodgama-viṣama-samsāra-saraṇīḥ
praṇītām te ṭṛṣṇām haratu hari-lilā-sikhariṇī ||1||¹

api ca –

anarpita-carīm cirāt karuṇayāvatirṇah kalau
samparyitum unnatojjvala-rasām sva-bhakti-śriyam |
hariḥ puraṭa-sundara-dyuti-kadamba-sandīpitah
sadā hṛdaya-kandare sphuratu vah śaci-nandanaḥ ||2||²

¹ viśvanātha-cakravartinā viracitā śrī-vidagdha-mādhava-vivṛtiḥ –

vṛṇḍāṭavīśvara-sabhājana-rājamāna-
śrī-rūpa-nāma-guṇa-sūcaka-kāvya-ratnam |
mac-citta-sampūṭam alankurutām tad iksā-
saubhāgya-bhājam api śīghram amūm vidhattām ||

atha tair darśanīyāvayavair udāra-vilāsa-hāsekṣita-vāma-sūktaiḥ | hṛtātmano hṛta-prāṇāṁś ca bhaktir anicchato
me gatim aṇvīm prayuṇkte iti bhāgavatiya-padya-nibandha-prasiddhārthaka-tac-chabda-nirdeśair yair eva
darśanīyāvayavodāra-vilāsādibhir hṛta-manah-prāṇā bhakti-rasikās te eva kiḍrśā darśanīyāni nayanānandakāni
śrīmad-aṅgāni | evām kiḍrśāni vā tāni udāra-hāsekṣita-vāma-sūktāni paramānanda-dāyaka-lilā-višeṣa-sundara-
manda-hāsāvaloka-ramaṇīya-bhṛīgī-vyañjakāni vākyānīti śrotra-jījñāsāyām satyām parama-rasika-mukuta-
manīḥ so'yatām hṛtātmanāvibhāvita-śrī-vidagdha-mādhava-nāṭkenaiva tāni darśanīyān bhagavad-aṅgāni udāra-
vilāsa-manda-hāsāvaloka-rasanīya-narma-bhaṇgī-vyañjakāni vākyāni cābhinetu-kāmaḥ smṛṣṭīta-nāndī-
prayogena parama-maṇgalām sakala-prayojana-mauli-bhūtaṁ vastu nirdiśati sudhānām iti | hari-lilā-rūpā
śikhariṇīm rasālā-vṛtta-bhedayor iti viśvah | ṭṛṣṇām kiḍrśī ? samantāt sarvataḥ santāpānām ādhyātmikādīnām
udgamo yasyām evambhūtā yā samastād viṣamā deva-nara-sthāvara-prāpaka-lakṣaṇā saṁsāra-rūpā saraṇīḥ
panthāḥ | tat-praṇī.tām tat-paryāṭana-janitām ity arthaḥ | hari-lilā-śikhariṇī kiḍrśī ? candra-sandhinīnām
sudhānām mādhurīmnā hetunā ya unmādo'ham eva sarvato mādhurya-śālinīti yo'haṅkāras tam damayitum
śilām yasyāḥ sā punah kathambhūtā rādhādīnām praṇaya eva ghanasārāḥ karpūrāś taiḥ surabhitām
saugandhyām, pakṣe manohāritaram dadhānā | sugandhau ca manojñe ca vācyavat surabhiḥ smṛtāḥ iti viśvah
||1||

² atha yat-preraṇayā tādṛśā apūrva-nāṭaka-nirmāṇe śaktis tasya mahāprabhoḥ paramābhīṣṭa-devasya sphūrtm
āśīsayati anarpiteti | mahāprabho sphūrtim vinā hari-lilā-rasāsvādanānupatter iti bhāvāḥ | vo yuṣmākām
hṛdaya-rūpa-guhāyām śācīnandano hariḥ pakṣe simhāḥ sphuratu | yaḥ śācīnandanaḥ kalau svabhakti-śriyam
sva-bhajana-sampattīm karuṇayā samarpayitum avatirṇah | kathambhūtām ? anarpita-carīm | kenāpi na arpita-
pūrvām | nanu kapila-devādibhiḥ sva-māṭrādibhyo bhagavad-bhajanaṁ kim nopadiṣṭam ? tatrāha sakala-rasa-

(nāndy-ante)

sutradhārah: alam ati-vistareṇa ³ bho bhoḥ ! samākarmyatām | adyāharī svapnāntare samādiṣṭo’smi bhaktāvatāreṇa bhagavatā śri-śaṅkara-devena⁴ yathā, "aye tāṇḍava-kalā-paṇḍita ! iha kila ballavī-cakra-ceto-vṛtti-makarī-vihāra-makarālayasya niravadya-veṇu-vādana-vidyā-svādhyāya-siddhīnām prathamādhyāpakasya sugandhi-puṣpāvali-saundarya-tuṇḍilāyām aravinda-bāndhava-nandinī-tirāntah-kānana-lekhāyām avalambita-matta-puṁs-kokila-līlasya paramānanda-vardhini govardhana-nitambe sambhṛta-navyāmbudāḍambarasya kiśora-śiro-maṇer nanda-nandanasya prema-bharākṛṣṭa-hṛdayo nānā-dig-deśataḥ sāmprataṁ rasika-sampradāyo vṛṇḍāvana-vilokanotkaṇṭhayā keśi-tirthopakaṇṭhe samīyivān ⁵

sa ca dhanyah |

krtam gopī-vṛndair iha bhagavato mārgaṇam abhūd
ihāsit kālindī-pulina-valaye rāsa-rabhasah |
iti śrāvam śrāvam caritāmāsakṛd gokula-pater
luṭhann udbāṣpo’yaṁ katham api dināni kṣapayati ||3||⁶

sad-bhāve’pi unnata ujjvala-raso yasyām tām bhakti-śriyam | tathā cojjvala-rasa-pradhānā bhaktir nopadiṣṭeti bhāvah | kathambhūtah ? puratāt suvarṇād api sundara-dyuti-samūhena sandipitah | evam sati parvata-kandarāyām uditah simho yathā trasthān hastino nāśayati tathā yuṣmākam hṛdaya-kandarāyām uditah | śacīnandana-svarūpaḥ simho hṛd-roga-rūpa-hastino nāśayatv iti dhvaniḥ ||2||
³ nāndī-svarūpa-śloka-dvayasyānte sūtradhāra āheti śeṣah | sūtradhāro’ta śrī-rūpa-gosvāmī | atra śloka-dvayam evāstu ativastareṇālam iti sarva-nātakasyādau sabhyānām ākāṅksā-vardhanārthām sūtradhārasyeyam uktih | nāndī-lakṣaṇām **nāṭikā-candrikāyām** (14-16)-

prastāvanāyām tu mukhe nāndī kāryā śubhāvahā ||
āśīrnamaskriyā-vastunirdeśānyatamānvitā ||15||
aṣṭabhir daśabhir yuktā kim vā dvādaśabhiḥ padaiḥ ||
candranāmāṇkitā prāyo mangalārtha-padojjvalā |
maṅgalām cakra-kamala-cakrora-kumudādikam ||16||

prastutasyārthasyāvatarāṇām prastāvanā | prastutasya rādhā-mādhavayoḥ sambhoga-rūpārthasyāvatarāṇām ghaṭitam iti prasiddham ity arthaḥ | atreyām sudhānām iti dvādaśa-padā nāndī ||3||

⁴ śrī-śaṅkara-deveneti brahma-kuṇḍa-tīra-vartinā gopīśvara-nāmnā ||4||

⁵ svapne śaṅkarādeśam evāha yathet | aye nr̄tya-kalāyām paṇḍitah śrī-rūpah nanda-nandanasya premnātiśayākṛṣṭa-hṛdayo rasika-sampradāyah | vṛṇḍāvana-vilokanotkaṇṭhayā keśi-tīrtha-samīpam nānā-dig-deśataḥ sāmprataṁ samīyivān ity arthaḥ | **līlā-premñā priyādhikyaṁ mādhuryaṁ venu-rūpayoh |** ity asādhāraṇām proktam govindasya catuṣṭayam || [Br̄s 2.1.43] iti rasāmṛta-sindhūkta-diśa | asādhāraṇeir eva guna-catuṣṭayair nandanandanām viśināṣṭi | priyāṇām yat ādhikyām tan-mūlakam evānyad-guna-trayam iti | atrāpy atulya-premnā priyāṇām sadā prathamaṁ tenaiva viśināṣṭi ballavītī | ballavī-samūhasya ceto-vṛtti-rūpa-makaryā vihārārthām makarālayasya samudra-rūpasya | venu-mādhuryam āha niravadyeti | līlāyām tu vrajamātra eva mathurāditah pūrṇatamatve’pi śrī-vṛṇḍāvane’tivaiśiṣṭyam āha sugandhīti | sugandhi-puṣpāvali-saundaryeṇa tuṇḍilāyām yamunā-tīrānte kānana-lekhā vana-śrenī tasyām avalambitā matta-puṁs-kokilasyaiva līlā yasya rūpa-mādhuryam āha paramānanda-vardhini govardhana-nitambe sambhūtah pūrṇa-nāvāmbudasyaiva ādambaro vikramo yasya kiśora-śiromañer iti kaiśore nitya-sthitim dyotayati ||5||

⁶ sa ca rasika-sampradāyo dhanyah | iha sthale gopī-vṛndair bhagavataḥ kṛṣṇasya anveṣaṇam abhūt | evam iha rāśajanya rabhaso harṣa āśit | iti gokula-pater asakṛc-caritraṁ śrutvā luṭhann ayaṁ rasika-sampradāyah śrī-kṛṣṇa-virahena katham api dināni kṣapayati ||6||

tad idānim etasya bhakta-vṛṇdasya mukunda-viśleṣoddīpanena bahir bhavantah prāṇāḥ kam
api tasyaiva keli-sudhā-kallolinīm ullāsayatā parirakṣaṇiyā bhavatā | mat-kṛpaiva te sāmagrīm
samagrāyiṣyati" iti |⁷ tenādiya jagad-guror asya nideśam evānuvartisye |

pāripārśvikah (praviṣya) : bhāva, bhavatā nibaddhasya vidagdha-mādhava-nāmno navīna-
nāṭakasya prayogānusāreṇa gṛhīta-bhūmikāḥ kuśilavā rāṅga-praveśāya tatra-bhavantam
anujñāpayanti |⁸

sutradhāraḥ: māriṣa ! nirmitah kim iti tan-nāṭaka-paripāṭibhir varṇikā-parigrahaḥ | (kṣaṇam
vimṛṣya) bhavatu,

mamāśmin sandarbhe yad api kavitā nātilalitā
mudam dhāsyanty asyāṁ tad api hari-gandhād budha-gaṇāḥ |
apaḥ śālagrāmāplavana-garimodgāra-sarasāḥ
sudhīḥ ko vā kaupīr api namita-murdhā na pibati ||4||⁹

pāripārśvikah bhāva, rāṅga-lakṣmī-kauśala-stutibhir eva sabhyān abhyārthayāmahe | yad amī
vidyādibhir devān api tān upālabdhūm utsahante kim uta naṭān asmān ||¹⁰

sutradhāraḥ: māriṣa, kṛtam etayā vṛthopacāra-caryayā, yataḥ --

aprekṣya klamam ātmāno vidadhāti prītyā paresām priyāṁ
lajjante dūritodyamād iva nija-stotrānubandhād api |
vidyā-vitta-kulādibhiś ca yad amī yānti kramānam namratām
ramyā kāpi satām iyāṁ vijayate naisargikī prakriyā ||5||¹¹

⁷ tat tasmād idānīm tasya śrī-kṛṣṇasyaiva kām api keli-sudhā-rūpa-kallolinīm nadīm ullāsayatā āvirbhāvayatā
bhavatā etasya bhakta-vṛṇdasya yaḥ kṛṣṇa-viśeṣas tasyoddīpanena bahir bhavantah prāṇāḥ parirakṣaṇiyāḥ |
tāḍrśa-lilā-granthātā sampādayitūn sāmagrīm samagrāyiṣyati | samagrām sakalarām pūrṇām akhaṇḍām syād
anūnakam ity amaraḥ ||7||

⁸ asya mahādevasyājñānīm pālayiṣyāmīty arthaḥ | tāḍrśa-rasika-sabhā-madhye praviṣya pāripārśvika āha | paritah
pārśvām caratīti pāripārśvikah sūtradhārasya śiṣya-rūpo naṭāḥ | bhāva ! he vidvan ! nātyoktau bhāva-vidvān
athābuktam ity amaraḥ | tāḍrśa-nāvīna-nāṭakasya prayogānusāreṇa gṛhītā bhūmikā rādhikā madhumaṅgalādy-
ucita-veśa-bhūṣā yaiḥ | evambhūtāḥ kuśilavā naṭā rāṅge nṛtya-bhūmau praveśārthaṁ tatra-bhavantam ity eka-
padām pūjya-bhavantam anujñāpayanti ||8||

⁹ tad-anantaraḥ sūtradhāra āha māriṣeti śiṣya-rūpa kiṁcid ūna-naṭa-sambodhanam | tathā coktam bharatena |
mānyo bhāva iti jñeyām kiṁcid ūnas tu māriṣah | vidagdha-mādhava-nāṭaka-rūpaḥ paripāṭibhir varṇikā-
parigrahaḥ rādhikā madhumaṅgalādy-ucita-veśa-bhūṣā-parigraho yuṣmābhīḥ kiṁ nirmitah | kṣaṇam vimṛṣya
sahasā krtam cetbhavatu ity uktvāha | mamāśmin nāṭaka-rūpa-sandarbhe kavitā nātilalitā na manoharā tathāpi
hari-gandhād asyāṁ kavitāyāṁ budha-gaṇā mudām dhāsyati | atra dṛṣṭāntah | śālagrāma-snānena jāte yo
garimodgāro garmia-prakāśah | tena sarasāḥ kaupīr api apaḥ kūpa-sambandhy api jalām sudhīḥ namita-mūrdhā
na pibati ||9||

¹⁰ pāripārśvika āha – he bhāva ! yadyapi asmākam nṛtya-kauśalam nāsti tathāpi nṛtya-lakṣmyāḥ kauśalam
stutibhir eva sabhyān vayam abhyārthayāmahe yuṣmābhīḥ kṛpayā nṛtye'smin kauśalam svīkriyatām iti
prārthanām | ādau kariṣyāma ity arthaḥ | yad yasmāt yad amī sabhyā vidyādibhir devān api upālabdhūm
nyakkartum utsahante | sūtradhāra āha – māriṣa vṛthaiva ya upacāro'nya-dharmāṇām anyatrāropa ity arthas
tasya caryāyā kṛtaṇ alam vyartham ity arthaḥ | yuga-paryāptayoh kṛtam ity amaraḥ ||10||

(samantād avalokya, sa-harṣamuccaiḥ) haṁho ballava-simha-priyāḥ | bhagavad-dharmajñā-goṣṭhī-gurūṇām api yuṣmākam samakṣam kim apy esa vivakṣamāṇas tāṇḍaviko nirapatrapāṇām padavīm āroḍhum upakramate | tad imāṁ kṣamadhvarī cāpalārabhatim | (iti sa-prāṇamāṁ paśyan)¹²

abhivyaktā mattah prakṛti-laghu-rūpād api budhā
vidhātrī siddhārthān hari-guṇa-mayī vah kṛtir iyam |
pulindenāpy agniḥ kim u samidham unmathyā-janito
hiranya-sreṇīnām apaharati nāntah-kalūṣatām ||6||¹³

tad idānīm abhiṣṭa-devam bhagavantam anusmr̄tya nṛtya-mādhurīm ullāsayāmi | (ity añjalim baddhvā)

prapanna-madhurodayaḥ sphurad-amanda-vrndāṭavī-
nikuñja-maya-maṇḍapa-prakara-madhya-baddha-sthitih |
niraṅkuśa-kṛpāmbudhir vraja-vihāra-rajyan-manāḥ
sanātana-tanuh sadā mayi tanotu tuṣṭim prabhūḥ ||7||¹⁴

pāripārśvikah: bhāva, paśya paśya !

bhaktānām udagād anargala-dhiyām vargo nisargojjvalaḥ
śīlaiḥ pallavitaḥ sa ballava-vadhū-bandhoḥ prabandho’py asau |
lebhe catvaratām ca tāṇḍava-vidher vrndāṭavī-garbha-bhūr
manyē mad-vidha-puṇya-maṇḍala-parīpāko’yam unmilati ||8||¹⁵

tat tvarasva rasa-mādhuri-pariveṣaṇāya |

sutradhārah: māriṣa, nīrasāvalī-vaimukhyād viśāṅkamāno manthara ivāsmi |

¹¹ yathā duritodgamād duritotpādaka para-dāra-para-dravya-duritodgamāt sajjanā lajjante, tathaiva bhakta-janā nija-stotrānubandhād api lajjante | kramād iti vidyādīnām ādhikye adhikaiva namratā adhikataratve’dhikatayā adhikatamatve’dhikatamā iti dik ||11||

¹² āveśena sambodhane haṁho śabda iti ballava-simhasya gopa-sreṣṭhasya kṛṣṇasya priyā bhaktāḥ bhagavad-dharmajñā-sabhāyām gurūṇām yuṣmākam | esa tāṇḍaviko naṭo vivakṣamāṇo vaktum icchan brūṇ vyaktāyām vāci ity asmāt | nirapatrapāṇām nirlajjānām iti sa-prāṇamāṁ paśyan san sūtradhāra āha ||12||

¹³ vo yuṣmān siddhārthān vidhātrī śīlārthe tṛṇ prakṛtyā svabhāvena kṣudra-rūpāt | vyaṅga-pakṣe tu prakṛtyā laghu kṣudraś cāsau rūpa-nāmā ceti sva-nāmāpi dyotitam | pakṣe prakṛtyā laghuś cāsau rūpaś ceti sarasvatī tu tad-dainyāmāsaḥamānā tam eva stāvayati prakṛṣṭām kṛtīm laghu śīghram rūpayatīti nibadhnātīty arthaḥ ||13||

¹⁴ vraha-vihārā vraje ye vihārās teṣu rajyan-manā yasya | pakṣe vraje vihāro yasya sa vraja-vihārah kṛṣṇāḥ asmin rajyan-mano yasya | yad vā, vraje vihāro yayos tau vraja-vihārau rādhā-kṛṣṇau tayo rajyan-mano yasya | anya-pakṣe sanātana-nāmnī tanur yasya | sanātanī nityā tanuryasya sa kṛṣṇa iti ca | prapanneṣu madhura-karuṇā-maya udayo yasya | prapanno madhurasya śrīgāra-rasasya udayo yasmād anyat spaṣṭam ||14||

¹⁵ bhaktānām iti tatrāpi anargala-dhiyām iti pātra-vaiśiṣṭyam uktāḥ | etādṛśo ballava-vadhū-bandhoḥ kṛṣṇasya asau vidagdha-mādhava-svarūpa-prabandhas tatrāpi śīlair iti svabhāvokty-alaṅkāraiḥ pallavito vistārita etena vastu-vaiśiṣṭyam | tāṇḍava-vidher nṛtya-vidher lebhe catvaratām iti vrndāṭavī tatrāpi tad-garbha-bhūr rāsa-pīṭha-rūpā iti deśa-viśiṣṭyam tu vaksyate iti so’yam vastanta-samaya ity ādinā ||15||

pāripārśvikah: bhāva, kṛtam atra śaṅkayā | yataḥ |

udāsatāṁ nāma rasānabhijñāḥ
kṛtau tavāmī rasikāḥ sphuranti |
kramelakaiḥ kāmam upekṣite’pi
pikāḥ sukhāṁ yānti paraṁ rasāle ||9||¹⁶

tad ārabhyatāṁ sāmājika-cetaś-camatkārāya gāndharva-brahma-vidyā |

sutradhāraḥ: māriṣa, paśya paśya |

so’yaṁ vasanta-samayaḥ yasmin
purṇām tam iśvaram upodha-navānurāgam |
guḍha-grahā rucirayā saha rādhayāsau
raṅgāya saṅgamayitā niśi paurṇamāsi ||10||¹⁷

(nepathye): aye nartaka-sāmanta-sārvabhauma ! katham bhavataḥ karṇa-purī-bhūtā bāḍham
nigūḍheyām sandarbha-maṇjarī, yad aham rādhayā sārdham iśvaram tam saṅgamayiṣyāmīti¹⁸

sutradhāraḥ (savismayām nepathyābhimukham avalokya) aho, katham ita eva bhagavati
paurṇamāsi | paśya paśya |

vahanti kāṣāyāmbaram urasi sāndīpani-muneḥ
savitrī sāvitrī-sama-rucir alām pāṇḍura-kacā |
surarṣeh śisyeyām parijanavatī nanda-bhavanād
ito mandām mandām sphuṭam uṭaja-vīthīm praviśati ||11||¹⁹

tad āvām apy agrataḥ karaṇiyām varṇikāṅgikāram ālocayāva | (iti niṣkrāntau)

prastāvanā

(tataḥ praviśati sa-parijanā paurṇamāsi |)

¹⁶ tat tasmāt he sūtradhāra rasa-mādhuri-pariveṣaṇāya tvarasva | kāla-deśa-vastūnām vaiśiṣṭye sati vilambo na yuktah | sūtradhāra āha he māriṣa | mat-kṛta-nāṭakasya śrī-kṛṣṇe jaṭilādinām kaṭūkti-ghaṭita-parakīya-rasa-pradhāna-varṇana-mayatvāt tac-chravaṇenāitat sādhu-sabhā-madhyā-praviṣṭānām nīrasa-śreṇīnām vaimukhyān mukha-parāvartanād viśāṅkamāno’ham | udeti nāma prakāṣye rasānabhijñā udāsatāṁ udāśinā bhavantu | navā-nāṭaka-rūpa-kṛtau tu rasikā eva sphuranti | kramelakair uṣṭraiḥ kāmarūpān yatheṣṭam upekṣite’pi rasāle āmra-paramā kevalān pikā eva sukhāṁ yānti ||16||

¹⁷ tamyā rajanyā iśvaram candraṁ tam prasiddham iśvaram kṛṣṇām ca upodhaḥ prāpto navo’nugato rāgo raktimā yena kṛṣṇa-pakṣe spaṣṭām gūḍhāgrahā nava-grahā yasyām sā pakṣe gūḍho graha āgraḥo yasyāḥ sā ruciṁ rāti grhnātīti tasyā śobhanayā rādhayā viśākhā-nakṣatreṇa | kṛṣṇa-pakṣe spaṣṭam | rādhā viśākhā ity amaraḥ | prati vaiśākha-pūrṇimāyām prāyo viśākha-nakṣatrasya sambhavāt raṅgāya śobhanārtham | kautuka-rahasyam āviṣkartum ca paurṇamāsi titih bhagavatī ||17||

¹⁸ nartaka-sāmanteṣu madhye sārvabhaumāḥ sarva-bhūmau viditaḥ atikhyāta ity arthaḥ ||18||

¹⁹ nepathābhimukham raṅga-śālābhimukham | nepathyām raṅga-bhūmau syān nepathyām ca prasādhane iti viśvāḥ | uṭaja-vīthīm parṇāśālāyāḥ panthānam ||19||

paurṇamāśī ("aye nartaka-sāmanta" iti paṭhitvā) : hanta vatse nāndīmukhi ! kim api kamanīyam gāyatā sphuṭam ānanditāsmi naṭendreṇa |²⁰

nāndi: bhaavadi | kim jahattham edam ?²¹

paurṇamāśī :

sambhāvye phalam alambita-mūla-puṣṭes
tat tādṛśam kva mama bhāgya-taror varoru |
yenānayoh subhagayor uciṭā bhaveyam
śrīṅgāra-māṅgalikayor nava-sāṅgamāya ||12||²²

nāndi: bhaavadi, ja{i} visahāṇu-ṇandīnī rāhiā tue kahneṇa saṅgamanījjā, tado saṅgamāṇu-
ulabāsaṁ goulam ujjhia sāntaṇu-bāsa-saṇṇe bhāṇu-titthe kim ti eṣā saṅgobia rakkhidāśī |²³

paurṇamāśī : vatse, nr̄śāṁsataḥ kāṁsa-bhūpateḥ śaṅkayā |²⁴

nāndi: bhaavadi, tahabi kaham raṇṇā viṇṇādā rāhī ?²⁵

paurṇamāśī : rādhā-saundarya-vṛṇḍam eva vijñāpane nidānam | yataḥ –

lokottarā guṇa-śriḥ
prathayati parito nigūḍham api vastu |
pihitām api prayatnād
vyanakti kasturikām gandhah | |13||²⁶

nāndi: bhaavadi, jasoā-dhattīe muhurāe appaṇo ṇattiṇī rāhiā goula-majjhe āṇia jaḍilā-
puttassa ahimaṇṇuṇo hatthe ubbāhidā tti, tādisam jebba asamañjasam āpaḍidam | jaṁ
kahṇādo annena puriseṇa tādisīṇam kara-pphāṁsaṇam tado kadham tumam tumam ḥiccindā
bia dīsasi ?²⁷

paurṇamāśī : tasyaiva hetoh |

²⁰ arthasya pratipādyasya tīrthaṁ prastāvanocaye | paurṇamāśī tataḥ praviśati | tato vadati | evam eva sarvatra
prathmāstānam vadati kriyāyah sambandhah ||20||

²¹ bhagavati ! kim khalu yathārtham etat ? ||21||

²² na lambhitam na prāpitaṁ mūlām prayujyam karma puṣṭim yena bhāgya-taruṇā tasya | śrīṅgāra-māṅgalam
anarhata iti śrīṅgāra-māṅgalikau tayos tad arhatī ||22||

²³ bhagavati yadi vṛṣabhāṇu-nandīnī rādhikā tvayā kṛṣṇena saṅgamanīyā tadā saṅgamāṇukūla-vāsaṁ tyaktvā
santanu-vāsa-samījñe bhāṇu-tīrthe kim iti eṣā saṅgopa-rakṣitā āśit ||23||

²⁴ nr̄śāṁso ghātukaḥ krūra ity amaraḥ ||24||

²⁵ bhagavati, tad api katham rājñā vijñātā rādhā ? ||25||

²⁶ guṇa-śriḥ guṇa-sampattiḥ ||26||

²⁷ bhagavat | yaśodā-dhātryā mukharayā ātmano naptrī rādhā gokula-madhye āṇiya jaṭilā-putrasya abhimanyor
haste udvāhitāsti | tādrśam evāsamañjasam āpaṭitam yasmāt kṛṣṇād anyena puruseṇa tādrśinām kara-sparśanam
tadā katham tvarī niśintā iva drṣyase ? ||27||

nāndi: kahāṁ bia |

paurṇamāśī (vihasya) : tad vañcanādy-artham eva svayaṁ yoga-māyayā mithyaiva
pratyāyitām tad-vidhānām udvāhādikam | nitya-preyasya eva khalu tāḥ kṛṣṇasya |²⁸

nāndi (sa-harṣam) tā bāḍham tumāṁ ḥiccidāsi saṁbuttā, jaṁ esā ajja goula-majjhe āṇidā |²⁹

paurṇamāśī : vatse, satyāṁ bravīṣi | kāṁsataś cintā me śaithilyam ivopalabdhā, kintu
duṣṭābhimanyutah sphuṭāṁ anyā sāmpratam ajaniṣṭa |

nāndi: kerisi sā ?

paurṇamāśī :

ballavi-nava-latāsu raṅgiṇāṁ
kṛṣṇa-bhṛṅgāṁ adhigatya matsarī |
rādhikā-puraṭa-padminīṁ ayāṁ
netum icchati punar vanāntaram ||14||³⁰

nāndi: etthabi joa-māā jjebbā samāhāṇāṁ karissadi |³¹

paurṇamāśī : putri, ko jānāti svatantrāyās tasyāś caritam ? yata īdrše'rthe sā taṭasthāyate |³²

nāndi: aṇṇo bā ettha kobi ubāotthi jeṇa eso padibaddho bhave |³³

paurṇamāśī : vatse, tatra mayā pratibhuvā bhavantyā yukti-mādhuri-medureṇa vāg-argalena
nisargād agambhīro'yaṁ viṣkambhito'sti |³⁴

nāndi (saharṣam) bhaavadi, kāṁsassa go-maṇḍalajjhakkho goadḍhaṇo kahṇāṇusāriṇā
candāalī-cariteṇa kudo na kuppai ?³⁵

paurṇamāśī : putri, rāja-kulopalabdhena gauraveṇa garvito'yaṁ vyaktam api tan na
śraddadhāti |

²⁸ mithyaiva pratyāyitam iti mithyāpīyam sarva-kāla-sthāyinī satyā eva yoga-māyā-kalpitavāt māyā-kalpitasyaiva
vāstava-mithyātvā-pratipādanāt, na tu yogamāyayā kalpitasyāpi tathātve mṛḍ-bhakṣṇādi-lilayā avāstavāpatter
iti ||28||

²⁹ tasnāt nūnarū bāḍham atiśayena tvāṁ niścintāsi sarīrvṛttā yata eṣā adya gokula-madhye ānītā ||29||

³⁰ kṛṣṇa eva bhṛṅgah | taṁ kṛṣṇa-rūpa-bhṛṅgāṁ puraṭa-padminīṁ kanaka-varṇāṁ padminīṁ vanāntaram
madhuvanāṁ mathurām ity arthah | kamalinī pakṣe jala-vācakatvena vana-śabdah śliṣṭah ||30||

³¹ atrāpi yogamāyāiva samādhānam karisyati ||31||

³² īdrše'rthe kārya-sampādane taṭastheva bhavati, na tu samādhatte | kvacid abhisārādau tathā darśanād atrāpi
sambhāvyate ceti paurṇamāsyā hrdayam | tataś ca astarā tasyās taṭasthym tu rasa-puṣṭy-arthanā śaṅkāmarsādi-
prayojakam iti saṅgamanīyam ||32||

³³ anyo vā ko'py atra upāyo'py asti yena eṣā pratibaddho bhavet ? ||33||

³⁴ pratibhuvā lagnakyā ||34||

³⁵ karīsasya gomaṇḍalādhyakṣo govardhanāḥ kṛṣṇāṇusāriṇā candrāvalī-caritreṇa kasmān na kupyatī ? ||35||

nāndi: kaham kahena padhamam se saṅgamo samutto ?³⁶

paurṇamāśī : putri, saṅgame khalu gādhanurāgitaiva dūtī babbhūva | mad-udyamānām kevalam ajanīṣṭa piṣṭa-peṣitā |

nāndi: ajje, tuha kaham erisī bhāa-visesa-bhāvidā gādhanurāidā uppannā, jam appano ahīttha-de ahmi aṇuppanne kahne ujjainīm ujjhia padhamam ccea goulam laddhāsi³⁷

paurṇamāśī : putri, guru-pādānām upadeśa-prasādena |

nāndi: ettha vasantim tumam mahā-bhāo saṁdibaṇī kiṁ kkhu jāṇādi ?³⁸

paurṇamāśī : atha kim | yatas tena madhumāṅgalābhidhah sva-putro mamātra paricaryārtham preṣitah |

nāndi: mahumāṅgalo tue suṭṭhu aṇuggahīdo jam eso ḥanda-ṇaṇa{i}ndīara-candassa sahaaradā mahūsabe ṣiutto³⁹

paurṇamāśī : putri, mama sarvasva-rūpāyā rādhāyāḥ kṛṣṇe’nurāga-vistārāya tvam ca niyujyase |

nāndi (sānandam) : bhaavadi, adibhūmim gado se kahne anurāo⁴⁰ |

paurṇamāśī : katham etal lakṣitam ?

nāndi: jadā kahā-pasaṅge esā kahna tti ḥāmam suṇādi, tadā romāñcidā kampi bhām vindai⁴¹

paurṇamāśī : putri, yuktam idam | tathā hi --

tuṇḍe tāṇḍavini ratim vitanute tuṇḍāvali-labdhaye
karna-kroda-kaḍambini ghaṭayate karṇārbudebhyah sprhām |
cetah-prāṅgaṇa-saṅgini vijayate sarvendriyānām kṛtim
no jāne janitā kiyabdhīr amṛtaih kṛṣṇeti varṇa-dvayi ||15||⁴²

³⁶ katham kṛṣṇena prathamam asyāś candrāvalyāḥ saṅgamah samvṛttah ? ||36||

³⁷ ārye ! tava katham īdrśi bhāva-višeṣa-bhāvitā gādhanurāgitopannā, yad ātmnao’bhīṣṭa-deve’nutpanne kṛṣṇe ujjainīm tvyaktvā prathamam eva gokulaṁ labdhāsi ||37||

³⁸ atra vasantim tvām mahābhāgah sāndīpanih kiṁ khalu jānāti ||38||

³⁹ madhumāṅgalas tvayā suṣṭhu anugṛhito yad eṣa nanda-nayanendivara-candrasya sahacaratā mahotsave niyuktaḥ ||39||

⁴⁰ bhagavati, atibhūmim atyutkarṣam gatas tasyāḥ kṛṣṇe’nurāgah ||40||

⁴¹ yadā kathā-prasaṅge eṣā kṛṣṇa iti nāma śṛṇoti, tadā romāñcitā kam api bhāvam vindati ||41||

⁴² tāṇḍavam nātyam tat kurvatī naṭīvety arthaḥ | tuṇḍāvalīti kiṁ ekena tuṇḍena tuṇḍa-samūhaś cel labhyate tarhi sukhena kṛṣṇa-kīrtanam kriyata iti bhāvah | karma-kroda-kaḍambinī aṅkuravatī jāta-mātrāṅkuraty arthaḥ

nāndi: ajje, dohim lalidā-visāhāhim sahīhim saddham rāhā sūram ārāhehi | candāali uṇa pa{u}mā-sebbā-pahudīhim saddham caṇḍiam | tā takkemi deadā-pasāa-ṇippādio imāṇam īriso kahne anurāo |⁴³

paurṇamāsī :

daivata-sevā kevalam
iha vana-yātrānusārinī mudrā |
vraja-subhruvās tu kṛṣṇe
sahajah premā sa jāgarti ||16||

nāndi: saccam rāhīe sāhābiām ccea pemmaṁ tatthabi sahīṇam kosalarī uddīṇam |⁴⁴

paurṇamāsī : putri, mad-girā sandisyatām ālekhya-vicakṣaṇā viśākhā yatheyam sva-sakhī-neutrāvindayor ānandanāya nanda-sūnoḥ praticchandam nirmāti |⁴⁵

nāndi: jaha āṇabedi bhaavadī |⁴⁶

paurṇamāsī : mayāpi modaka-vṛnda-dānāpadesād vṛndātavī-madhyam āsādya rādheti maṅgalākṣara-mādhuryeṇa mādhava-karṇayor dvandvam ānandiyām |⁴⁷

nāndi: ajje, pekkha pekkha eso rāma-mahumaṅgala-siridāma-pahudīhim sahaarehim saddham goulādo ṇikkamia bundāanām gacchanto kahṇo-siṇiddhehim pidarehim jaso-āṇandehim lālijai |⁴⁸

paurṇamāsī (vilokya saharṣam |)

ayam nayana-danḍita-pravara-puṇḍarika-prabhah
prabhāti nava-jāguda-dyuti-vidambi-pitāmbarah |
aranya-ja-pariṣkriyā-damita-divya-veśādaro
hariṇ-māṇi-manohara-dyutibhir ujjvalāṅgo hariḥ ||17||⁴⁹

kṛtim vyāpāram vijayate parābhavati | ānandātiśayena praśrayo jāyata iti bhāvah | utkarṣārthe'karmakah parābhavārthe sakarmako ji-dhātuḥ ||41||

⁴³ ārye dvābhyām | lalitā-viśākhābhyām sārdham rādhā sūryam ārādhayati candrāvalī punah padmā-śaivyā-prabhṛtibhiḥ sārdham caṇḍikām ārādhayati | tat tarkayāmi devatā-prasāda-nispādita āsām īdṛśah kṛṣṇe'nurāgaḥ ||43||

⁴⁴ satyam rādhāyāḥ svābhāvikam eva prema tathāpi sakhānām kauśalam uddīpanam ||44||

⁴⁵ ālekhyam citram pratīchandam citra-paṭam ||45||

⁴⁶ yathājñāpayati bhagavatī tathā karomīti bhāvah ||46||

⁴⁷ apadeśāt chalāt ||47||

⁴⁸ ārye, paśya eva rāma-madhumāṅgala-śrīdāma-prabhṛtibhiḥ sahacariḥ sārdham gokulān niṣkramya vṛndāvanām gacchan kṛṣṇaḥ snigdhabhyām pitṛbhyāma yaśodānandābhyām lälyate ||48||

⁴⁹ jāguḍām kuṇkumām pariṣkriyā alaṅkārah | alaṅkāras tv ābharaṇām pariṣkāro vibhūṣaṇam | gārutmataṁ marakatam aśma-garbham harī-maṇir ity amaraḥ | aranye jāyante ye te aranya-jāḥ puṣpādayas tair jātā ye pariṣkriyā alaṅkārā vana-mālādayas tair damitaṁ tiraskṛtam divya-veśānām ādaro yena saḥ ||49||

tad aham modaka-sampadanaya gaccheyam | tvam viśākhām yāhi |

(iti niśkrānte)

viśkambhakah |⁵⁰

(tataḥ praviśati yathā-nirdiṣṭah krṣṇah |)

śrī-krṣṇah (purastād avalokya sānandam)

śrenī-bhūta-vapuh-śriyām abhimukhe go-maṇḍalīṇāṁ kramad
āśāṁ sphātika-gaṇḍa-śaila-patalī-pāṇḍu-tviśāṁ vyājataḥ |
śāṅke jñāta-guṇā purandara-purāc caskanda mandākinī⁵¹
vṛndāraṇya-vihāri-dhanya-yamunā-sevā-pramodārthini ||18||

nanda: vatsa, sādhu varṇitam | kintu goṣṭha-lakṣmīr api prsthataḥ prekṣyatām iti | (parāvṛtya)

viśālair gośālair bahu-śikhara-śākhā-vitatibhiḥ
parītaḥ sambādhī-kṛta-savidham ambhodhi-gahanam |
samṛddhām ā-govardhana-kaṭakam ā-kāliya-hradām
śriyām bibhrad-goṣṭham sphurati paritas tāvakam idam ||19||⁵²

krṣṇah : sakhe madhumaṅgala! dūram anuyāto’smi tātena | tad avilambam ambayā sārdham
goṣṭham praviśyatām |

yaśodā: jāda ! kitti avaraṇnebi goṭthāṁ ṇa sumarasi jaṁ paramādareṇa mae randhidāim
paccaham sialihonti miṭhaṇṇāim |⁵³

madhumaṅgalaḥ : goulessari, suṇāhi | (iti sankṛtena)

gobhyah śape kim api dūsaṇam asya nāsti

(iti vāg-upakrame krṣṇah sa-sneham enāṁ paśyati |)

madhumaṅgalaḥ :

⁵⁰ bhaved viśkambhako bhāvi-bhūta-vastv-aiṁśa-sūcakam [ṇāṭC 196] ||50||

⁵¹ go-maṇḍalināṁ vyājataḥ mandākinī svargaṅgā indra-purād abhimukhe caskanda āgatety arthaḥ | iti śāṅke | katham-bhūta ? vṛndāraṇya-vihāraṇyā yamunāyāḥ sevā-janya-pramoda evārthaḥ yasyāḥ sā ||51||

⁵² bahūnāṁ śikharāṇāṁ grhāgrāṇāṁ grha-prāntānāṁ vitatayo vistārās tābhiḥ parītair vyāptair gośālaiḥ sambādhikṛtam saṅkīrṇikṛtam savidham samīpaṇi yasya tat | punaḥ kīdrśam goṣṭham āgovardhana-kaṭakam govardhana-nitambam abhivyāpya | kaṭako’strī nitambo’drer ity amaraḥ | ākāliya-hradām kāliya-hrada-paryantam samṛddhām samṛddhimatām śriyām śobhām bibhrat dhārayat pūṣyad vā ||52||

⁵³ jāta putra kim iti aparāhne’pi goṣṭham na smarasi yat paramādareṇa mayā randhitāni pratyahām śītalī-bhavanti miṣṭānnāni ||53||

tābhīr yad esa rabhasād abhikṛṣyamāṇah
kuñjam viśaty adhika-keli-kalotsukābhiḥ (iti vag-asamaptau)

kṛṣṇah (sāpatrapam ātma-gatam) : vyaktam esa bāliśo ballavibhir iti vaksyati | tad enāṁ samjñāyā nivārayāmi | (iti śiras tiro dhunayati |)⁵⁴

madhumāṅgalaḥ : bho baassa, kiṁti me nibāresi ? jaṁ niċcidam ajja ajjāyā aggado edam binñabissam |⁵⁵

kṛṣṇah (sva-gatam) : hanta hanta, lajjā-jāle jālma-dhiyāham patito’smi |⁵⁶

madhumāṅgalaḥ : pitāmbaras tvaritam amba suhṛd-ghaṭābhiḥ ||20||

kṛṣṇah (sānandam ātma-gatam) : katham anyad evāsyā hṛd-gatam ?

yaśodā: baccha mahumāṅgala ! saccam saccam | lalidā-pahudīo goba-bāliō yaha idam kahenti tā dīmbhehim hadahmi |⁵⁷

nandah: kuṭumbini ! kaccid anurūpā nirūpitāsti gokule kācid bālikā yām udvāhayāmo vatsam |

yaśodā: ajja, duddha-muhassa bacchassa ko kkhu dāñīm ubbāhe osaro |⁵⁸

madhumāṅgalaḥ (apavārya) : baassa, saccam duddha-muho’si jaṁ duddha-luddhāim goba-kisorī-sahassāim tujjha muham̄ pianti |⁵⁹

(kṛṣṇah smitam karoti |)

nandah: vatsa, paśya paśya—

ahaha kamala-gandher atra saundarya-vṛnde
vinihita-nayaneyam tvan-mukhendor mukunda |
kuca-kalaśa-mukhābhyaṁ ambara-knopam ambā
tava muhur atiharśād varṣati kṣira-dhārām ||21||⁶⁰

⁵⁴ bāliśo mūrkhaḥ | saṁjñā syāc cetanā nāma hastādyaiś cārtha-sūcanā ity amaraḥ ||54||

⁵⁵ bho vayasya ! kim iti māṁ nivārayasi yat niścitam adya āryāṇām agrata idam vijñāpayiṣyāmi ||55||

⁵⁶ jālmo’samīkṣakārī syād ity amaraḥ ||56||

⁵⁷ vatsa madhumāṅgala, satyam satyam | lalitā-prabhṛtayo gopa-bālikāś ca mama idam kathayanti tat tasmāt dīmbhair bālakair hatā hatāsmi ||57||

⁵⁸ ārya, dugdha-mukhasya vatsasya idānīm kaḥ khalu udvāhe avasaraḥ ||58||

⁵⁹ vayasya, satyam satyam dugdha-mukho’si yat yasmād dugdha-lubdhāni gopa-kiṣorī-sahasrāṇi tava mukham̄ pibanti ||59||

⁶⁰ kamalasyeva gandho’syeti upamānāc ceti ic-samāsāntaḥ | ambaram̄ vastraṁ knipayitvā ādrīkṛtya cela-knope iti ḡnamul ||60||

(iti śri-kṛṣṇam āliṅga sānanadam)

jita-candra-parāga-candrikā-
naladendīvara-candana-śriyam |
parito mayi śaitya-mādhurim
vahati sparśa-mahotsavas tava ||22||⁶¹

kṛṣṇah : tāta, bubhukṣākṛṣṭam api mat-pratikṣayā svayam tastambhe go-kadambakam | tan nivartetāṁ tatra-bhavantau ||⁶²

nandah: yathāha vatsah | (iti sa-sneham kṛṣṇam avalokayan sa-bhāryo niṣkrāntah |)

kṛṣṇah (purovalokya)

sugandhau mākanda-prakara-makarandasya madhure
vinisyande vandī-kṛta-madhupa-vṛndam muhur idam |
kṛtāndolam mandonnatibhir anilaiś candana-girer
mamānandam vṛndā-vipinam atulaṁ tundilayati ||23||⁶³

rāmaḥ: śridāman, paśya paśya |

vṛndāvanam divya-latā-parītam
latāś ca puṣpa-sphuritāgra-bhājaḥ |
puṣpāṇy api sphīta-madhu-vratāni
madhu-vratāś ca śruti-hāri-gītāḥ ||24||

kṛṣṇah : sakhe madhumaṅgala, bhavad-vidhānām āsatti-śāṁsibhir vaṁśī-gītair ānandayāmi
vṛndāṭavī-vāstavyān | (ity adhare veṇum vinyasyati |)

rāmaḥ (sāscaryam) : hanta, paraspara-viparyasta-svabhāvānām api bhāvānām dharma-
viparyayah paśyata ||⁶⁴

jāta-stambhatayā payāṁsi saritāṁ kāthinyam āpedire
grāvāṇo drava-bhāva-saṁvalanataḥ sākṣād amī mārdavam |
sthairyāṁ vepathunā jahur muhur agāj jādyād gatiṁ jaṅgamāṁ
vaṁśīṁ cumbati hanta yāmuna-taṭī-krīḍā-kuṭumbe harau ||25||

madhumaṅgala: hī hī accariam accariam –

⁶¹ candrasya karpūrasya naladasya vīraṇa-mūlasya go-kadambakam go-samūhaḥ ||61||

⁶² tatra-pūrva-bhavat-śabda-prayogaḥ sādara-yuṣmad-arthaḥ ||62||

⁶³ gandhasyedyutpūti sūti surabhiś ceti ic-samāsāntaḥ | mārandānām āmrāṇām tundilayati vardhayati ||63||

⁶⁴ parasparam anyonyam viparyastāḥ pratikulāḥ svabhāvo yeṣāṁ bhāvānām vṛttīnām, dharma-viparyayah sva-pratikūla-dharmino sva-dharmaṁ samarpya tad-dharma-grahaṇam ||64||

pauradara-galanda-cchīra-kalloliṇīhim
 ḷaa-kusuma-ladāṇāṁ hanta soam̄ kunantī |
 pibia mahura-bamśī-ṇāda-pīusa-pūram̄
 phurai garua-saukkha-tthambhidā dheṇu-patti ||26||⁶⁵

(iti kṛṣṇam̄ hastena cālāyan) bho pia-baassa, kīsa ḷibbharam̄ gabbāesi | edāe ccea veṇu-jādīe
 esā ummādiā paidī | ettha una ḷimitta-mettam̄ kkhu tumam̄ |⁶⁶

(ākāśe):⁶⁷

rundhann ambu-bhṛtaś camatkṛti-param̄ kurvan muhus tumburum̄
 dhyānād antarayan sa-nandana-mukhān vismāpayan vedhasam |
 autsukyāvalibhir balim̄ caṭulayan bhogindram̄ āghūrṇayan
 bhindann anḍa-kaṭāha-bhītim abhito babhrāma varṇśī-dhvaniḥ ||27||

rāmaḥ (sa-harṣam ūrdhvam avalokya sva-gatam) : kathām̄ meghāntarito'yaṁ surarṣiḥ padyam
 upavīṇayāmāsa |⁶⁸ (punar ākāśe kalakalah)

madhumāṅgalaḥ (ūrdhvam avalokya sa-bhayam) : abbahmaṇṇām̄ abbahmaṇṇām̄ | bho bho,
 palāhma palāhma |⁶⁹

śrīdāmā: bāula ! kimti ḷiraggalaṁ palabasi |⁷⁰

madhumāṅgalaḥ (ūrdhvam avalokya sa-bhayam) are mukkha goāliā, kim ḷa pekkhasi ? eso
 samārūḍha-hamso ḷaggeṇa bhuaṅga-dhāriṇā keṇabi bedāleṇa saddham̄ caummhuho kobi
 jakkho rakkhaso vā āacchadi | (punar vīksya sotkampam |) hi māṇahe, ede a acchīhiṁ
 pūrida-sabbaṅgam̄ kaṇpi dāṇām̄ agge-kadua abare asurā gaṇam̄ ākkamandi | tā saṅkemi
 hada-kamsassa kiṅkarā hubissandi |⁷¹ (iti sa-trāsam̄ kṛṣṇa-kakṣāntare śiras tirayati |)

kṛṣṇaḥ (sva-gatam) : katham ete veṇu-nāda-mādhuriḥbir ākṛṣṭāḥ payoda-vīthīm avagāhante
 diśām adhīśāḥ | (iti punar veṇum̄ kvaṇayati) :

madhumāṅgalaḥ (vilocya sochvāsam ātma-gatam) ede duṭṭha-dāṇāā baassassa veṇu-sadda-
 metteṇa bihmalā bhavia sajjhaseṇa mujjhanti | tā jīdo hmi | (iti sāṭopam̄ parikramya

⁶⁵ prācuratara galat-kiṣṭī-kallolinibhiḥ | navya-kusuma-latānām̄ hanta sekam̄ kurvatī | pītvā madhura-vamśī-
 nāda-pīyuṣa-pūram̄ sphurati guru-saukhya-stambhitā dhenu-paṇktih ||65||

⁶⁶ kasmān̄ nirbharam̄ garvāyase etasyā eva veṇu-jāter eṣā unmādikā prakṛtiḥ | atra punar nimitta-mātram̄ khalu
 tvam ||66||

⁶⁷ ākāśe ko'pi padyam̄ gāyati ||67||

⁶⁸ upavīṇayāmāsa vīṇayā jagau satyapā ity ādinā nic ||68||

⁶⁹ bho bho abrahmaṇyam̄ abrahmaṇyam̄ palāyāmahe palāyāmahe vayam iti śeṣaḥ ||69||

⁷⁰ bātula, kim iti nirgalarām̄ pralapasi ||70||

⁷¹ are iti nīcāmantrane | are mūrkha gopālāḥ kim na paṣyata eṣā samārūḍha-hamso nagnena dig-ambareṇa
 bhujāṅga-dhāriṇā kenāpi vetālena sārdham̄ caturmukhaḥ ko'pi yakṣa-rākṣao vā āgacchat | punar vīksya | hī
 māṇahe hī vismaye manyāmahe | ete akṣibhiḥ pūrita-sarvāṅgam̄ kam api dānavam agre kṛtvā apare asurā
 gaganam̄ ākrāmanti tat śaṅke hata-karīsasya kiṅkarā bhaviṣyanti | tirayati tiraścīnaṁ karoti ||71||

prakāśam |) re re dutthā asurā, citthada citthada | eso ham sābeṇa cābena vā tuhmāṇam
muṇḍāīm khaṇḍemi |⁷² (iti daṇḍam udyamya muhur ūrdhvam kūrdati |)

rāmaḥ (vihasya) : vayasya, maivān bravīḥ | etau hi bhagavantau hara-hiranyakasipuḥ |
savyataś cāmi purandarādayo vṛndārakāḥ |

madhumaṅgalah (suṣṭhu samāśvaya) bho, jāṇanteṇa cceā mae edam pañihasidam | tado
tuhmemim kkhru rakkhasa-buddhie bhiluehiṁ palāidum pauttam |⁷³

kṛṣṇaḥ (smritvā) : hamho devānām-priya ! nijām eva jālmatām teṣu saṅkrāmayasi |⁷⁴

rāmaḥ: paśyata paśyata |

aṣṭābhīḥ śruti-puṭakair
nava-vainava-kākalīm kalayan |
śata-dhṛtir api dhṛti-mukto
marāla-prṣṭhe muhur luṭhati ||28||⁷⁵

ākāśe (punar vīṇā-gītih)⁷⁶

udite hari-vakteṇdau
veṇu-nāda-sudhā-muci |
hanta rudra-samudreṇa
sva-maryādā vilaṅghitā ||29||

rāmaḥ (sotkanthaṁ):

muralī-kalā-parimalān ākarnya ghūrṇat-tanor
etasyākṣi-sahasrataḥ sura-pater aśruṇi sasrur bhuvi |
citraṁ vāri-dharān vināpi tarasā yair adya dhārā-mayair
dūrāt paśyata deva-māṭrkam abhūd vṛndāṭavī-maṇḍalaḥ ||30||⁷⁷

kṛṣṇaḥ (sva-gatam) : purāṇānām amīśām purastād vihāre saṅkucanti me ceto-vṛttayah | tad-
agre yāmi | (iti tarūṇām antaram āśādya prakāśam |) sakhe madhumaṅgala, paśya paśya
mādhaviyām vana-mādhurīm |⁷⁸

⁷² ete duṣṭa-dānavā vayasyasya veṇu-śabda-mātreṇa vihvalā bhūtvā sādhvasena muhyanti tat tasmāt jīvito'smi | re
re duṣṭā asurās tiṣṭhata | eso'ham sāpena cāpēna dhanusā vā yuṣmākām muṇḍāīni khaṇḍayāmi ||72||

⁷³ suṣṭhu samāśvaya bho jānatā eva mayā idam parihasitam | tato yuṣmābhiḥ khalu rāksasa-buddhyā bhirubhiḥ
palāyitum pravṛttam ||73||

⁷⁴ devānām priyāḥ paśuh ||74||

⁷⁵ navām nūtanām śatadhṛtir brahmā marālasya hamasya ||75||

⁷⁶ nāradeneti śeṣaḥ ||76||

⁷⁷ parimalān vimardān | parimalo vimarde'pi syān mano-hāri-gandhavat | ratau vimardo vikasad deha-rāgādi-
saurabhaḥ iti viśvah | deva-māṭrkām vṛṣṭy-ambu-pālitam | deśo nady-ambu-vṛṣṭy-ambu-sampanna-vrīhi-pālitah |
syān nadi-māṭrke deva-māṭrkaś ca yathā-kramam ity amaraḥ ||77||

⁷⁸ mādhaviyām mādhavo vasantaḥ kṛṣṇaś ca tat-sambandhinīm ||78||

kvacid bhr̄ngī-gītāṁ kvacid anila-bhaṅgī-śiśiratā
 kvacid vallī-lāsyam̄ kvacid amala-mallī-parimalah̄ |
 kvacid dhārā-sālī karaka-phala-pālī-rasa-bharo
 hr̄ṣikāṇāṁ vṛndām̄ pramadayati vṛndāvanam̄ idam ||31||⁷⁹

madhumāṅgalah̄ : bho baassa, edāe duṭṭha-bhiṅgī-bhaaṅkarie kīm̄ me kodūhalam̄ tujha
bundādaie | ahām̄ kkhu caubbihehim̄ aṇnehim̄ sabbendiahāriṇīṁ goulessarē rasabaim̄ jebba
datṭhuṇa rañjemi |⁸⁰

kṛṣṇah̄ : vayasya, vandasva vṛndāṭavīṁ eva | sphuṭam̄ asyāḥ purāṇa-vallarībhīr̄ api
tavābhīṣṭam̄ phalam̄ ullāsayitum̄ samarthyate |

madhumāṅgalah̄ : bho pia-baassa ! tumāṁ saccabādi tti sabba-loehim̄ bhanijjasi | tā imassa
tujha vaanassa mae parikkhā kādabbā | (ity añjaliṁ baddhvā) bho ballarīo, eso haṁ
bandemi | buhu khido me baasso | tā dentu khaṇḍa-laḍḍuāim̄ |⁸¹

(praviśya modaka-pūrṇa-pātra-hastā paurṇamāsi |)

paurṇamāsī : candrānana kṛṣṇa ! grhāṇa rasajñā-modakān abhūn modakāḥ |⁸²

rāmaḥ (sa-smitam) vayasya, dṛṣṭā jarad-vallarī-vadānyatā |

paurṇamāsī : saṅkarṣaṇa ! jarad-ballavī-vadānyateti bhaṇyatām̄ |

kṛṣṇah̄ : ārye, keyam̄ jarad-ballavī ?

paurṇamāsī : candramukha, mukharā |

kṛṣṇah̄ : tayā kim akānde khaṇḍa-laḍḍukāni samarpitāni ?

paurṇamāsī : naptrī tāvad etayā abhimanyoh̄ pāṇau pariṇāyitā | tad-utsavābhīrūpaḥ
samudācāro'yaṁ anusāsre |⁸³

kṛṣṇah̄ : keyam̄ naptrī ?

paurṇamāsī : rādhikābhidhā kācid̄ ānanda-kaumudī |

⁷⁹ hr̄ṣikāṇāṁ krameṇa śravaṇa-nāśikā-netra-tvag-rasanānām ||79||

⁸⁰ etayā duṣṭa-bhṝngī-bhayaṅkaryayā kīm̄ me kautūhalam̄ tava vṛndāṭavyā | ahām̄ khalu caturvidhair annaiḥ sarvendriyāṇāṁ hāriṇīṁ gokuleśvaryā rasavatīm̄ eva dṛṣṭvā rajyāmi ||80||

⁸¹ tvaṁ satyavāditi sarva-lokair bhaṇyase tat tasmād etasya vacanasya parīkṣā mayā kartavyā | bho vallaryah̄ ! eso'haṁ vande bubhukṣito me vayasyah̄ | tad diyatām̄ khaṇḍa-laḍḍukāni | auddhatya-khyāpanāya vayasye bubhukṣāropas tasyaiva prārthanam̄ etad iti vyajyate | |81||

⁸² rasajñāyā jihvāyā rasajñasya rasikasya ca ||82||

⁸³ paripūrṇo nīñā vivāhārthakah̄ | tato hetur manic anusāsre presitā | etayā mukharayā ||83||

kṛṣṇah (saromāñcaṁ sva-gatam) śrutiṁ nūnam ambayoḥ saṁvāde śaśvad asyāḥ sauṣṭhavam | (iti kampamāno vrīḍāṁ nāṭayati |)

paurṇamāśī (sva-gatam) : kṛṣṇāṁ vilakṣam avekṣya nūnaṁ rāmaḥ sa-vyājāmāsau savyataḥ prayāti |⁸⁴

kṛṣṇah (punar ātma-gatam) : vikriyāṁ saṅgopayitum prasaṅgāntaram aṅgīkuryām | (prakāśam) ārye ! adya madhu-vāsare tvayāpi kācin mahotsava-lakṣmīr alaṅkriyatām | paśya jarad-vallī-śreṇir iyāṁ phullā pallavitā ca |

paurṇamāśī (sa-smitam) nāgara ! tavaiva mahotsavānām avasaro'yaṁ pravṛtttaḥ | yad atra puṣpāṇāṁ pallavānāṁ ca ṛṣṇayā ballavānāṁ vilāsinyaḥ sameṣyanti |

kṛṣṇah (sa-smitam tiryag avekṣya |) ārye ! tataḥ kim ?

paurṇamāśī (vihasya) : vilāsin ! sva-vāsanānusārād anyathā mā śaṅkiṣṭhāḥ | param evam abhiprāyāsmi | tatas tāsāṁ śūnyeṣu sadmasu sakhibhis te sukham apahartavyāni gavyāni |

kṛṣṇah : dhūrte ! kiṁ parihasyate ? paśya komala-mañjarīm avacinvatīnāṁ ballavīnāṁ maṇḍalena khaṇḍitāni me vṛndāṭavī-śākhi-viṭapāni | tad etās te nivāraṇīyāḥ |

paurṇamāśī : mohana ! navya-stavakottāṁsinā bhavataiva samullāsito'yaṁ kusumeśu-rāgo ballavīnāṁ | tāḥ katham ito nivāryatām ?⁸⁵

kṛṣṇah (smitvā) : ayi balākāvalakṣa-keśi | kathopakramād vakram eva panthānam adhirūḍhāsi, yad aparādhikāsv api ballavīṣu pakṣa-pātaṁ na muñcasi |⁸⁶

paurṇamāśī : sundara ! sampṛati sa-rādhikāḥ khalu ballavyaḥ katham aparādhikāḥ santu | tena te priyasya punnāgasyāpi sumanasteyāṁ haṭhena kariṣyanti |⁸⁷

kṛṣṇah (sva-gatam) : hanta, katham maṇohāriṇī saiva daivāt punar āvartate rādhikā-vārtā |

madhumaṅgalah (sva-gatam) : kadhaṁ rāhī tti ḥāma metteṇa unmaṇāedi eso | (prakāśam) bho baassa ! mā kkhu imāe ubari ḥibbharam sattīṇo hohi |⁸⁸

kṛṣṇah (sa-praṇaya-roṣam) dhig vācāla ! kutrāhaṁ sa-ṭṛṣṇah ?

⁸⁴ vilakṣo vismayānvita ity amaraḥ ||84||

⁸⁵ navya-stavakottāṁsineti tava puṣpa-bakottāṁsam ālokya tādṛśam ātmānam api kartum ballavīnāṁ kusumeśu rāga āgraho jāta iti prakaṭo'rthaḥ | vastutas tu kusumeśuḥ kandarpas tad-rāgas tad-āveśaḥ ||85||

⁸⁶ balākā baka-paṇktīḥ sā iva lakṣaṇā dhalavalāḥ keśāḥ yasyāḥ he tathāvidhe | jarayā tava etādṛśa pālityām jātarām tad api kāma-karmatā kauśalam iti bhāvāḥ | aparādhikāsu aparādhā-kartriṣu pakṣapātaṁ sāhāyyam | pakṣe apagatā rādhikā yābhyaś tās tāsu ||86||

⁸⁷ sa-rādhikāḥ rādhikayā saha vartamānāḥ aparādhikāḥ apagatā rādhikā yābhyaś tathāvidhāḥ katham santu | punnāgasya vṛkṣasya pakṣe puruṣa-śreṣṭhasya | sumanasāṁ sa-ṭṛṣṇo bhava ||87||

⁸⁸ rādheti nāma-mātreṇa unmanāyate eṣaḥ | mā khalu etasyā upari sa-ṭṛṣṇo bhava ||88||

madhumāṅgalah : bho, mā kuppaha | sarasāe manoharālīe ubari tti bhaṇāmi |⁸⁹

kṛṣṇah : sakhe, bhrānto’si | nemāni manoharākhyāni kintu mauktikākhyāni laḍḍukāni |

madhumāṅgalah (vihasya) : pia-baassa, ṇa kkhu aham bhami-sile rāhā-cakked vatṭāmi | kudo bhamissam |⁹⁰

paurṇamāśī (sva-gatam) : satyam parihasyate baṭunā | yad eṣa bhāvovṛtta-ceto-vṛttitayā vailakṣya-bhāg abhilakṣyate tad adya purṇa-kāmāsmi | (prakāśam) sundara, kṛtam atrotkaṇṭhayā | sā viṣṇu-pada-vīthī-sañcāriṇī rādhā nr-loke kena labhyatām ?⁹¹

kṛṣṇah (sa-smitam viṣṇu-pada-vīthīm avekṣya rāmam anusarpan) : ārya ! vyatīteyam madhyāhna-maryādā | tataḥ kālindī-tire’vatīrya samāpāyantu bhavantah paśūnām pāniyatṛṣṇām | svadayantu ca svādūni laḍḍukāni | mayā tu suhṛttamābhyaṁ śridāma-subalābhyaṁ saha muhūrtam agrato viśramitavyam |

(rāmaḥ sakhibhiḥ saha niṣkrāntah |)

paurṇamāśī (sva-gatam) : mayāpi praticchandasya siddhim avadhārayitum gantavyam | (iti kṛṣṇam abhinandya parikrāmati |)

kṛṣṇah (padāntare sthitvā) : sakhe śridāman ! kiṁ dr̄ṣṭa-pūrvā te jagad-apūrvā rādhā |

(śrīdāmā sa-lajja-smitam mukham avāñcayati) :

subalah: baassa, dīṭṭha-pūbbetti kiṁ ettiam bhaṇāsi ? ṇa imassa bahinī kkhu esā |⁹²

kṛṣṇah : tad ehi | kṣaṇam atra kadamba-sambādhe rodhasi niviṣya rādhānudhāvanād udvegi-ceto vamśī-vādana-vinodenāyataḥ kṣipāmi |

(iti niṣkrāntah |)

paurṇamāśī (parikramya puraḥ paśyanti paśyanti sānandam |) katham ita eva vayasyayā vihasyamāṇa vikrīḍati me vatseyam rādhikā | (iti latāntare sthitvā) :

⁸⁹ bho vayasya ! mā kupyā | sarasāyāḥ manoharā ladyā upari bhaṇāmi | manoharākhyā-modaka-śreṇyā uparīti prakaṭo’rthaḥ | manoharā sakhi tasyā uparīti vāstavaḥ ||89||

⁹⁰ nāham bhrami-sile rādhā-cakre varte bhramiṣyāmi | rādhā nakṣatropalakṣita-cakre jyotiś-cakre iti prakaṭo’rthaḥ | bhrami-dāyitvād rādhēva cakram tasmin iti vāstavaḥ | atra tvam eva vartamāno lakṣyase iti bhāvāḥ ||90||

⁹¹ bhāvena udvṛttā udvṛto ceto-vṛttir yasya tattvena rādhā-cakram jñātum aha utkanṭhe iti cet kṛtam utkanṭheti atra rādhā-cakra-viṣaye utkanṭhayā kṛtam alam iti prakaṭo’rthaḥ | atra rādhāyām utkanṭhayā kiṁ kāryam iti vāstavārthaḥ | sā tava svataḥ siddheti bhāvāḥ | viṣṇu-padeti ākāśa-vartma-cāriṇī rādhā tan-nāma nakṣatram iti prakaṭaḥ viṣṇos tava eva rādheti vāstavārthaḥ | nr-loke kena labhyatām iti vivāha-mātr-abhimanyoḥ sambhogas tu tavaivety arthaḥ ||91||

⁹² vayasya dr̄ṣṭa-pūrveti kiṁ etāvat bhaṇasi enām etasya bhaginī khalv esā |

balād akṣnor lakṣmīḥ kavalayati navyam kuvalayam
 mukhollāsaḥ phullam kamala-vanam ullaṅghayati ca |
 daśām kaṣṭām aṣṭā-padam⁹³ api nayaty āṅgika-rucir
 vicitram rādhayāḥ kim api kila rūpaṁ vilasati ||32||

tad etayor nirmala-narma-goṣṭhi-pratibandham parihantī vīrun-niruddhenādhvanā viśākhām
 yāmi | (iti niṣkrāntā |)

(tataḥ praviśati lalitayānugamyamānā rādhikā |)

rādhikā : halā lalide ! kim karedi ajjiyā ?⁹⁴

lalitā : sahi, tuha sura-deassa puākide esā tamāla-tale vediām ḥimmādi |⁹⁵

rādhikā (puro’valokya) halā lalide, saṅkemi sā ccea esā bundāda{i} jāe māhurī tue puṇo puṇo
 mama vanṇiadi |⁹⁶

lalitā : halā, sā jjebba esā kahṇassa līlā-rukkha-bāḍiā |⁹⁷

rādhikā (sautsukyam ātma-gatam) : aho mahurattam doṇām accharāṇam | (prakāśam) sahi,
 kassa tti bhaṇāsi |⁹⁸

lalitā (sākuta-smitam) : halā, bhaṇāmi kahṇassa tti |⁹⁹

rādhikā (punah sva-gatam) : hanta jassa ṣāmābi bāmā-cittam ittham mohedi | so kkhu kidiso
 vā ṣāmī tti | (iti sāvahittham prakāśam) halā, imām niuñjobari puñjidām guñjā-phalām
 biṇissām |¹⁰⁰

lalitā (saparihāsam, saṃskṛtena) :

deham te bhuvanāntarāla-virala-cchāyā-vilāsāspadaṁ
 mā kautūhalā-cāñcalākṣi latikā-jāle praveśam kr̄thāḥ |
 navyam añjana-puñja-mañjula-ruciḥ kuñje-carī devatā
 kāntām kāntibhir ankitām iha vane niḥśaṅkam ākarṣati ||33||¹⁰¹

⁹³ suvarṇam |

⁹⁴ halā he sakhi ! hañje halāhvānam nīcam ceṭīm sakhiṁ prati ity amaraḥ | lalite kiṁ karoty āryā jaṭilā ?

⁹⁵ sakhi, tava sūrya-devasya pūjā-kṛte eṣā jaṭilā tamāla-tale vedikām nirmāti |

⁹⁶ sakhi lalite, śaṅke’harān saivaiṣā vṛndāṭavī yasyā mādhurī tvayā punah punar mama varṇyate |

⁹⁷ sakhi, sā eva esā kṛṣṇasya līlā-vṛkṣa-bāṭikā |

⁹⁸ aho āścaryam madhuratvam dvayoh kṛṣṇa iti akṣarayoh | sakhi, kasyeti bhaṇasi |

⁹⁹ bhaṇāmi kṛṣṇasyeti |

¹⁰⁰ hanta khede | yasya nāmāpi vāmā-cittam ittham anena mohayati sa khalu kīḍśo vā nāmīti | sāvahittham sākāra-gopanām yathā syāt imāni nikuñjopari puñjitāni guñjā-phalāni vicesyāmi |

¹⁰¹ bhuvanānām antarāle madhye viralā anupalabhyamānāḥ yāś chāyāḥ kānatayas tāsām vilāsāspadaṁ vihāra-ghām kautukena guñjā-vanārthaṁ cañcale akṣinī yasyāḥ he tathā-bhūte |

rādhikā (kiñcid bhiteva parāvṛtya sa-narma-smitam) : sahi lalide, tāe deadāe ḥumarī tumarī āaddhidāsi jam edam jāṇāsi |¹⁰²

lalitā (vihasya) : halā, kīsa marī esā āaddhadu | ṣa kkhu aham tumarī bia kāntihim aṅkidā |¹⁰³

(nepathyē varṇī-dhvaniḥ |)

rādhikā (niśamya camatkāram sva-gatam) : ammahe, imassa mohanattanām saddassa |¹⁰⁴ (iti vaivaśyam nāṭayati |)

lalitā (vilokya sva-gatam) hum, esā komalāṅgī kuraṅgī paḍhamarī jāle ḥipadidā |¹⁰⁵

rādhikā (prayatnena dhairyam ālambya sva-gatam) : abi ḥāma ḥāma saddāmi-apuram uggrantam jaṇam pekkhissam |¹⁰⁶

lalitā (upasṛtya) : halā rāhi, atthi mad-ubari tuha visaddha-buddhī |¹⁰⁷

rādhikā : halā, kīsa ebbam bhaṇāsi ? tumarī jebba tattha pamāṇam |¹⁰⁸

lalitā : kadhedu pia-sahi kiṁti akāṇde vivasā asi tumam ?¹⁰⁹

rādhikā (salajjam, saṁskṛtena) :

nādaḥ kadamba-viṭapāntarato visarpan
ko nāma karṇa-padavīm aviṣan na jāne |
hā hā kulīna-grhiṇī-gaṇa-garhaṇīyām
yenādyā kām api daśām sakhi lambhitāsmi ||34||

lalitā : halā, eso muralī-rao |¹¹⁰

rādhikā (sa-vyatham, saṁskṛtena) :

ajaḍah kampa-sampādī

¹⁰² sakhi lalite, tayā devatayā nūnarī tvarī ākarṣitāsi yad idam jāṇāsi |

¹⁰³ sakhi, kathaiṁ mārī esā ākarṣayatu | na khalu aham tvarī iva kāntibhir aṅkitā |

¹⁰⁴ ammahe āścaryam aho asya mohanatvam śabdasya |

¹⁰⁵ hum iti jñātam | jñātam esā komalāṅgī kuraṅgī prathamaṁ jāle nipatitā |

¹⁰⁶ api nāma enam śabdāṁta-pūram udgirantaṁ janam prekṣiye |

¹⁰⁷ sakhi rādhe, asti mad-ubari tuha viśrabdha-buddhir ity arthaḥ | praśno'yaṁ asti vā nāsti veti satyam kathyatām ity arthaḥ | (Alt. visuddha for visaddha.)

¹⁰⁸ sakhi, katham evam bhaṇāsi ? tvarī eva tatra pramāṇam |

¹⁰⁹ kathayatu priya-sakhi kim iti akāṇde vivaśāsi tvam ? yena nādena prayojaka-kartā |

¹¹⁰ sakhi, esa muralī-ravaḥ |

śāstrād anyo nikṛntanah |
tāpano'nuṣṇatādhārī
ko vāyam muralī-ravah ||35||¹¹¹

(ity udvegam nāṭayantī) halā, nāham muralī-ñāassa aṇahinṇā | tā alam vippalambheṇa |
phuḍam eso keṇa bi mahā-ñāareṇa kobi mohāna-manto padhīadi |¹¹²

(praviṣya citra-paṭa-hastā viśākhā |)

viśākhā (rādhām avadhārayantī sva-gatam) : dānim aṇṇādisi esā lakkhīadi | tā nūṇam
kaṇhassa varṇīāe ḍāmsidā | hodu, pucchissam |¹¹³ (ity upasṛtya prakāśam, saṁskṛtena |)

kṣonīm paṇklayanti paṇkaja-rucor akṣṇoh payo-bindavah
śvāsās tāṇḍavayanti pāṇḍu-vadane dūrād urojāṁśukam |
mūrtim danturayanti santatam amī romāñca-puñjāś ca te
manye mādhava-mādhurī śravaṇayor abhyāsam abhyāyayau ||36||¹¹⁴

rādhikā (anākarṇitakenaiva sotkampam) : lalide, puṇo eso jjebba kobi saddo vikkamadi |¹¹⁵

lalitā (saṁskṛtena) :

esa sthairya-bhujaṅga-saṅgha-damanāsaṅge vihaṅgeśvaro
vriḍā-vyādhi-dhurā-vidhūnana-vidhau tanvaṅgi dhanvantariḥ |
sādhvī-garva-bharāmburāśi-culukārambhe tu kumbhodbhavaḥ
kālindī-tāta-māṇḍalīśu muralī-tuṇḍād dhvanir dhāvati ||37||¹¹⁶

rādhikā : sahi, jādā maha hiae kābi guruī beaṇā | tā gadua supissam |¹¹⁷

viśākhā : halā rāhi ! tuha beaṇā-biddhaṁsaṇam kimpi edam osaham maha hatthe baṭṭadi | tā
sevehi ṇam |¹¹⁸

rādhikā : viśākhe, ehi | aṅgaṇobakanṭhe phulla-kaṇṇiāra-māṇḍalī-cchām ajjhāśia
pekkhahme |¹¹⁹

¹¹¹ ayam muralī-ravah ajadah hima-bhinnah nikṛntanah chedakah kṛntana-chedana ity api dhātūr asti na
uṣṇatām dhāvayatity anuṣṇatādhārī |

¹¹² he sakhi, nāham muralī-nādasyānabhijñā | tad alam vipralambhena | sphuṭam esa kenāpi mahā-nāgareṇa
ko'pi mohāna-mantro pathyate |

¹¹³ idānīm anyādṛśī esa lakṣyate | tan nūnam kṛṣṇasya varṇikayā daṇṭitā | bhavatu | praśnam kariṣyāmi |

¹¹⁴ paṇklayanti paṇkīlām kurvanti | tāṇḍavayanti tāṇḍavavat kurvanti | matv-antāt ṇic | vin-mator-lug iti matupo
luk | danturām kaṇṭakitatām kurvanti | abhyāsam nikaṭam |

¹¹⁵ lalite, punar esa eva ko'pi śabdo vikramati |

¹¹⁶ vihaṇēśvaro garuḍah | kumbhodbhavaḥ agastyah |

¹¹⁷ sakhi, jātā mama hrdaye kāpi gurvī vedanā | tad gatvā svapsyāmi |

¹¹⁸ sakhi rādhe ! tava vedanā-vidhvāṁsanam kim api etad auṣadham mama haste vartate | tat sevasva etat |

¹¹⁹ viśākhe āgaccha aṅganopakanṭhe phulla-karnikāra-māṇḍalī-cchāyām adhyāsyā preksyāmahe |

(iti niṣkrāntaḥ sarve |)

iti śrī-vidagdha-mādhavे
veṇu-nāda-vilāso nāma
prathamo'ṅkah
||1||

—o)0(o—

(2)

dvitīyo'ṅkah

manmatha-lekhā

(tataḥ praviśati nāndīmukhī |)

nāndīmukhī: ādiṭhahmi tattahodie paurṇamāsie, jadhā—a{i} ḥandimuhī, sudaṁ mae nibbharā asuttha-sarīrā me bacchā rāhī | tā gadua jāṇhi se tattam tti | tado muharā-gharam gamissam | (iti parikramya puṇah paśyanti |) kaham idha jjebba kandantī muharā āaccha{i} |¹

mukharā : haddhī haddhī, hadahmi manda-bhāinī |²

nāndīmukhī:ajje muhare, kīsa roasi ?³

mukharā (vilocya) : bacche, rāhī-sandābeṇa |⁴

nāndīmukhī: kerisam ceṭṭha{i} rāhī ?⁵

mukharā : bacche, bāulā bhavia kim bi palaba{i} |⁶ (iti saṁskṛtena)

krurāṇāṁ alināṁ kulair malinayā kṛtyāṁ na me mālayā
bālāham kim u narmaṇas tava padam dūribhava prāṅgaṇāt |
ity ādīni durakṣarāṇi paritaḥ svapne tathā jāgare
jalpanti jalajekṣaṇā kṣapayati kleśena rātrindivam ||1||⁷

nāndīmukhī (sva-gatam) : uvasagga-kidā na kkhu erisī palāba-muddā | tā diṭṭhiā vikkamidam ettha kahṇa-vilāseṇa |⁸

mukharā : bacche, aham gadua bhaavadim biṇṇabissam | tumam bedasī-kuñjam ubasappia rāhiām peccha |⁹

¹ ādiṣṭāsmi tatrabhavatyā paurṇamāsyā, yathā—ayi nāndīmukhi ! śrutam mayā nirbharā asustha-śarīrā me vatsā rādhā | tad gatvā jāṇhi tat-tattvam iti | tato mukharā-grhaṇam gamiṣyāmi | katham atraiva krandantī mukharā āgacchatī |

² hā dhik ! hā dhik ! hatāsmi manda-bhāgīnī !

³ ārye mukhare ! kasmād rodī ?

⁴ vatse ! rādhā-santāpena |

⁵ kiḍyām ceṣṭate rādhā ?

⁶ vatse, bātulā bhūtvā kim api pralapati |

⁷ tathā ca, yadi kulāṅganāyā rādhāyā mukhād etādṛśākṣarāṇi daivād anye janāḥ śroṣyanti, tadā puruṣāntara-saṅgamam eva kalpayiṣyantīti bhāvah |

⁸ upasarga-kṛtā na khalu īdrśī pralāpa-mudrā | tad diṣṭyā vikramitam atra kṛṣṇa-vilāsenā |

⁹ vatse, aham gatvā bhagavatīm vijñāpayisyāmi | tvam vetasī-kuñjam upasṛtya rādhām paśya |

(iti niṣkrānte |)

(tataḥ praviśati sakhibhyām upāsyamānā rādhā |)

rādhikā (sodvegam sva-gatam) : hada-hiaa ! jassa paḍicchanda-daiṁsaṇamettādo irisī durūha-saṅgamā ubathidā de abasthā ttha bi puṇo rāam bahasi |¹⁰

ubhe: halā rāhī ! āmaehinto vilakkhaṇo de beaṇāṇubandhe lakkhiadi | tā kīsa ahmesu tattam na kadhesi |¹¹

(rādhikā niḥsvasya vaktraṁ vyāvartayati |)

viśākhā (purobhigamya, saṁskṛtena)

cintā-santatir adya kṛntati sakhi svāntasya kiṁ te dhṛtiṁ
kiṁ vā siñcati tāmram ambaram ati-svedāmbhasām ḍambarah |
kampaś campaka-gauri lumpati vapuh-sthairyām kathām vā balāt
tathyām brūhi na maṅgalā parijane saṅgopanāngīkṛtiḥ ||2||

rādhikā (sāsuyam) a{i} niṭṭhure bisāhe, tumām ebbām pucchantī bi na lajjasī |¹²

viśākhā (saśāṅkam) halā, kahim pi abaraddhahmi tti na sumarāmi |¹³

rādhikā : a{i} nikībe, kīsa ebbām bhaṇāsi ? sumaria pekkha |¹⁴

viśākhā : halā, garueṇa bi ppaṇihāṇēna na me sumaraṇām hodi |¹⁵

rādhikā : ummatte, gahaṇe imassim acchāhidāṇala-kuṇḍe tumām jjebba maha pakkhebaṇī |¹⁶

viśākhā : kadham bia |¹⁷

rādhikā (serṣyam) a{i} micchā-sarale ! ālekkha-gada-bhuaṅga-saṅgiṇi ! ciṭṭha ciṭṭha ! (iti sa-viavaśyam saṁskṛtena)

¹⁰ hata-hṛdaya ! yasya praticchanda-darśana-mātrād idṛśi durūha-saṅgamā upasthitā te'vasthā tatrāpi punā rāgam vahasi | rāgo, yathā—snehaḥ sa eva rāgaḥ syāt sukham duḥkham api sphuṭam | tat-sambandha-lavenāpi prītiḥ prāṇa-vyayair api || iti |

¹¹ ubhe lalitā-viśākhe | halā rādhe, ebhya āmayebhyo vilakṣaṇas te vedanānubandho laksyate tat kasmād asmāsu tattvām na kathayasi ?

¹² ayi niṣṭhure viśākhe ! tvam evam pṛcchanty api na lajjase ?

¹³ he sakhi, karhicid aparādhāsmīti na smarāmi |

¹⁴ ayi niṣkṛpe, katham evam bhaṇāsi ? smṛtvā paśya |

¹⁵ sakhi, gurunāpi prāṇidhāṇena na me smaraṇām bhavati |

¹⁶ unmatte, gahane asmin atyāhitānala-kuṇḍe tvam eva mama prakṣepāṇī |

¹⁷ katham iva ?

vitanvānas tanvā marakata-rucīnām rucivatām
paṭān niṣkrānto’bhūd dhṛta-śikhaṇḍo nava-yuvā |

(ity ardhoktau vāk-stambham natayati | sakhyau sa-bhrū-bhāngam anyo’nyam paśyataḥ |)

bhruvam tena kṣiptvā kim api hasatonmādita-mateḥ
śāśī vṛtto vahnih param ahaha vahnir mama śāśī ||3||

lalitā : halā, kim eso siviṇṇassa vilāso ?¹⁸

rādhikā (saṁskṛtena) :

kim svapnasya vilakṣaṇā gatir iyam kim jāgarasyāthavā
kim rātrer upasattir eva rabhasād ahnaḥ kim ahnāya vā |
itthaṁ śyāmala-candrikā-paricaya-spandena sandīpitair
antaḥ-kṣobha-kulair aham parivṛtā prajñātum ajñābhavam ||4||¹⁹

viśākhā (sākutam) halā rāhī, ṇuṇam eso de citta-vibbhamo jebba kkhāṇio |²⁰

rādhikā (sābhyasuyam) a{i} avisaddhe, viramehi, kīsa appaṇo dosam jhampidum
pa{u}ttāsi ?²¹ (iti saṁskṛtena)

kṛtām bhakti-cchedair ghusṛṇa-ghana-carcām adhivahan
punar labdho lubdhah priyaka-taru-mūle caṭula-dhīḥ |
lapantyāḥ sākṣepam nahi nahi nahīti smita-mukho
haṭhān me durlīlaḥ sa kila bhuja-vallī-dalam adhāt ||5||²²

tataś ca—

daronmīlan-nīlotpala-dala-rucas tasya nividād
virūḍhānām sadyah kara-sarasija-sparśa-kutukāt |
vahantī kṣobhāṇām nivaham iha nājñāsiṣam idam
kva vāham kā vāham cakara kim aham vā sakhi tadā ||6||²³

¹⁸ sakhi, kim eṣa svapnasya vilāsaḥ ?

¹⁹ kim iyam svapnasya vilakṣaṇā gatiḥ, ato heto rasabhājāḥ kim rātrer upasattir iyam rātrir upāsanety arthaḥ |
kim vā jāgarasya vilakṣaṇā gatir iyam iti | ato hetoh kim vā ahnāya śīghram ahnāya śīghram ahnam upasattir
iyam kim śīghram eva dinam upasannam ity arthaḥ | ittham anena prakāreṇa—svapna-jāgarau rātri-divasau ca
prakarṣeṇa jñātum ajñā abhavam yato’ham śyāmalā ity ādi |

²⁰ sakhi rādhe, nūnām eṣa te citta-vibhrama eva kṣaṇikāḥ |

²¹ ayi aviśraddhe ! virama | kasmāt ātmāno dosam ācchādayitum pravṛttāsi ?

²² bhaktyā aṅgulyādi-vaicitribhir bhāgena me cchedās taiḥ kṛtām kuṇkuma-carcām bāhvādau vahan | priyakah
kadambah |

²³ tasya kara-sarasija-sparśa-kutukād hetoh virūḍhānām upasannānām kṣobhāṇām nivaham vahanty aham
idamna ajñāsiṣam | tasya kīdrśasya ? dara iṣad unmīlatyām nīlotpalānām daleṣu rucaḥ iva rucaḥ kāntayo yasya |
sparśa-kutukāt kīdrśat ? nividāt |

(iti vaivaśyam nātayati sva-gatam |) a{i} duṭṭha-hiaa makkada, kahno vaiṇavio sāmala-kisoro tti tiṇesu purisesu rām vahanto bi tumām ḥa lajjasī | tā dāṇīm appāṇīm bābādia pāmaram tumām hadāsam karissam |²⁴

lalitā : hanta hanta ! hata-mammaha-sacivassa vasantassa vippuhujideṇa dusidā ede parisarā dīsanti | tā kim ettha saraṇam ?²⁵

rādhikā (saṃskṛtena) :

vikrīḍantu paṭīra-parvata-taṭī-saṃsargiṇo mārutāḥ
khelantah kalayantu komalatarām pūrṇs-kokilāḥ kākalīm |
saṃrambheṇa śilīmukhā dhvani-bhṛto vidhyantu man-mānasam
hāsyantyāḥ sakhi me vyathām param amī kurvanti sāhāyakam ||7||²⁶

ubhe (sāsram) : halā, edāhim ghora-cintāhim kīsa kilimmasi | ahmehim takkidam adimetta-dullaho ḥa kkhu de hiaa-tṭhido attho |²⁷

rādhikā (nihsvasya saṃskṛtena) :

iyam sakhi suduḥsādhyā rādhā hrdaya-vedanā |
kṛtā yatra cikitsāpi kutsāyam paryavasyati ||8||²⁸

tā viṇṇavemi imassim osare jadhā sudiḍham ekkam ladā-pāsam lahemi tadhā siṇehassa ṇikkidim karedha |²⁹

ubhe (sa-vyatham) : halā, ebbam dāruṇam bhaṇantī mā kkhu sahīnam jīvidam lumpehi | ḥam paccāsanṇā de ahīṭha-siddhī |

rādhikā : sahio, ḥa jāṇīdha imāe hada-rāhīe hiaa-duṭṭhattaṇam, jaṇ ebbam matedha |³⁰

ubhe : kadhidam jebba sabbam pia-sahie |³¹

rādhikā : ḥahu ḥahu, guruī lajjā ṇibāredi |³²

²⁴ ayi duṣṭa-hrdaya markaṭa ! krṣṇo vaiṇavikah śyāmala-kiśora iti triṣu purusesu rāgām vahad api tvam na lajjaṣe | tad idānīm ātmānām vyāpādyā nāśayitvā pāmaram tvām hatāsam kariṣyāmi |

²⁵ hanta, hata-manmatha-sacivasya vasantasya visphūrijitena dūṣītā ete parisarā disanti | tad kim atra saraṇam ?

²⁶ paṭīra-parvato malayācalah | saṃrambheṇa oghena | dhvani-bhṛto śilīmukhā bhramarāḥ | vyathām hāsyantyāḥ kṣapayantyāḥ arthāt mūrcchādinā vyathām tyāgarām kariṣyantyāḥ | sāhāyakam sāhāyyam | tathā ca malayānilādi-rūpoddipanaiḥ karaṇaiḥ śīghram eva prāṇesu vinaṣṭeu mama cirāya duḥkham na bhaviṣyatītī bhāvah |

²⁷ sakhi, etābhīr ghora-cintābhīḥ kasmāt klāmyasi ? asmābhīḥ tarkitaṇam atimātra-durlabho na khalu te hrdaya-sthito'rthaḥ |

²⁸ kutsāyam iti vedanāyā anivṛttau cikitsakasyaiva nindā syād ity arthaḥ |

²⁹ tad vijñāpayāmi asmin avasare yathā sudr̄ḍham ekam latā-pāsam labheya tathā snehasya niṣkṛtim pratyupakāraṇam kurutha | tena kanṭham nibadhyā prāṇāś tyaktavyā iti bhāvah |

³⁰ sakhyāḥ, na jāṇītha etasyā hata-rādhāyā hrdaya-duṣṭatvam, yad evam mantrayatha |

³¹ kathitarām eva sarvam priya-sakhyā tvayā |

sakhyau: halā, appa-saāsado bi guruo ahmesu tuha siñiho lakkhīadi | tā bahiraṅgāe lajjāe ko ettha aṇuroho |³³

rādhikā (saṁskṛtena) :

ekasya śrutam eva lumpati matim kṛṣṇeti nāmākṣaram
sāndronmāda-paramparām upanayaty anyasya vāṁśī-kalah |
eṣa snigdha-ghana-dyutir manasi me lagnah paṭe vīkṣaṇāt
kaṣṭam dhik puruṣa-traye ratir abhūn manye mṛtiḥ śreyasī ||9||

ubhe (saharṣam) halā, kadharān tuhmādisīṇām goula-sundarīṇām goulinda-ṇandaṇām ujjhia
aparamssi aṇurāo saṁbhavadi | tā suṇāhi | ekko jebba eso mahā-ṇāaro kahno |³⁴

rādhikā (socchvāsam ātma-gatam) hīaa, samāsassa samāsassa | dāṇīm jādā tuha jīa-loa-nivāsa-lālasā |³⁵

ubhe (saṁskṛtena) :

sā saurabhyormi-paridigdha-digantarāpi
bandhyām januh sutanu gandha-phalī bibharti |
rādhe na vibhrama-bharah kriyate yad-añke
kāmām nipīta-madhunā madhusūdanena ||10||³⁶

nāndimukhī(parikramya) : kahān aggado jebba esā rāhī | (ity upasṛtya) jaadu jaadu pia-sahi |³⁷

rādhikā (sāvahittham) sahi, kuśalam bhavadī |³⁸

nāndimukhī: tuha ullāhattaṇe jāde (iti rādhām nibhālyā sva-gatam |) appekkhia ccea mae
paḍhamam niṣṭānkidam | tahabi pucchissam |³⁹ (prakāśam, saṁskṛtena)

na mugdhe vaidagdhī-garima-paridigdhā tava matir
virāmo nedānīm api vapuṣi bālyasya vayasah |
kam apy antah-kṣobhām prathayasi tathāpi tvam athavā

³² gurvī lajjā nivārayati |

³³ sakhi, ātma-sakāśato'pi guravo asmāsu tava sneho lakṣyate | tad bahiraṅgayā lajjayā ko'trānurodhaḥ |

³⁴ sakhi, kathām yuṣmādrśinām gokula-sundarīṇām gokulendra-nandanaṇām tyaktvā aparasmin anurāgaḥ
sambhavati | tac chṛṇu | eka eva eṣa mahā-nāgarah kṛṣṇah |

³⁵ hr̥daya, samāśvasihi samāśvasihi | idānīm jātā tava jīva-loka-nivāsa-lālasā |

³⁶ gandha-phalī campakaḥ | madhusūdano bhramaraḥ | kṛṣṇasya vyapadeśena tava saundaryādīnām kṛṣṇa-sambhogam vinaiva vaiphalyam ity uktam bhavati |

³⁷ kathaṁ agrata eva eṣā rādhā | (ity upasṛtya) jayatu jayatu priya-sakhī |

³⁸ sakhi, kuśalam bhavat� |

³⁹ tava ullāghatve jāte | ullāgho nirgato gadāt ity amarah | aprekṣyaiva mayā prathamam niṣṭānkitam | tathāpi
prakṣyāmi |

sakhi jñātam vṛṇdāvana-madana-visphūrjitam idam ||11||

lalitā : a{i} aliāsaṅkiṇi ! sīdala-dakkhiṇāṇila-hetuam kampa-pulaam pekkha kīsa dūsaham parivādam desi |⁴⁰

nāndimukhī (sa-smitam, saṁskṛtena) :

romāñcaḥ pariceyate katham ayam nāsmābhīr utkampavān
duṣkīrtim nahi dakṣināya marute dākṣināya-śunye vada |
etan manmatha-koṭi-sambhrama-bharair bambhromyate subhruvah
svānte nāgara-cakravarti-nayana-prāntasya līlāyitam ||12||⁴¹

tā saccam kahehi | kadā edāe paccakkhi-kido goulāṇando |⁴²

viśākhā : evam edam |⁴³

nāndimukhī (saṁskṛtena) :

dara-vicalita-bālyā vallabhā bāndhavānām
viharasi bhavane tvam patyur āmoda-pātrī |
ahaha paśupa-rāmā-kāmino mohanatvam
tvam api yad amunāntar bādhām unmāditāsi ||13||⁴⁴

tā aham bhaavadiṁ tuvareduṁ gamissam |⁴⁵ (iti niṣkrāntā) :

rādhikā (vimṛṣya, saṁskṛtena)

sā kalyāṇī kula-yuvatibhiḥ śīlitā dharma-śailī
drāg asmābhiḥ katham avinayotphullam ullaṅghanīyā |

(ity ardhokte | punah sotkanṭham |)

hā ḍṛg-bhaṅgī-parimala-kalā-karmaṭho'yaṁ katham vā
hātum śakyah paśupa-nagarī-nāgarī-nāgarendrah ||14||⁴⁶

⁴⁰ ayi alikāśaṅkiṇi ! sītala-dakṣinānila-hetuam kampa-pulakam preksya kasmāt duḥsaham parivādam dadāsi |

⁴¹ dakṣināya daksiṇa-deśodbhavāya, pakṣe'nukūlāya | manmatha-koṭinām ye sambhrama-bharās tair hetubhiḥ |

⁴² tad satyam kathaya | kadā etayā pratyakṣi-kṛtaḥ gokulānandah |

⁴³ evam etat |

⁴⁴ dara iṣat vicalitam bālyam yasyāḥ | mohanatvam mohakatvam yena amunā mohanatvena |

⁴⁵ tad aham bhagavatiṁ tvarayitum gamiṣyāmi |

⁴⁶ sā kalyāṇīti | dharma-śailīḥ puṇjībhūta-jagal-lajjāvatītve'py asyās tato'py adhika-puṇjībhūta-viśiṣṭa-prema-bharasya prābalyālajjā-śailasya śaithilyam ity arthaḥ | dharma-śailī dharmānuśīlanam | avinayenotphullam yathā syāt tathā katham ullaṅghanīyā ? parimalaḥ prakāśas tatra yā kalā vaidagdhi tatra karmaṭho'yaṁ | na duḥsādhā bādhā yasyās tathābhūtām kim kācīt tarkitā |

(tataḥ praviśati nāndīmukhī-mukharābhyaṁ anugamyamānā paurnamāsī |)

paurnamāsī : mukhare, kim aduḥsādha-bādhā tarkitā tvayā rādhā ?

mukharā : bhaavadi, suṇāhi |

agre vīkṣya śikhaṇḍa-khaṇḍam acirād utkampam ālambate
guñjānāṁ ca vilokanāṁ muhur asau sāsram parikrośati |
no jāne janayann apūrva-naṭana-krīḍā-camatkāritāṁ
bālāyāḥ kila citta-bhūmim aviśat ko'yaṁ navīna-grahah ||15||⁴⁷

paurnamāsī (sva-gatam) : so'yaṁ uddāṇḍasya navānurāga-rāśeḥ ko'pi caṇḍimā | (prakāśam)
mukhare, sādhu vijñātam | yad atra dānava-kulāvatamsāḥ kāṁsādayo rādhām anviṣyanti |
tena ko'py ayam aṅganāgraho bālām ā viveśa |

mukharā : bhaavadi, ko ettha paḍiāro ?⁴⁸

paurnamāsī : ayi dānavārer dṛṣṭir eva |

mukharā : bhaavadi, kuḍilā kkhu jaḍilā edam nāhiṇāṁdissadi |⁴⁹

paurnamāsī : mukhare ! sā khalu mad-girā sandisyatām—jaṭile ! mā śaṅkiṣṭhāḥ | kṛṣṇam
ātma-vidyayaiva saṅghaṭayiṣyāmīti |

(mukharā namaskṛtya niṣkrāntā |)

paurnamāsī (upasṛtya) : vatse, nijābhīṣṭa-lābhena kṛtārthībhuyāḥ |

(rādhā sāvahitthāṁ praṇamati |)

paurnamāsī (sva-gatam) :

bhajantyāḥ sa-vrīḍāṁ katham api tadāḍambara-ghaṭām
apahnotum yatnād api navama-dāmoda-madhurā |
adhīrā kālindī-pulina-kalabhendrasya vijayarā
sarojākṣyāḥ sākṣād vadati hṛdi kuñje tanuvanī ||16||⁵⁰

⁴⁷ pakṣe aṅganāsu āgraho yasya saḥ |

⁴⁸ bhagavati, ko'tra pratikāraḥ ?

⁴⁹ bhagavati, kuṭilā khalu jaṭilā idam nābhinandiṣyati |

⁵⁰ kālindī-pulina-kalabhendrasya kṛṣṇasya hṛdi manasy eva kuñje sthitasya vijayarā parākramāṁ tanur eva vanī vadati sūcayati | strī syāt kācīn mṛṇāly-ādi-vivakṣāpacaye yad iti alpa-vivakṣayā strītvāṁ rādhāyāḥ kīdr̥syāḥ tadāḍambara-ghaṭāṁ apahnotum saṅgopayitum yatnān bhajantyāḥ | vana-pakṣe—hasti-kumbha-stha-madasya āmodena madhurā |

(punar nirūpya janāntikam⁵¹ |) : hanta nāndīmukhi ! nirbhara-gabhīra-premormi-nirmita-manah-kṣobhā kim apy eṣā viceṣṭate | tad iyam avadhāryatām anurāga-virasya kāpi durvibodha-gabhīra-vikrama-vaicitri | tathā hi—

pratyāhṛtya muniḥ kṣaṇam viṣayato yasmin mano dhitsate
bälāsau viṣayeṣu dhitsati tataḥ pratyāharantī manah |
yasya sphūrti-lavāya hanta hrdaye yogī sumutkanṭhate
mugdheyam kila tasya paśya hrdayān niṣkrāntim ākāṅksati ||17||

nāndīmukhī: bhaavadi, irisassa bhāassa viññāne muḍhahmi |⁵²

paurṇamāsī : vatse satyam āttha | durgamo'yaṁ gāḍhānurāga-vivartah | śrūyatām |

pīḍābhir nava-kāla-kūṭa-kaṭutā-garvasya nirvāsano
niḥsyandena mudāṁ sudhā-mādhurīmāhaṅkāra-saṅkocanah |
premā sundari nanda-nandana-paro jāgarti yasyāntare
jñāyante sphuṭam asya vakra-madhurās tenaiva vikrāntayah ||18||⁵³

tad ehi, bhāvam asyāḥ parīkṣevahi | (ity upasṛtya) vatse, kim api praṣṭavyāsi |

patih premodāttah sucarita-kathā gokula-pure
prasiddhā te śuddhe janir api ca lakṣmīvati kule |
apūrvā kurvāṇā matim iha mahā-sāhasamayim
suhṛdbhyas tvam lajjām api kim iva rādhe na bhajasi ||19||⁵⁴

(rādhikā kātaryam abhinīya sa-lajjaṁ lalitā-karṇa-mūle lagati |)

lalitā : ajje, viññavedi rāhī |⁵⁵ (iti saṃskṛtena |)

doṣodgāram tvam api kuruṣe hā mayi vyākulāyām
pādebhayas te bhagavati śape nāparādhyāmi sādhvi |
parṇaiḥ karṇotpala-valayibhis tādyamāno'pi dhūrto
na śyāmātmā mama tanu-pariṣvaṅga-raṅgam jahāti ||20||⁵⁶

⁵¹ tripatākakareṇānyān parivāryāntarā kathā | yā mithah kriyate dvābhyām taj janāntikam ucyate |

⁵² bhagavati ! idṛśasya bhāvaya viññāne muḍhāsmi |

⁵³ pīḍābhir iti | jāgartī svarūpa-lakṣaṇa-kathānaṁ jāgrad eva sadā tiṣṭhati, na tu premṇāḥ svāpah sambhavatīty arthaḥ | tenāpi jñāyante kevalam anubhūyante mātrām, na tu vaktum śakyante tad-vācaka-sābdābhāvād iti bhāvah | vakra-madhuryasya vakra eva mārgah kaścit tādṛśa-janānurāga-bharaika-mātra-gocara ity arthaḥ | ayam bhāvah—ayam premā praśnottarābhyām jñātuṁ na śakyah | kintu kathañcid atibhāgyena | etat svajātīya-premṇāś ced āśrayah syāt tadā kaṇṭaka-vedha-vyathā-sādr̄śyānusāreṇa śakti-vedha-vyathāyā iva etasya jñānam syād iti tenātmanas tathā-bhāve bhavatyāḥ yati tavyam iti |

⁵⁴ patih premṇā udāttah praphullah | gokula-pure tava sucarita-kathā prasiddhā | śuddhe lakṣmīvati ca kule tava janih |

⁵⁵ ārye, viññāpayati rādhā |

⁵⁶ karṇotpala-valayibhis veṣṭana-śīlaiḥ parṇaiḥ arthād utpala-patrais tādyamāno'pi |

paurṇamāśī (sersyam ivālokya) : mugdhe ! kim anyāṁ praudha-mudrāṁ noddañdayasi ?

rādhikā (sa-roṣam saṁskṛtena) :

krośantyāṁ kara-pallavena balavān sadyah pidhatte mukham
dhāvantlyāṁ bhaya-bhāji vistṛta-bhujo rundhe puraḥ paddhatim |
pādānte viluṭhaty asau mayi muhur daṣṭādharāyāṁ ruṣā
mātaś caṇḍi mayā śikhaṇḍa-mukuṭād ātmābhiraṅkṣyah katham ||21||⁵⁷

paurṇamāśī (sva-gatam) : niṣkampatayā baddha-mūlo'yaṁ prema-palāśī | (prakāśam)

tvayā nīto vāmaḥ phalaka-milad-aṅgo madhu-ripuḥ
sukhāśabhiḥ krīḍā-kutukini kuto netra-padavīm |
kukulāgni-jvalā-paṭala-kaṭu-kelir yad adhunā
daśeyam hanta tvāṁ jvalayati himāniva nalinim ||22||

rādhā (kr̄ṣṇam uddiṣya sopālambham ātma-gatam)

śiśiraya dṛśau dṛṣṭvā divyam kiśoram itīksitah
parijana-girāṁ viśrambahāt tvāṁ vilāsa-phalāṅkitah |
śiva śiva kathāṁ jānīmas tvāṁ avakra-dhiyo vayam
nivida-baḍavā-vahni-jvālā-kalāpa-vikāsinam ||23||⁵⁸

paurṇamāśī (sa-sneham ālokya |) vatse, kṣaṇam ekānte niviṣya puṣpeṣu lekho nirmīyatāṁ |
yathāyaṁ kr̄ṣṇāya sva-sakhībhyāṁ samarpyate |⁵⁹

(rādhā sakhibhyāṁ saha niṣkrāntā |)

paurṇamāśī (parikramya) : nāndīmukhi ! kr̄ṣṇo'pi nātidūre bhaviṣyati, yad atra dakṣinato
naicikī-nikurambasya hambā-ravāḍambaro'yaṁ ambaraṁ ākrāmati | tad aham snāhārthāṁ
vrajāmi |⁶⁰ (iti niṣkrānte |)

(tataḥ praviṣati) **kr̄ṣṇah** (sodvegam) :

yad-avadhi tad akasmād eva vismāyitākṣam
nava-tadid-abhirāmaṁ dhāma sākṣād babhūva |
tad-avadhi cira-cintā-cakra-saktā viraktim
mama matir upabhoge yoginīva prayāti ||24||⁶¹

⁵⁷ mātaś caṇḍīti | tathāpi avicāreṇa māṁ praty eva kupyasi kim vaktavyam iti |

⁵⁸ parijana-girāṁ viśrambahād iti | tarhi parijanā eva duḥkhadā iti cet tatrāha— avakra-dhiyo vayam iti bahu-
vacanena yathāhaṁ tathaiva mama parijanā api saralā eva tvāṁ etādṛśam te'pi kathāṁ jānīyur atas tvām eva
duḥkhada iti |

⁵⁹ pūrva-rāge jāte nāyikā kandarpa-lekhaṁ mālyam ca nāyakāya dūti-dvārā samarpayatīti kāma-śāstra-rītyā
paurṇamāśī āha—vatse iti | puṣpeṣu iti saptamy-antāṁ kandarpaś ca artha-dvayam iti prākaranīkam |

⁶⁰ goṣu divyā tu naicikī ity amarah |

(puro'nusṛtya) : hanta, raṅgaṇamālyām upanetūṁ prasthito vayasyaḥ kathāṁ vilambate ?

(praviśya mālya-hastah) **madhumaṅgalah** : kadham ajjā dummaṇāedi pia-baasso | hodu |
pasaṅgadō jāṇissam̄ |⁶² (iti parikramya krṣṇāṁ paśyan sva-gatam, saṁskṛtena)

phulla-prasūna-paṭalais tapanīya-varṇām
ālokya campaka-latām kila kampate'sau |
śāṅke niraṅka-nava-kuṇkuma-paṅka-gaurī
rādhāsyā citta-phalake tilakī-babhūva ||25||⁶³

(ity upasṛtya) bho geṇha⁶⁴ (iti mālyāṁ nivedayati)

krṣṇah (anākarṇitakenaiva)

kanakādri-niketa-ketakī
kālikā-kalpa-kalevara-dyutih |
hṛdi sā mudirāli-medure
capalā mām kim alaṅkarisyati ||26||⁶⁵

madhumaṅgalah (sva-gatam) : phalidam me takkeṇa | (prakāśam uccaiḥ) bho pia-baassa |
saṁmuhe vikkosandam bi kīsa mām na pecchasi ?⁶⁶

krṣṇah (sāvahittham) sakhe, campaka-latāyā lāvanyākrṣtena mayā nopadṛṣṭo'si |

madhumaṅgalah : saccam ccea bhaṇāsi, kiṁ tu sañcāriṇie campaa-ladāe |⁶⁷

krṣṇah : sakhe, kāmām asambhāvyāś campaka-latāyāḥ sañcāraḥ |

madhumaṅgalah : baassa, kkhaṇām viramedu baṅkattāṇam | ujjuām kahehi kahām suṇṇa-
hiao si tti |⁶⁸

⁶¹ yoginīveti brahma-sākṣatkāre yāte satīty arthaḥ | tad-anantaram tasyā bimbādhara-sādṛṣyena raṅga-puṣpam
smṛtyārūḍham | tat-smaraṇataḥ raṅgaṇa-mālārthāṁ prasthitasya madhumaṅgalasya krṣṇah smarati |

⁶² katham adya durmaṇāyati priya-vayasyaḥ | bhavatu | prasaṅgato jñāṣyāmaḥ |

⁶³ phulla-prasūnaiḥ karaṇaiḥ suvarṇa-varṇām campaka-latām | tapanīyām kanakam | niraṅko nirmalaḥ | tilaka-
śabdo'tra śreṣṭhārthakāḥ | tathā ca śrī-krṣṇasya citta-rūpa-paṭe sarvā eva vraja-sundaryo yadyapi likhitā bhavanti,
tathāpi tāsām madhye rādhikā tu tilakibabhūva | na tv anyatra etādṛṣṭa-cintā-paro mama vayasyaḥ kadāpi dṛṣṭa iti
| rādhā-varṇasya sādṛṣyām kuṇkumasya, tat-sādṛṣyām kanakasya | tat-sādṛṣyām campaka-latāyās tām api dṛṣṭvā
kampante | aho rāgodreka iti bhāvah |

⁶⁴ grhāṇaḥ |

⁶⁵ mudirāli-medure megha-śrenī-snigdhe hṛdi vaksasi | capalā vidyut | pakṣe—cañcalāyās tasyāḥ kṣaṇa-mātra-
sparśe'pi mama kṛtārthatvam eveti bhāvah | sañcāriṇyāḥ sañcāraṁ kartum śilam yasyāḥ tasyāḥ |

⁶⁶ phalitām me tarkeṇa | bho priya-vayasya ! saṁmukhe vikroṣtantam api kasmān mām na paśyasi ?

⁶⁷ satyam eva bhaṇāsi, kiṁ tu sañcāriṇyā campaka-latāyāḥ |

⁶⁸ vayasya, kṣaṇām viramatu vakratvam | rju kathaya kathāṁ śūnya-hṛdayo'sīti |

kṛṣṇah (sa-smitam) sakhe, mālām vinā |

madhumāṅgalaḥ : bālām tti bhaṇa |⁶⁹

kṛṣṇah : mudheyarī te viśāṅkā |

madhumāṅgalaḥ (saṁskṛtena āśritya)

na jānīṣe murdhnaś cyutam api śikhaṇḍam yad akhilam
na kaṇṭhe yan mālyam kalayasi purastāt kṛtam api |
tad unnītām vṛṇḍāvana-kuhara-līlā-kalabha he
sphuṭām rādhā-netra-bhramara-vara-vīryonnatir iyam ||27||⁷⁰

kṛṣṇah (sva-gatam) : kathām nikhilam eva tarkitām dhūrtena ? tad alam pratārya |
(prakāśam) sakhe, yathārtham āttha | tad ākarṇyatām |⁷¹

mama rādhā nisarga-stham, pratīpam anayan manah |
mahā-jyaiṣṭhīva sahasā, pravāham saura-saindhavam ||28||⁷²

madhumāṅgalaḥ : nūnām acchīṇām de paccakkhī-bhūdā esā |⁷³

kṛṣṇah : atha kim | subalataḥ sā paricikye ca | (ity autsukyam abhinīya)

bhramad-bhrū-vallīkaiḥ pratidiśam apāṅgasya valanaiḥ
kuraṅgībhyo bhaṅgī-bharam upadiśantīm iva drśoh |
tatas tām bimbauṣṭhīm kalayati mayi krodha-vikaṭo
mano-janmā pauḍpam dhanur anupamam sajjam akarot ||29||

madhumāṅgala: abi nāma saṁbuttaṁ aṇṇoṇṇa-dāṁsaṇam ?⁷⁴

kṛṣṇah : nahi nahi—

tasyāḥ sakhe mukha-tuṣāra-mayūkha-bimbe
dūrān mamākṣi-padavīm adhirūḍha-mātre |
nirbandhataḥ śapatha-kotibhir ambayāham

⁶⁹ bālām vineti bhaṇa |

⁷⁰ bhramaro hi dāna-gandha-lolupo gaṇḍe vasan hastinam udvejayatīti loka-prasiddhiḥ | unnītām niścitām vijñātām |

⁷¹ alam pratāryeti | alam khalvoḥ pratiṣedhayoh prācām ktvāc pratayah | pratāraṇām na kartavyam ity arthah | yad vā tṛ plavana-taraṇayor ity asmāt ghyāṇ-pratyayah pratāraṇenālam iti vā |

⁷² nisarga-stham svabhāva-stham manah pratīpam anayat avastham akarod ity arthah | sura-sindhur gaṅgā tasyā idam saura-saindhavam | sindhur nā sariti striyām ity amarah | tasyāḥ pravāham mahā-jyaiṣṭhī yathā pratīpam nayati anya-pūrṇimābhayas tad-dine samudrasya kṣobhodrekeṇa udvelatve taraṅgāvaghātitāyah gaṅgāyāḥ srotah parāvartate |

⁷³ nūnām akṣṇos te pratyakṣī-bhūtā esā ?

⁷⁴ api nāma saṁvṛttām anyonya-darśanam ?

nītah kṣaṇād ahaha sadmani bhojanāya ||30||

madhumāṅgalaḥ : baassa, ciṭṭhanti bahulāo ballava-sundario | tad abi kīsa ekāe rāhie nibbharām anurajjasi ?⁷⁵

kṛṣṇaḥ : sakhe, rādhāyām asādhāraṇi kāpi mādhurī | tathā hi—

tasyāḥ kānti-dyutini vadane mañjule cākṣi-yugme
tatrāsmākam yad-avadhi sakhe dr̄ṣṭir eṣā niviṣṭā |
satyam brūmas tad-avadhi bhaved indum indīvaram ca
smāram smāram mukha-kuṭilatā-kāriṇīyām hṛṇīyā ||31||⁷⁶

madhumāṅgalaḥ : daṁsaṇado paḍhamam jjebbā tattha tujha rāo mae takkido tthi | tā kiṁ tti lāvanṇobāhio tti bhaṇāsi |⁷⁷

kṛṣṇaḥ : sakhe satyam āttha | sva-cittābhiniveśād eva tasyām ko’pi mahimonnāhah pratīyate | tathā hi—

yatra prakṛtyā ratir uttamāhām
tatrānumeyah paramo’nubhāvah |
naisargikī kṛṣṇa-mṛgānuvṛttir
deśasya hi jñāpayati praśastim ||32||⁷⁸

nepathyē : sahi sārie, diṭṭho tue ettha ballavinda-mandaṇo |⁷⁹

kṛṣṇaḥ : sakhe, nedīyān ayaṁ sukuṁāri-kaṇṭha-dhvanir udañcati | tad atra tuṣṇim āsvahe |
(tataḥ praviśato lalitā-viśākhā)

lalitā : pekkha eso diṭṭhiā purado kahno | tā upasappahme | (ity ubhe tathā kṛtvā |) jaadu jaadu goulāṇando |⁸⁰

kṛṣṇaḥ : sakhi lalite ! śaṅke manohāri-kusuma-patram ādātum adya vṛndāṭavī-madhye avatīrṇāsi |

lalitā : viṇṇādaṁ bi ṇuṇām āāreṇa saingobesi jaṁ dāduṁ ti ḥa bhaṇāsi | tā geṇha ḥaṁ kaṇṇiāra-koraa-pattam |⁸¹ (ity anaṅga-lekham kṛṣṇa-kare’rpayati |)

⁷⁵ vayasya, tiṣṭhanti bahulāo ballava-sundaryah | tad api kasmāt tvam ekasyām rādhāyām nirbharam anurajyase?

⁷⁶ tasyāḥ kamanīyā dyutir yasya tathā-bhūte vadane kānteti vadana-sādṛśyārthatām indum smṛtvā hṛṇīyā lajjā ghṛṇā vā mukha-kuṭilatā-kāriṇī bhavet |

⁷⁷ darśanāt prathamam eva tatra tava rāgo mayā tarkito’si | tat kiṁ iti lāvanṇyopādhika iti bhaṇasi ?

⁷⁸ yatrety | prakṛtyā svabhāvena eva na tu guṇādy-upādhībhiḥ uktamānām eva na tv asura-prakṛtinām | kṛṣṇa-mṛgasya anuvṛttiḥ sañcāraḥ naisargikī na tu kenāpi balātkāritā |

⁷⁹ sakhi sārike, dr̄ṣṭas tvayātra ballavendra-nandanaḥ ?

⁸⁰ paśya eṣa diṣṭyā purataḥ kṛṣṇaḥ | tad upasarpāvahē | jayatu jayatu gokulānandaḥ |

kṛṣṇah (sva-gatam) : cetaḥ ! samāśvasihi samāśvasihi | tvad-abhīṣṭa-bījasyāṅkuro'yaṁ iti
śāṅke |

madhumāṅgalah : bho lalide ! kim iminā akkharāṇāṁ patteṇa sakkarāṇāṁ pattāṁ
samappehi |⁸²

kṛṣṇah : sakhe, vācaya patram | kadācid etan nah karna-rasāyanasya pātrībhavati |

madhumāṅgalah : bho baassa, diṭṭhā tuhma goāla-jādie vadāṇṇadā | nām ahma bahmaṇa-
jādim jebba gauraena vandāmi, jaṁ tahiṁ diahe jaṇṇia-bahmaṇihim ca{u}vihēṇa aṇṇena
bhoidahma | (iti lekhāṁ vācayati |)⁸³

dharia paḍicchanda-guṇāṁ
sundara maha mandire tumāṁ vasasi |
taha taha rundhasi baliāṁ
jaha jaha ca{i}dā palāemi ||33||⁸⁴

kṛṣṇah : sakhe, duradhigamārthā tāvad iyāṁ gāthā | tena punar bhanyatāṁ |

(madhumāṅgalas tathā karoti |)

kṛṣṇah (sānandaṁ sva-gatam) : kula-striyo hi dharma-bhīravo bhavanti | tad-upekṣayā bhāva-
niṣṭhāṁ niṣṭāṅkayāmi | (iti saṁrambham abhinīya prakāśam |) haṁho ! paśyata paśyata !

snigdhair ebhiḥ sakhibhir akhilair dhenu-vṛṇḍānusārī
nārī-vārtā-vimukha-hṛdayaḥ kānanānte carāmi |
māṁ svairiṇyas tad api yad imā dūṣayanti prakāmaṁ
tad-vijñaptim̄ drutam iha jarad-gopa-goṣṭhyāṁ kariṣye ||34||⁸⁵

(iti kṛtrimāmarṣeṇa drutam parikrāmati |)

madhumāṅgalah (smitam āvṛtya) : bho bahmaĀri-sihāmaṇe ! kkhaṇāṁ ḥivatṭia imāo
dummuha-goiāo paccuttareṇa nijjittia biḍḍabehi | aham kkhu edam sabbam dhiṭṭhāṇāṁ
buttantāṁ goulesarie viṇṇavissam |⁸⁶ (iti pāṇau dhṛtvā vyāvartayati |)

⁸¹ viññātam api nūnam ākāreṇa saṅgopayasi yat dātum iti na bhaṇasi | tad grhāṇa etat karṇikāra-koraka-patram | ākāreṇeti dātum iti pada-pūrve ā ity upasargeṇādhibkena atha ca ākāreṇa īngitena vāc-cāturyeṇety arthaḥ | ākāras tv īna īngitam ity amarah | ubhāv apy athau prākaraṇikau |

⁸² bho lalite, kim etena akṣarāṇāṁ patreṇa śarkarāṇāṁ patram samarpaya |

⁸³ bho vayasya, drṣṭā tava gopāla-jāter vadānyatā | nūnam asmākam brāhmaṇa-jātim eva gauraveṇa vande, yat tasmin divase yajñika-brāhmaṇibhiḥ caturvidhenānnena bhojitāḥ smo vayam iti |

⁸⁴ dhṛtvā praticchanda-guṇāṁ sundara mama mandire tvāṁ vasasi tatra tatra runatsi valitaṁ yatra yatra cakītāḥāṁ palaye | praticchanda-guṇāṁ citra-paṭa-rūpaṁ tat sūtrāṇi vā |

⁸⁵ tena punar bhanyatāṁ iti tasyā vāñ-mādhuryasātrptyā punar āsvādanārthaṁ prakaṭa-varṇa audāśinya-vyañjanārtham | mamātra jhatity anusandhānam api na bhavatīti jñātum |

(ubhe⁸⁷ parasparam avekṣya vailakṣyam⁸⁸ nāṭayataḥ) :

kṛṣṇah : sakhi viśākhe, cāturakṣikarīn prekṣanam api nāsti | kutas tāvat parito rodhanam ? tad anuyāmi | kenāpy apareṇa nāgareṇa tasyāḥ svāntam uccālitam |⁸⁹

viśākhā (saṃskṛtena āśritya) :

kas tādṛg vraja-maṇḍale'tha valate śakyo gariyān asau
yenoccālayitum balāt kulavatī-ceto-giri-grāmaṇīḥ |
ity asmābhīr avakra-vikrama-lavād utkṣipta-govardhano
hetus tvarīn kila pañkajākṣa paṭubhis tatrāsi niṣṭāṅkitah ||35||⁹⁰

madhumaṅgalah : a{i} bāālie! ciṭṭha ciṭṭha ! diṭṭho mae ukkhitta-danḍa-maṇḍalehim gobehim
govadḍhaṇo dharido | tumām kīsa ekkam jxebba pia-baassam saṁbhāvesi ?⁹¹

kṛṣṇah : lalite, alam ati-prasaṅgena | tan nivartasva |

lalitā : sumdara, sabba-goula-suha-kāriṇo bi tuatto kadham sā ekā jjebba dukkham arihadi
barīasī ?⁹²

kṛṣṇah :

saṅgī me madhumaṅgalō na sahate dharmādhvano vicyutim
śridāmā parimārgayan mama nahi cchidrāṇi nidrāyati |
kaṁsaḥ sāsti khalaḥ kṣitim katham ato mugdhe vidheyam mayā
niḥśaṅkaṁ kula-sundarī-paribhavaj-jvālā-mahā-sāhasam ||36||

lalitā (saṁārṣam saṃskṛtena) :

antaḥ-kleśa-kalaṅkitah kila vayam yāmo'dya yāmyam purīm
nāyam vāñcana-sañcaya-praṇayinam hāsam tathāpy ujjhati |
asmin sampuṭite gabhīra-kapaṭair ābhīra-palli-viṭe
hā medhāvini rādhike tava katham premā gariyān abhūt ||36||⁹³

⁸⁶ bho brahmācāri-śikhāmaṇe, kṣaṇam nivartya imā durmukha-gopikāḥ pratyuttareṇa nirjitya vidrāvaya | aham khalu idam sarvam dhṛṣṭānam vṛttāntam gokulesaryai vijñāpayisymā |

⁸⁷ Alt. "iti". It seems that Lalitā and Viśākhā are the ones reacting.

⁸⁸ vismayam |

⁸⁹ cāturakṣikam dvayor dvayor aksnor bhavam iti cāturakṣikam adhyātmādītvāt ṣṭhak |

⁹⁰ tena ca giri-grāmaṇīḥ giri-śreṣṭhāḥ | grāmaṇīnāpīte purīsi śreṣṭhe grāmādhipe triṣu ity amarah | avakro durbodhō yo vikramas tasya balāt | Alt. *yadubhiḥ for paṭubhiḥ* |

⁹¹ ayi vācālike, tiṣṭha tiṣṭha | drsto mayā utkṣipta-danḍa-maṇḍalair gopaiḥ govardhano dhṛtaḥ | tvarīn kasmād ekam eva priya-vayasyam sambhāvayasi ?

⁹² sundara, sarva-gokula-sukha-kāriṇo'pi tvattah katham sā ekaiva duḥkham arhati varīyasī ?

⁹³ antaḥ-kleśena kalaṅkitāś cihnītāḥ satyāḥ | mṛtyor anantaram apy ayan kleśāḥ sthāsyaty eveti bhāvah | vāñcana-samūhasya praṇayinam karaṇa-śīlām hāsam | tathāpīti akāraṇyam vyajyate anyāsām premā bhavatu

(iti roditi)

madhumāṅgalah : a{i} muddhe, saala-sattha-visārao jassa ahmāriso amacco hoi sobi kim edam dhammaṁ adikkamissa{i} ? tā alam aranṇa-rudideṇa |⁹⁴

viśākhā (sva-gatam) : ḥam rāhīe guñjāaliṁ kahṇassa deṁtī iṅgidam lakkhemi |⁹⁵ (prakāśam, saṁskṛtena)

udīrṇa-rāgena karambitāntarā
parisphurat-kṛṣṇa-mukhī guṇāñcītā |
guñjāvalī mañjutarāvalambatāṁ
sā rādhikeyam tava kaṇṭha-saṅgamam ||38||⁹⁶

(iti kaṇṭhe svayam arpayati |)

kṛṣṇah (smītvā sa-kapaṭerṣyam) :

rāgiṇam api sukaṭhoram
suvṛttam api muhur udīrṇa-mālinyam |
yuvatīnām iva bhāvarīn
nahi guñjā-hāram icchāmi ||39||⁹⁷

(ity ajānan iva kaṇṭhād avatārya raṅgaṇamālikām arpayati |)

viśākhā (sva-gatam) : imassa bhamo bi ahmānam maṅgalo saṁbutto |⁹⁸ (iti vastreṇa saṁvṛṇoti |)

lalitā : halā, gobiā-kodi-bhuāṅgassa imassa akkhalidam accariam bahmacariam diṭṭhiā paadi-bhūdam | tā ahmebi gadua tam tam atthānānurāiṇīm rāhīam nivatṭāvehma |⁹⁹

viśākhā : sahi, juttam mantesi |¹⁰⁰ (ity ubhe parikrāmataḥ |)

kāmāndhī-kṛta-dhiyām medhāvinyās tava na yujyate iti bhāvaḥ | gabhira-kapaṭaiḥ sampuṭite vyāpte ābhira-pallinām vraja-nāgarīnām viṭe kāmuke |

⁹⁴ ayi mugdhe, sakala-sāstra-viśārado yasyāsmādṛśo'mātyo bhavati so'pi kim idam dharmam atikramiṣyati ? tad alam āraṇya-ruditena |

⁹⁵ nūnam rādhāyā guñjāvalī-mālām kṛṣṇāya dadatī aham iṅgitam lakṣayāmi |

⁹⁶ udīrṇa udgato yo rāgaḥ raktimā premā ca tena karambitam prāptum antaram bahiḥ | pakṣe antaḥ-karaṇam ca yasyāḥ | antaram avakāśāvadhi-paridhānāntardhi-bheda-tādarthyē | chidrātmīya vinā bahir avasara madhye-ntarātmani ca || ity amaraḥ | paritaḥ sphuran kṛṣṇah kṛṣṇa-varṇah kṛṣṇeti nāma ca mukhe yasyāḥ | sūtreṇa añcītā | pakṣe—sāreṇa adhikā sā prasiddhā rādhikā tava kaṇṭhe saṅgaṇam guñjāvalīva mañjutarā satī avalambatām |

⁹⁷ sukaṭhoram iti | drṣṭānta-pakṣe bahiḥ prakāśabhāvena jñātum aśakyam | mālinyam vakrimā |

⁹⁸ etasya bhramo'pi asmākam maṅgalaḥ saṁvṛttāḥ |

⁹⁹ sakhi, gopikā-koṭi-bhuāṅgasya etasya askhalitam āścaryam brāhmaṇacaryam diṣṭyā prakaṭībhūtam | tad āvām api gatvā tām asthānānurāgiṇīm rādhikām nivartayāvah |

lalitā : bisāhe, tumam̄ gadua imāe raṅgaṇa-māliē pia-sahim̄ āsāsehi | aham̄ kkhu edam̄ buttantam̄ bhaavadiē biṇivedissam̄ |¹⁰¹

(iti niṣkrānte |)

madhumaṅgalah : bho baassa ! ādarijjamtam̄ bi appāṇam̄ kīsa ādarābesi ? idam̄ kkhu paccāddāba-pabbatāhirohaṇassa ahirohiṇī-ṇimmāṇam̄ dāva |¹⁰²

kṛṣṇah : sakhe, satyam̄ bravisi | sāhasikyam̄ hasitenavānuṣṭhitam̄ |¹⁰³

madhumaṅgalah : pekkha goi-jualam̄ netta-paham adikkamidam̄ |¹⁰⁴

śrutvā niṣṭhuratām̄ mamendu-vadanā premāṇkuram̄ bhindatī
svānte śānti-dhurām̄ vidhāya vidhure prāyah parāñciṣyati |
kim̄ vā pāmara-kāma-kārmuka-paritrastā vimokṣyatī asūn
hā maugdhyāt phalinī manoratha-latā mṛdvī mayonmūlitā ||40||¹⁰⁵

madhumaṅgalah : dāṇīm̄ kim̄ ettha saraṇam̄ ?¹⁰⁶

kṛṣṇah : sakhe, pratyanāṅga-lekham̄ vinā nānyat paśyāmi śaraṇam̄ |

madhumaṅgalah : kim̄ ettha leha-sāhaṇam̄ |¹⁰⁷

kṛṣṇah : vaśikāra-kriyā-praśasto rāgavān javā-niryāsah |

madhumaṅgalah : ehi, uḍḍra-mahāda{i}m̄-maṇḍidam̄ ṣāṇidūre pakkamdaṇa-tīttham̄ gacchahma |¹⁰⁸ (iti niṣkrāntau |)

(tataḥ praviśati viśākhayā prabodhyamānā rādhā |)

rādhā (sa-khedam̄, saṁskṛtena) :

¹⁰⁰ yuktam̄ mantrayasi |

¹⁰¹ viśākhe, tvam̄ gatvā etayā raṅgaṇamālikayā priya-sakhim̄ āśvāsihi | aham̄ khalv idam̄ vṛttāntam̄ bhagavatyai nivedayiṣyāmi |

¹⁰² bho baassa ! lalitā-viśākhābhyaṁ ādriyamāṇam̄ api ātmānam̄ kasmād ādarayasi ? idam̄ khalu paścāt-tāpa-parvatādhirohaṇasya adhirohiṇī-nirmāṇam̄ tāvat | svayam eva tvayā kṛtam iti śeṣah | niḥśrenis tv adhirohiṇī ity amarah |

¹⁰³ sāhasikyam̄ sahasā pravartanam̄ |

¹⁰⁴ paśya gopī-yugalam̄ lalitā-viśākhā-dvayam̄ netra-pathātikrāntam̄ | tat-parāvartanārthaṁ samprati na vaktavyam iti bhāvah |

¹⁰⁵ vidhure duḥkhite, svānte śānti-dhurām̄ viṣaye | mṛdvī jātāṇkurāt komalā |

¹⁰⁶ idāṇīm̄ kim̄ atra śaraṇam̄ |

¹⁰⁷ kim̄ atra lekhā-sādhanam̄ ? sādhyate'neneti sādhanam̄ |

¹⁰⁸ ehi, odra-mahātavī-maṇḍitarām̄ nātidūre praskanda-tīrthaṁ gacchāvah |

yasyotsaṅga-sukhāśrayā śithilatā gurvī gurubhyas trapā
prāṇebhyo’pi suhṛttamāḥ sakhi tathā yūyam parikleśitāḥ |
dharmaḥ so’pi mahān mayā na gaṇitāḥ sādhvībhir adhyāsito
dhig dhairyam tad-upekṣitāpi yad aham jīvāmi pāpīyasi ||41||

(iti mūrcchati)

viśākhā (sa-sambhramam) sahi, samāssasa samāssasa¹⁰⁹ | (iti raṅgaṇa-mālām ghrāṇe’rpayati |)

rādhikā (samjñām labdhvā) : halā, kim edam accariam jam sammohanam bi pabohedi ?¹¹⁰

viśākhā (mālyam nivedya, saṁskṛtena) :

aṅgottīrṇa-vilepanam sakhi samākṛṣṭi-kriyāyām maṇi-
rmantra hanta muhur vaśīkṛti-vidhau nāmāsyā varṇī-pateḥ |
nirmālyā-srag iyam mahauṣadhir iha svāntasya sammohane
nāsām kas tisṛṇām gr̥ṇāti paramācintyām prabhāvāvalīm ||42||

rādhikā (sva-gatam) : evam-guṇeṇa iminā ubekkhidam bi ḥām hada-sariram kadham ajjabi
ṇillajjāham dhāremi | tā kālia-hada-pavesobāam anusarissam | (prakāśam) bisāhe, biṇṇabehi
guru-aṇam jam bārahāicca-tūttham gadua suram accidukāmahmi |¹¹¹

viśākhā : sāhu sumarāidam pia-sahie jam ajjāe jaḍilāe aham bi edam jjebba dāṇīm ādiṭṭhahmi
| tā ehi |¹¹² (ity ubhe parikrāmataḥ |)

rādhikā (savyāmoham) :

mām parihaṛa{i} muuṛndo taha bi durāsā virohiṇī dāha{i} |
maha sahi gahīra-ṇīrā saraṇam bahiṇī kidāmītassa ||43||¹¹³

viśākhā : halā, pekkha patthāne maṅgala-suāṇāim sa{u}ṇāim | tā ebbam mā bhaṇa |¹¹⁴

rādhikā (puro dṛṣṭvā) : halā, katham esā pūbba-disā-muhe ā āliī sañjhā dīsa{i} |¹¹⁵

¹⁰⁹ sakhi, samāśvasihi samāśvasihi |

¹¹⁰ sakhi, kim etad āścaryam yat sāmmohanam api prabodhayati ?

¹¹¹ evam guṇeṇa anena kṛṣṇena upekṣitam apy enam hata-śarīram katham adyāpi nirlajjāham dhārayāmi | tat kāliya-hrada-praveśopāyam anusariṣyāmi | (prakāśam) visākhe, vijñāpaya guru-janam yat dvādaśāditya-tīrtham gatvā sūryam arcayitu-kāmāsmi | atra bhaṇgyā jala-praveśa eva prayojanam |

¹¹² sādhu smārītarām priya-sakhyā yad yasmāt āryayā jatīlayā aham api idam eva idānīm ādiṭāsmi | tatra śrī-rādhā-saṅga-viśleṣābhāva iti prayojanam | tasmād ehi |

¹¹³ mām parihaṛati mukundah tathāpi durāsā virodhini dahati | mama sakhi gabhīra-nīrā saraṇam bhagini kṛtāntasya ||

¹¹⁴ sakhi, paśya prasthāne maṅgala-sūcanāni śakūnāni śubha-śūcaka-cihṇāni | tad evam mā bhaṇa |

¹¹⁵ sakhi, katham esā pūrva-diñ-mukhe ākālikī sandhyā dṛṣyate |

viśākhā : na kkhu samjhā | pekkha pakkandane surassa ballahā pariphullidā odra-rāī rāadi | tā imassa aggham kādum ḥām avaciṇahma |¹¹⁶ (ity ubhe kurutah) :

(tataḥ praviśati baṭunā saha krṣṇah |)

krṣṇah : sakhe, seyam rādhādhara-kānti-taskarī javā-rājih |

madhumāṅgalaḥ : ado ḥām ḥippidīa nimmāhi paccaṇāṅga-leham |¹¹⁷

krṣṇah (parikampya sa-vismayam) :

eṣā nāntika-vartini sura-girer ailāvṛti hanta bhur
agre kim kalayāmi kāñcana-rucām udgāra-gaurir diśah |
ām jñātam maṇi-nūpura-dhvani-bharād āli-janālaṅkṛtā
kāntinām kula-devatā vilasitum vṛṇḍāṭavīm vindati ||44||¹¹⁸

madhumāṅgalaḥ : hanta bhoḥ ! maggijjamtaḥmi bāurā-sāhaṇe kuraṅgī saṁ hatthām gadā |¹¹⁹

krṣṇah (sānandam) : sakhe, sādhu vijñātam | tad atra vṛksāntaritau śṛṇuvah kim asau
prastauti | (iti tathā sthitau |)

rādhikā (viśākhām āliṅga sāsram) : halā, eso jaṇo kadhpasaṅge saṁ sumaridabbo |¹²⁰

viśākhā (sa-baśpam) : sahi, akkhiṇa-dhīrattanādi-guṇā bhanijjasi | tā kim tti ebbam
ubbiggāsi ?¹²¹

rādhikā : sahi, ṇigguṇī-kidahmi tiṇā dhutteṇa |¹²² (iti samiskṛtena)

yasyoras-taṭa-maṇḍalam dhṛti-nadi-rodha-kriyā-paṇḍitam
vaktreṇduḥ kula-dharma-paṅkaja-vani-saṅkoca-dīkṣā-vrati |
dor-yupau nitarām udañcita-cira-vridābhidārādhvarau
hā kaṣṭam nikhilaṅ-gilā sakhi dṛśor bhaṅgī-bhujaṅgi tu sā ||45||¹²³

¹¹⁶ na khalu sandhyā | paśya praskandane sūryasya vallabhā oḍa-rājī rājate | tat tasmād asya sūryasya arghyam kartum enām avaciuvaḥ |

¹¹⁷ ata enām niśpiṇya nirmāhi pratyāṇaṅga-lekham |

¹¹⁸ sura-gireḥ sumeroḥ | ailāvṛti ilāvṛta-sambandhinī bhūr eṣā hanta niścitam na bhavati tat kim kāñcana-kāntinām udgāreṇa gaurīl pīta-varṇāḥ diśah kasmāt paśyāmi ? niścityāha ām jñātam neyam sthāvara-bhūmih, api tu maṇi-nūpura-dhvani-bharād dhetoh |

¹¹⁹ hanta bhoḥ ! mṛgyamāṇe vāgurā-sādhane kuraṅgī svayaṁ hastam gatā | vāgurā mṛga-bandhanī sādhanam yatra pratyāṇaṅga-lekha-rūpam | vāgurā mṛga-bandhanī ity amarah |

¹²⁰ sakhi, esa janāḥ kathā-prasāṅge svayaṁ bhavatibhiḥ smartavyah |

¹²¹ sakhi, akṣiṇa-dhīratvādi-guṇā tvām bhanijyase | tat kim iti evam udvignāsi ?

¹²² sakhi, nirguṇī-kṛtāsmi tena dhūrtena |

¹²³ yasyora iti | dhṛti-nadyā vega-vṛtti-rūpa-rodha-kriyāyām paṇḍitam | tathā ca dhairyasya vega-nivṛttau phalato'dhairyam evāyatītī bhāvah | kula-dharma-rūpa-padma-vana-saṅkocana-dīkṣāyām vratī | yūpah yajñāya

kṛṣṇah : priye, tvan-mādhuryeṇa mādhavaś ca jadī-kṛtya nirguṇām avasthāṁ nīto'yam |

rādhikā (ākāśe añjaliṁ baddhvā, saṁskṛtena) : hanta bho bakī-hantah !¹²⁴

gr̥hāntah-khelantyo nija-sahaja-bālyasya balanād
abhadraṁ bhadraṁ vā kim api hi na jānīmahi manāk |
vayaṁ netum yuktāḥ katham aśaraṇām kā api daśām
katham vā nyāyyā te prathayitum udāśina-padavī ||46||¹²⁵

kṛṣṇah : priye, kah khalu jijīviṣur jīvātu-bhūtāyām siddhauṣadhī-latāyām udāste |¹²⁶

rādhikā (nihsvasya) halā, esā piā me ekā-ali tue appaṇo kanṭhe dhāraṇijjā |¹²⁷ (iti kanṭhād ekāvalim uttārayati |)

viśākhā (haṭhān nivārya) : halā, ebbam aṇuciṭṭhatī kiṁ tti mām dahasi ? jaṁ lalidām paḍikkha nirujjamahmi |¹²⁸ (iti roditi)

rādhikā (saṁskṛtena) :

akāruṇyah kṛṣṇo yadi mayi tavāgaḥ katham idam
mudhā mā rodīr me kuru param imām uttara-kṛtim |
tamālasya skandhe vinihita-bhuja-vallarir iyanī¹²⁹
yathā vṛndāraṇye ciram avicalā tiṣṭhati tanuh ||47||¹³⁰

kṛṣṇah (sāsram) : sakhe, dṛṣṭānurāgasya sādhiṣṭhatā |¹³¹

rādhikā (sva-gatam) : tuvarāvedi mām kāvi ghaṇukkanṭhā | (prakāśam) halā | suram accia
kiṁ pi abbhathidu-kāmāhmi | tā jāva siṇāṇām kadua ṇibuttā bhave, tumām etha pupphām
avaciṇehi | (iti tirthābhīmukham dvitrāṇi padāni gatvā punar ātma-gatam |) : hanta, so tilloka-

paśu-bandhana-stambha-višeṣah | udañcitaḥ cira-vrīḍayā abhicārād adhvaro yābhyaṁ | dṛśor bhaṅgī bhujaṅgi tu
nikhilāṅgilā nikhilām gilanti |

¹²⁴ bhoḥ bakihantah pūtanā-ghātin ! bālyam ārabhyaiva strī-vadhe abhyāso vartate eva ity arthaḥ |

¹²⁵ gr̥hāntar iti | yadi ca etām daśām nītā vayaṁ tathāpi adhunā udāśina-padavīm kiṁ nyāyyā nyāyocitā ? tasmād
asmākam vadhr̥tham eva tava vyavasāya iti bhāvah |

¹²⁶ jīvātūr jīvanauṣadham ity amaraḥ |

¹²⁷ sakhi, eṣā priyā me ekāvali ātmānaḥ tvayā kanṭhe dhāraṇiyā |

¹²⁸ sakhi, evam anuṭiṣṭhantī kiṁ iti mām dahasi ? yat yasmāt lalitām pratīkṣya nirudyamāsmi | na ced aham api
tava saṅginī |

¹²⁹ Alt. kalita-dor-vallī iyam |

¹³⁰ akāruṇya iti | yadi kṛṣṇo'kāruṇyas tava katham mayi āgahā aparādhaḥ ? tasmān mudhā vyarthām mā rodīḥ |
uttara-kṛtiḥ antyeṣṭi-karma sā tūttara-kṛtiḥ nāsyā janasyeva karaṇiyā | kiṁ tu tamālasyety ādi tamālasya skandhe
vinihitā bhuja-rūpa-latā yasyā evambhūtā mama tanuh yathā vṛndāraṇye sadāvicalā satī tiṣṭhati tathā karaṇiyā ||

¹³¹ sādhiṣṭhateti | anitka-bāḍhayor nedasāṣye iti bāḍhasya sādhādeśah |

mohaṇo muha-cando puṇo mae na diṭṭho | (iti sotkaṇṭham nivṛtya prakāśam |) halā, pasīda
pasīda | daṁsehi tam paḍicchandaam |¹³²

viśākhā : sahi, ḥatthi attha citta-phalaam |¹³³

rādhikā (sa-vyatham) : tado paṇināṇeṇa ṣaṁ paccakhikarissam |¹³⁴ (iti dhyānam naṭayati)

kṛṣṇah : sakhe, pītam apīta-pūrvam unmādakaṁ śrotra-mādhvikam | tad agrato gacchāvah |
(iti ubhau tathā kurutah |)

viśākhā (vilokya sānandam sa-sambhramam) : diṭṭhiā tujjha suha-jjhāṇeṇa phalidam | tā
jhatti ugghāḍehi loaṇam |¹³⁵

(rādhikā dṛśam daronmīlya camatkāram naṭayati |)

viśākhā (saṁskṛtena) :

yad-arthaṁ saṅkīrṇe patasi hata-kandarpa-kadane
mr̥dum vā durvāre jvalayasi tanum prema-dahane |
akhaṇḍenāpiḍam sakhi nava-śikhaṇḍena kalayan
vilāsī so'yaṁ te sphurati purato jīvita-patiḥ ||48||¹³⁶

rādhikā : ammahe siviṇassa māhuri |¹³⁷

viśākhā : avisaddhe, eso de apubbo siviṇo jo ṣiddāe viṇā bi ṣippano |¹³⁸

kṛṣṇah :

asau dṛg-bhaṅgibhiḥ kusuma-śaram āngi-kṛta-śaram
sṛjanti dantindra-kramaṇa-kamaniyālasa-gatih
adūre rambhorur iha vadana-bimbasya suṣamā
samārambhād ambhoruha-mādhurīmāṇam damayati ||49||

rādhikā (kṛṣṇe dṛg-antam nartayanti sva-gatam) : sāhu re hiaa, sādu diṭṭhi-ā muhuttam
vilambidam |¹³⁹

¹³² tvarayati māṁ kāpi ghaṇotkaṇṭhā | yamunāyāṁ praveśitum iti bhāvah | sakhi ! sūryam arcayitvā kim api
abhyarthitu-kāmāsmi | tat tasmāt snānam kṛtvā yāvan nivṛttā bhaveyam tāvat tvam atra puṣpam avacinu | hanta
hanta, traīokyā-mohano mukha-candraḥ punah mayā na drṣṭah | sakhi, prasīda prasīda | darśaya tam
praticchandakaṁ citra-paṭam |

¹³³ sakhi, nāsti atra citta-phalakam |

¹³⁴ tataḥ prañidhānenā enāṁ pratyakṣikariṣyāmi |

¹³⁵ diṣṭyā tava śubha-dhyānenā phalitam | tad jhaṭiti udghāṭaya locanam |

¹³⁶ yad-arthaṁ iti | akhaṇḍena nava-śikhaṇḍena āpiḍam śiro'vataṁsam kalayan dhārayan |

¹³⁷ ammahe ity āścarye | athavā he amma strī-svabhāva-sambodhanam | aho svapnasya mādhuri |

¹³⁸ aviśraddhe ! esa te apūrvah svapno yo nidrayā vināpi niśpannah |

¹³⁹ sādu re hrdaya, sādu drṣṭā muhūrtam vilambitam | prāṇa-tyāga iti śesah |

kṛṣṇah (smritvā) : dhūrte viśākhe ! samantān mrgyamānā distyā tvam atra drṣṭāsi | yad adya bhavatyā rūpa-sādṛṣyād apākima-guñjā-hareṇa mām pratārya durlabhā me raṅgaṇa-mālikāpanītā |

madhumāṅgalaḥ : bho ṣaṁ rāhīe kaṇṭhādo disatīṁ appaṇo raṅgaṇamāliam saam jebba āaddia geṇha |¹⁴⁰

kṛṣṇah : sakhe, jānatāpi bhavatā kim idam anyāyyam upanyastam | na khalu svapne'pi mayā kāminī-sparśah smaryate |

rādhikā (sva-gatam) : imassa parihāso bi eso saṃkidāe mama sacco paḍibhādi |¹⁴¹

viśākhā (vihasya) : ayi varāṅgaṇā-taraṅginīnāṁ mahā-sāra, ciṭṭha ciṭṭha | dāṇīṁ bi imāīṁ dīsamtti tujjha aṅgesu tāṇāṁ ciṇhāīṁ |¹⁴² (iti saṃskṛtena)

ākṛṣṭāni kaṭākṣa-bhaṅgībhīr alāṁ gopāṅganānāṁ tvayā
raktāny atra manāṁsi yāhi nimiṣonmuktāni netrāṇy api |
tāny etāni bhavān navāñjana-tano guñjāvalināṁ chalāt
piñchānāṁ ca sadā prasādhana-dhiyā sandhārayan nandasi ||50||¹⁴³

kṛṣṇah (sa-harṣam ātma-gatam) :

pramada-rasa-taraṅga-smēra-gaṇḍa-sthalāyāḥ
smara-dhanur anubandhi-bhrū-latā-lāsyā-bhājaḥ |
mada-kala-cala-bhṛṅgī-bhrānti-bhaṅgīm dadhāno
hṛdayam idam adāñkṣit paksmałākṣyāḥ kaṭākṣah ||51||¹⁴⁴

(nepathyē): ṣaṇtiṇi bisāhe |¹⁴⁵

kṛṣṇah : katham akhāṇde jarā-pāṇḍureyam jaṭilā |

(praviśya) **jaṭilā** (puro drṣṭvā sva-gatam) : kahām ettha kahṇo ? (prakāśam) bisāhe, kiṁti imāni dhua-gandha-ratta-candanāīṁ tue visumaridāīṁ |¹⁴⁶

kṛṣṇah (sva-gatam) :

¹⁴⁰ bhoḥ ! enāṁ rādhāyāḥ kaṇṭhato drṣyamānāṁ ātmano raṅgaṇa-mālikāṁ svayam evākṛṣya grhāṇa |

¹⁴¹ etasya parihāso'pi eṣa śaṅkitāyā mama satyāḥ pratibhāti |

¹⁴² ayi varāṅgaṇā-taraṅginīnāṁ mahā-sāgara, tiṣṭha tiṣṭha | idānīṁ api imāni drṣyante tava aṅge tāsāṁ cihnāni |

¹⁴³ ākṛṣṭānīti | he navāñjana-tano ! guñjāvalināṁ chalāt raktāni manāṁsi | piñchānāṁ chalāt nirnimiṣa-neetrāṇi ca prasādhanaṁ tad-buddyā dhārayan |

¹⁴⁴ mad-añcala-bhṛṅgīnāṁ bhramo yatos tādṛṣa-bhaṅgīm dadhānah kaṭākṣah | praśasta-pakṣma-yukte aksinī yasyāḥ |

¹⁴⁵ naptri viśākhe !

¹⁴⁶ katham atra kṛṣṇah ? viśākhe, kim ity etāni dhūpa-gandha-rakta-candanāni tvayā vismṛtāni ? sūrya-pūjārtham iti śesah |

candrikām candra-lekhāyāś cakore pātum udyate |
pidhānam vidadhe hanta śarad-ambhodarāvali ||52||¹⁴⁷

(prakāśam) mātur mātulāṇi, praṇamāmi |

jaṭilā: mohaṇa, ballaa-kiśori-ule avaṅka-ditṛhi hohi |¹⁴⁸

madhumāṅgalah (vihasya) : bho dadhici-hadda-kakkase, eso sabbado udāra-ditṛhi ccea
majha pia-vaasso | tumām kkhu ke-aracchi | tāvappāṇam āsamsehi |¹⁴⁹

jaṭilā: bho kiśori-bhuaṅga, kīsa tumām āadosi |¹⁵⁰

kṛṣṇah : ārye, lokottarānurāga-camatkāriṇiyam sujavā-lakṣmīḥ kam vā nākarṣati ?¹⁵¹

jaṭilā (sva-gatam) : ṣuṇām bhaavadīe vijjā-pahāva-sambhāvidā imassa ettha ubasatti |
(prakāśam) mohaṇa, jhatti ido gacchehi |¹⁵²

kṛṣṇah : ayi jalpāki vṛddhe ! kim ity ākulāsi ? svacchandato gaccheyam |

jaṭilā (kuṭilām vilokya, saṁskṛtena)

nirdhautānām nikhila-dharanī-mādhurīṇām dhurīṇā
kalyāṇī me nivasati vadūhū paśya pārśve navodhā |
antar goṣṭhe catula naṭayann atra netra-tri-bhāgām
niḥśāṅkas tvām bhramasi bhavitā nākulatvām kuto me ||53||¹⁵³

kṛṣṇah : mṛṣāśāṅkini vṛddhe ! mā pralāpam kṛthāḥ | yāvad etām te vadūm ākarmayaṁ tāvan
mānyām bhāvayāmi |

jaṭilā: bisāhe, kimti ettia vilambidāsi |¹⁵⁴

viśākhā (smitvā) : ajje, ṣaṇām dullalidām kuraṅgam pekkhantī vihmidahmi |¹⁵⁵ (iti sa-dṛṣṭi-
kṣepam)

¹⁴⁷ candrikām iti | śarad-ambhodhara-sthānīyā jaṭilā |

¹⁴⁸ mohaṇa, ballava-kiśori-kule avakra-dṛṣṭir bhava |

¹⁴⁹ bho dadhīci-asthi-karkaše ! vajrād api kaṭhorety arthaḥ | esa sarvadā udāra-dṛṣṭir eva mama priya-vayasyaḥ |
tvām khalu kekarākṣī vakrākṣī | tad ātmānam āśisaya |

¹⁵⁰ bho kiśori-bhuaṅga ! kasmāt tvām āgato'si ?

¹⁵¹ suṣṭhu javānām odra-puṣpāṇām lakṣmīḥ śobhā pakṣe suṣṭhu javo yaśo-vyañjaka-cihna-višeṣo yasyāḥ sā iyām
rādhā eva lakṣmīs tat-tulyatvāt | yad vā śobhāmayītvāt | kīdṛṣī ? lokottarā yo'nugato rāgaḥ raktimā tena
camatkāriṇī | pakṣe spastam |

¹⁵² nūnām bhagavatyā vidyā-prabhāva-sambhāvitā etasya atropasattih | (prakāśam) mohaṇa, jhaṭiti ito gaccha |

¹⁵³ nirdhautānām kṣālitānām sāra-bhūtānām jalpāki bahu-bhāṣīṇI ! mānyām mānīnīyām | pakṣe mā anyām na
anyadiyām svīyām evety arthaḥ |

¹⁵⁴ viśākhe ! kim iti etāvat vilambitāsi ?

akaruṇa mukkia caṅgam kuraṅga pemmeṇa saṅgadaṁ hariṇim |
vihalam kuddaṇa-caḍulo tumam baṇādo baṇam bhamasi ||54||¹⁵⁶

jaṭilā: a{i} atthāṇa-duragghe, muñca kuraṅga-koduhalam |¹⁵⁷

madhumaṅgalah : pia-baassa, pekkha | eso satiṇo bi kīra-juāṇo ḥam mahurām dāḍimīm na
padipajja{i} |¹⁵⁸

kṛṣṇah (smītvā) :

hṛdi tāḍito'pi dāḍimi sumanorāgeṇa te ruciṁ vahatā |
paktrima-rasāsi kiṁ vā neti śukah śaṅkayodāste ||55||¹⁵⁹

(viśākhā sa-dṛg-bhaṅgam rādhikām avalokate |)¹⁶⁰

rādhikā (sva-gatam) : hīaa, samassassa samassassa | (iti sa-khedam apavārya, samskr̄tena)¹⁶¹

pītaṁ navāg amṛtam adya harer aśaṅkam
nyastam mayādyā vadane na dṛg-añcalam ca |
ramye cirād avasare sakhi labdha-mātre
hā durvidhir virurudhe jaratī cchalena ||56||

jaṭilā (sva-gatam) : ahmahe kahṇa-diṭṭhiṇo māhambham | jaṁ vahue so uvasaggo taha ṣatthi |
(prakāśam) bisāhe, pekkha—adikkamadi majjhāṇho | tā turidam sura-maṇḍavam
pavissahma |¹⁶²

kṛṣṇah : sakhe, kaumudiyam paurṇamāśīm anuvartate | tad ehi tām eva pratipadyevahi |¹⁶³

(iti niṣkrāntau |)

iti śrī-vidagdha-mādhave

¹⁵⁵ aje iti sāpadeśam vacanam kṛṣṇam prati | ārey enam agrato durlalitam kuraṅgam paśyantī vismitāsmi | pakṣe kutsitam raṅgam yasya tam |

¹⁵⁶ akaruṇa tyaktā caṅgam kuraṅga-premnā saṅgatam hariṇim | viphalam kurdana-caṭulatvam vanād vanam bhramasi | tvaṅga-caṅgau manohare iti koṣah |

¹⁵⁷ ayi asthāna-durāgrahe, muñca kuraṅga-kautūhalam |

¹⁵⁸ priya-vayasya, paśya | eṣa satrṣṇo'pi kīra-yuvā imān madhurām dāḍimīm na pratipadyate |

¹⁵⁹ sumanorāgeṇa puṣpasya raktimā | pakṣe suṣṭhu manaso rāgena premnā | kīḍr̄ṣena ? kāntim vahatā | hṛdi tāḍito'pi tena yadā puṣpitā tvam āśīs tad-avadhi śukasya tvayi audāśīnyam nāsti kiṁ punar idānīm phalitāyām iti bhāvah |

¹⁶⁰ sa-dṛg-bhaṅgam iti kṛṣṇābhīprāyah kaccid avagamyate iti |

¹⁶¹ hṛdaya, samāśvashi samāśvashi | apavāryeti rahasyam kathyate'nyasya parāvṛtyāpavāritam |

¹⁶² aho kṛṣṇa-dṛṣṭer māhātmyam yad yasmād vadhvāḥ sa upasargas tathā nāsti | viśākhe, paśya—atikramate madhyahnas | tat tvaritarūpam sūrya-maṇḍapari praviśāmaḥ |

¹⁶³ kaumudiyam iti tasya evādhīnā rādheyam ity arthah |

manmatha-lekhā nāma
dvitīyo'ṅkah
||2||

—o)0(o—

(3)

tr̄tiyo'ṅkah¹

rādhā-saṅgah

(tataḥ praviśati lalitayānugamyamānā paurṇamāsi |)

paurṇamāsī : vatse, nūnam mattas trapamāṇo nābhinandati nanda-kumāras te sakhi-saṅgamam |

lalitā : bhaavadi, dubboham kkhu loottarāṇāṁ cittam na jhatti biasadi |²

paurṇamāsī (puro'valokya) : vatse, paśya kadamba-vāṭikāyām madhumaṅgalena sārdham sa-maṅgalam vardhate madhu-mardanah | (punar nirūpya)

parāṁṛṣṭāṅguṣṭha-trayam asita-ratnair ubhayato
vahantī saṅkīrṇau maṇibhir arunais tat-parisarau |
taylor madhye hīrojjvala-vimala-jambūnada-mayī
kare kalyāṇīyām viharati hareḥ keli-muralī ||1||³

(tataḥ praviśati yathā-nirdiṣṭah kṛṣṇah) :

kṛṣṇah (sānutāpam) :

trapayā nitarāṁ parāñ-mukhī
saḥasā smera-mukhī dhṛtāñcalā |
gamitādyā haṭhena rādhikā
na katham hanta mayā bhujāntaram ||2||⁴

(niḥsvasya) sakhe madhumaṅgala, khañjarīta-dṛśah sā vilāsa-mañjarī corayati me citta-cañcarikam | (ity autsukyaṁ nāṭayan)

¹ aṅka-dvaye vivṛta-prākṛtārthānusāreṇaiva prāyo jāta-vyutpatter ataḥ param aṅka-pañcāke yatra yatra vaisamyām tatraiva vyākriyate |

² bhagavati, durbodhanī khalu lokottarāṇāṁ cittam na jhaṭiti vikasati |

³ ubhayataḥ śirasī pucche ca aṅguṣṭha-traya-parimitām pradeśam vyāpya asita-ratnair indranīla-maṇibhiḥ parāṁṛṣṭa khacitā | tat-parisarau aruanir maṇibhīḥ saṅkīrṇau | śiro'ṅguṣṭha-trayāṇtaram aṅguṣṭha-trayam vyāpya pucchāṅguṣṭha-trayāt pūrvam aṅguṣṭha-trayam vyāpya dvau dvau parisarau tau vyāpyety arthaḥ | taylor madhye tathaiva vyākhyeyam | hīraṇ ujjvalām yat vimalaṁ jāmbūnadam kanakām tan-mayī |

⁴ rādhikām ākṛṣya tasyāḥ kaṇṭhāt svamālyām gṛhyatām iti madhumaṅgalena yadā uktam, tadaiva na katham mayā rādhikā bhujāntaram gamitā prāpitā evaiḥ mayi prṣṭam | tan-nikaṭām gate sati sā sahasā trapayā parāñmukhī abhaviṣyat | tad-anantaram smerā sakhī tasyā añcalām dhṛtvā mama nikaṭah prāpayiṣyata iti śrī-kṛṣṇasya mano'nutāpyah |

chinnah priyo maṇi-sarah sakhi mauktikāni
 vṛttāny aham vicinuyām iti kaitavena |
 mugdham vivṛtya mayi hanta dṛg-anta-bhaṅgīm
 rādhā guror api puraḥ praṇayād vyatānīt ||3||⁵

paurṇamāśī (dūrata eva kṛṣṇam nirvarṇya, sāśankam) :

akṣṇor dvandvam̄ prasarati darodghūrṇa-tāram̄ murāreh
 śvāsāḥ klptām̄ kila vicakilair mālikām̄ mlāpayanti |
 keyam dhanyā vasati ramanī gokule kṣipram etām̄
 nītas tivrām ayam api yayā kām̄ api dhyāna-niṣṭhām ||4||⁶

athavā kṛtām̄ sandehena | vatsā rādhikaiva khalv atra kāraṇam |

kṛṣṇah (paurṇamāśīm paśyann upasṛtya) : bhagavati, praṇamāmi |

paurṇamāśī : nāgara, gopi-stana-taṭiṣv alampaṭī-bhava |

kṛṣṇah (kiñcid vihasya) : kṛtām piṣṭa-pesinibhir āśirbhir yad aham eva gopiti prasiddhām̄ syāmām̄ vallīm̄ api na pāhi-pallavena spṛśāmi |

madhumaṅgalah (vihasya) : bhoḥ, kiṁ ahmāṇam̄ sāmāe, guari jjebbā maggijja{i} |

paurṇamāśī (sa-narma-smitam) :

gopeśvarasya tanayo’si nayopapannaḥ
 khyātas tathā vraja-kule bhujayor balena |
 līlā-śatais tad api kiṁ kula-yoṣitas tvam̄
 unmādam udvahasi mādhava rādhikāyāḥ ||5||⁷

madhumaṅgalah : a{i} bibarīda-vādiṇi buḍḍhie, ciṭṭha ciṭṭha |⁸

tujjha rāhiāe jjebbā eso ahma pia-baasso ummādio |
 jaṁ sehara-singa-vettā{i} dāṇim kahim vibhaṭṭāim ti ḥa jāṇādi ||6||⁹

kṛṣṇah (sa-lajjam) : ārye, vācāṭo’yam baṭur mṛṣā jalpati | kintu niścitam te vyāharāmi | na tāsu mac-citta-rāgas tvad-gopiṣu | tad atra tattvataḥ pṛcchyatām ayam |¹⁰

⁵ citta-cañcarikam citta-bhramaram | maṇisaro hāraḥ |

⁶ vicakilair mallikā-puṣpailḥ | yayā ramanyā ayam śrī-kṛṣṇo’pi etām dhyāna-niṣṭhām nītaḥ prāpitah | pradhāna-karmaṇābhidheye nyādinām tu dvikarmaṇām iti pradhāna-karmaṇi kṛṣṇe pratyayah |

⁷ nayena vinayenopapannaḥ |

⁸ ayi viparīta-vādiṇi buddhike, tiṣṭha tiṣṭha |

⁹ tava rādhikāyā eva eṣa asmat-priya-vayasya ummāditah | yat śekhara-śṛṅga-vetrāṇi idānīm kutra vibhraṣṭānīti na jānāti |

¹⁰ vācāṭo bahu garhya-vāk ity amarah |

madhumāngalāḥ : ajje ! saccam̄ saccam̄ | ahma-pia-baassa-hiaassa ajjavi rāo tuhma-goiāṇam̄ aṅgesu ṇa mae diṭṭhotthi | patthuda tāṇam̄ aṅgarāo jjebba imassa hiaye disa{i} |¹¹

kṛṣṇah (sa-praṇaya-roṣam) : dhiṇ mūrkha ! viśrambhād ādrto’pi jihmatām̄ na jahāsi |

paurṇamāśī: satyam āha baṭuh | tathā hi—

kāmaṁ sad-guṇa-maṇḍalāśrayatayā tanvan mahiṣṭhāṁ ruciṁ
vaicitrī-bhara-bhāk sadā śubha-daśā-śreṇi-śriyām̄ āspadam |
vamśī-huṇkṛti-līlāyā śithilatām̄ eṇi-dṛśām̄ nīyate
vāsaḥ kāṁsa-niṣūdanādyā bhavatā deheṣu geheṣv api ||7||¹²

madhumāngalāḥ : ajje kim bi jāṇāsi jaṁ vamśī-huṇkidi-līlāe tti bhaṇāsi | diṭṭham̄ tahim̄ diahe kaṇṇānam̄ tīra-tīḍām̄ ambarām̄ appaṇo hattheṇa ukkhivia imiṇā kkhandhe niṇkkhittām̄ |¹³

kṛṣṇah (sa-bhrū-bhaṅgam̄ baṭum̄ āvārya) : ārye, huṇkārād api tathā-bhāvād bhavad-gopikānām abhivyaktaḥ sādhvī-bhāva-prabhāvah |

lalitā (saṁskṛtena) :

kenāpi dhūrta-patinā khalu śikṣito’si
mantram vaśī-karaṇa-kāraṇam auṣadham̄ vā |
puṇyojjvalāny akhila-gopa-vilāsinīnām̄
yena tvayā gṛha-sukhāni viluṇṭhitāni ||8||

madhumāngalāḥ : saccam̄ kahedi lalidā | aṇṇadhā mantādim antareṇa pavvaduttungā mahā-dāṇāā ṇavindīvarādo bi somma-sīdala-pa{i}diṇa kadham̄ imiṇā saṁharijjanti |¹⁴

¹¹ ārye, satyam̄ satyam̄ | asmat-priya-vayasya-hṛdayasya adyāpi rāgas tava gopikānām aṅgesu mayā na drṣṭo’sti | pratyuta tāsām aṅga-rāga eva asya hṛdaye dṛsyate | aṅga-rāgah kastūrī-kuṇkumādi-lepa-višeṣah |

¹² kāmam iti | he kāṁsa-niṣūdana ! adya eṇīdṛśām̄ deheṣu geheṣv api vāsaḥ tvayā śithilitām̄ śaithilyam̄ nīyate | sāntam̄ napuṁsakaṁ vastra-prayāyam̄ tad-antam̄ puṁlingam̄ vasati-paryāyam̄ ca vāsa iti padam̄ vamśyāḥ yā huṇkṛtis tal-līlāyā līlā-mātreṇety arthaḥ | kīḍṛśām̄ vāsaḥ ? satinām̄ śobhanānām̄ gopīnām̄ yan maṇḍalam̄ tad-āśrayatayā mahiṣṭhāṁ ruciṁ kāntiṁ tanvat vistārayat | kīḍṛśo vāsaḥ ? santo ye guṇā dhana-dhānyādi-sampatty-abhijana-kaulīnādayas teṣām̄ yan maṇḍalam̄ tad-āśrayatayā mahiṣṭhāṁ ruciṁ rocakatām̄ tanvan vistārayan | vaicitrīm̄ śukla-nīla-raktādibhiḥ srak-candanādibhiḥ sambhogānām̄ vividha-prakāratvāc ca | vāsa-pakṣe vividha-gṛhādibhiḥ paricihnitatvāc ca | śubhā yā vastrasya dṛśā śreṇī tatra yā śriyāḥ śobhās tāsām̄ āspadam̄ āśrayah | śubha-grahāṇām̄ śukla-śukrādīnām̄ eva yā daśāntar-daśā tasyāḥ yāḥ śrenyāḥ parasparās tāsu yāḥ śriyāḥ śāstra-proktāḥ sampattayah |

¹³ ārye, kim api jāṇāsi yad vamśī-huṇkṛti-līlāyeti bhanyase | dṛṣṭām̄ tasmin divase kanyakānām̄ tīra-sthitāni ambarāṇi ātmāno hastena utkṣipyā anena tatra skandhe nikṣiptāni |

¹⁴ satyam̄ kathayati lalitā | anyathā mantrādīm antareṇa parvatottungā mahā-dāṇavā navendīvarato’pi saumya-śītala-prakṛtinā katham̄ anena saṁhriyanti | mahā-baliṣṭha-māyāvi-daitya-vadho mantrauṣadhadīnām̄ saṁmarthyāsambhāvanān mad-vayasya-prakrtir eveyam̄ nārī-gaṇa-mano-hāriṇīti dyotitam |

lalitā : ajja, jassa sumaranaṁ bi tathā santāvanam tam edam appaṇo baassam mā kkhu sīalam bhaṇa |¹⁵

madhumāṅgalah : bho baassa, paidi-sīdalo bi tumāṁ goiāhiṁ uṇo tti bhanijjasi | tā ppamisja jānissam | (iti kṛṣṇa-vakṣasi hastam nyasya sasambhramam) aho, saccam jxebba kahedi lalidā | (ksaṇam vimṛṣya) | lalide, viññādaṁ viññādam | tuha rāhiā ccea ṣuṇam uṇṇā jāe hiaavatthiṇie canda-kodi-sīdalo bi esa uṇṇī-kido |¹⁶

lalitā : ajja, ettha rāa-paṭṭa-patthara-hiae tāe duranta-pemma-saukumajja-hūdāe maha sahie kudo paveso sambhāviadi |¹⁷

madhumāṅgalah (sa-roṣam) : cabale, ahma-baasso tado bi tuhma-sahīdo birbbharan siñeha-komalo jam eso bañcida-ṇindo joindo bia ekkagga-citto ḷam jxebba sabbadā cintei |¹⁸

kṛṣṇah (sāpatrapam) : dhig bāliśa, kṛtam alikena narma-puñjena |

lalitā (svagatam) : diṭṭhiā vadḍhadi pia-sahī |¹⁹

paurṇamāśī: sundara, viśrāmyatu narma-mudrā | ākarṇaya mad-vivakṣitam |

hitvā dūre pathi dhava-taror antikam dharma-setor
bhaṅgodagrā guru-śikhariṇam ramhasā laṅghayantī |
lebhe kṛṣṇārnava nava-rasā rādhikā-vāhini tvāṁ
vāg-vīcibhiḥ kim iva vimukhī-bhāvam asyās tanosi ||9||²⁰

madhumāṅgalah : a{i} śuddha-buddhie ajjabi edam ccea pucchasi | pekkha kuantāṇam hada-kokilāṇam vitta-sanattham mae edam puppha-koṇḍam ḷimmidam |²¹

¹⁵ ārya, yasya smaraṇam api tathā santāpanam | anena sakhyāḥ kṛṣṇe prematiśiyo vyāñjitaḥ | tad idam ātmano vayasyam mā khalu sītalaṁ bhaṇa |

¹⁶ bho vayasya ! prakṛti-śītalo’pi tvam gopikābhiḥ unhotti bhanijjasi | tat sprṣṭvā jñāsyāmi | (iti kṛṣṇa-vakṣasi hastam nyasya sa-sambhramam) aho ! satyam eva kathayati lalitā | (ksaṇam vimṛṣya) | lalite, viññātaṁ viññātam | tava rāga eva nūnam usñā jayā hṛdaya-vartinyā candra-koṭi-śītalo’py esa usñī-kṛtaḥ |

¹⁷ ārya, atra rāga-paṭṭa-prastara-hṛdaye tayā duranta-prema-saukumarya-bhūtayā mama sakhyā kutah praveśah sambhāvyate | yena vajra-tulyam etasya hṛdayam kathaṁ tasyām prema vartate iti jñātavyam iti praśno vyajyate |

¹⁸ sa-roṣam iti brāhmaṇa-svabhāvam vidūṣakasyāpi paryavasāne vaidagdhyā-varṇanasyānaucityāt nātakē prakṛti-viparyaya-doṣāpatteś ca vyāñjanā-vṛttiṁ tyaktvā abhidhayaiva lalitā-vyāñjita-praśnasyottaram āha— capale ! asmad-vayasyas tato’pi yuṣmat-sakhito nirbharam sneha-komalaḥ, yad esa vañcita-nidro yogindra iva ekagra-citta enām eva sarvadā cintayati |

¹⁹ diṣṭyā vardhate priya-sakhī |

²⁰ he kṛṣṇārnava ! rādhikā-vāhinī rādhikā-nadī tvāṁ lebhe | kim kṛtvā dhavataror nikātam api dūre pathi hitvā dhava-vṛksā yatra syus tato nadyo na niḥsarantī prasiddheḥ | pakṣe atra dhavo bhartā | dharma eva setus tasya bhaṅge udīrṇam agram yasyāḥ | gurum viśālam śikhariṇam guru-janam ca śikhari-tulya-kaṭhoram | gurum gurujanam eva śikharam iti vā ramhasā vegena navo nūtanaḥ | raso jalīya-svādutvarūm srotobhiḥ kvāpi aparyuṣitatvāt | nava-śāstādinām udbodhāt tvam ca samudra iva vāgbhir eva vīcibhiḥ kim iti vaimukhyam karomiti |

²¹ ayi śuddha-buddhike adyāpi idam eva pṛcchasi | paśya ku-atānām hata-kokilāṇam vitta-sanātham mayā idam puspa-kodaṇḍam nirmitam | tena vācā prātikūlya-caraṇam asya na vāstavam tvayā jñeyam pratyuta etasya īdrśīm daśām ālocya svayam eva tvam sīghram tat prāpty-upāyam cintayeti dyotitam |

paurṇamāśī: candrānana, sāpi vatsā |

ālīnāṁ pratihāra-rodhana-vidhau vīkṣya prayatnāvaliṁ
bālā tarkita-mādhavī-parimala-sphūrtir bhayād vepe |
kim cālokya sudhāṁśu-kānta-salila-syandān alinde kṣaṇād
enāṅkodaya-śaṅkinī vikalatām ātanvatī murcchati ||10||²²

kṛṣṇah (svagatam) : hanta, kaṭhorō'yam daśā-vivartah |

paurṇamāśī: sundara !

pranayiṣu militeṣu prema-bhājām upekṣā
ghaṭayati kaṭu-pākāny uccakair dūṣaṇāni |
dina-mañir anurāgī projjhya sandhyāṁ raktāṁ
tamasi nikhilam ugre majjayaty eṣa lokam ||11||²³

(kṛṣṇah sa-lajjam namrībhavati |)

paurṇamāśī (punar nibhālya, sānandaṁ svagatam) : diṣṭyāyam smitāliṅgitam aṅgīkurvan
dakṣiṇāṁ nyamilayad īkṣaṇam | (prakāśam) gokulānanda ! purastād iyam mākanda-vedī
svayam alaṅkartavyā nimīlati heli-bimbe sakhyor ekatarā tvāṁ abhiṣṭa-deśam prāpayati |²⁴

kṛṣṇah (sāpatrapam) : yathāha bhagavatī | (iti sa-vayasyo niṣkrāntah |)

paurṇamāśī : putri lalite, kāmaṁ nirvṛtāsmi | tad ehi | rādhām anusarāvah | (ity ubhe
parikrāmataḥ |)

(tataḥ praviśati viśākhayā saha saṅkathayanti rādhā |)

rādhikā (saṁskṛtena) :

sakhi jalpita-nārikela-nīraṁ
smita-karpūra-vṛtām harer nipīya |
tanu-saṅga-sudhāṁ vinā na tasya
glapitāhaṁ garalena jīvitāsmi ||12||²⁵

²² sāpīty apikāreṇābhivyajyamānam artham aṅgīkrtyāha ālīnāṁ iti pratihārasya dvārasya | sudhāṁśukānteti
candrakānta-sīlāto galitavān jala-bindūn ity arthaḥ |

²³ praṇayiṣv iti | kaṭu-pākāni kaṭuḥ pāka udarko yeṣu tāny evāha dina-mañir iti nikhilam iti unmadādi lalitā-
prabhṛtikām prāyah samasta-gokulam eva sandhyā-sthānīyā rādhā dina-maṇi-sthānīyam ātmānam ca hi-kārāt
samuccayāvadhāraṇārthatvāt |

²⁴ dakṣiṇāṁ nyamilayad iti | viṣṇor dakṣiṇa-netrasya sūryatvāt tan-nimīlanena sandhyā-saṅketa-kāla iti sūcayati |
heli-bimbe sūrya-bimbe |

²⁵ karpūra-milanād viṣam iti vaidya-sāstre prasiddheḥ |

viśākhā : a{i} aviṇṇāda-ṇia-māhādmye, tādiso tuha rā-assa garimā jena so kkhu sāmasundaro bi vādhām rattikido tadhā bi appaṇo māliṇṇam saṅkasi |²⁶

rādhikā (punah saṁskṛtena)

nālikinīm niśi ghanotkalikām aśaṅkam
ksiptvāvṛtīr atanu-vanya-gajah kṣuṇatti |
atrānurāgiṇī cirād udite'pi bhānau
hā hanta kim sakhi sukham bhavitā varākyāḥ ||13||²⁷

paurṇamāsī (puro rādhām drṣṭvā) : putri lalite, sakhyās tava premokti-mudrām udghāṭayitum utkanthitāsmi | tad bhavatyā tuṣṇim eva bhavitavyam |

lalitā : jaṁ ānāvedi tattha hodu |²⁸

paurṇamāsī (rādhām upetya sa-kaitava-viṣādam) :

bhavad-aṅga-sāṅga-viṣaye priyoktibhir
muhur arthito'pi madirākṣi mādhavaḥ |
manute manāg api na hiti hṛd-vyathā
pratikāra-yuktir aparā vidhīyatām ||14||

rādhikā(sa-vyāmoham) : alam ettha lajjideṇa²⁹ | (ity añjaliṁ baddhvā)

abbhaṇlihahmi ḍahane laḍahām raṅgaṇa-ladām lihantahmi |
kā paḍiare juttī mukkia sāmalaghaṇullāsam ||15||³⁰

paurṇamāsī:

jaratyās tvām naptrī sa tu kamalayā lālita-padaḥ
kathaṅkāram tasmai muhur asulabhāya sprhayasi |
prasīda vyāhāre mama racaya ceto divi-caram
gr̥hitum pāṇibhyām vidhum ahaha mā bhūt kutukinī ||16||

²⁶ ayi avijñāta-nija-māhātmye, tādrśas tava rāgasya garimā yena sa khalu śyāmasundaro'pi bādhām raktīkṛtas, tathāpy ātmānaṁ mālinyām saṅkase |

²⁷ nalakinīm kamalinīm atanuḥ kandarpa eva vanya-gajah | kṣuṇatti cūrṇayati | prātar yadā yā jīvet tadā tām sūryo vikāsayet tat tu na sambhavatī bhāvah | tataś ca adhunaiva yathā milati kṛṣṇas tathopāyaś cintyatām iti dyotyate |

²⁸ yad ājñāpayati tat tu bhavatu |

²⁹ alam atra lajjitena |

³⁰ abhramlihe dahane śobhanām raṅgaṇa-latām lihyati | kā pratikāre yuktim tyaktvā śyāma-ghaṇollāsam || alpa-mātrasyāpi dahanaṁsa raṅgaṇa-latā-dāha-sambhave'pi tad-arthanām megha-paryanta-vyāpaka-vahner etasya pratikāraḥ kim kalasādi-bhūtair jalair bhavati kintu śyāmala-varṇo megho yadi nirbharaṁ varṣati, nānyatheti bhāvah |

rādhikā (sa-gadgadaṁ saṁskṛtena) :

mayā te nirbandhān mura-jayini rāgah pariḥṛto
mayi snigdhe kintu prathaya paramāśis-tatim imām |
mukhāmododgāra-grahila-matir adyaiva hi yataḥ
pradoṣārambhe syām vimala-vana-mālā-madhukarī ||17||³¹

viśākhā : bhaavadi, parittāhi parittāhi | iam uttānida-ṇettā kiṁpi dāruṇam dasā-visesam
lahedi rāhī |³²

paurṇamāsī (sa-vegam) : hā dhik ! keyam balād ākr̄ṣṭā mahā-vipat-kāla-sarpī ? (iti sa-dayam
rādhām āliṅgya) | vatse ! samāśvashi samāśvashi | bhāvāvyaktaye protthāpitāsi | tad idam
yathārtham ākarnyatām |

amita-vibhavā yasya prekṣā-lavāya bhavādayo
bhuvana-guravo'py utkaṇṭhabhis tapāṁsi vitanvate |
ahaha gahanā-dīstānām te phalam kim abhīṣṭuve
sutanu sa tanur jajñe kṛṣṇas tavekṣaṇa-trṣṇayā ||18||³³

lalitā (saṁskṛtena) :

tvad-vārtottara-gīta-gumphita-mukho veṇuh samantād abhūt
tvad-veṣocita-silpa-kalpana-mayī sarvā babhūva kriyā |
tvan-nāmāni babhūvur asya surabhī-vṛṇḍāni vṛṇḍātavī
rādhe tvan-maya-valli-maṇḍala-ghanā jātādyā kamṣa-dviṣah ||19||

rādhikā (samāśvasya svagatam) : cañcalā he citta, ajjabi na pattiāesi |³⁴

paurṇamāsī: putri lalite, bādhām pragalbhāsi | tad viśākhā yāvan mākanda-mūlān
mukundena saha pratyāvartate tāvad atra mayā tu sva-kṛtyāya gantavyam |

(iti tisro niṣkrāntāḥ)

viśākhā (dūram parikramya) : so mākando eso puro disa{i} jattha kahno |³⁵

(tataḥ praviśati kṛṣṇah) |

³¹ he mayi snigdhe adyaiva hi tatrāpi pradoṣārambhe eva na tu kāla-vilambah soḍhum śakyah | madhukaryāś ca vanamālānuśilane yogyatā bhaved iti bhāvah | adhunaiva prāṇa-tyāge tad āśīrbhaved iti manasi kṛtvā prāṇāṁs tyaktum upakrāmantīm rādhām abhipretya sa-vaikalyam āha |

³² bhagavati, paritrāhi paritrāhi | iyam uttānita-netrā kim api dāruṇam dasā-visesam labhate rādhā |

³³ he sutanu ! kim abhīṣṭuve kim staumi tanuh kṣīṇah |

³⁴ cañcalā he citta, adyāpi na pratyāpayāsi |

³⁵ sa eṣa mākandah puro dṛṣyate yatra kṛṣṇah |

kṛṣṇah (sotkaṇṭham pratīcīm avalokya) :

sadyas tapta-hiranya-piṇḍa-madhuram caṇḍa-tviṣo maṇḍalam
saṅgam hanta taraṅgiṇī-rati-guror aṅgīcakārāmbhasi |
drāg etāny api ghūka-netra-paṭalī siddhāñjana-kṣodatāṁ
bibhranti dvipa-vibhramāṇi rurudhur dhvāntāni vṛṇdāvanam ||20||³⁶

(sautsukyam panthānam udvīksya) | katham adyāpi sakhi kācin netrādhvani me nāvatatāra ?
(iti parāvṛtya prācīm paśyan)

sāndrāḥ supta-kumudvatī-kula-vadhū-nidrā-bhidā-kovidāḥ
kurvāṇāḥ kaluṣa-śriyam paribhavātāṅkena pankejinīm |
saṁrambhād abhisārikābhīr asakṛd vyākruṣyamāṇodgamā-
bhāsaḥ śītakarasya hanta haritam pūrvām pariṣkurvate ||21||³⁷

(iti vaiyagryam nāṭayati)

dhyātvā dharmām dhṛtim udayinīm kim babandhādyā rādhā
tīvrākṣepaiḥ kim uta gurubhir lambhitā vā nivṛttim |
kim vā kaṣṭām abhajata daśām tām avispanḍa-mandām
indau vindaty udayam api yan nājagāmādya dūtī ||22||

viśākhā (latāntare sodgrāvikam) : eso ṣuṇām ukkaṇṭhāe maha jjebba paavīm viloeđi kaṁho |
tā kkhaṇām parihasissam |³⁸

kṛṣṇah (sānandam) iyaṁ viśākhāpi cañcala-pañcasākhā sakhi militā | (ity upasṛtya) sakhi
tavopalambhāt tām eva rambhorum labdhām avaimi yad viśākhā-rādhayor advaitam |³⁹

(viśākhā mukham ānamayya maunam ālambate |)

kṛṣṇah : sakhi, kim atra tūṣṇīm asi ?⁴⁰

viśākhā : canda-muha, manda-bhāiṇī hmi | tā kim viṇṇavissam ?⁴¹

kṛṣṇah (saśāṅkam) : kim artham idam ?

³⁶ sotkaṇṭham taylor ekatarām kathām na gacchatī | antām gacchantām sūryasya rocakatvopacāreṇa madhuram
iti padam upanyastas tam taraṅgiṇī-rati-guroḥ samudrasya | ghūkāḥ pecakāś teṣām netra-samūhānām
siddhāñjanā cūrṇatvām prāptāni dvipānām hastinām iva vibhramo yeṣām |

³⁷ haritām diśam |

³⁸ latāntare eṣa nūnaṁ utkaṇṭhayā mamaiva padavīm vilokayati kṛṣṇah | tat kṣaṇām parihasisyāmi |

³⁹ cañcala-pañcaśākhā pāṇīr yasyāḥ | pañcaśākhāḥ śayaḥ pāṇīr ity amaraḥ | pakṣe, vigata-śākhāpi cañcalantyāḥ
pañca-śākhā yasya iti virodhaḥ viśākhā-rādhayor advaitam iti | rādhā viśākhety eka-paryāyatvāt |

⁴⁰ tūṣṇīm tūṣṇīkām ity amaraḥ |

⁴¹ candra-mukhi, manda-bhāgīny asmi | tat kim vijñāpayisyāmi |

viśākhā : sundara, ṇa me sarassa{i} nissaradi | hodu | tadhā bi saṁvaridum ṇa juttam idam | (iti mukha-vaikṛtyam abhiniya) | bho bhaṭṭi-dāraa, sā pia-sahi ahimaṇṇuṇā hadāseṇa mahurā-pattanammi | (ity ardhokte śuṣkarān roditi) |⁴²

kṛṣṇah (sa-vyatham) : kadā nāma nītā ?

viśākhā : jadā bhaavadi tuhma sa-āsam laddhā |⁴³

kṛṣṇah (sa-khedam) : viśākhe, kathaṅkāram nitā ?

viśākhā : tuhammi bhāam takkia |⁴⁴

kṛṣṇah : katham sa tarkitah ?

viśākhā : loottarī-honto attho ṇa kassa takkaṇijo hoi |⁴⁵

kṛṣṇah :

glapayati vapur duḥśīlo me balān malayānilo
vikirati karair induḥ kṣodam tuṣāgni-bhavam ruṣā |
madana-hatakas tarjaty eṣa sphuṭair ali-huṇkṛtais
trutir api vinā rādhām netum mayā na hi śakyate ||23||

(iti vyāmoham nāṭayati) |

viśākhā (sa-khedam sa-saṁbhramam) : goulānanda, samāssasa samāssasa, mae kkhu parihasidam | sa tabassiṇi tāe raṅgaṇa-māliāe rakkhida-parāṇatthi |⁴⁶

kṛṣṇah (samāśvaya) : dhūrte, bhadreṇa kadarthito’smi |

viśākhā : appaṇo guṇam ṇa sumarasi |⁴⁷

kṛṣṇah : sakhi varṇyatām premṇām aṅkah priyāyāḥ |

viśākhā (saṁskṛtena) :

⁴² sundara, na me sarasvatī niḥsarati | sarasvatī vāṇī | bhavatu | tathāpi saṁvarītuṁ gopāyituṁ na yuktam idam | bho bharṭ-dāraka, sā priya-sakhī abhimanyunā hatāseṇa mathurā-paṭṭane iti śeṣah | nātyoktau rāja-putrau bharṭ-dāraka-sabdenocytē |

⁴³ yadā bhagavati tava sakāśam labdhā |

⁴⁴ tvayi bhāvam tarkayitvā |

⁴⁵ lokottarī-bhavann artho na kasya tarkaṇiyō bhavati |

⁴⁶ gokulānanda, samāśvashi samāśvashi, mayā khalu parihasitam | sā tapasvinī tayā raṅgaṇa-mālikayā rakṣita-prāṇāsti |

⁴⁷ ātmano guṇam na smarasi | pūrvam snigdhair ebhir ity ādinā varam tādrśam kadarhitā iti bhāvah |

dūrād apy anuśāṅgataḥ śruti-mite tvan-nāma-dheyāksare
sonmādatān madirekṣaṇā viruvatī dhatte muhur vepathum |
āḥ kim vā kathaniyam anyad api te daivād varāmbhodhare
drṣṭe tam parirabdhum utsuka-matiḥ pakṣa-dvayīm icchati ||24||⁴⁸

kṛṣṇah : tad ehi | satvaram eva preyasīm prekṣāvahi |

(iti parikrāmataḥ) |

(tataḥ pravīśati lalitayārādhyamānā rādhā) |

rādhā (sa-khedam, saṁskṛtena) :

pratyūhena parāhatā nu kim abhūd gantum sakhi kṣamā
tasvāḥ kintu niveditena hi harir viśrambham ābhya�ayau |
hā hanta pratikulatān mayi gataḥ kim vā vidhir dāruṇo
yad dūrād vana-mālikā-parimalo py adyāpi nāsādyate ||24||

viśākhā (puro’nusṛtya, saṁskṛtena) :

namrī-kṛtya śiro muhus taru-vṛtām ālokate vartanīm
utthāya kṣanam āsanāt punar aho nisīdaty asau |
dvitrāṇy etya padāni vīkṣya lalitān bhūyah parāvartate
paśyāgre tava saṅgamotsukatayā rādhā pariklāmyati ||25||⁴⁹

kṛṣṇah :

vadana-dīpti-vidhūta-vidhudayā
kumuda-dhāma-dhurā-madhura-smitā |
nakha-jitoddur iyan hariṇekṣaṇā
trṇayati kṣanadā-mukha-mādhurim ||26||⁵⁰

rādhikā (sa-kātaryam saṁskṛtena) :

dṛg-bhanginām kim u parimalaiḥ preyasībhir niruddhaḥ
kim vā svairī mayi vihitavān uddhatāyām upekṣām |
hā cāndribhir dyutibhir abhito grasyamāne’pi loke
prāpto nāyām yad iha latikā-mandire nanda-sūnuḥ ||27||

⁴⁸ tam navāmbhodharam |

⁴⁹ vartmanīm panthānam |

⁵⁰ vadanasya dīptyā vidhūto vikhaṇḍito vidhūdayo yayā -vidhudayā kumuda-dhāma-dhurā-madhura-smitā
nakha-jitoddur iyan hariṇekṣaṇā trṇayati kṣanadā-mukha-mādhurim trṇayati trṇīkaroti tat-tac-chobhā-
rūpānām candra-kumuda-nakṣatrānām tiraskārāt |

kṛṣṇah (puro'nuṣṭya) : aho, sādhīyān prasādaḥ paurnamāsyāḥ, yad iyam āmodayati kaumudī |

rādhikā (camatkṛtim abhinīya sva-gatam) : hum, ettiā bhāa-dheāṇāṁ bhāaṇāṁ saṁvutto esa jaṇo |⁵¹ (iti vaivaśyam ālambate) |

viśākhā (saṁskṛtena) :

aho dhanyā gopyaḥ kalita-nava-narmoktibhir alaṁ
vilāsair ānandam dadhati madhurair yā madhubhidaḥ |
dhig astu svām bhāgyām mama yad iha rādhā priya-sakhī
puras tasmin prāpte niviḍa-jadimāṅgī viluṭhati ||28||

lalitā : a{i} lajjālue rāhie, aggado eso de māṇasa-haṁsa-haro ḥāaro | tā mā kkhu sajjhasena
bihmalā hohi | jaṁ pagabbhadā jebba ajja kajja-sāhiṇī |⁵²

(iti rādhikām balād ivākṛṣya kṛṣṇāntikam āsādya ca saṁskṛtena) |

vidūrād ālokya prabalatara-trṣṇā-taralitah
sakhī-ceto-haṁsas tava vadana-padme nipatitah |
bhramad-bhrū-pāśābhyaṁ kitava tam abadhnaṁ iha bhavān
kim asmāsu nyāyyā vyavasitir iyam te visadr̄śi ||29||

kṛṣṇah (smītvā) : lalite, mad-vidhāḥ khalv abalārtha-hāriṇo na bhavanti |

viśākhā : dhammia, saccām saccām | bhadda-kāli-tīttha-kalambo jjebba ettha pamāṇam |⁵³

kṛṣṇah : sakhi lalite, mad-viśuddhau kathām vah pratītiḥ ?

lalitā : chuilla ! parikkhā-vihāṇeṇa |⁵⁴

kṛṣṇah : vāme, kāmaṁ kathyatām parīkṣā | mama bhrājīṣṇur ayam kīrti-śubhrāṁśur na mr̄ṣā
kalaṅkī-kartum śakyate |

lalitā (saṁskṛtena) :

tvam unnaddhe rādhā-stana-kanaka-kumbhāntara-milat-
tanūjālī-kāloraga-yuvati-mūrdha-praṇayiṇi |

⁵¹ hum, etāvat bhāga-dheyānāṁ bhāgyānāṁ vibhāvanāṁ saṁvṛtta esa janāḥ | aho dhanyā ity anena sarvābhyo'pi
asyāḥ sthāyi-premātiśaya iti kṛṣṇe vyajyate |

⁵² ayi lajjā-śile rādhike, agrata esa te māṇasa-haṁsa-haro nāgarah | tad mā khalu sādhvasena vihvalā bhava | yat
pragalbhatā eva adya kārya-sādhinī |

⁵³ dharmika, satyarām satyarām | bhadrakālī-tīrtha-kadamba evātra pramāṇam |

⁵⁴ chuila vidagdha ! parīkṣā-vidhānenā |

yadi kṣobhonmuktaḥ kalayasi karam nāyaka-maṇau
tatas te dhvastāṅkah pracarati yaśo-maṇḍala-śaśi ||30||⁵⁵

kṛṣṇah (krtrimāṁ trāsam abhinīya) : hanta niṣṭhure, nāmnaiva lalitāsi | yad alpiyāsī tāvad-
arthe garīyasīṁ sarpa-ghaṭakhyam parīkṣām upakṣipasi |

rādhikā (sa-pranayersyam) : lalide, ciṭṭha ciṭṭha |⁵⁶ (iti sa-bhrū-bhaṅgam avalokyate) |

lalitā : bisāhe, ḡaṭṭha-ghanuddesa-kāriṇīṁ māṁ kīsa tajjati rāhiā |⁵⁷

viśākhā : lalide, imāe hīaa-tṝthidam āudam mae jāṇīadi |⁵⁸

lalitā : tam kadhei | suṇissam |⁵⁹

viśākhā (saṁskṛtena āśritya) :

spṛśantam yo meghān agham anagha-karmā tam avadhīd
viṣa-jvālā-jālonmada-mada-mayat-kāliyam ahim |
akārṣid gopendra-druham ajagaram divya-puruṣam
bhujāṅgācārye'smin kim iva ghaṭate pannaga-ghaṭah ||31||⁶⁰

lalitā (vihasya) : halā rāhi, appaṇo pariara-rūbāe na jāṇāsi māhāppam imāe, pekkha |⁶¹ tathā
hi—

abi garuḍassa sihā-maṇim uraga-vahu-gavva-hāri-virudassa |
pahabā{i} sahi mohedum tuha ḡaa-romāali-bhuagi ||32||⁶²

rādhikā (sa-praṇaya-roṣam) : a{i} dhiṭṭhe lalide, ettha āṇabia māṁ viḍambesi | tā gadua
buḍḍhiāṇam goīṇam viṇṇavissam |⁶³ (iti gantum icchatī)

lalitā : a{i} muddhe | ḡam sāhūm coram vā jāṇia jāhi |⁶⁴ (iti paṭāñcalam ādadāti |)

kṛṣṇah : caṇḍi lalite ! yad yato durāgrahān na viśrāntāsi, tataḥ karavāṇi parīkṣām | (iti
rādhām anusarpati |)

⁵⁵ tvam unnaddhe iti rādhāyāḥ stana-kumbhayor antare madhye milantī yā tanūjālī romāvalī saiva kāloraga-yuvatis tan-mūrdha-praṇayini nāyaka-maṇau |

⁵⁶ lalite, tiṣṭha tiṣṭha |

⁵⁷ viśākhe naṣṭa-ghanoddeśa-kāriṇīṁ māṁ kasmāt tarjayati rādhikā |

⁵⁸ lalite etasyāḥ hrdaya-sthitam ākutam mayā jñāyate |

⁵⁹ tam kathayati | śroṣyāmi |

⁶⁰ aṁho duḥkha-vyasaneṣ agham ity amarah | anagha-karmā aduḥkha-karmā |

⁶¹ sakhi radhe, ātmānah parikara-rūpāyā na jānāsi māhātmyam asyāḥ tanujālyāḥ | paṣya |

⁶² api garuḍasya śikhā-maṇim uraga-vadhū-garta-hāri-virutasya | prabhavati sakhi mohayitum tava navaromāvalī-bhujagī || garuḍa-śikhāmaṇīṁ garuḍa-vāhanam api bhaṅgyā kṛṣṇam iti | garuḍasya kiḍrśasya ? uragetyādi |

⁶³ ayi dhṛṣṭe lalite, atrāṇīya māṁ viḍambayasi | tad gatvā bṛddhānāṁ gopīnāṁ vijñāpayiṣye |

⁶⁴ ayi mugdhe | nūnam sādhūm cauram vā jñātvā yāsi |

lalitā (vilokya) : cha{i}lla, ciṭṭha ciṭṭha | viṇṇadam viṇṇadam |⁶⁵ (iti saṃskṛtena)

prārabdhe purataḥ parikṣaṇa-vidhau trāśānuviddhasya te
khinno'yaṁ kara-pallavas tara-latāṁ kampodgamaiḥ puṣpayati |
romāñcam śikhi-piccha-cuḍa-nibiḍam mūrtiś ca dhatte tato
jñātas tvam nanu paśyato hara-puri-sāmrājya-dhaureyakah ||33||⁶⁶

kṛṣṇah (saṅkucan namri-bhuya) : hanta, dhi-gauravaṁ gauriṇam yad aham eva cauri-kṛto'smi |

lalitā : cha{i}lla, diṭṭhiā appaṇo muheṇa aṅgīkidam |⁶⁷

kṛṣṇah : sakhi, sauḥṛdenopadiśyatāṁ me śreyasah panthāḥ |⁶⁸

lalitā (saṃskṛtam āśritya) :

gatānām rādhāyāḥ stana-giri-tate yogam abhito
vivikte muktānām tvam iha tarali-bhuya tarasā |
viśuddhānām madhye praviṣa saraṇārthi sahṛdayā
bhajante sād-guṇyād api pṛthula-doṣām hi puruṣam ||34||⁶⁹

kṛṣṇah : sakhi sādhūpadiṣṭam tvayā |⁷⁰ (iti sānandam upasṛtya pānau rādhām dadhāti |)

rādhikā (sa-gadgadām) : sundara, ajuttam tujjha edam | (iti pāṇim ācchidya sākhiṇām tirodadhāti |)⁷¹

kṛṣṇah (rādhām aprekṣya sa-śāṅkam) : hanta sakhyau, kva vām priya-sakhī ?

ubhe: mohaṇa, ḥiruvia bhanissahma | (iti sākhi-prṣṭham āsādya) halā rāhī | ḥamma-silām kanham parihasidum laddho osaro | tā kkhaṇam sāvahitthā hoi |⁷²

⁶⁵ cha{i}lla vidagdha tiṣṭha tiṣṭha | vijnātarām vijnātam |

⁶⁶ dhi-gauravaṁ dhiyāṁ gauravam |

⁶⁷ cha cha{i}lla he vidagdha ! diṣṭyā ātmano mukhena aṅgīkṛtam | aparādhībhavan pakṣe rādhāyā aparādhas tathā bhavan | stana-giri-tate yogam yogbhyāsaṁ yogam ca muktānām pṛapta-mokṣānām muktānām ca taralibhūya cañcalibhūya pakṣe taralo hāra-madhyagas tathābhūya saraṇārthi rakṣārthi āśrayārthi ca | etad evārthāntaropanyāsenāha | sa-hṛdayāḥ sādhavah prakṛte hṛdayena saha vartamānā muktā eva sādgunyāt spaṣṭām prakṛte uttama-sūtra-protatvāt pṛthulāḥ puṣṭā doṣā yasya | prakṛte pṛthulau doṣāu bhujau yasya tām yas tvam |

⁶⁸ vyāṅgam artham apy ādāyāha sādhūpadiṣṭam iti |

⁶⁹ stana-giri-tate yogam yogābhyāsaṁ yogam ca muktānām pṛapta-mokṣānām muktānām taralibhūya cañcalibhūya pakṣe taralo hāra-madhyagas tathābhūya saraṇārthi rakṣārthi āśrayārthi ca | etad evārthāntaropanyāsenāha | sahṛdayāḥ sādhavah prakṛte hṛdayena saha vartamānā muktā eva sādgunyāt spaṣṭām prakṛte uttama-sūtra-protatvāt pṛthulāḥ puṣṭo doṣā yasya | prakṛte pṛthulau doṣāu bhujau yasya tām yas tvam |

⁷⁰ vyāṅgam artham apy ādāyāha sādhūpadiṣṭam iti |

⁷¹ sundara ayuktām tavēdām | sākhiṇo vrksenā antardhatte |

rādhikā (sa-vyājam bhruvau vibhujya) : lalide, parihasidum ti kim bhaṇāsi | jam īrisam sāhasam na kkhu mārisie juttam | tā patthidahmi |⁷³

lalitā (kr̄ṣṇam abhyupetya) : candāṇaṇa ! ahma-pia-sahī kimpi viṇṇavidu-kāmā bibhāedi |⁷⁴

kr̄ṣṇah : sakhi, vaśa-vartini Jane na khalu bhītir avakāśam labhate | tan nikāmam ājñāpayatu |

lalitā (saṁskṛtam āśritya) :

cetas tāmyati me bhayormibhir alam pāṇi-dvayam kampate
kaṇṭhaḥ sajjati hanta ghūrṇati śiraḥ svidyanti gātrāṇy api |
goṣṭhākhaṇḍala caṇḍa-sāhasa-vidhau tenāsmi nāham kṣamā
yad dūrād abhisārito niśi bhavān etan mama kṣāmyatu ||35||⁷⁵

kr̄ṣṇah (sva-gatam) : na jāne narmato dharmato vāyam girām garimā |

rādhikā (kiñcid āvirbhuya) : sahi ! tuṇṇam patthābehi ḥam | jāva kobi na pekkhadi |⁷⁶

kr̄ṣṇah (sa-khedam ātma-gatam) : capala-premāṇo hi bālā-ramaṇyah | tat kim ivāsambhāvyam nāma ? (prakāśam) :

tvayāhutaḥ pārśve prāṇaya-nikurambēṇa rabhasād
asiddhārtho rādhe bhavitum iha yuktaḥ katham aham |
śriyākṛṣṭah kr̄ṣṇāyasa-mañir ayas-kānta-śilayā
sphuṭam tām aspr̄ṣṭvā bhajati kim adūre sthagitatām ||36||⁷⁷

lalitā : goulāṇamda, rāhiaṁ kīsa ubālahesi | ḥam dhamma-hadaam ccea ubālaha, jo kkhu hadāso doṇam ṇibbharāṇurattāṇam antare padibandhī-hodi |⁷⁸

kr̄ṣṇah : paśya paśya |

sakhi nirbharam anuraktāḥ
prāṇayinam anuyānti dharmam api hitvā |
iyam atirāgiṇī prācī

⁷² mohana, nirūpya bhanīṣyāvah | sakhi rādhā ! narma-śilam kr̄ṣṇam parihasitum labdho'vasaraḥ | tat kṣaṇam sāvahitthā bhavati |

⁷³ lalite, parihasitum iti kim bhaṇāsi | yat īdrśam sāhasam na khalu mādrśyā yuktam | tad prasthitāsmi |

⁷⁴ candrānana | asmākam-priya-sakhī kim api vijñāpitu-kāmā bibheti |

⁷⁵ sajjati śakto bhavati vān na niḥsaratity arthaḥ |

⁷⁶ sakhi ! tūrṇam prasthāpaya enām | yāvat ko'pi na paśyati |

⁷⁷ ayaskānta-śilayā loha-kānta-mañinām kartya śriyā karaṇayā ākṛṣṭah kr̄ṣṇāyasa-mañir loham kartṛ tām ayas-kānta-śilam aspr̄ṣṭvā kim adūre sthagitatām bhajati ? api tu śighram spr̄ṣṭvā tasyam saktam eva tiṣṭhati | aham api tathā bhaveyam iti dr̄ṣṭāntārthaḥ |

⁷⁸ gokulāṇanda, rādhikām kasmāt upālabhase ? nūnam dharma-hatakam eva upālabhasva, yaḥ khalu hatāśo dvayor nirbhārāṇuraktaylor antare pratibandhī-bhavati |

cumbati vidhum indra-nāthāpi ||37||⁷⁹

lalitā : tuhmāṇam pa{u}ttare kā ḥāma pahabadi ? tā ido vijaantu sāmi-pādāe |⁸⁰

rādhikā (sākutam anusṛtya) : lalide, appaṇo muheṇa kiṁvi viṇṇavī ḥām
nivatthāva{i}ssam |⁸¹ (iti lalitām avekṣya saṁskṛtena) :

samantān me kīrtir mukharita-satī-maṇḍala-mukhā
kalaṇkenonmuktam kulam avikala-śrīr api patih |
calac-cillī-lilā-jita-madana-dhanvoddhatir ayam
tad asminn ārambhe hṛdayam aphalam viklavayati ||38||⁸²

kṛṣṇah (rādhām nirūpya socchvāsam ātma-gatam) :

dhāvantlyāḥ śruti-śaśkulī-parisaram saṅgād apāṅgād apāṅga-śriyo
dhatte hīraka-kuṇḍalam marakatottamāsa-dyutim subhruvah |
vāg-antah smita-bhāg vibhāti tad idam sāṅke sakhi-śiksayā
vaimukhyān kila kṛtrimam vilasati klāntim mano mā sma gāḥ ||39||⁸³

lalitā (kṛṣṇa-mukham ālokya janāntikam) : bisāhe, īngideṇa lakkhemi | unṇidam imiṇā
ahmāṇam rahassam |⁸⁴

viśākhā : adha im |⁸⁵

kṛṣṇah (sa-smitam) : lalite, kṛtam atra vañcana-cāturi-prapañcena | na hi latayā prasāritās
tantavo gandha-sindhurasya bandhanāya prabhavanti |

viśākhā : sahi rāhi, nipphalam bilambesi | jhatti kidathī-kuṇa appaṇo pia-jaṇam |⁸⁶

kṛṣṇah (sānurāgam)

karṇa-dvandvam idam rutair iha kuhū-kaṇṭhasya kuṇṭhī-kṛtam
sadyah komala-bhāratī-parimalenollāghaya slāghayā |

⁷⁹ indro'tyaśvaryāvān api nāthaḥ svāmī pālako yasyāḥ sā prācī dik | iyam iti tarjanyā nirdisyamānā bhavatīva
vidhum candram viṣṇum iva ceti tasmāt tathaiva cityam āstām iti bhāvah |

⁸⁰ yuṣmākam pratyuttare kā ḥāma sambhāvanāyām prabhavati | tad ito vijayantu svāmi-pādāḥ |

⁸¹ lalite, ātmano mukheṇa kim api vijñāpya enām nivartayiṣye |

⁸² samantād iti calantyo bhruvor līlayā jitā madanasya dhanvano dhanuṣa uddhatih audhatyān yena
tathābhūtah san svam hṛdayān avikalā śrīr yasya | pakṣe avimarsas tasya kalā vaidagdī yatra tādṛśī śrīr yasya |

⁸³ dhāvantlyā iti | apāṅga-śriyah apāṅga-śobhāyāḥ saṅgāt | hīraka-kuṇḍalam hīraka-maya-kuṇḍalam kartṛ
marakata-maya-karṇa-bhūṣaṇasyeva dyutim śyāma-kāntim dhatte | kīdṛṣyā apāṅga-śriyah śruti-śaṅkulī-
parisaram karṇa-kuhara-prānta-sthānam prati dhāvyantyāḥ |

⁸⁴ tripatākā-kareṇāyān apavāryāntarā kathā | yā mithah kriyate dvābhyām taj janāntikam ucyate || viśākhe,
īngitena lakṣayāmi | unṇitam etenāsmākam rahassyam |

⁸⁵ atha kim |

⁸⁶ sakhi rādhe, nispalam vilambase | jhaṭiti kṛtārthī-kuru ātmānah priya-jaṇam |

niḥśāṅkam kila śītalī-kuru parirambheṇa rambhoru me
gambhīra-smara-vahni-tāpa-laharī-pātrāṇī gātrāṇy api ||40||⁸⁷

viśākhā : sundara, esā bhaavadī lajjā rāhiā-rūbeṇa uttiṇṇa | tā jāva ṣaṁ cādu-baīḍheṇa
saṁmuhī-kadua samappehma tāva bhavanteṇa somma-sīala-buttiṇā hodabbam |⁸⁸

kṛṣṇah (sādaram) :

ayam atra nisarga-śītalāḥ
sakhi rādhā-kucayor avasthitim |
nava-kāñcana-kumbhayor aham
sphurad-indīvara-dāmavad bhaje ||41||

(iti mandaṁ mandaṁ rādhāṁ upasarpati |)

rādhikā (kiñcid upasṛtya) : sahi bisāhe, suṭṭhu bhīdahmi | tā kiṁtti mam ubekkhasi ?⁸⁹

lalitā : rāhe, esā bisāheti vikkhādā kadham tumam pacchādia rakkhidum pahavadu, tā
rakkhaṇa-kkhamariṁ ṣaṁ baṇa-māliam jjebba bhajehi | jaṁ esā āaṭṭida-śilīmuhā dīsa{i} |⁹⁰

rādhika (sa-praṇaya-roṣam) : a{i} dummuhi lalide, siddhā ccea tujjha maṇoradhā, tahabi ṣaṁ
nivuttāsi |⁹¹

viśākhā : halā rāhī, sabbāṇam goula-jaṇāṇam abhaa-dāṇa-satre dīkkhido kahṇo | tā ido
kiṁtti bhāesi |⁹²

kṛṣṇah : sundari rādhe, tvam eva suṣṭhu baliṣṭhāsi | tataḥ kathām mattas tava bhītih ? tathā
hi—

ahīno bhrū-guccahā kuṭīla-valanair veṣṭayati mām
kharas te neṭrānto mayi vitanute tāḍana-vidhim |
pralambahā keśānto harati haṭha-vṛtṭyā mama balam
bhajadbhis tvāṁ etair aham iha jitair asmi vijitaḥ ||42||⁹³

⁸⁷ ullāghaya nirvyādhīkuru | ullāgho nirgato gadāta ity amaraḥ |

⁸⁸ sundara, esā bhagavatī lajjā rādhā-rūpeṇāvatīrnā | tad yāvat enām cāṭu-bandhena sammukhī- kṛtya
samarpayāmaḥ tāvad bhavatā somya-sītalā-vṛttinā bhavitavyam |

⁸⁹ sakhi viśākhe, suṣṭhu bhītāsmi | tat kiṁ iti mam upekṣase ?

⁹⁰ rādhe, esā viśākheti vikhyātā kathām tvāṁ pracchādyā rakṣitum prabhavatu, tad rakṣaṇa-kṣamām enām vanā-
mālām eva bhaja | yad esā akrṣṭa-śilīmukhā dṛṣyate | ali-bāṇau śilīmukhau ity amaraḥ | bāṇa-yuktām vanā-
samūhaṁ bhaja ity arthaḥ | duṣpraveśatvāt sa tvāṁ rakṣiṣyatīty arthaḥ | pakṣe bhramara-yuktām kṛṣṇa-varṇā-
mālām |

⁹¹ ayi durmukhi lalite, siddhā eva tava manorathā, tathāpi na nivṛttāsi |

⁹² sakhi rādhe, sarveṣām gokula-janānām abhaya-dāna-satre dīkṣitah kṛṣṇah | tad ito kiṁ iti bibheśi ? satram
yajñam |

⁹³ ahīna iti | ahīnām inaḥ svāmī kāliyah pakṣe pṛthulah | kharo dhenukas tīkṣṇāś ca | pralambo'suraḥ
lambamāṇāś ca | balam mama bhrātarām sattvarām ca | mayā jitair apy etaiś ca śatrubhis tvāṁ bhajadbhiḥ sadbhīr
ahām vijitaḥ | tena svatas tu tava balam durjñeyam eva |

lalitā : kahṇa, kudo imē baliṭhattanām jaṁ appaṇo dhaṇam tuatto moābidum na samatthā ?⁹⁴

viśākhā (saṁskṛtena) :

vidhatte kaiñsāriḥ sakhi paramahariñsaliṣu ratim
manohariñsendram te katham api na nirmokṣyati tataḥ |
badhānāmuṁ sadyas tam api bhuja-vallī-vilasitaiḥ
śaṭhe kah kṣemārthi sumukhi nahi śāṭhyam ghaṭayati ||43||

rādhikā (sābhisūyam) : pābe visāhie ! tumām bi lalidāe bisa-ladāe mārudeṇa dūsidāsi |⁹⁵

kṛṣṇah : sakhi lalite, sva-prasādāmṛte kāmam adattāvagāhanayā katham adyāpi taṭasthī-kṛto’smi rādhayā ?

lalitā : kahṇa, muñca cādūrī-bitthāram | na kkhu candālī bia jhatti vāa-mettaenā sulaha-prasādā ahma-pia-sahī |⁹⁶

kṛṣṇah : katham sulabhas te sakhi-prasādaḥ ?

lalitā : seā-saṇtānenā |⁹⁷

kṛṣṇah (sānandam, rādhām paśyan) :

kim candanena kucayo racayāmi citram
uttamayāmi kavarīn tava kim prasūnaiḥ |
aṅgāni laṅgima-taraṅgi kareṇa kim vā
samavāhayāmy atanu-kheda-karambitāni ||44||

(ity agre parikrāmati |)

rādhikā (sa-līlam apakramya sāṅguli-tarjanam) : pāmari, summarissasi osare | tā esā gharam gacchanti jihmāṇam tuhmāṇam hatthādo appāṇam moāva{i}ssam |⁹⁸

lalitā (paṭāñcalam ākṛṣya) :

sahi rāhi jāhi na gharam para-hatthe patthidahmi ḥia-hamse |
a{i} bahire hiraṇṇam desi kudo añcale gamṭhim ||45||⁹⁹

⁹⁴ kṛṣṇa, kuta etasyāḥ baliṣṭhatvarām yad ātmāno dhanām tvatto mocayitum na samarthā ?

⁹⁵ pāpe viśākhike ! tvām api lalitayā visa-latayā mārutena dūṣitāsi |

⁹⁶ kṛṣṇa, muñca cātūrī-vistāram | na khalu candrāvalī iva jhaṭiti vān-mātreṇa sulabha-prasādā asmākam priya-sakhi |

⁹⁷ sevā-santānenā |

⁹⁸ pāmari, smariṣyasi avasare | tad esā grham gacchanti jihmāṇam yuṣmākam hastād ātmāṇam mocayisyāmi |

rādhikā : muñcehi muñcehi añcalam | ido gadua ajjiam viññavissam |¹⁰⁰

(nepathyē) : hanta ḡattiṇi lalide, kahim de pia-sahi rāhiā ?¹⁰¹

lalitā : hanta, esā ajiā muharā idha jxebba āacchadi |¹⁰²

kṛṣṇah (sa-śaṅkam) : tato davīyān bhavitāsmi | (iti tathā sthitah |)

mukharā (praviśya puro dṛṣṭim nikṣipyā sāśaṅkam ātma-gatam) : jo kkhu dūrādo kobi ṇilima-puñjo maraada-tthahmāṁ biḍambāṁto dīṭṭhim me āa[u]di | ḡūṇam so eso kahno bhave jaṁ aūbbam kimpī sorabham pasappa[i] |¹⁰³ (iti kṛṣṇāntikam anusarpati |)

kṛṣṇah : ārye ! (ity ardhokte)—

mukharā (sa-kapatākrośam) : ko kkhu aje aje tti khulakhulāedi ?¹⁰⁴

kṛṣṇah : ārye mukhare ! sukham vardhase |

mukharā : mohaṇa ! jāva tuha varṇśiāe muattanāṁ ḡa saṁvuttam tāva kudo ahmāṇam suham ?¹⁰⁵

kṛṣṇah : ārye, kim te'parādhyati varṇśī ?

mukharā: puccha imāo savva-goula bāliāo jāo kaṇṇa-sīham pavisāṁtammi bamśiā-phukkārārambhe bāram bāram ḡivārijjantio bi baṇe dhāanti |¹⁰⁶

kṛṣṇah (vihasya) : mukhare, satyam yathārtha-nāmāsi |

mukharā: mohaṇa, padose tujjha ettha paveso mām saṅkāulam karedi |¹⁰⁷

kṛṣṇah: mukhare, kṛtam atra śaṅkayā | yad adya paurṇamāsyā me varṇitam tavātra catvarāṅke caṅkramīti kāpy adbhūtā harinīti |

⁹⁹ sakhi rādhā yāhi na ḡrahiṇ para-haste prasthite'smin nija-hamse | ayi rādhe bahir hiranyam dadāsi katham añcale granthim ||

¹⁰⁰ muñca muñcāñcalam | ito gatvā āryāṁ vijñāpayisyāmi |

¹⁰¹ hanta naptri lalite, kutra te priya-sakhī rādhikā ?

¹⁰² hanta, esā āryā mukharā ita eva āgacchatī |

¹⁰³ yaḥ khalu dūrāto ko'pi ṇilima-puñjo marakata-sthambham viḍambayan dṛṣṭim me ākarṣati, nūnam sa esa krṣṇo bhavet | yad apūrvam kim api saurabhyaṁ prasarpati |

¹⁰⁴ kaḥ khalu āryeti khudakhudāyate ?

¹⁰⁵ mohana ! yāvat tava varṇśikāyā mūkatvam na saṁvṛttam tāvat kuto'smākam sukham ?

¹⁰⁶ pṛccha imāḥ sarva-gokula-bālikā yāḥ karṇā-sīmānam praviśati varṇśikā-phutkārārambhe vāram vāram ḡivāryamāṇā api vane dhāvanti |

¹⁰⁷ mohana, pradoṣe sandhyāyāṁ tavātra praveśo mām saṅkāulam karoti |

mukharā: nāara, pahāde pecchisassi | ḥaṁ dāniṁ sāhehi |¹⁰⁸

kṛṣṇah: hanta vṛddhe ! gadda-viṣāṇa-kaṭhore ! viśrabdham āsyatām | eso'haṁ vrajāmi | (iti śākhinām antardadhāti |)

mukharā: lalide, saccam gado kahno |¹⁰⁹

lalitā: adha im |¹¹⁰

kṛṣṇah (sva-gatam) : ghūrṇākuleyāṁ jaratī | tad atra tuṣṇīṁ etya rādhā-paṭāñcalam akarṣayāmi | (iti tathā karoti |)

mukharā (cakṣuṣī vikāśya sākroṣam) : dhiṭṭi lalide, aggado eso pīdambaro kahno rāhī-sādi-añcalam āadḍhaṁto bia dīsa{i} | tā kīsa tumāṁ māṁ padāresi māṁ ?¹¹¹

(kṛṣṇah sa-śāṅkam kiñcid apasarpati |)

lalitā (sva-gatam) : ratti-andhīam buḍḍhīam bañcemi |¹¹² (prakāśam samrambham abhinīya saṁskṛtena |)

mudhā śāṅkām andhe jarati kuruse yāmuna-tate
tamalo'yam cāmīkara-kalita-mūle nivasati |
samīra-preñkholād aticaṭula-sākhā-bhujatayā
vayasyāyā yena stana-vasanam āsphālitam abhūt ||45||¹¹³

mukharā (svagatam) : asaccam ṣa kahei | (prakāśam) vatse, ghummāulahmi | tā gharam gadua suvissam |¹¹⁴ (iti niṣkrāntā |)

viśākhā: halā rāhi ! kahṇassa muha-maṇḍalumīlidāṁ ghamma-jala-bindu-jālam ṣia-añcaleṇa abañehi |¹¹⁵

rādhikā (sa-bhrū-bhaṅgam) : bisāhe, tumāṁ jebba abañehi | jā kkhu ākomāram imassim bbade ggahida-dikkhāsi |¹¹⁶

¹⁰⁸ nāgarā, prabhāte prekṣiyase enāṁ idānīṁ sādhaya yāhi |

¹⁰⁹ lalite, satyāṁ gataḥ kṛṣṇah |

¹¹⁰ atha kim |

¹¹¹ dhṛṣṭe lalite ! agrata esa pītāmbarah kṛṣṇo rādhā-śāṭikāñcalam ākarṣann iva dṛṣyate | tat kasmāt tvāṁ māṁ pratārayasi ?

¹¹² rātry-andhīam vṛddhīam vañcayāmi |

¹¹³ cāmīkaram suvarṇāṁ samīra-preñkholāt samīrāndolanāt, yena tamālena |

¹¹⁴ asatyāṁ na kathayati lalitā | vatse, ghūrṇākulāsmi | tad gṛhamāt gatvā svapsyāmi |

¹¹⁵ sakhi rādhe, kṛṣṇasya mukha-maṇḍalonmīlitāṁ gharma-jala-bindu-jālam nijāñcalena apanaya |

¹¹⁶ viśākhe, tvāṁ evāpanaya | yā khalu ākaumāram asmin vrāte grhīta-dīksāsi |

viśākhā: rādhe, kaṇṭha-tṭhidā de raṅgana-māliā bhaṇādi | mā kuppa | tumāni bi taha diKKhā-vihāneṇa kārijjanta-saṅkalpāsi |¹¹⁷

kṛṣṇah (raṅgana-mālām dṛṣṭvā sa-ślāgham) :

śaṅke cirāt kim api raṅgana-puṣpa-saṅghaḥ
punyam purā parama-tīrtha-vare vyadhatta |
yasmān mamāpy asulabhe madirāksi sāksād
aṅgī-cakāra tava vaksasi saṅga-saukhyam ||48||

rādhikā : halā bisāhe, jā kkhu maha kaṇṭhādo baleṇa āadḍhia nīdā tue aṇagghā guñjāalī sā dāniṁ samappīadu | esā sukkhā appaṇo raṅgānamāliā geṇhiadu |¹¹⁸

viśākhā: goulāṇāmda ! guñjā-hāra-kide maha kuppa{i} pia-sahī |¹¹⁹

kṛṣṇah: rādhe, sannidhehi | tava kaṇṭhe guñjāvalim ādadadhāmi | (ity upasarpati |)

lalitā (sa-smitam ātma-gatam) : guñjā-hāra-samappaṇa-miṣeṇa rāhī-kañcu-añcalām ppham̄sadi kahṇo |¹²⁰

(rādhikā sa-bhrū-vikṣepam parāvartate |)

viśākhā: halā rāhe, jaṁ laddhum ukkaṇṭhāsi tam kiṁ kkhu laddhāsi |¹²¹

rādhikā (bimbādharam saṇḍaśya) : dhitthe, cittha cittha |¹²² (iti līlāravindena tādayati) |

viśākhā (vihasya) : saam āsaṅkiṇi, mā kuppa | guñjā-hāram pucchemi |¹²³

kṛṣṇah:

kva tapas tathā mamāste
līlāmbuja-hatim avāpnuyām |
yena mām cañcalena tādaya
locana-kamalāñcalenāpi ||47||

lalitā:

¹¹⁷ rādhe, kaṇṭha-sthitā te raṅgānamālā bhanāti | mā kupya | tvam api tatra diķṣā-vidhānenā kriyamāṇa-saṅkalpāsi | kriyamāṇah saṅkalpo yayeti saṅkalpasya karmanāḥ prādhānya-vivakṣayā tad-vācyā-pratyayah, na tu prayujya-karmani ny-ante kartuś ca karmaṇa iti kārikāyām ca-kārāt pradhāne karmaṇy abhidheva ity atah pradhānānuvṛtti-vyākhyānāt |

¹¹⁸ sakhi viśākhe ! yā khalu mama kaṇṭhato balenākṛṣya nītā tvayā anarghā guñjāvalī sā idānīm samarpyatām | esā śuṣkā ātmāna raṅgānamālikā grhyatām |

¹¹⁹ gokulānanda ! guñjā-hāra-kṛte mayi kupiyati priya-sakhī |

¹²⁰ guñjā-hāra-samappaṇa-miṣeṇa rādhā-kañcukāñcalām spr̄šati kṛṣṇah |

¹²¹ sakhi rādhe ! yal labdhum utkaṇṭhāsi tat kiṁ khalu labdhāsi |

¹²² dhṛṣṭe viśākhe, tiṣṭha tiṣṭha |

¹²³ svayam āsaṅkiṇi, mā kupya | guñjāhāram p̄ccchāmi |

hariṇo samappia tanum kibināsi kadhami darāvaloammi |
diṇne cintā-raṇe ṣa sampuḍammi ggaho juttī ||48||¹²⁴

rādhikā : lalide, ebbam jappainti guru-loesu mā kkhu imam janam abaraddhami karehi ||¹²⁵

viśākhā: sahi, kīsa saṅkesi | ṣam bhaavadī jebba ettha samāhāṇe dakkhā ||¹²⁶

lalitā (sa-harsam ātma-gatam) diṭṭiā pia-sahī hasidāabāṅga-taraṅgeṇa kahnam āliṅgadi ||¹²⁷

viśākhā (samskrtena) : lalite, paśya paśya |

śaśī vyomotsaṅgam śaśinam abhitah kānti-laharī
puro vṛṇdāraṇyam sumukhi sahasā kānti-laharīm |
harir vṛṇdāraṇyam harim api kileyam tava sakhi
sakhīm premṇah pūro nija-suṣamayāmaṇdayad ayam ||49||¹²⁸

lalitā: haddhī haddhī | bisāhe pekkha sasi-kāṁta-maṇi-pasudehim jala-purehim sura-puana-
vei-purado kidāim viluppanti alevaṇa-maṇḍalāim tā ehi | ṣam puppha-keāriam ṣehma ||¹²⁹

kṛṣṇah: priye, nedānim api vāmyād virāmas te | (ity añcalam gr̄hnāti |)

rādhikā : muñcehi muñcehi | sahīo mām āberinti ||¹³⁰

kṛṣṇah: kaṭhore ! mayy atra māṅgikuru bhaṅguratām |

rādhikā (sasmitam) : dei sarassa{i}, vandijjasi jaṁ saccā jjebba paaḍaasi ||¹³¹

kṛṣṇah (kiñcid vihasya) :

padminyās te sumukhi parama-prema-saurabhya-pūro
dūrotsarpī yad-avadhi mudā kṛṣṇa-bhṛtingena bheje |
ākrānto'yaṁ tava nava-mukhāṁbhoja-mādhvīka-pāna-
pratyāśābhis tad-avadhi ruvan saṁbhramī bambhramīti ||50||

kim ca—

¹²⁴ haraye samarpya tanum kṛpaṇāsi katham darāvaloke | datte cintā-ratne na sampute āgraho yuktaḥ |

¹²⁵ lalite, evam jalpantī guru-lokesu mā khalu imam janam aparāddhami kuru |

¹²⁶ sakhi, kasmāt śaṅkase | nūnaṁ bhagavatī eva atra samādhāne dakṣā |

¹²⁷ diṣṭyā priya-sakhi hasitāpāṅga-taraṅgeṇa kṛṣṇam āliṅgati |

¹²⁸ śaśī vyomotsaṅgam nija-suṣamayā nija-parama-śobhayā amanḍayat bhuṣayāmāsa | tam ca śaśinam kānti-laharī nija-suṣamayā ity ādīni pūrvapūrvasya kartuh para-param apekṣya karmatvam ||

¹²⁹ hā dhik hā dhik ! viśākhe, paśya śaśikānta-maṇi-prasūtair jala-pūrīṣi sūrya-pūjana-vedī-purataḥ kṛtāni vilupyante alepana-maṇḍalāni tad ehi | enām puṣpa-kedārikām nayavāḥ |

¹³⁰ muñca muñca | sakhyo mām āhvayanti |

¹³¹ kṛṣṇa-mate kaṭhore iti sambodhanam | rādhikā-mate kaṭhore iti saptamy-antam | devi sarasvati ! vandyase yat satyam eva prakaṭayasi |

muktānām upalābhyaṁ eva kucayoh sālokyam ālokya te
hitvā saṅgam aham samasta-suhṛdāṁ kaivalyam āśedivāṁ |
vaiśamyam tilam apy anāśritavatoḥ sāndrāmṛta-syandibhir
māṁ purṇāṁ kuru tanvi turṇam anayoḥ sāyujya-dānotsavaiḥ ||51||¹³²

kṛṣṇah: priye, paśya paśya |

apāṁ patyuh puṣṭi-karaṇa-rasa-pākah kumudini-
kadambānām aṅga-jvara-haraṇa-śitaśadhi-ghaṭah |
mr̥gāṅko'yaṁ koki-pariṣad-abhicārādhvarā-dhurā
purognāḥ kālindi-parisara-pariṣkāram akarot ||52||¹³³

tad etāṁ vāsantikā-kānti-maṇḍita-maṇḍalasya candramasaś candrikā-cakra-cumbitam
vicarāvo nikuñja-candraśālikām | (iti niṣkrāntau) |

(iti niskrāntāḥ sarve |)

iti śrī-vidagdha-mādhave
rādhā-saṅgo nāma
tṛtīyo'ṅkah
||3||

—o)0(o—

¹³² muktānām prāpta-mokṣānām mauktikānām sālokyāṁ sanāmalokam vāsam ca ālokya tat-prāpti-kāmāḥ samasta-suhṛdāṁ saṅgam pakṣe āsaktim tyaktvā kaivalyam kevalatāṁ ekākitvāṁ ca prāptaḥ | ataeva tayoḥ sāyujya-prāptāvaham idānīm adhikārīty arthaḥ | kīdṛśayor etayos tilam api atyalpam api vaiśamyam anāśritavatoḥ | iśvara-svabhāva-tvan-mayyadhikāriṇi etayor vaiśamyam vāstīti bhāvah | pakṣe, samānākāra-pramāṇatvena kucayor atisaundaryam dhvanitam | sāyujya-dānotsavaiḥ kīdṛśaiḥ sāndrāmṛta-syandibhiḥ |

¹³³ apāṁ patyuh samudrasya | rasa-pākah rasāyanah | cakravāki-samūha-kṛta-māraka-yajñasya bhāra-vāhakah purodhāḥ purohitah | vāsantikena vasanta-kālinena kānti-maṇḍalena maṇḍitāṁ maṇḍalam yasya tasya candrikā-cakra-cumbitāṁ jyotsnā-samūha-yuktām | vicarāvah gacchāvah |

(4)

caturtho'ṅkah
venu-haraṇah

(tataḥ praviśati nāndīmukhī)¹ :

nāndīmukhī: bhaṇidahmi lalidāe—halā ḥāndīmuhi, go-maṇḍale goṭham pa{i}ḥ the ehniṁ kahno tubaramta go-adḍhaṇāhi-muham patthido | tā tumam tattha gadua sualam biṇṇabehi, jadhā eso osare ṇia-baassassa rāhiam sumarābedi tti | (parikramya) kadham ettha pa{u}mā āaccha{i}² |

(praviśya) padmā : halā ḥāndimuhi, kāmam kusalāsi | tā kampi uvāam kadhehi jena ubbiggam candāalīm āsāsemi |³

nāndīmukhī: kiṁ se ubbea-kāraṇam |⁴

padmā : halā, jāṇāsi jjebba tumam jadhā padose sabbam kkhu goulam vibbhameṇa kahno paccaham rañjedi |⁵

nāndīmukhī: adha im |⁶

padmā : saṁpadam dāva ettha dakkhiṇe gotthaddhe imassa gandho bi dullaho |⁷

nāndīmukhī: halā, mā duṇehi |⁸ (saṁskṛtena)

dṛṣṭam bimbita-dhātu-citra-racanam śaibyā lalāṭam mayā
śyāmā-kuntala-cāmaram ca vilūhad-vanya-srajoddāmaram |
guñjā-hāra-latārdha-mañjur adhunā bhadrā-bhujāntas tathā
tathyam viddhi sa nāgarī-gurur abhūd govardhanasyātithih ||1||⁹

¹ atha dvau sapakṣa-vipakṣākhyau bhedāv eva rasa-pradāv ity ukta-rītyā sva-pakṣa-gata-rasam pūrva-rāga-sambhogādibhir vivṛtya idānīm vipakṣa-bheda-miśritatvena rasa-vilāsam prādurbhāvayan vaiśākha-pūrṇimātāś caturtha-naktana-līlām varṇayati | tataḥ praviśati ity ādinā |

² bhaṇitāsmi lalitayā--sakhi nāndīmukhi, go-maṇḍale goṭham praviśthe idānīm kṛṣṇas tvarāvān govardhanābhīmukham prasthitāḥ | tat tvām tatra gatvā subalam vijñāpaya, yathā eṣa avasare nija-vayasyasya rādhikām smārayatīti | katham atra padmā āgacchati |

³ sakhi nāndīmukhi, kāmam kuśalāsi ? tat kam api upāyam kathaya yena udvignam candrāvalīm āśvāsayāmi |
⁴ kiṁ tasyā udvega-kāraṇam ?

⁵ sakhi, jāṇāsi eva tvām yathā pradoṣe sarvam khalu gokulam vibhameṇa kṛṣṇah pratyahaṁ rañjayati |

⁶ atha kiṁ |

⁷ saṁpratam tāvad atra dakṣiṇe goṣṭhārdhe asya kṛṣṇasya gandho'pi durlabhaḥ |

⁸ mā dūnā bhava |

⁹ saṁpratam dakṣiṇe goṣṭhārdhe etasya gandho'pi durlabha ity anena uttara-goṣṭhārdha-samīpa-vartinyam mukharā-grhopānta-vāṭikāyām karṇikāra-kuñjādau yamunā-tāta-vartini ekasyām rādhāyām evādhikyam

(nepathyē) :

kṛtvā vamśīm akhila-jagatī-gīta-saṅgīta-bhaṅgī-
sāñī-bhāva-prathama-vasatīm saṅginīm vāma-pāṇau |
eṣa premṇā vrajati nayanānandano nanda-sūnur
mandarī govardhana-śikhariṇah kandarā-mandirāya ||2||¹⁰

nāndīmukhī: pa{u}me, tumāṁ imiṇā buttanteṇa candāliaṁ suhābehi | ahaṁ subalam
anusarissam |¹¹ (iti niśkrāntā) :

padmā (punah paśyanti) : esā karālāe ejjīae cittam anubatṭantī baṇa-deadā bundā candāliaṁ
sacchalam nivāredi |¹²

(nepathyē) :

kim rādhēva durantam icchasi balād unmādam ālambitum
mugdhe mānaya mānanīya-jaratī-vākyam bahir mā vraja |
eṣa smera-vilocanañcalā-rucā cāpalyam ullāsayann
āyāti vraja-sundarī-gaṇa-mano-māṇikya-hārī hariḥ ||3||

(praviśya) candrāvalī (sautsukyam samantād avalokya) : kadham bundāe aliam bia
vyāharādi | kudo ettha kahno ?¹³ (iti khedam nātayati |)

padmā (upasṛtya, saṃskṛtena) :

na santāpam svāntād davayasi katham dāva-viśamam
ghana-svāśaiḥ kim vā malinayasi bimbādharam api |
vanāntān kekābhīḥ sakhi śikhari-kakṣe mukharayan
sakhī-sthalyāḥ kalyāṇy abhajad upaśalyam yadu-patiḥ ||4||¹⁴

anurajya anyāḥ kāścid apy ayam nānusandhatte ity abhivyajyate tvayā | tat tu katham sambhavati ? yataḥ dṛṣṭam
bimbitety ādi | bimbitā pratibimbitā saṃlagnā krṣṇa-sambandhinī dhātu-citra-racanā yatra tathā-bhūtam lalāṭam
vīluthantyā arthā krṣṇasya gāḍhaliṅganād utkṣiptena mañjur manharah govardhanasyātithir iti | tena dakṣina-
goṣṭhārdha-samīpa-vartini govardhana-tatādau bakula-kuñjādisv api tasyādyā gamanam sambhavatīti | yasmād
etāś candrāvalī-sapakṣāḥ śaibyādyā api adya krṣṇena sambhuktā dṛṣṭas tataḥ kim iti ekasyām rādhāyām
evāsakto'yarū na tu candrāvalyām iti vyañjayasīty arthaḥ | atra śaibyāyāḥ sapakṣatvāt syāmāyās taṭasthatvāt
bhadrāyāś ca suhṛt-pakṣatvāt etāsu spardhābhāvāt candrāvalyām na virodhaḥ | ata eva rādhā-lalitā-viśākhānām
tiṣṇām anuktiḥ pratipakṣatvād iti |

¹⁰ kṛtvā vamśīm iti vṛṇdayā uktih | vāma-pāṇeh saṅginīm vamśīm kṛtvā vrajati | kiḍrśam ? akhila-jagatīsu gītā yā
saṅgīta-bhaṅgī tasyāḥ yaḥ sāṅgībhāvas tasya prathamā vasatir yasyām tena anyatra prāyo gīta-saṅga-hīnam iti |

¹¹ padme, tvām etena vṛttāntena candrāvalīm sukhāpaya | ahaṁ subalam anusarisyāmi |

¹² eṣa karālāyā āryāyāś cittam anuvartamānā vana-devatā vṛṇdā candrāvalīm sacchalam nivārayati | karālā
candrāvalī-mātāmahī |

¹³ katham vṛṇdayā alīkam iva vyāhriyate | kuto'tra krṣṇah ?

¹⁴ na santāpam iti | sakhīsthālī candrāvalī-grāmaḥ sakhīthārā iti khyātā tasyā upaśalyam samīpam abhajat
prāptavān |

candrāvalī (vilokya) kadhami pia-sahī pa{u}mā ? (iti gādham āliṅga) abi nāma askhalidam bhaṇidāsi |¹⁵

padmā : adha im |¹⁶

(tataḥ praviśati subalenānugamyamānah kṛṣṇah |)

kṛṣṇah : paśya paśya—

akalita-tāpas taraṇer
asta-śiro-vīthibhis tirodhānāt |
asphuṭa-timira-vijṛmbhaḥ
prathayati toṣam niśārambhah ||5||¹⁷

subalah : baassa, ajja go-dohaṇam bi aṇavekkhia salālaso bia kimtti ettha laddhosī |¹⁸

kṛṣṇah : sakhe, mayūram varṇayatā kenacit priyām candrāvalīm smārito'smi tatas tad-vilokanāya lālaseyam |

subalah: kerisam mora-varṇaṇam ?¹⁹

kṛṣṇah :

unmadena purataḥ śikhaṇḍinā
tāṇḍave pṛthuni maṇḍalī-kṛtām |
paśya nindita-mahendra-kārmukām
kṛṣṇa-candra cala-candrakāvalīm ||6||²⁰

subalah: tado āaddhaṇam baṁśī-kaλam ullāsehi |²¹

(kṛṣṇo vakte venuṁ vinyasyati |)

candrāvalī (niśamya sa-ghūrṇam) : sabbadā suṇṇamīti bi assudaarī bia bihmābedi dummuhi muralī |²²

kṛṣṇah : sakhe subala, adya candrāvalī-prasāde tvayā mamānukūlena bhavitavyam |

subalah: adha im |²³

¹⁵ kathaṁ priya-sakhi padmā ? api nāma askhalitam bhaṇitāsi |

¹⁶ atha kim |

¹⁷ taraneḥ sūryasya |

¹⁸ vayasya, adya go-dohaṇam api anapekṣya sa-lālasa iva kim atra labdho'si |

¹⁹ kiḍr̥śam mayūra-varṇanam ?

²⁰ cala-candrakāvalīm calānām candraṅām āvalīm pañktim |

²¹ tata ākarṣaṇam varṁśī-kaλam ullāsaya |

²² sarvadā śrūyamāṇāpi aśruta-carīva vismāpayati durmukhī muralī |

padmā : halā, pekkha | eso veṇu-saṇṇāe tumaiṁ tuvarāvedi goulenda-ṇandaṇo |²⁴

candrāvalī (vilocya saṁskṛtena) :

sakhi murali viśāla-cchidra-purṇā
laghur atikāṭhinā tvam̄ granthilā nīrasāsi |
tad api bhajasi śaśvac cumbanānanda-sāndram
hari-kara-parirambham̄ kena puṇyodayena ||7||²⁵

kṛṣṇah (puro dṛṣṭvā, sānandam) sakhe, seyam̄ mama locanendīvara-candrikā candrāvalī | (iti sādaram upetya) priye,

candras tava mukha-bimbam̄
candrā nakharāṇi kuṇḍale candrau |
nava-candras tu lalāṭam̄
satyam̄ candrāvali tvam̄ asi ||8||

(candrāvalī lajjate |)

kṛṣṇah : priye, duṣṭa-dānava-damanābhiniveśāt tvan-mukha-candram aprekṣamāṇasya yātayāmā bhavantyo'pi na yāta-yāmā bhavanti mamāmūr yāminyah |²⁶

candrāvalī: sundara, bhamarassa bia ṣaṇa-ṇavāṇusāriṇī de pa{i}dī kadham̄ cirāsaṅga-nīrasāsu pa{u}miṇīsu ahiramadu |²⁷

kṛṣṇah : priye candrāvali ! pratipad-āloke tvam̄ sarvesām̄ nava-navāsi | tad adya nirvāpaya virahottāpam̄ pariśvaṅga-rasena |

padmā : pia-sahī-biraheṇa kudo tuhma tābuppatti ?²⁸

subalah: a{i}, mā kkhu ebbam̄ bhaṇa | eso candāali-biraheṇa samtatto sīdalāe jala-dhārāe kacche deham̄ ṣikkhibia satiṇho caoro bia ḷam̄ jjebba candāliaṁ sabbado paccha{i} baasso |²⁹

kṛṣṇah : priye, śrūyatām—

²³ atha kim |

²⁴ halā, paśya | esa veṇu-saṇjñayā tvāṁ tvarayati gokulendra-nandanaḥ |

²⁵ laghu lāghavatī |

²⁶ yāto yāmo yāsām̄ tā yāta-yāmāḥ | tathā bhavanto'pi na tathā bhavanti | gacchantyo'pi yāminyo duḥkhena na gacchantīty arthaḥ |

²⁷ sundara, bhramarasyeva nava-navāṇusāriṇī te prakṛtiḥ katham̄ cirāsaṅga-nīrasāsu padmiṇīsu abhiramatām ?

²⁸ priya-sakhī-viraheṇa kutas tava tāpotpattih ?

²⁹ ayi, mā khalu evam̄ bhaṇa | esa candrāvalī-viraheṇa santaptaḥ sītalāyā jala-dhārāyāḥ kacche deham̄ nikṣipyā satrṣṇāś cakora iva enām eva candrāvalīṁ sarvataḥ paśyati vayasyah kṛṣṇah |

vipināntare milantī
madhura-rasā śitala-sparsā |
amṛta-mayī tvad-virahe
samajani mama tāpa-nuttaye rādhā ||9||³⁰

(iti sa-sambhramam) dhārā dhārā |

candrāvalī (sābhyasūyam) : gacchehi, rāhiaṁ jjebba sebehi |³¹

kṛṣṇah : priye, dhārety avadam |

candrāvalī : jādam kadhaṁ donṇam baṇṇāṇam bibarīdattanam ?³²

kṛṣṇah : priye, dvayor varṇayoh karnayor vā viparītatvam ity asminn asti vicārah |

candrāvalī (rośārunam mukham ānamayya) : a{i} dāna-sauṇḍa | alam edāe abahitthāe | ajja appaṇo maṇa-hāriṇo subaṇṇa-jualassa biṇṇāsādo sāhu-māhuri-purida-kaṇṇahmi kidā |³³

kṛṣṇah :

yathārtheyam vāṇī tava cakita-sāraṅga-nayane
suvarṇālaṅkāro madhurayati yat te śruti-yugam |
mukhendor antas te bahir api suvarṇa-cyutir iyaṁ
mama śrotra-dvandvam nayana-yugalam cākulayati ||10||³⁴

padmā : halā appaṇo adiṭṭham sumaranti mā khijjehi | jutto rāhāṇurattassa imassa rāhā-
nāma-mayī saṅkadhā |³⁵

candrāvalī (niśvasya) : sahi pa{u}me, evam ṣṇedam |³⁶

kṛṣṇah : priye, bāḍham anāśaṅkaniyam evedam | yataḥ—

tasya ṣodaśa-kalasya ṣodaśī
vallabhā sphurati yā nabhas-tale |

³⁰ pakṣe madhurah śrīṅgāraḥ anyat spaṣṭam |

³¹ gaccha rādhām eva sevasva |

³² jātam kathaṁ dvayor varṇāṇāṁ vaiparītyena tvayā rādheti śrutam ity arthaḥ |

³³ ayi dāna-śauṇḍa dāna-vīra ! alam etayā avahitthayā | adya ātmano mano-hāriṇah suvarṇa-yugalasya vinyāsāt sādhu-mādhuri-purita-karṇāsmi kṛtā | suvarṇa-yugalasya svarṇamaya-kundala-yugalasya rādheti suṣṭhu varṇa-yugalasya ca ātmano manoharasya mādhuri-pariteti viruddha-lakṣaṇayā |

³⁴ cakita-sāraṅga-nayane ! he bhīta-mṛga-nayane ! suvarṇālaṅkāras tava śruti-yugale tiṣṭhaty eva | suvarṇa-cyutis tu mām ākulayati sā tu mukhendor antar madhyāt mama śruti-yugalam | atra suvarṇa-śabdaḥ sotkaṇṭhāksara-vācī | mukhendor bahiś ca gaṇḍa-deśādau atra sukānti-vācī |

³⁵ sakhi ātmano diṣṭam smarantī mā khidyasva | yukto rādhāṇuraktasya etasya rādhā-nāma-mayī saṅkathā saṅjalpaḥ |

³⁶ sakhi padme, evam etat |

rādhayā suvadane katham tayā
saṅgatir bhuvi mamādyā saṁbhavet ||11||³⁷

padmā : ca{u}ssatthi-kalā-sāliṇo de ḥa kkhu sā bi solaha-kala-ballahā dullahā |³⁸

kṛṣṇah (sa-praśrayam avalokya) :

candrāvalī-vadana-puṣkara-saṅgi-gaṇḍa-
candrāv alīkatara-tarka-kalañkitāṅgau |
śaṅkākulo’tra kalayan kamalāyatākṣi
śam kāku-lola-hṛdayaḥ praviśāmi nāham ||12||³⁹

candrāvalī (sa-vyāja-prasādam) : deo, ḥaṁ kkhu goula-jaṇa-ji-aṇa-bhudassa de sabba-suha-
kāridā-guṇam kā kkhu hada-buddhiā ḥa sahadī ? tā ḥippaleṇa saṅkoṇa sādañko hohi |⁴⁰

kṛṣṇah (sva-gatam) : gariṣṭhām api manyu-mudrām dhīreyam mukha-mādhuryeṇa nihnute |
(prakāśam) priye kṛtam anena gaurava-viśodgareṇa | roṣokti-mādhvīkam eva varam
variṣṭham |

candrāvalī: goulāṇanda, tuhma purado muham dāmsedum ḥa pahavāmi | jaṁ pragabbham
bāharaiṇti abaraddhammi | tā gharam gamissam |⁴¹

kṛṣṇah (sānunayam) : priye, prasīda prasīda | baddho’yam añjaliḥ |

candrāvalī: suhaa, ujjuam bbāharamtīm kīsa mām aliaṁ saṅkasi ? tā anujāṇehi mām bhadda-
ālī-dāṁsaṇassa |⁴² (iti padmayā saha niśkrāntā |)

kṛṣṇah : sakhe, mahānubhāvām etāṁ mac-citta-mahākāśa-candrāvalīm api baliyas tamah-
kandalībhir avaskanditām ālokya nirāloko’smi |⁴³

subalah: pia-baassa, kiṁti ebbam bhaṇāsi ? sā kkhu adakkhiṇā ḥa diṭṭha |⁴⁴

³⁷ śoḍaśa-kalasya candrasya śoḍaśī rādhā viśākheti ākāśasthā tayā saṅgati-bhuvi sthitasya mama katham
sambhaved ity ādinā saiva ekā mayā jñāyate anyākārā astīti bhāvah |

³⁸ catuhṣaṣṭhi-kalā-sālinas te na khalu sāpi śoḍaśa-kala-vallabhā durlabhā | tat saṅgena śoḍaśa-kalaś candro
vallabhāḥ priyo yasyā sā rādhā, pakṣe rādhā naṅṣatram |

³⁹ aham candrāvalī-vadanam eva puṣkaram ākāśam tat-saṅginā gaṇḍa-candrāv kalayan paśyan śam kalyāṇam na
praviśāmi nopalabhe | kidrśau ? alikatara-tarkeṇa kalañkitam aṅgam yayos tau | aham kīdrśah ? atra saṅkākulah
| punaH kīdrzah ? kāku-lola-hṛdayaḥ kākvā dainyena lolam hṛdayam yasya sah |

⁴⁰ deva, nūnaṁ khalu gokula-jana-jivana-bhūtasya te sarva-sukha-kāritā-guṇam kā khalu hata-buddhir na sahate
| tan niśphalena saṅkocena mā sātañko bhava |

⁴¹ gokulānanda, tava purataḥ mukham darśayitum na prabhavāmi | yat pragalbham vyāharantī aparāddhāsmi |
tad gṛham gamiṣyāmi |

⁴² subhaga, r̄jum vyāharantīm kasmān mām alikām ūaṅkase ? tad anujāṇīhi mām bhadra-kālī-darśanāya |

⁴³ avaskanditām āvṛtām iti | māna-rūpa-tamaḥ-kandalā rāhu-samūhaḥ |

⁴⁴ priya-vayasya, kim iti evam bhaṇasi ? sā khalu adaksīṇā na drṣṭā |

kṛṣṇah : sakhe, bāḍham durūhā mahīyasāṁ prakṛtih | tathedānīm—

nyaviśata nayanānte kāpi sāralya-niṣṭhā
vacasi ca vinayena stotra-bhaṅgī nyavātsīt |
ajani ca mayi bhūyān sambhramas tena tasyā
vyavṛṇuta hṛdi manyum susṭhu dākṣinyam eva ||13||

tad ehi manohāriṇi, tasmin keśara-kuñje niviśya candrāvalī-saṅgamopāyam aṅgikaromi | (iti parikramya) sakhe, seyam bakulāvali-mañjulā nikūñja-vīthī | paśya paśya |

sphurati saro daksinataḥ
savye vāpī samantataḥ kalyā |
iti keśarāṭavīyam
pramadam nīrādhikā kurute ||14||⁴⁵

subalah (sva-gatam) : laddho mae osaro | (prakāśam) baassa, sa-rāhiā jjebba tuha pamadam kuṇa{i} kimtti ḥirāhiā tti bhaṇāsi ?⁴⁶

kṛṣṇah (subalam āliṅga) : sakhe, satyarām bravīṣi | tad adya rādhikā yathemām keśara-nikūñja-lakṣmīm alaṅkaroti tathā mad-girā saṇdiśyatām lalitā |

subalah: jaṁ āṇabedi pia-baassa |⁴⁷ (iti niśkrāntah |)

(tataḥ praviśati padmā madhumaṅgalaś ca |)

madhumaṅgalaḥ : pa{u}me, mae ajja vaasseṇa cāḍu-āriṇā aṇunidā bi candāvali ṇa pasaṇṇa |⁴⁸

padmā : adha im |⁴⁹

madhumaṅgalaḥ : ṇam baasso bi bisaṇṇa baṭṭa{i} | tā juttā donam saṅgame ahmāṇam saha-āridā |⁵⁰

padmā : ajja, ado jjebba mae aṇusaridosi |⁵¹

madhumaṅgalaḥ (puro dṛṣṭvā) : pa{u}me, pekkha eso pia-baasso chappada-metta-sahāo kesara-kuḍuṅge kimpi mantedi |⁵²

⁴⁵ kulyālpā kṛtrimā sarit ity amarah | pramadam ānandam | keśarasya bakula-vṛksasyāṭavī keśarāṭavī | kīdrśī ? nīrādhikā nīreṇa adhikā |

⁴⁶ labdho mayā avasarāḥ śabdārthasyānyathā parikalpanena rādhikām idānīm smārayiṣyāmi iti bhāvaḥ | vayasya, sā rādhikā eva tava pramodam karoti kim iti nīrādhikā iti bhaṇāsi ?

⁴⁷ yathājñāpayati priya-vayasyaḥ |

⁴⁸ padme, mayādyā vayasyena cāṭukāriṇā anunīṭapi candrāvalī na prasannā |

⁴⁹ atha kim |

⁵⁰ nūnam vayasyo'pi viṣaṇṇo vartate | tad yuktā dvayoh saṅgame'smākām sahakāritā |

⁵¹ ārya, ata eva mayā anusṛto'si |

padmā : ajja, ladā-jālehim antaridā bhavia suṇahma kim eso bhaṇādi tti |⁵³ (iti tathā sthitau |)

kṛṣṇah (rādhāṁ smaran sotkāṇṭham) :

prasarati yad bhrū-cāpe
ślathajyam akarot smaro dhanuḥ pauḍpam |
mādhurīma-maṇi-maṇjuṣā
bhuṣayai me priyā sāstu ||15||⁵⁴

madhumaṅgalah : pa{u}me, eso ukkaṇṭhāe tujha pia-sahīm ccea baṇṇedi | tā ehi | turidam
gadua ḥaṁ samāṇehma |⁵⁵

padmā : ajja, suṭṭhu niṭṭhaṇkidam suṇahma jam bahu-vallaho eso |⁵⁶

kṛṣṇah (punaḥ sautsukyam)

sā mukha-suṣamā nirjita-
rākā-candrāvalī lasan-madhyā |⁵⁷ (ity ardhokte)

madhumaṅgalah : pa{u}me, alam idam imādo pareṇa sudeṇa tuṇṇam gacchahma |⁵⁸

padmā : juttam kadhesi |⁵⁹ (ity ubhau javena dūram parikrāmatah |)

kṛṣṇah :

muhur ādhāsyati rādhā
mad-urasi rasikā ātmānam ||16||⁶⁰

padmā : ajja, ebbarin bhaṇāmi | māṇiṇie pia-sahie saam̄ samāameṇa lāhavari hodi | tā
parāvāṭṭia kahṇam biṇṇabehi |⁶¹

⁵² padme, paśya | esa priya-vayasyaḥ ṣatpada-mātra-sahāyaḥ keśara-kuñje kim api mantrayate |

⁵³ ārya, latā-jālair antaritā bhūtvā śrūvah kim esa bhaṇati |

⁵⁴ yasyā bhrū-cāpe prasarati sati kandarpaḥ pauḍpam dhanuḥ ślathajyam akarot ślathā jyā yatra tathābhūtām | etad bhruvor agre mama sajjena dhanuṣā kim kāryam ity arthaḥ | madhurimnām maṇīnām maṇjuṣā peṭikā | sā priyeti rādhiketi kṛṣṇa-hṛdayam candrāvalīti padmā-madhumaṅgalayoḥ |

⁵⁵ padme, esa utkāṇṭhayā tava priya-sakhīm eva varṇayati | tad ehi | tvaritam gatvā enām samāṇayāvah |

⁵⁶ ārya, suṣṭhu niṣṭāṇkitām śrūvah yad bahu-vallabha esaḥ |

⁵⁷ sā mukhasya suṣamā parama-śobhā nirjitaḥ niḥśeṣena jito rākā-candraḥ rākāyāḥ paurṇamāsyāś candro yayā sā, valibhir lasan-madhyām yasyāḥ sā | rādhikām adhikṛtya kṛṣṇasya varṇanam idam etābhyaṁ anyathā jñātam | sā candrāvalī kīdṛṣī ? mukha-suṣamayā nirjītā rākā |

⁵⁸ padme, alam idam itaḥ pareṇa śrutena tūrṇam gacchāvah |

⁵⁹ yuktam kathayasi | candrāvalīti nāma gr̄hītvā varṇayati ko'tra sandeha iti bhāvah |

⁶⁰ yasyā mukha-suṣamā tathābhūtā varṇīta-lakṣaṇā sā rādhā mad-urasi kim ātmānam muhur ādhāsyati ? idam uttarārdham dūra-gamanena etābhyaṁ na śrutam |

⁶¹ ārya, evam bhaṇāmi | māṇinyāḥ priya-sakhīyāḥ svayaṁ samāgamanena lāghavari bhavati | tat parāvartya kṛṣṇam vijñāpaya |

madhumāṅgalah : sohaṇam mantesi | (iti kṛṣṇāntikam āśādy) pia-baassa, pacchaṇṇeṇa bhavia sabbam de āṇṇidam mae ukkhanṭhābaṇam | tā āṇabehi | tam jjebba tujha ballaham turiam samāñemi |⁶²

kṛṣṇah (sa-ślāgham āliṅga) : sakhe, mad-anugraheṇa śīghram ānaya |

(madhumaṅgalah parikramya padmayā saha niśkrāntah |)

kṛṣṇah : aho paramotkanṭhānām premṇām utkanṭhā-kāritvam |

bhramare'pi guñjati nikūñja-koṭare
manute manas tu maṇi-nūpura-dhvanim |
anilena cañcati ṭṛṇāñcale'pi tām
purataḥ priyām upagatām viśaṅkate ||17||

(tataḥ praviśati padmā-madhumaṅgalābhyaṁ saṅgatā candrāvalī |)

candrāvalī: halā pa{u}me, kim eso ba-ula-kundago disa{i} |⁶³

padmā : adha im | tā tuṇṇam ehi |⁶⁴ (iti parikrāmati)

kṛṣṇah (nūpura-dhvanim ākarnya) : hanta, bhūriśo bhrāmito'smi bhramarī-jhaṅkāraiḥ | tad alam vṛthā pratyudgama-sambhramena | (ity udvegam nāṭayan)

puraḥ phalāyām āśāyām
janaḥ kāmarūpi viḍambaye⁶⁵ |
āsanne hi ghanārambhe
dvi-guṇam ranti cātakāḥ ||18||⁶⁶

(punar utkarṇo bhavan) katham abhyarne bhūṣaṇa-śiñjitaṁ śrūyate ? (ity udgrīvikām dattvā sa-sambhramam) satyam asau militā me preyasī | (iti tarasā candrāvalī-pārśvam āgatya)

hṛd-bhṛṅga-jaṅgama-latā
maṅgalā-bhā rādhikā mayonmuditā |⁶⁷ (ity ardhokte)

(candrāvalī serṣyam madhumaṅgalam ālokaṭe |)

⁶² śobhanam mantrayasi | priya-vayasya, pracchannena bhūtvā sarvam te ākarṇitam mayā utkanṭhā-vacanam | tad ājñāpayā | tām eva tava vallabhām tūrṇam samānayāmi | tām eva vallabhām rādhām ity avagamya kṛṣṇa āha sakhe iti |

⁶³ sakhi padme ! kim eṣa bakula-kuñjo dṛṣyate |

⁶⁴ atha kim | tat tūrṇam ehi |

⁶⁵ Alt. vidūyate

⁶⁶ puro'gre nikāṭam eva phalaṁ yasyās tathā-bhūtāyām āśāyām satyām |

⁶⁷ maṅgalā bhāḥ kāntir yasya sā rādhikā utkarṣeṇādhikyena muditā ānanditā, mayopalabdhetvā ādikam uttarārdham |

madhumāṅgalah : sahi candāali, māṅgala-bhāreṇa adhiāsi tti pia-baasso tumati jjeorra bañnedi ⁶⁸

kṛṣṇah (sa-vailakṣyam⁶⁹ ātma-gatam) : hanta, katham anena candrāvalir evābhisāritā ? bhavatu, baṭunoktam eva nirvāhayāmi | (prakāśam)

suhṛd-anurāga-vitandrā
candrāvalir añjasālambhi ||19||

(candrāvalī sa-lajjām kṛṣṇa-kaṇṭhe vajayantīm vinyasyati |)

kṛṣṇah (sānandam) :

ekāṁ prayāti paricarya cakora-rājī
candram priye nija-manoratha-pūra-pūrtim |
candrāvalī kim u mamākṣi-cakorayos tvam
prītiṁ dvayor api na dhāsyasi sevyamānā ||20||⁷⁰

madhumāṅgalah (sa-garvam) : bho baassa, diṭṭā tue majjha-vilakkhaṇā biakkhaṇadā, jo kkhu ananta-guṇa-sāliṇābi tue moāidum ḥa pārido so pia-sahie māṇa-gaṇṭhi ḥaa-guṇa-dhāriṇā mae moābido |⁷¹

kṛṣṇah : vayasya, tvam uddanḍa-kusuma-kodanḍa-vilāsa-ṣāḍguṇye mahā-sāndhi-vigrahiko’si |⁷²

padmā : ajja, puro paphullāim malli-pupphāim pappuranti | tā ehi, imāni genhahma |⁷³ (ity ubhau niśkrāntau |)

kṛṣṇah (sva-gatam) : kuñje’sminn āgata-mātrām rādhām tarkayāmi | tad anyataḥ prasthāsyे | (prakāśam) priye, purastān nātidūre nāgara-raṅgocitā nāga-kesarāṭavī | tad atravānusarāvah | (iti niśkrāntau |)

(tataḥ praviśati lalitayā saha saṅkathayantī rādhā |)

⁶⁸ sakhi candrāvali, māṅgala-bhāreṇa adhikāstī priya-vayasyaḥ tvām eva varṇayati |

⁶⁹ sa-vismayam |

⁷⁰ cakora-rājī ekāṁ candram paricarya manoratha-pūrāṇām pūrtim prayāti prāpnoti | tvām tu candrāvalī candra-śrenī mamākṣi-cakorau dvāv eva atas tayoḥ prītiṁ kathām na dhāsyasi ? atra nāścaryam iti bhāvah |

⁷¹ bho vayasya, dṛṣṭā tvayā mama vilakṣaṇa-vicakṣaṇatā, yaḥ khalu ananta-guṇa-sāliṇāpi tvayā mocayitum na pāritaḥ saḥ priya-sakhyā māṇa-granthir nava-guṇa-dhāriṇā mayā mocitaḥ |

⁷² sandhinā vigraho yānam āsanam dvaidham āśrayaḥ iti ṣāḍguṇāḥ | ṣāḍguṇā eva ṣāḍguṇyām cāturvarṇyāditvāt ṣyañ | ṣāḍguṇye ṣāḍ-guṇeṣu madhye sandhi-vigrahayor niyuktaḥ sāndhivigrāhikāḥ sa cāsau mahāmś ceti, tathā bhavatā sandhiḥ kathām duṣkarō bhavatītī bhāvah |

⁷³ taylor vilāsautusukyam avadhārya madhumāṅgalam viprakarṣayantī padmayā chalena svayam ca niyujyate aja puro iti | ārya, puraḥ praphullāni mallī-puṣpāni prasphuranti | tad ehi, imāni grhṇīva iti |

rādhā : halā, pekkha pekkha | anda-ārehiṁ gholidam sabbam disā-muham |⁷⁴

lalitā : pia-sahi, timirāhisārocidehim sāmala-ppasāhanehim maṇḍido kim kkhu tue appā |⁷⁵

rādhikā : adha im |⁷⁶

lalitā (vilocya sasmitam saṁskṛtena) :

dhammadillopari nīla-ratna-racito hāras tvayā ropito
vinyastah kuca-kumbhayoh kuvalaya-śreṇi-krto garbhagah |
aṅge kalpitam añjanam vinihitā kastūrikā netrayoh
kaṁsārer abhisāra-sambhrama-bharān manye jagad-vismṛtam ||21||⁷⁷

rādhikā : halā, muñcehi parihāsam | turiam uddeṣehi kesara-kuṇḍaga-maggam |⁷⁸

lalitā : ido ido pia-sahi |⁷⁹ (iti parikrāmantī sa-śāṅkam saṁskṛtena)

timira-masibhiḥ samīvitāṅgyah kadamba-vanāntare
sakhi mura-ripum puṇyātmānah saranty abhisārikāḥ |
tava tu parito vidyud-varṇās tanu-dyuti-sūcayo
hari hari ghana-dhvāntāny etāḥ sva-vairiṇī bhindate ||22||⁸⁰

rādhikā : alam iminā ubālambheṇa | pekkha paccāsaṇṇo baula-kuṇḍago |⁸¹ (iti saṁbhramād upasṛtya sa-parāmarśam, saṁskṛtena)

vidūrān na ghrāṇam madayati murāreh parimalo
na kuñjo'yaṁ tasya sphurati nakhara-dyota-nikaraiḥ |
tataḥ śaṅke kasminn api rahasi vallī-valayite
parihāsākāṅksī priya-sakhi nilinas tava sakhā ||23||

lalitā : halā, ehi | bāmado kadamba-kuṇḍagam biṇuhma |⁸²

⁷⁴ sakhi, paśya paśya | andhakārair ghoritam sarva-diñ-mukham |

⁷⁵ priya-sakhi, timirābhisārocitaiḥ śyāmala-prasādhanaīḥ maṇḍitaḥ kim khalu tvayā ātmā |

⁷⁶ atha kim |

⁷⁷ dhammadillopari kuca-kumbhayor ucita ity arthaḥ | aṅge iti netrator ucita ity arthaḥ | netrator iti aṅge ucita ity arthaḥ | ([u.nī. 11.40, vibhramasya udāharanam](#)) |

⁷⁸ sakhi, muñca parihāsam | tūrṇam uddiśa keśara-kuñja-mārgam |

⁷⁹ ita itāḥ priya-sakhi |

⁸⁰ timiram iva masiḥ lekhana-yogyam dalitāñjanam taiḥ samīvitāṅgyah saranti vrajanti tava tu vaiparītyam ity āha | tanu-dyutaya eva sūcayah ghana-dhvāntāni bhindate sphuṭayanti tena tanu-dyutinām nīlāmbara-vṛtatve'pi tantuprānta-sūksma-randhrebhyo nirgacchantinām apy atyaujjvalyam dhvāntānām api sūci-vedha-yogyatvenātigāḍhatvarūp he svavairiṇi ! svasyātmano vairiṇī svayam eva tvam | etās tu na tathā iti vyāja-stutyā sarvato'tivilakṣaṇatām saundaryatām varṇitam iti || ([u.nī 5.75, tamasyām abhisārikāyā udāharanam](#) ||)

⁸¹ alam etena upālambheṇa | paśya pratyāsanno bakula-kuñjaḥ |

⁸² sakhi, ehi | vāmataḥ kadamba-kuñjam vicinmah |

rādhikā (tathā kurvatī) : a{i} cha{i}lla, diṭṭhosī diṭṭhosī, kīsa aṅgehim aṅgāim saṅgobesi |⁸³
(iti samantān mṛgayati |)

lalitā : sahi, muñca maggana-ggaham | ehi keli-kuñdaga-kappaṇam kuṇahma |⁸⁴

rādhikā (saṁskṛtena) :

racaya bakula-puśpais toraṇam keli-kuñje
kuru varam aravindais talpam indīvarākṣi |
upanaya śayanāntam sādhu mādhvīka-pātram
sahacari harir adya ślāghatām kauśalam te ||24||

lalitā (tathā kṛtvā) : halā, pekkha | kahṇo vilambedi | tā kuñjam pavisia ṇam paḍibālehma |⁸⁵

rādhikā (parikramya udvegam nāṭayantī, saṁskṛtena) :

ruddhaḥ kvāpi sakhihitārtha-parayā śaṅke hariḥ padmayā
prāptah kuñja-grham yad esa na tamī-yāme'py atikrāmati |
paulomi-rati-bandhu-diṇ-mukham āsan hā hanta sañtarpayann
unmilaty abhisāra-lubdha-ramaṇī-gotrasya śatruḥ śāśī ||25||⁸⁶

(ity ubhe niśkrānte | tataḥ praviśati krṣṇah |)

krṣṇah (samantād avalokya)—

āsaṅgaḥ kumudākareṣu śithilo bhṛngāvalīnām abhūd
vīksante nija-koṭarāṇkitam amī kṣauṇīruham kauśikāḥ |
saṅkoconmukhatām prayāti śanakair auttānapāder dyutiḥ
kim bhānur nanu pūrva-parvata-taṭīm āroḍhum utkaṇṭhate ||26||⁸⁷

(iti parikramya) na jāne navīna-vipralambhena sambhṛta-nirbhara-saṁrambhā kim nāma
pratipatsyate'dya rādhā | (vimṛśya) bhavatu | keśareṇa nāga-keśaram pratipādayiṣye | tad
amūni nāga-keśarāṇi vicinomi |⁸⁸ (iti tathā kṛtvā puro'nusarpan)

kapaṭī sa lata-kuṭīm imām

⁸³ ayi cha{i}lla vidagdha ! dṛṣṭo'si dṛṣṭo'si | kasmād aṅgair aṅgāni saṅgopayasi ?

⁸⁴ sakhi, muñca mārgaṇāgraham | ehi keli-kuñja-kalpanam kurmaḥ |

⁸⁵ sakhi, paśya | krṣṇo vilambayati | tat kuñjam praviśya enām pratipālayāvah pratiksāvahe iti |

⁸⁶ tamī-yāmo'py atikrāmatī tena vaiśākha-paurṇamāsyā anantarā caturthī tithir iyam iti gamyate | paulomī śaci tasyā rati-bandhur indras tasya diśāḥ pūrvasyā mukham samyak prakāreṇa tarpayan sva-darśana-sva-kara-lālanādibhir iti bhāvah | svayam indra-nāyikām pūrvām diśam abhisarati artha ca anyāsām abhisārikāyām śatrur ity āścaryam |

⁸⁷ kauśakāḥ pecakāḥ | auttānapāder dhruvasya nakṣatrākārasya |

⁸⁸ navīna-vipralambhena prathama-viyogena sambhṛta-nirbhara-saṁrambhā dhṛtātiśaya-kopā pratipatsyate jñāsyati | aham subala dvāroktena bakula-vācaka-keśara-padenādhunā nāga-keśaram pratipādayiṣye |

sakhi nāgād adhunāpi mādhavaḥ |
iti jalpa-parītayā tayā
klama-dīrghā gamitā katham tamī ||27||

(parikramya bakula-kuñjam paśyan sa-viśādam)

tambūlam ghanasāra-saṁskṛtam adah kṣiptam puro rādhayā
hārī hanta harinmaṇi-stavakito hāro'yam utsāritah |
pauspī ceyam udāre saurabha-mayī cūḍā nakhaiḥ khaṇḍitā
tasyāḥ śāṁsatī vipralambha-janitam kuñjo'yam antah-klamam ||28||⁸⁹

(ity agrato gatvā) iyam eva rādhāyah sūryārādhana-vedikā | tad asyāḥ pārśvam āsādayāmi | (iti parikrāmati |)

(tataḥ praviśati sakhibhyām anugamyamānā rādhā |)

rādhā (puro vilokya) : halā lalide, pekkha beiā-ṇedīṭho so tujha cha[i]llo |⁹⁰

lalitā : sahi, kañcaṇa-paḍimebba kaṭhorā hohi |⁹¹

kṛṣṇah : purastād esā saha-parivārā priyā | tad idam uṭṭāṅkayāmi | (ity upasṛtya) lalite, sādhu sādhu | dṛṣṭam tava gariṣṭham atra durmantra-tantra-caryāyām ācāryatvam | yad adya bhavatyā keśara-nikuñja-vedyām aham ujjāgara-vrata-dīkṣām parigrāhito'smi |

lalitā (sa-sāmbhramam saṁskṛtena) : aho vaiparityam, aho vaiparityam |

keśara-nikuñja-kuhare
kuhaka vasantī sakhi tvayā rahite |
śrita-nava-pallava-talpā
truṭim api kalpādhikām mene ||29||⁹²

kṛṣṇah (kapaṭenāṭopamī⁹³ nāṭayan) : aho, dambha-bharārambheṣu gāmbhiryam asyāḥ | (iti nāga-kesarāṇy uddhātya darśayan)

aratim⁹⁴ mama niśi paśyan
na klāmyan nāga-keśaro'py asakṛt |
vigalan-madhubhiḥ kusumair

⁸⁹ tāmbūlam iti | ghanasāreṇa karpūreṇa saṁskṛtam | hārī manohārī harinmaṇibhiḥ stavakito gucchikṛto hārah | kuñja iti etādṛṣa-lakṣaṇa-viśiṣṭa ity arthaḥ |

⁹⁰ sakhi lalite, paśya vedikā-ṇediṣṭhe sa tava vidagdhaḥ |

⁹¹ sakhi, kañcaṇa-pratimeva kaṭhorā bhava |

⁹² dṛṣṭvā mantrā yeṣu evambhūtam yat tantrām tasya caryāyām ācaraṇe ācāryakām ācāryatvām upadeśādi-kartā tvam ity arthaḥ | manojñādityvād buñ |

⁹³ āṭopam atipratibhām |

⁹⁴ aratim khedam |

ebhir netrair ivodasraiḥ ||30||

lalitā : ammahe, dhuttataṇam, jaṁ ba[u]la-bāīṇā kesareṇa dāṇim nāa-kesaro vikkhāvīadi |⁹⁵

kṛṣṇah (sa-vyāja-nirvedam) : lalite, viśrāmyatu taveyam śabdārthasyānyathā-kalpanena
vañcana-cañcutā | athavā kas te dośah ? drṣṭa-dośābhīr api gaurāṅgibhiḥ sauhārdyam
abhilaṣyatā mayaivāparaddham |⁹⁶

viśākhā : ko kkhu gauraṅgīṇam diṭṭho tue doso ?⁹⁷

kṛṣṇah : paśya paśya—

nava-rasa-dhāriṇī madhure
dharaṇī-saṇṭāpa-hāri-visphuraṇe |
vidadhati na kṛṣṇa-mudire
gauryah kṣaṇa-rociṣah sthairyam ||31||⁹⁸

viśākhā : tasmīm kulisa-kuḍa-kaṭhora-ceṭṭhide tāṇam komalāṇam juttā jjebba tadhā
pa{u}tti |⁹⁹

lalitā : bisāhe, suṇāhi kaṁpi gāham |¹⁰⁰ (iti bhṛṅgam darśayanti |)

campaa-ladam siṇiddham nāa-kañcaṇa-kāṁti-kusuma-gaurāṅgīm |
mukkia dhāba{i} bhamaro cabalā bia sāmalā homti ||32||¹⁰¹

kṛṣṇah (smītvā) : satyam vāgminām asi rājñī |

lalitā (apavārya) halā, suṭṭhu nīsañkena, vaanāḍobeṇa aṇabaraddham jjebbha ṇam takkemi |¹⁰²

kṛṣṇah :

⁹⁵ aho, dhūrtatvarī, yad bakula-vācinā keśareṇa idānīm nāga-keśaro vikhāpyate |

⁹⁶ sañketas tu keśara-kunje, sa ca keśara-śabdo bakula-vāci | atha keśare bakule ity abhidhāna-siddheḥ | nāga-keśare tu prasiddhy-abhāvād iti lalitābhīprāyah | śabdārthasya ceti—cāmpeyah keśaro nāga-keśarah
kāñcanāhvayah ity abhidhānenasvarūpa-vairūpyābhāvenaiva vṛttes tathā bhīmo bhīmasenaḥ satyā satyabhāmā iti
nyāyena ca keśara-śabdasyārtho nāga-keśara eva tat-kuñja eva mayābhīpretah | bhavatyā tu bakula-kuñja ity
anyathārtha-kalpanena mad-vañcanaṇī pratāraṇam eva kriyate tenaiva tvaṁ khyātāsity arthaḥ | tena vittāś
cañcūpavaṇāḥ iti cañcup-pratyayah |

⁹⁷ kāḥ khalu gauraṅgīṇāṁ drṣṭas tvayā dosah ?

⁹⁸ nava-rasa-dhārīni abhinava-jala-dhārīni, pakṣe śāntē'pi navamo rasah iti rītyā śringārādi-nava-rasāśraye kṛṣṇa-
varṇe mudire meghe, pakṣe kṛṣṇo'yaṁ mudira iveti vyāghrāditvāt samāsaḥ | kṣaṇa-rociṣah vidyutah | pakṣe,
kṣaṇa-mātrā rociḥ kāntir yāsām, tadānīm eva ramaṇānurāgas tadānīm eva virāgeṇa vaiparītyam iti bhāvah | atra
gaury iti viśesaṇa-padaṁ viśeṣya-padaṁ ca |

⁹⁹ tasmin kuliśa-kuḍa-kaṭhora-niṣṭhite tāsām komalāṇam yuktaiva tathā pravṛttih |

¹⁰⁰ viśākhē, śṛṇu kam api gānam |

¹⁰¹ campaka-latām snigdhām nava-kañcaṇa-kānti-kusuma-gaurāṅgīm muktvā dhāvati bhramaraś capalā iva
śyāmalā bhavanti |

¹⁰² suṣṭhu nīsañkena, vacanāṭopena anaparāddham evainam tarkayāmi |

vāmyād bhaven na viratir nava-yauvanānām
vāma-bhruvām iti jana-śrutir avyalīkā |
cātūni kartum ucitāni vimucya khinnam
mām pratyutādyā yad amūr aparañjayanti ||33||¹⁰³

lalitā (apavārya) : halā, saccam ujjāara-kkhinno kahṇo | tā pasīda |¹⁰⁴

rādhikā (krṣṇam apañgenāvalokya) : muddhānam bañcaṇa-kalā-biaddho si |¹⁰⁵

kṛṣṇah (sānandam) : phulla-keśara-kalāpenāmunā dhammilla-śrīs tavālaṅkriyatām |
baddhyatām mā vindatu mama prayāsaḥ | (iti puṭikām udghāṭya) priye, paśyāmūni
sugandhinām agresarāṇi keśarāṇi yair aham sadyaḥ suvāsito'smi |

rādhikā (sa-narma-smitam) ḥnuṇam candāali-parimaleṇa vāsidosi tumam |¹⁰⁶

kṛṣṇah : priye, pārihasitāny api te vacāṁsi na kadācid api vyabhicaranti | yad adya mad-aṅgatas candrāvalī-saurabhyam udañcati |¹⁰⁷

rādhikā (sa-smitam) : samappehi pupphāīm |¹⁰⁸ (iti paṭāñcalam praśarayati)

kṛṣṇah (rādhā-mukham prekṣya sva-gatam) : hanta, vibhrama-maṇḍitasya cillī-kodaṇḍasya
tāṇḍava-kalā |

viśākhā (janāntikam) : lalide, pekkha pekkha | sammohaṇeṇa rāhīe kaṭakkha-bāṇeṇa lakkhi-
kido puppha-pudi-āe saddham añcale diṇṇamipi veṇum na jāṇādi kahṇo |¹⁰⁹

lalitā (saṁskṛtena) :

nidrāgamo'pi sakhi nanda-sutasya hartum
yām śaknuvanti na parāḥ paśu-pāla-bālāḥ |
dhanyā kaṭākṣa-kalayā kila mohayantī
tām rādhikādyā purato muralīm jahāra ||34||

rādhikā (apavārya, saṁskṛtena) :

yā nirmāti niketa-karma-racanārambhe kara-stambhanām
rātrau hanta karoti karṣaṇa-vidhiṁ yā patyur aṅkād api |

¹⁰³ kartum ucitāni cātūni ity uktyā pratyuta mām aparañjayanti duḥkhayanti kaṭu vadanti ity arthah |

¹⁰⁴ sakhi, satyam ujjāgra-khinnah kṛṣṇah | tat prasīda |

¹⁰⁵ mugdhānām vañcana-kalā-vidagdho'si |

¹⁰⁶ sa-narmeti mithyā-doṣāropaṇāt | nūnam candrāvalī-parimaleṇa vāsito'si tvam |

¹⁰⁷ cilli-kodaṇḍasya bhrū-dhanuṣaḥ |

¹⁰⁸ samarpaya puṣpāṇi |

¹⁰⁹ lalite, paśya paśya | sammohanena rādhāyā kaṭākṣa-bāṇena lakṣyikṛtaḥ puṣpa-puṭikayā sārdham añcale
dattam api veṇum na jānāti kṛṣṇah |

gaurīṇāṁ kurute guroṛ api puro yā nīvī-vidhvaiṁsanāṁ
dhūrtā gokula-maṅgalasya muralī seyāṁ mamābhud vaśā ||35||

(nepathye) are kuraṅgao, diṭṭho tuhmehim pia-baasso ?¹¹⁰

kṛṣṇaḥ : katham milaty eṣa madhumaṅgalah ?

(praviśya mālya-hastah) madhumaṅgalah : sudam subala-muhādo jaṁ ajja ḥiuñja-majjhe
rāhiā jāgaridā āsi | tā gadua ṣaṁ pocchāha{i}ssam |¹¹¹ (ity upasṛtya, saṁskṛtena)

avirala-vana-mālālaṅkṛta-snigdha-mūrtih
sphurita-kaṭaka-kāntir dhātubhir maṇditāṅgah |
akhila-bhuvana-tuṅgo netra-bhaṅgyā vikṛṣṭah
katham iva sakhi rādhe kṛṣṇa-śailas tvayābhūt ||36||¹¹²

(rādhikā smayate |)

kṛṣṇaḥ : priye, vetti me tamas tamī-sambhavaṁ vayasyo'yaṁ |¹¹³

rādhikā : ajja, daṁsidam ajja siñeha-dakkhiṇam jaṁ kāntāra-sindhu-santāra-kosalām
sikkhābidahma |¹¹⁴

madhumaṅgalah : sahi, sāhu ahme ubālahijjahma, jehim calamtīm bi ballīm tumaiṁ takkia
bañe basantehim sādaṅkam jāaridam | tuhme kkhu salāha{i}jja{i}, jāhiṁ pia-baassa-saṇāham
bi kuñjam aṇibandheṇa sunṇaa ghare pabisantihim ḥirādaṅkam suttam |¹¹⁵

rādhikā : ajja, kim ebbam bhaṇāsi ?¹¹⁶ (iti saṁskṛtena)

nikuñjam karīsārer bata nakhara-candrāvali-ruci-
cchatāgras tam nāgre muhur api yadā prekṣitam abhūt |
tadā sadyaḥ prodyah-vidhu-hataka-vikṛānti-hatayā
mayā labdhāraṇye klama-nivaha-pūrṇā pariṇatih ||37||¹¹⁷

¹¹⁰ are kuraṅgāḥ kṛṣṇasārāḥ ! dr̄sto yuṣmābhiḥ priya-vayasyah ?

¹¹¹ śrutam subala-mukhāt yad adya nikuñja-madhye rādhikā jāgaritāsīt | tad gatvā enām protsāhayiṣyāmi |

¹¹² aviralayā vana-mālayā vana-śreṇyā ca alaṅkṛtā snigdha-mūrtir yasya saḥ | kaṭakānām valayānām nitambānām
ca kaṭakām valayo'striyām, kaṭako'strī nitambo'dreh ity amaraḥ | dhātubhir gairikādyaiḥ |

¹¹³ tamī-sambhava-tamaṇ rātrāv udbhūtaṁ duḥkhām

¹¹⁴ ārya, darśitam adya sneha-dākṣinyām yat kāntāra-vana-bhramaṇādau durgama-vartma-janya-duḥkhām tad
eva sindhuḥ | sindhu-santāra-kauśalāni śikṣitāni |

¹¹⁵ sakhi, sādhu vayaṁ upālabhyāmahe, yair asmābhiś calantīm api vallīm tvāṁ tarkayitvā vane vasadbhiḥ
sātaṅkam jāgaritam | yūyām khalu ślāghyadhve, yābhiḥ priya-vayasya-sanātham api kuñjam anirbandhena
śūnyām matvā gṛhe praviśantibhir nirātaṅkam suptam |

¹¹⁶ ārya, kim evaṁ bhaṇāsi ?

¹¹⁷ nakharā eva candrās teṣām āvaliḥ pañktis tasyāḥ ruci-cchaṭābhīr grastām muhur api nikuñjam prekṣitam
dr̄ṣṭām nābhūt |

madhumāṅgalah (sva-gatam) : aho kahaṁ kuḍaṅga-saṅgadā candāali bi rāhiāe diṭṭhātthitā bañcanam mukkia ṇaṁ ukkarisa{i}ssam |¹¹⁸ (prakāśam saṁskṛtena)

klāntena te vadana-candram anakalayya
kalyāṇi gokula-purandara-nandanena |
candrāvalī...¹¹⁹

(candrāvalīty ardhokte kr̄ṣṇo bhrū-samjñayā nivārayati | sarvāḥ parasparam sākūtam avalokayanti |)

madhumāṅgalah (sva-gatam) : hanta hanta kidam mae bahmana-batu-ocidam cabalam |¹²⁰

kr̄ṣṇah (vibhāvyā) : vibhāvarī-bhavarī me varīyah kaṣṭam bāṣpa-ruddha-kaṇṭho'yaṁ samvṛttah | tad aham eva vākyam samāpayāmi | (iti smitvā)

candrāvalīna-nayanāntatayā kilāsyā
sādṛṣyataḥ katham api kṣapitā kṣapeyam ||38||

madhumāṅgalah: pia-bassa sabbanñosi | kiṁ tti maha hiaatthidam pajjarddhām ṇam jāṇissasi |¹²¹

lalitā : rāhe ajja bi sandiddhāsi | pekkha pekkha rati-bilāsa-pisunāim nāarassa caṅgāim aṅgāim |¹²² (iti serṣyam saṁskṛtena)

bāle gokula-yauvata-stana-taṭī-dattārdha-neṭrād itaḥ
kāmaṁ syāma-śilā-vilāsi-hṛdayāc cetah parāvartaya |
vidmāḥ kiṁ na hi yad vikṛṣya kulajāḥ kelibhir eṣa striyo
dhūrtah saṅkulayan kalaṅka-tatibhir niḥśaṅkam unmuñcati ||39||¹²³

rādhikā : haddhī haddhī sutthu viḍambidahmi |¹²⁴

kr̄ṣṇah : priye, mudhaiva mam dūṣayasi |

rādhikā (sopalambham, saṁskṛtena) :

¹¹⁸ kharā krūrā yā candrāvalis tasyāḥ ruci-cchaṭā-grastam kāṁsāreh kuūjam muhur api vāraṁ vāram api yadā na preksitarī nābhūt api prekṣitam evābhūt ity evam arthaṁ nirdhārya sva-gatam parāmr̄ṣati aho ity ādi | kathām kuñja-saṅgatā candrāvalīty rāhikayā dr̄ṣṭāsti | tad vañcanam tyaktvā enām utkarṣayiṣyāmi |

¹¹⁹ klānteneti candrāvalī yā alambhi sāpyati duḥkhāyaiva asya abhūd iti uttarārdhe vivakṣitam |

¹²⁰ hanta hanta kṛtaṁ mayā brāhmaṇa-baṭūcitam cāpalam |

¹²¹ priya-vayasya sarvajño'si kiṁ iti mama hṛdaya-sthitam padyārdham enām jñāsyasi |

¹²² rādhe, adyāpi sandigdhāsi | paṣya paṣya rati-vilāsa-piśunāni sūcakāni nāgarasya caṅgāni aṅgāni | laṅga-caṅgau manohare ity abhidhānam |

¹²³ syāma-śileva vilāsi hṛdayam yasya kalaṅka-samūhaiḥ saṅkulayan vyāpayan |

¹²⁴ hā dhik hā dhik suṣṭhu viḍambitāsmi |

muktāntar-nimiśam madīya-padavīm ālokyamānasya te
jāne keśara-reṇubhir nipatitaiḥ śoṇī-kṛte locane |
śītaiḥ kānana-vāyubhir viracito bimbādhare ca vraṇah
sankocam tyaja deva daiva-hatayā na tvam mayā dūṣyase ||40||¹²⁵

kṛṣṇah : priye tavādhīnasya me saṅkoco'py alaṅkarayaiva |

rādhikā : sāhīno sabba-loa-vikkhādosi | kadham mamāhīno hubissasi ?¹²⁶

kṛṣṇah : tavādhīno nāham eva kevalo'smi, kintu te mama daśāvatārāś ca | tathā hi,

cañcan-mīna-vilocanāśi kamathotkṛṣṭa-stanī saṅgatā
kroḍena sphurata tavāyam adharah prahlāda-saṁvardhanah |
madhyo'sau bali-bandhano mukha-rucā rāmās tvayā nirjita
lebhe śrī-ghana-tāḍya mānini manasy aṅgikṛtā kalkitā ||41||¹²⁷

rādhikā : halā lalide, āaṇṇidam tue ?¹²⁸

lalitā : kahṇa tuha odārā tuammi jjebba santi | jam edāṇam cinhāim dīsanti |¹²⁹ (iti
saṁskṛtena)

vanyāntar-guru-cāpalam kaṭhinatā go-saṅgatiḥ pāṇija-
krauryam dambha-ruciḥ sucāṇḍi-madhurā laṅkeśa-vidhvāṁsanam |
aśrāntonmada-laulyam iṣṭa-kadanam nistrimśa-lilonnatir
mīnendrādy-avatārataḥ sphuṭam amī bhrājanti bhāgās tvayi ||42||¹³⁰

kṛṣṇah (sa-smitam) : sakhe, paśya paśya—

lalitājani durlalitā
babhūva rādhā durārādhā |

¹²⁵ muktaṁ tyaktam antar-madhye netre'pi nimiśam yatra evam yathā syāt | keśara-veṇubhir eva na tu sambhoga-jāgaraiḥ vraṇa iti priyā-dantāghātair iti |

¹²⁶ svādhīnah sarva-loka-vikhyāto'si | katham mamādhino bhavisyasi |

¹²⁷ kroḍena kroḍa-deśena śabda-śleṣṇa kroḍo varāhah | prakarṣeṇāhlādam ānandaṁ pakṣe prahlādaṁ saṁvardhayatīti nr̄siṁḥaḥ | balīm badhnātīti bali-bandhano vāmanah | balibhis trivali-bandhanam yasyeti ca | rāmā ramanyaḥ śabda-śleṣṇa trayo rāmāś ca | śriyā kāntyā ghanatā niviḍatā ca tvayā lebhe | śrī-ghano buddhaś ca | manasi kalkitā mālinyam idānīm mānāvasare krauryam ity arthaḥ | kalkī ca antimo'vatārah |

¹²⁸ sakhi lalite, ākarṣitam tvayā ?

¹²⁹ kṛṣṇa tavāvatārāś tvayy eva santi | yad eteśām cihnāni dṛṣyante |

¹³⁰ vanyā vana-samūho jana-samūhaś ca tan-madhye guru-cāpalam iti matsya-lakṣaṇam | kathinatā kūrma-lakṣaṇam | go-saṅgatir iti varāha-lakṣaṇam gau pṛthvī-pakṣe spaṣṭam | pāṇijānām nakhānām kraurya-strīṇām hiranyakaśipoś ca vakṣo vidāraṇeneti nr̄siṁha-lakṣaṇam | dante kāpatya-hetau rucir yasyeti vāmana-lakṣaṇam | suṣṭhu caṇḍimno dhūrbhāraḥ ṛkpūraddhaḥ pathāmānakṣe tasyakāra-samāsāntāṭṭāp sucāṇḍi-madhurā iti paraśurāma-lakṣaṇam | tasyaugrya-prādhānyatvāt alam atiśayena keśānām vidhvāṁsam anākarṣaṇām arthāt strīṇām laṅkeśo rāvaṇas tasya vidhvāṁsanām ceti rāma-lakṣaṇam | alcāntam avirataṁ utkāṭena madena ahaṅkāreṇa madirādi-janita-mattatayā ca laulyam cāñcalyam iti balarāma-lakṣaṇam | iṣṭānām suhṛdām asmākam kadanaṁ duḥkhā-dāyitvam iṣṭam yajñaś ca tasya kadanaṁ vināśanām ceti buddha-lakṣaṇam | nistrimśasya khadgasyeva tīkṣṇayā līlā unnatir yasya pakṣe khadga-dhāritvena kalkī-lakṣaṇam |

tapte mayi na cchāyām
śāśāka kartum viśākheyam¹³¹ ||43||

(iti batoḥ karān mallī-dāma grhītvā sa-cātu-praṇāmam |)

srag iyam uru-guṇā te citta-vīthīva rādhe
śucir ati-sukumārī kāmam āmodinī ca |
nakha-pada-śaśi-rekhā-dhāmni puṣṇātu kāntim
tava kuca-śiva-mūrdhni svardhunī-vibhramena ||44||¹³²

(iti bhrū-samjñayā viśākhām anukūlayan mālyam samarpayati |)

viśākhā (mālyam nivedayantī saṃskṛtena) :

yasmin netra-saroruhaṅgana-bhuvaḥ prapte vidūraṁ manak
sadyas te nimiso'pi yati tulanām tanv-aṅgi manvantaraiḥ |
vrṇdāraṇya-kadamba-maṇḍapa-taṭa-krīḍā-bharākhaṇḍale
tasmin kaku-parāyaṇe tava kathām kāmyāni vāmyāny api ||45||¹³³

rādhikā (sābhyaśūyam) : abehi nibuddhie, abehi |¹³⁴

kṛṣṇah :

dhūli-dhūsarita-candrakañcalā
candrakānta-mukhi vallabho janāḥ |
arpayan muhur ayaṁ namaskriyām
bhikṣate tava kaṭākṣa-mādhurīm ||46||¹³⁵

lalitā : rāhe, jhatti kandaram parāvattehi | puṭṭhadō āāredi ajjīā |¹³⁶

(rādhikā tathā karoti |)

(praviśya) mukharā (kṛṣṇam vilokya saṃskṛtena) :

vanāsaktam cetah praṇayati gr̄hād yo viramayan
vareṇyam bandhūnām praṇayam api vismārayati yaḥ |

¹³¹ vigatā śākhā yasyā iti ca |

¹³² cittasya vīthī mārgaḥ | vṛtir iti yāvat, tat tulyeyam srak tava kuca-svarūpa-śiva-mūrdhi svardhunī gaṅgā tasyā vilāsenā kāntim puṣṇātu | nakha-cihñāny eva śaśi-rekhās tasyā dhāmni |

¹³³ he tanvaṅgi evambhūte tasmin kāku-parāyaṇe vāmyāni vāmatvāni te tava kāmyāni icchāspadāni bhavanti arthān naiveti śeṣaḥ | tatra kāraṇam āha yasmin śrī-kṛṣṇe netra-saroruhaṅganasya bhūmer manāk iṣad api vidūraṁ prāpte nimiso'pi manvantarais tulanām yāti prāpnōti | punaḥ kīdrse ? vrṇdāraṇya-kadamba-maṇḍalasya tāṭe yaḥ krīḍā-bharaḥ krīḍatiśayas tasya ākhaṇḍale indre svacchanda-vihāritvāt |

¹³⁴ apagaccha nirbuddhike, apagaccha |

¹³⁵ candrād api kāntam mukham yasyāḥ he tathāvidhe |

¹³⁶ rādhe jhatiti kandaram parāvartaya | prsthata ākārayati āhvayati āryā |

mahā-dhūrta-śreṇī-guṇa-garima-vistāraṇa-guroḥ
karotsaṅge tasya tvam api sarale putri patitā ||47||¹³⁷

madhumāṅgalah (janāntikāṁ) : bho baassa māruda-bālī-kida-muhī tujjhāṁ bamśībba
buḍḍhiā pattā | tā ettha kiṁ bilambase ?¹³⁸

kṛṣṇaḥ : sakhe, kva me vamśī ?

madhumāṅgalah: saāṁ jjebba jāṇāsi kahim tti ?¹³⁹

kṛṣṇaḥ : sphuṭāṁ rādhikayaiva hṛteyam | tad enāṁ vinā kathāṁ prasthānam ucitam |

madhumāṅgalah (sa-parihāsam) : bho idam kkhu ahmāṇam guruam bhāā-dheam jam
imāhim mohinīhim tumām coriā ṇa saṅgobidosi | tā ciṭhadu barāgī muraliā | attāṇam
ghettūṇa palāhma |¹⁴⁰

kṛṣṇaḥ (sa-smitam) : re vācāla ! tiṣṭha tiṣṭha | (iti parikramya)

sundari bindu-cyutake
tava naipuṇyāṁ babhūva puṇyena |
śaśimukhi vaśī-kṛtābhūd
vamśī mama yat tvayā tvarayā ||48||¹⁴¹

rādhikā (sa-bhrū-bhaṅgam) : muñcehi ḥam bhaṅgē kalaṅkārobaṇam | kā jaṇādi tuhma
vamśiāṁ |¹⁴²

lalitā (saṁskṛtena) :

na kācid gopīnāṁ bhavati para-vitta-praṇayinī
satīnām asmākaṁ na vada parivādaṁ nanu mudhā | (ity ardhokte)

kṛṣṇaḥ : sakhi lalite, prasīda prasīda | darśaya sakhyau dākṣinyam |¹⁴³

lalitā:

alam jalpair ebhir vraja nija-niketam drutam ito

¹³⁷ gr̄hād viramayan gr̄hād virataṁ kṛtvā vanāsaktam cetaḥ karotīty arthaḥ | dhūrta-śreṇī-guṇānāṁ garimā
ādhikyāṁ tasya vistārane prakāśane paṭor dakṣasya |

¹³⁸ vayasya, māruta-vācālī-kṛta-mukhī tava vamśīva vr̄ddhā prāptā | tad atra kiṁ vilambase ?

¹³⁹ svayam eva jāṇāsi kutreti ?

¹⁴⁰ bho idam khalu asmākaṁ gariṣṭham bhāga-dheyam | yad etābhir mohinībhiḥ tvam corayitvā na saṅgopito'si |
tat tiṣṭhatu varākī muralikā | ātmānaṁ gr̄hītvā palāyāmaḥ |

¹⁴¹ bindu-cyutake alaṅkāra-višeṣe tava naipuṇyāṁ abhyāsaḥ | vamśī vaśīkṛtā apanītā | pakṣe bindu-viśiṣṭā vamśī
bindum luptā vaśīkṛtya iti bindu-cyutakālaṅkāraḥ |

¹⁴² muñca bhaṅgā kalaṅkāropaṇāṁ kā jānāti tava vamśikām |

¹⁴³ sakhyau mayi |

vayam kim samvrittās tava kitava veṇoh pratibhuvaḥ ||49||¹⁴⁴

rādhikā (vriddhām āsadya) : ajje dittham tue appana-nattāo carittam | jam eso ahmāṇam coriā-paribādām dedi |¹⁴⁵

mukharā (sa-samrambham) : re kahnaḍa saccam mae viṇṇādam | jaṁ ḡattiam, maha tumam bidambedum laddhosi |¹⁴⁶

madhumāṅgalah: a{i} niṭṭhura-saṁsiṇī ḡibbamśie bāṁśiam haria tujha ḡattinī tumam duggam laddhā |¹⁴⁷

kṛṣṇah : ārye mukhare, satyam āha vayasyah |

mukharā : a{i} rāhie abi kiṁ saccam edam ?¹⁴⁸

rādhikā : ajje bundābaṇe indhaṇāṇam kiṁ mahaghadā jādā jam hattha-mettā vamśa-katthiā ahmehim hāradabbā |¹⁴⁹

kṛṣṇah (smitvā) : hanta pīte pracaṇḍa-devi, yadi veṇum na jaharthās tataḥ katham tad-vartāyām smita-kuṭmalollāsād utphulla-kapolā dolāyita-dṛgantāsi |

mukharā (sa-krośam) : cañcala, ahimanṇuṇo sadhammiṇī tujha bandanijjā, tahabi parihasijja{i} |¹⁵⁰

madhumāṅgalah: muhare, eso janopabidassa sabāmi | dittham mae puhabī-bilagga-sehareṇa aja rāhiā bandidā pia-baassena |¹⁵¹

mukharā (sānandam) : tado imassa dhammo baḍḍhissadi |¹⁵²

(sarve smitam kurvanti |)

mukharā : kahnaḍa imiṇā tujha cābaleṇa khijjissadi ballabindo nando, tā gadua go-maṇḍalam sambhālehi |¹⁵³

¹⁴⁴ kitava dhūrta pratibhuvo langākāḥ jāmināḥ prasiddhāḥ |

¹⁴⁵ ārye, dr̄ṣṭam tvayā ātmanah naptaś caritram | yad esa asmākam corikā-parivadām dadāti |

¹⁴⁶ re kṛṣṇa, satyam mayā vijñātam | yan naptrīm rādhikām mama tvaṁ viḍambitum labdho'si |

¹⁴⁷ ayi niṣṭhura-saṁsiṇī mithyā-bhāṣīṇī nirvāṇe vamśikām hṛtvā tava naptrī tvāṁ durgām labdhā |

¹⁴⁸ ayi rādhike, api kiṁ satyam etat ?

¹⁴⁹ ārye, vr̄ndāvane indhanānām kiṁ mahārghyatā jātā yat hasta-māṭrā vamśa-kāṣṭhikāsmābhīr hartavyā |

¹⁵⁰ cañcala abhimanyoh sahadharminī patnī tava vandanīyā vandana-yogyā | vrajeśvarī-mātula-putra-bhāryātvena mātulānī sambandhād ity arthaḥ | tad api parihasyase |

¹⁵¹ mukhare esa yajnopavītāya śapāmi | dr̄ṣṭam mayā pṛthivī-vilagna-śekhareṇa adya rādhikā vanditā priya-vayasyena |

¹⁵² tato'sya dharmo vardhiṣyati |

¹⁵³ kṛṣṇa, anena tava cāpalena khidyasyati khedaṁ prāpnoti vallavendro nandaḥ | tad gatvā go-maṇḍalam sambhālaya |

kṛṣṇah : ārye, vinā veṇurin viprakṛṣṭāyā dhavalāvaler ākṛṣṭir durghatā |

lalitā : kahṇa, abalāvaliṇo ti kīsa ujjuam na kadhesi |¹⁵⁴

kṛṣṇah : lalite, vṛddhayādya sabalā yūyam | tataḥ katham idam kathayiṣyāmi |

mukharā (sa-roṣam saṃskṛtena) :

navīnāgre naptrī caṭula na hi dharmāt tava bhayam
na me dṛṣṭir madhye-dinam api jaratyāḥ paṭur iyam |
alindāt tvam nandātmaja na yadi re yāsi tarasā
tato'ham nirdoṣā pathi kiyati haṁho madhupurī ||50||¹⁵⁵

madhumāṅgalah (sa-roṣam) : dummuhi buḍḍhie ! tujjha kaṁsado kim ahme bhāehma jaṁ
mahu-purāmāsannam kahesi |¹⁵⁶

mukharā (sa-vyajam) : are ciṭṭha ciṭṭha ! esāham ḡattiniam ghettūṇa rāa-saham
patthidohmi |¹⁵⁷ (iti rādhādibhir anugamyamānā niṣkrāntā |)

kṛṣṇah : sakhe samāgaccha | kālindī-kaccham upetya gavām uddeśam karavāvah | (iti
parikramya | valita-grīvam pasyan socchvāsam)

mudrām dhairyā-mayīm kṣaṇam vitanute tāruṇya¹⁵⁸-lakṣmīm kṣaṇam
sopeksāḥ kṣaṇam ātanoti bhanitīr autsukya-bhājāḥ kṣaṇam |
śuddhām dṛṣṭim itaḥ kṣaṇam praṇayate preṇkhat-kaṭākṣām kṣaṇam
roṣeṇa praṇayena cākulita-dhī rādhā dvidhā bhidyate ||51||

(iti niṣkrāntāḥ sarve |)

iti śrī-vidagdha-mādhavē
veṇu-haraṇa-nāmakaś
caturtho'ṅkah
||4||

--o)0(o--

¹⁵⁴ kṛṣṇa abalāvaler iti kasmāt ṛjuṁ na kathayasi ?

¹⁵⁵ madhye dinam dinasya madhye'pi | pāre madhye ṣaṣṭhyā veti samāsaḥ | kiyati pathi nikaṭa eveti bhāvah | tena
mathurām gatvā sarvam kaṁsaya nivedya śāntim kārayāmīti bhīṣayati |

¹⁵⁶ durmukhi vṛddhe ! tava kaṁsataḥ kim vayam bibhīmaḥ yan madhu-purām āsannam kathayasi |

¹⁵⁷ are tiṣṭha tiṣṭha | eṣāham naptrīm grhītvā rāja-sabhām prasthitāsmi |

¹⁵⁸ Alt. vivrṇute tāralya-

(5)

pañcamo'ṅkaḥ

rādhā-prasādānaḥ

(tataḥ praviśati paurṇamāśī ||¹)

paurṇamāśī :

snehaḥ śoka-kṛśānor
vinoda-sadanariṇī sadeti nātathyam |
snigdhādya rādhikāyāṁ
yad aham tenāsu dagdhāsmi ||1||²

(purovalokya) keyam madhumaṅgala-saṅginī mām abhivartate ? (punar nibhālya)

ajanita-sāsana-bhaṅgā
sthira-jaṅgama-maṇḍalaiḥ sva-vane |
nikhila-prāṇi-ruta-jñā
vindati purataḥ kathāṁ vṛṇdā ||2||

(praviśya) vṛṇdā madhumaṅgalaś ca : amba vande |

paurṇamāśī : svasti yuvābhyaṁ |

vṛṇdā : bhagavati, kathāṁ socanty asi ?

paurṇamāśī : vatse ! vidagdha-puṅgavasyāṅga-saṅgama-lakṣmāni rādhikāyāṁ abhilakṣya
manyumān abhimanyuḥ samprati madhu-puryāṁ sa-kuṭumbo vastum utkāṇṭhate | tatrāpi
tad-ambā tad-īrṣyā-jambālāvalī-jṛmbhāyāṁ kādambinī-bhāvam ālambya rādhā-marālīm
udvejayati | tenādyā śocāmi ||³

vṛṇdā : paurṇamāśī-śubhāśīś-candrikaiva vighnāndhakāra-saṁhāriṇī |

¹ vaiśākha-pūrṇimātah pañcamyāḥ titheḥ prātastanīṁ māna-veṇu-haraṇādi-lilāṁ varṇayitvā idānīṁ tad-dinam
asyaivāparāhna-paryantarī vRddha-pratāraṇa-māna-bhañjana-vana-viharaṇādi-lilāṁ prakāśayitum pañcamam
aṅkam ārabhate | tataḥ praviśatīty ādinā |

² snehaḥ prema tilādi-rasaś ca | kRśānur agnih |

³ tad ambā jaṭilā tasyāṁ rādhāyāṁ yā īrṣyā sambhoga-cihnādi-darśanena akSAntih saiva jambālāvalī pañka-
samūhaḥ tasya jRmbhāyāṁ āvirbhāva-nimitte kādambinī-bhāvāṁ megha-mālātvam ālambya rādhāiva haṁsī tām
udvejayati |

madhumāṅgalah : ajje ! kahāṁ rāhopari tujjha variṭṭham̄ pemmam ?⁴

paurṇamāśī : vatsa, satyam api bhūriṇi premodaya-kāraṇe tasyāṁ ananyāpekṣi mamedam prema |⁵

vṛndā : yuktam idam, yataḥ—

jagati kila vicitre kutracin niscalātmā
bhavati nirabhisandhiḥ kasyacit prema-bandhah |
vilasati samudīrṇe kumbhaje khañjanālī
kalitavatī tathāstām hanta nāśam prayāti ||3||

madhumāṅgalah : kerisāṁ nirāhisandhino pemmassa cinham ?⁶

paurṇamāśī :

stotram yatra taṭasthatām prakaṭayac cittasya dhatte vyathām
nindāpi pramadām prayacchati parīhāsa-śriyām bibhratī |
doṣena kṣayitām guṇena gurutām kenāpy anātanvatī
premṇah svārasikasya kasyacid iyaṁ vikrīḍati prakriyā ||4||

madhumāṅgalah : ebbāṁ rūbāṁ kkhu doṇāṁ rāhā-māhavāṇāṁ pemma |⁷

paurṇamāśī : vatsa kim ucyate ? mādhurya-saṁsargino naīśārgikasya paraspara-vallabhānām
vidagdha-mithunānām prema-śrīnkhalā-bandhasya paramotkarsa-rekhāyām dṛṣṭāntah kila
rādhā-mādhavayor bhāvāmrta-bhūmā |

vṛndā : bhagavati śrūyatām —

yaṣṭim vasti na pāṇinā kalayitum śringe na saṅgārhitām
dhatte dhātubhir aṅga-maṇḍana-mayīm nāngīkaroti kriyām |
parṇām vādayate na ghūrnita-manas tīre kṛtānta-svasuh
kintūtklāmyati mukta-vibhrama-guṇa-grāmo’dyā dāmodarah ||5||

paurṇamāśī (sa-khedam) : kim idam ?

madhumāṅgalah : lalidā-kaudilleṇa |⁸

paurṇamāśī : nūnam lalitāyā haṭhānuvartita-manā vartate rādhā |

⁴ kathāṁ rādhopari tava variṣṭham̄ prema ?

⁵ nirabhisandhiḥ upādhi-śūnyaḥ | kumbhaje samudārṇe agastye udayati sati khañjana-samūho vilasati |
tathāstām gatavati nāśam adarśanam |

⁶ kiḍrśām nirabhisandhinaḥ premṇāś cihnām ?

⁷ evam-rūpām khalu dvayo rādhā-mādhavayoh prema |

⁸ lalitā-kauṭilyena |

vṛṇdā : atha kim |

paurṇamāśī : na jāne kva khalv adya lalitādayah |

vṛṇdā : tāsām uddeśaya mayā subalah preṣito’sti |

(praviṣya) subalah : ajje bamdemi |

paurṇamāśī : subala ! kva dr̥ṣṭā rādhādayah ?

subalah: muharā-gharobānta-vat̄thino rasālassa mūle |⁹

paurṇamāśī : vatsa madhumāṅgala ! tūrṇam anusṛtya rādhikām abhisārayanty asmi | tad etayā sūkti-candrikayā tvam ānandaya mukundam |

(madhumāṅgalaḥ sa-harṣam niṣkrāntah |)

vṛṇdā (janāntikam) : subala maya samarpitam padyam tvayā kiṁ nāma viśākhāyām sañcāritam ?

subalah: adha im |¹⁰

paurṇamāśī : vṛnde, yāvat prasādya prasādhya¹¹ ca rādhām sañcarayāmi tāvad adhunā yuvābhyaṁ puraḥ kadamba-nikuñje viśrāmyatām |

(vṛṇdā subalena saha niṣkrāntā |)

paurṇamāśī (parikramya) : kathām laliteyam āyāti ?

lalitā : bhaavadi ! tuhma saāsam gacchamī hmi |¹²

paurṇamāśī : kim-artham ?

lalitā : ajje ! tiṇṇa dhūttena puṇo puṇo abarañjidābi pia-sahī lāhavam amāṇṇia suṭṭhu ukkaṇṭhedi | tā kiṁ karissam |¹³

paurṇamāśī : vatse, muñca mudhā kāluṣyam | nāparādhyati mādhavaḥ | kintu madhumāṅgala-pramāditaiva vaḥ khedāya babhūva |

⁹ mukharā-ghopānta-vartino rasālasya mūle |

¹⁰ atha kim |

¹¹ prasādhya alaṅkṛtya |

¹² bhagavati tava sakāśam gacchānty asmi |

¹³ ārye, tena dhūttena punaḥ punar avarañjītā apamānitāpi priya-sakhī lāghavam amatvā suṣṭhu utkaṇṭhate | tat kiṁ karisyāmi ?

lalitā (sva-gatam) : mamābi ebbam nandīmuhīe kathidam | (prakāśam) ajje, pekkha esa rāhī rasālassa mūle kampamtī kimpi jappadi |¹⁴

(tataḥ praviśati sānutāpam) **rādhā** (saṁskṛtena) :

karnānte na kṛtā priyokti-racanā kṣipram mayā dūrato
mallī-dāma nikāma-pathya-vacase ruṣah kalpitah |
kṣoni-lagna-sikhaṇḍa-śekharām asau nābhyaarthayann iksitah
svāntam hanta mamādyā tena khadirāṅgareṇa dandahyate ||6||¹⁵

paurṇamāsī : putri, pracchannam upasṛtya śṛṇuvaḥ prema-vilāsam | (ity ubhe tathā sthite |)

rādhikā (sa-capalam punah saṁskṛtena) :

dhanyās tā hariṇī-dṛśah sa ramate yābhir navīno yuvā
(punah sa-śāṅkam)
svairam cāpalam ākalayya lalitā mām hanta nindiyati |
(punah sautsukyam)
govindam parirabdhum indu-vadanaṁ hā cittam utkanṭhate
(punah sāmarṣam)
dhig vāmam vidhim astu yena garalam mānābhidham nirmame ||7||¹⁶

lalitā (sva-gatam) : adakkhiṇe, ciṭṭha ciṭṭha ! saam jebba kahnam nirākadua bhaṅgīe mām dūsesi |¹⁷

rādhikā (bhrṅgīm avekṣya saṁskṛtena) :

krmir api namitātmā hanta vṛndāvane'smin
kalayati nije-maulau barha-mauler nideśam |
anunayati muhur mām netu-kāmā nilīyam
yad amala-madhuroktis tasya dr̄ṣṭim śaṭhasya ||8||

paurṇamāsī (sa-narma-smitam) : nikhilam eva vṛndātavī-prāṇi-vṛndam dūtī-bhūtam iyam manyate mahā-māninī |

rādhikā (premāveśam nāṭayantī sa-camatkāram) : kadham eso mām moṭṭiam pariraddhum ubasaṇṇo kahno |¹⁸

¹⁴ mahyam api evam nāndīmukhyā kathitam | ārye, paśya rasālasya mūle kampamānā esā rādhā kim api jalpati |

¹⁵ karṇānta iti | nikāmam pathyam vaco yasyā evambhūtāyi sakhyai viśākhāyai | abhyarthayann iti | artha-

yācane ity asyātmanepadivē'pi parasmaipadah | dandahyate atiśayena dahyate |

¹⁶ dhanyās tā iti cāpalyādīnām sañcāri-bhāvānām śāvalyam |

¹⁷ adakṣiṇe, tiṣṭha tiṣṭha | svayam eva kṛṣṇam nirākṛtya bhrṅgyā mām dūsayasi |

¹⁸ katham esa mām mottiyam balātkāreṇa parirabdhum āliṅgitum upasannah kṛṣṇah |

paurṇamāśī : gambhīrānurāga-vivarto'yam | yad asyāṁ mādhavasya visphuraṇam |

rādhikā (sa-huṇkāram parāvṛtya) : hamta bho baṅka-kalā-sāli caṇḍāalī-koda-cirāsaṅga-bhaṅgura-kuḍaṅga avehi avehi | eso tumāṁ parihabissasi mae |¹⁹ (iti karṇotpalam ksipantī saṁskṛtena)

yamunā-tīra-kadambāḥ
samprati mama hanta sākṣiṇo yūyam |
eṣa balān mām abalāṁ
gokula-dhūrtah kadaṛthayati ||9||

paurṇamāśī : lalite, parāṁ koṭim adhirūḍhā rādhikotkaṇṭhā | tad iyāṁ tvaritam abhisāryatām |²⁰

lalitā (parikramya) : halā rāhi ! ekkā jjebba kiṁ mamtesi ?²¹

rādhikā (lalidām ālokya sva-gatam) : kadham saccam jebba ekkahmi | jam kahno na disa{i} |²² (iti sautsukyam) halā lalide !

para-tanu-pavesa-vijjā kaham iha sāmeṇa kāminā paḍhidā |
mama hiae māṇaggī pabisia nibbārido jeṇa ||10||²³

(praviśya) **viśākhā** : halā subala-hatthādo laddhā iam pattiā |²⁴

lalitā (gr̥hītvā vacayati) :

medhyo'pi mādhavikkayā madhupo yad eṣa
ksiptah svayam pracalatā nava-pallavena |
tasyāḥ khalu kṣitir iyāṁ suṣamā-ksayena
nandaty ayāṁ tu viruvann aravindinīṣu ||11||²⁵

rādhikā (sa-viśādam saṁskṛtena) :

ajani vimukhaḥ saṅke pañkeruhākṣi vicakṣaṇo
mayi madhu-ripur doṣa-śreṇī-vihāra-vana-śriyām |

¹⁹ hanta bho vakra-kalā-sāli-candrāvalī-kroḍa-cirāsaṅga-bhaṅgura-kuraṅga ! apehi apehi apagaccha apagaccha | eṣa tvarīm paribhūyase mayā |

²⁰ parāṁ koṭīn param utkarṣam |

²¹ sakhi rādhike ! ekā eva kiṁ mantrayasi ?

²² kathaṁ satyam eva ekāsmi | yat kr̥ṣṇo na dr̥ṣyate | sakhi lalite,

²³ para-tanu-praveṣa-vidyā katham iha śyāmena kāminā paṭhitā mama hr̥daye mānāgnīḥ praviśya nirvāpito yena |

²⁴ sakhi, subala-hastāt labdheyam patrikā | vṛṇdayā preśiteti śeṣah |

²⁵ medhyāḥ pavitraḥ doṣa-rahitaḥ | tāṁ vinā anyatrāsañcarann iti yāvat | nava-pallavena kara-sthānīyena |

nandaty ayāṁ iti madhupāṁ vinā mādhavyāḥ | śobhaiva na bhavati madhupasya tu mādhavīḥ vināpi aravindinīṣu paramānando bhavaty eva ity arthaḥ |

akalita-rasah sūcī-viddho rajah-prasarāndha-dhīr
na madhupa-yuvā kim ketakyām viraktim upaisyati ||12||²⁶

paurṇamāsī : na hi candreṇa candrikāyā mokṣah kadāpi sambhavati ?

viśākhā : halā samassassa samassassa | tuha ukkaṇṭhidam takkia mae kahṇa-pa{u}ttim
vinṇādum nāndimuhī pesidatthi |²⁷

(praviśya) **nāndimukhī** (saṁskṛtena) :

mṛḍur api nisargas tvaṁ
katham ārdre mādhave kaṭhorāsi |
athavā nava-navanīta-puṭī
hima-drave kakkhatā praikṣi ||13||

rādhikā : halā, abi nāma suhaṁ vaṭṭadi māhavo |²⁸

nāndimukhī (saṁskṛtena) :

kṣanam api na suhṛdbhir narma-goṣṭhīm vidhatte
racayati na ca cūḍām campakānām cayena |
param iha mura-vairī yogivan mukta-bhogas
tava sakhi mukha-candram cintayan nirvṛṇoti ||14||²⁹

rādhikā (viśākhām parisvajya saṁskṛtena) :

bhūyo bhūyah kali-vilasitaiḥ sāparādhāpi rādhā
ślāghyenāham yad agharipuṇā bāḍham aṅgīkrītāsmi |
tatra kṣāmodari kim aparam kāraṇam vah sakhīnām
dattāmodām praguṇa-karuṇā-mañjarīm antareṇa ||15||³⁰

nepathyē:

garvodagrāḥ kalam avikalām tanvatām anya-puṣṭāḥ
nispratyūham mṛga-yuvatayah śāśpam āsvādayantu |
sīmantinyo gṛha-naya-mayīm sīlayantu praṇālīm
dhūrto veṇur viharati kare nādyā pītāmbarasya ||16||³¹

²⁶ mayi kathambhūtāyām doṣa-śrenīnām vihāra-vanaspati-rūpāyām doṣa-śrenyām viharanti avakāśam labhante iti yāvat | etad evārthāntaropanyāsenāha akalita-rasa ity ādi |

²⁷ sakhi samāśvasihi samāśvasihi | tava utkāṇṭhitam tarkya mayā kṛṣṇa-pravṛttim vijñātum nāndimukhī presitāsti |

²⁸ sakhi, abi nāma sukham vartate mādhavaḥ |

²⁹ nirvṛṇoti sukhām prāpnoti |

³⁰ kali-vilasitaiḥ kalaha-vilāsair hetubhiḥ sāparādhā ata eva rādhyatīti rādhā vo yuṣmākām sakhīnām praguṇa-karuṇā-mañjarīm antareṇa vinā kim aparam kāraṇam asti ? kathambhūtām ? dattāmodām |

rādhikā (vaiṁśīm udghāṭya sopalambhaṁ samskṛtena) :

sad-varṇasatas tava janih puruṣottamasya
pāṇau sthitir muralike saralāsi jātyā |
kasmāt tvayā sakhi guror viṣamā gr̄hītā
gopāṅganā-gaṇa-vimohana-mantra-dīkṣā ||17||³²

viśākhā : halā accariā iam bāṁśī jam mārudāhimuhī-kidā saam saddāedi |³³

rādhikā : sahi parikkhassam³⁴ | (iti tathā karoti |)

viśākhā : sunijja{u} mahurā kāalī ?³⁵

lalitā : sambarehi sambarehi, mā suṇādu kahṇassa paribāro |³⁶

(praviśya) vṛṇdā (pracchannam) : bhagavati na kadapi vaiṁśī deyeti śrutam mayā lalitā-durmantritam |

paurṇamāsī : vatse yuktim āyat�āṁ kariṣyāmi |³⁷

(praviśya) jaṭilā : nūṇam idha kahṇeṇa milidam jaṁ muralī vaditā | (vilokya) ammo, kaham bārisahāṇavi-hatthe kahṇassa vaiṁśī | tā nihṇudam gadua ṇam gehissam | (iti sahasopasṛtya sāmarsam) ayi dubbinīda-goāla-puttie ! muñcehi muraliam |³⁸ (ity ākṛṣya gr̄hṇāti |)

lalitā : haddhī pamādo haddhī pamādo ! kadham buḍḍhiāe atakkidam muralī āaḍḍhidā ?³⁹

jaṭilā : nam kkhu bhaavadīe paunṇamāsīe dāṁsa{i}ssam jā majjha bhanidam ṇa patthiāedi |⁴⁰

paurṇamāsī : putri vṛnde ! gahanam kaṣṭam āpatitam | paśya jaṭilā mamoṭaja-diśam prayāti |

vṛṇdā : bhagavati ! mā cintaya | kṣipram aham muralīm lunṭhayāmi | (iti niṣkrāntā |)

³¹ garvodagrā iti vṛṇdā-vacanam idam garveṇa udagrā uccatarāḥ santāḥ, anya-puṣṭāḥ kokilaḥ | niṣpratyūham nirvighnam | śasparīm ghāsam | sīmantinyah striyah | gr̄ha-nīti-mayīm pranālīm śīlayantu |

³² kasmād guroḥ sakāśād dīkṣā gr̄hītā ? kasmāt kāraṇāt iti vā |

³³ sakhi, āścaryeyam vaiṁśī yat mārutābhīmukhīkṛtā svayam śabdāyate |

³⁴ sakhi, parīksīye |

³⁵ śrūyatāṁ madhurā kākalī |

³⁶ saṁvara saṁvara, mā śṛṇotu kṛṣṇasya parivāraḥ |

³⁷ āyat�āṁ uttara-kāle | uttara-kālah āyatih ity amarah |

³⁸ nūnam atra kṛṣṇena militam yan muralī vaditā | ammo vismaye | vārṣabhbhānavī-haste kṛṣṇasya vaiṁśī | tan nihnutam nibhṛtam gatvā enām grahiṣyāmi | ayi durvinīta-gopāla-putrike ! muñca muralikām |

³⁹ hā dhik pramādaḥ | katham vṛddhyā atarkitam muralī ākṛṣṭā ?

⁴⁰ enām khalu bhagavatyā paurṇamāsyā darśayiṣyāmi yā mama bhaṇitam na pratyeti |

lalitā (sa-bhayam anusṛtya) : ajje, kīsa aliam saṅkasi ? jaṁ esā kālimdī-kulahmi ahmehi laddhā |⁴¹

jaṭilā (sa-roṣam) : capale ! dummarintini ciṭṭha ciṭṭha !⁴²

(praviśya) **subalah**: ajje jaḍile, pekkha dahi-lampaḍā makkadī tujha gharan pabisa{i} |⁴³

jaṭilā (sāci-grīvam ālokya) : subala saccam kahesi | makkhaṇa-corinī kkhu eṣā makkadī |⁴⁴ (iti parāvṛtya dhāvantī niṣkrāntā |)

paurṇamāsī : nūnam vṛndayā preritāsti kakkhaṭī nāma jaran-markaṭīyam |

subalah: nāmdīmuhi ! pekkha pekkha ! pakkhittena veṇunā mūḍha-jaḍilāe makkadī tāḍidā |⁴⁵

paurṇamāsī (sa-harṣam) : diṣṭyā muralīm ādāya kakkhaṭīyam kadambam adhirūḍhā |

(sarvāḥ praharṣam nāṭayanti |)

(praviśya) **jaṭilā** : haddhī haddhī baccha suala ! hatthādo me muralī gadā | tā tujha nimañchaṇam jāmi | samappehi me barṇśiam |⁴⁶

subalah: ajje, jahattha-nāmā esā kakkhaḍī kealam tujha bahiṇī-puttādo visālādo bhāedi | tā goaḍḍhaṇa-singe khelamtaṁ nam gadua abhyatthehi |⁴⁷

(jaṭilā niṣkrāntā |)

paurṇamāsī : diṣṭyā vyājena jaratīm dūram apasārya dhūrto'yam bhrū-vibhrameṇa lalitām tvarayati |

lalitā (netrāntam kūṇayantī) : halā rāhi, ehi | beṇum maggahme |⁴⁸

rādhikā (sva-gatam) : diṭṭhiā ahisāredi marī |⁴⁹

⁴¹ ārye, katham alikam ūnākase ? yad eṣā kālindī-kule asmābhīr labdhā |

⁴² capale durmantriṇi tiṣṭha tiṣṭha |

⁴³ ārye, jaṭile paśya dadhi-lampaṭā markaṭī tava gṛhami praviśati |

⁴⁴ subala satyam kathayasi | navanīta-corī khalu eṣā markaṭī |

⁴⁵ nāndimukhi paśya | prakṣiptena veṇunā mūḍha-jaṭilayā makkadī tāḍitā |

⁴⁶ hā dhik hā dhik vatsa subala ! hastān me muralī gatā | tat tava nirmañchanaṁ yāmi | samarpaya me vamśikām |

⁴⁷ ārye, yathārtha-nāmā eṣā kakkhaṭī kevalam tava bhagini-putrād viśālād bibheti | tad govardhana-śringe khelantam enām gatvā abhyarthaya prārthayasya |

⁴⁸ sakhi rādhe, ehi | venum mrgayāvah |

⁴⁹ diṣṭyā bhāgyena abhisārayati mām |

(praviśyāpatī-kṣepeṇa) **mukharā** : bisāhe, ahimaṇṇu saṁdisa{i}—ajja joisiāṇariṁ ubadeṣena mae gomaṅgalā nāma caṇḍī pūaṇī | tā pūaṇobahāraṁ ghettūṇa tumāṁ cetṭha-rukkhassa tale rāhiaṁ lambhehi tti⁵⁰

rādhikā (sa-khedam apavārya) : haṁta haṁta ! duddebassa pādiullam |⁵¹ (iti lalitā-mukham īkṣate |)

lalitā : halā sacca-nāmā eso ahimaṇṇu | tā gadua pūaṇobahāraṁ saṁbādehma |⁵²

(iti sarvā niṣkrāntāḥ |)

paurṇamāsī (subalam anusṛtya sa-vyatham) : vatsa, duḥsamādhāneyam gatir upasthitā | tad adya vṛṇdayā saha gatvā samāśvāyatāṁ tvayā pāṭavena puṇḍarīkākṣah | mayā tu pramāṇika-purandhrīnāṁ goṣṭhīṁ āsādya jaṭilā-kauṭilyam varṇayiṣyate | (iti niṣkrāntā |)

subalah (parikramya) : esā tamāla-tale dāhiṇa-hattha-gahida-bamśīā buṁdā ciṭṭha{i} |⁵³

(praviśya) **vṛṇdā** : bhoḥ subala, vilokita-sarvārthāsmi | tad alam tad-vārtayā |

subalah: burnde, turiaṁ ehi | veṇum jebba ubaharahma |⁵⁴

(ity ubhau parikramataḥ) :

subalah: bumde mahumaṅgaleṇa baḍḍhidukkanṭho pia-baasso maggām jjeba pekkhanto ciṭṭha{i} | tā na jāne akidatthāṇam ahmānam tattha gamane tassa ka dasā bhave |⁵⁵

vṛṇdā : subala ! satyam bravīṣi | paśyāyam punnāga-taror upakaṇṭhe samutkaṇṭhate kamīsāriḥ |

subalah: burnde ! tado bhaṇāmi cintehi juttim |⁵⁶

vṛṇdā (vimṛṣya) : subala, govindasya kṣaṇam vinodāya cintitopāyāsmi | tad ehi, tan-niṣpattaye tvarām bhajāvah | (iti niṣkrāntau |)

(tataḥ praviśati madhumaṅgalenopāsyamānah) **kṛṣṇah** (sautsukyam) :

⁵⁰ viśākhe ! abhimanyuh sandisati—adya jyotiṣikāṇām upadeṣena mayā go-maṅgalā nāma caṇḍī pūjanīyā | tat pūjanopahāraṁ gr̄hītvā tvaṁ caitya-vṛkṣasya tale rādhikāṁ prāpaya iti |

⁵¹ hanta hanta durdaivasya prātikūlyam |

⁵² sakhi, satya-nāma esa abhimanyuh | tad gatvā pūjanopahāraṁ sampādayāvah |

⁵³ esā tamāla-tale dakṣina-haste gr̄hīta-vaiśikā vṛṇdā tiṣṭhati |

⁵⁴ vṛnde tvaritam ehi | veṇum eva upaharāva |

⁵⁵ vṛnde madhumaṅgalaṇa vardhidotkaṇṭho priya-vayasyo mārgam eva prekṣamāṇas tiṣṭhati | tan na jāne akṛtāthānāṁ asmākam tatra gamane tatra kā dasā bhavet ?

⁵⁶ vṛnde tato bhaṇāmi cintaya yuktim |

rādhā puraḥ sphurati paścimataś ca rādhā
 rādhādhisavyam iha dakṣinataś ca rādhā |
 rādhā khalu kṣiti-tale gagane ca rādhā
 rādhā-mayī mama babhūva kutas tri-lokī ||18||

madhuṇḍalāḥ : pia-baassa bhaavadie ahisāridam dāṇim jebba pekkhissasi rāhiām |⁵⁷

kṛṣṇah :

karenāntas tuṣṭyā sulalitam avaṣṭabhyā lalitā-
 karāṅguṣṭham rādhā bhṛśam abhisarantī sarabhasam |
 kim adya smerākṣī smara-parimalollāsi-valaya-
 dhvanir māṁ nirmāsyaty anupama-camatkāra-caṭulam ||19||⁵⁸

madhuṇḍalāḥ : bho bho mā uttamma | kaṅkaṇa-jhaṇakkāro succa{i} |⁵⁹

(nepathyē) halā lalide, pekkha ! so eso puṇṇā-rukkho dīsa{i} | (punas tatraiva) sahi rāhe
 dhiṭṭha-bhamara-jampidam pekkha ṇam | tā kkhaṇam idha jjebba ciṭṭhahma |⁶⁰

madhuṇḍalāḥ (sa-capalam) : bho pia-baassa bāmodo kiṁ ṇa pecchasi | esā lalidāe saddham
 rāhiā samāadā |⁶¹

kṛṣṇah (sotkanṭham) : diṣṭyā sāksād adya mad-īkṣanayoh sauκhyam vistāryate sakhyā |⁶²

madhuṇḍalāḥ (sa-garvam) : bho kīsa na vittharidabbam jattha aham biadḍho dūdohmi |⁶³

kṛṣṇah : sakhe puraḥ-sthaylor mat-priyayor nirvyalikatā nādyāpy avadhāritā | yad ābhyaṁ na
 sannidhīyate |⁶⁴

madhuṇḍalāḥ : pia-baassa suṭṭhu pasannām rāhiṁ jāṇīhi | jaṁ sādi-añcalā-jhampidā
 muralī jhalakka{i} |⁶⁵

kṛṣṇah (sa-sneham) :

vidhur eti divā virūpatām

⁵⁷ priya-vayasya bhagavatyā abhisāritam idānīm eva prekṣiyase rādhikām |

⁵⁸ nirmāsyati kiṁ ? kariṣyati kiṁ ?

⁵⁹ bho bho mā uttāmya | kaṅkaṇa-jhaṇatkāraḥ sūcyate śrūyate |

⁶⁰ rādhikā-veśa-dhārī subalo lalitā-veśa-dhāriṇīm vṛṇdām āha—sakhi lalite ! paśya sa esa punnāga-vṛkṣo
 drṣyate | sakhi rādhe, dhṛṣṭa-bhramara-jalpitam paśyaitat tat kṣaṇam atraiava tiṣṭhāvah |

⁶¹ bho priya-vayasya vāmataḥ kiṁ na paśyasi | esa lalitayā sārdham rādhikā samāgatā |

⁶² sakhyā rādhayā iti kṛṣṇa-vivakṣitām, vastutas tu sakhyā subalena śrī-kṛṣṇa-vākyasyānyathā
 prayogāsambhavāt |

⁶³ bhoḥ kasmān na vistārayitavyam yatrāham vidagdho dūto'smi |

⁶⁴ mat-priyayoh rādhā-lalitayor vastutas tu vṛṇdā-subalayor vayalikatā prītiḥ | vastutas tu satyatvam | vyalikām tv
 apriye'nṛte ity amaraḥ |

⁶⁵ priya-vayasya suṣṭhu prasannām rādhikām jāṇīhi | yat sāṭikāñcalāccchāditā muralī jhalakati rājate |

śatapatram bata śarvarī-mukhe |
iti kena sadā śriyojjvalam
tulanām arhati mat-priyānanam ||20||

(iti sa-kautukam anusarpati |)

(nepathyē) :

bārisahāṇa{i} lacchī iyam puro rā{i}ṇī samuggama{i} |
candāli-kuḍumba-caora māhaba suppasaḥam ||21||⁶⁶

madhumāṅgalaḥ : lalide bhamidāsi | na kkhu caoro | pekkha eso rahaṅgiramano jena
varisahana{i} lacchī kamijja{i} |⁶⁷

(nepathyē punar anyataḥ) : bho kahna suṇāhi |⁶⁸

madhumāṅgalaḥ (vilokya sa-saṅkam) : esā dāhiṇe bisālassa bahiṇī sāraṅgī nāma bāliā |⁶⁹

kṛṣṇaḥ : sakhe, mā śaṅkiṣṭhāḥ | suṣṭhu bālikeyam |

(praviśya) **sāraṅgī**: bho kahna suṇāhi | buḍḍhiā muharā bhaṇādi—kīsa tue mama ḡattinī
aliaṁ dūsijja{i} | jam tujha bamsia ahmehim kakkhiḍā-hatthe diṭṭhā | tā maggehi ḡam tti |⁷⁰

kṛṣṇaḥ : sāraṅgike vijñāpaya mukharām yad aham labdha-muraliko’smi |⁷¹

(nepathyē) halā ! pacchaṇṇā hohi pacchaṇṇā hohi |⁷²

sāraṅgī (nepathyābhīmukham avalokya sersyam) : halā rāhie cecca-rukkhassa tale tumam
āāredi me bhāduo | tā tattha kim tti ḡa gadāsi ?⁷³

(nepathyē) hadāse sāhā-sāraṅga-muhi sāraṅgie ! tumam bi dudia jaḍilā samvuttā | tā buḍḍha-
saddūlassa tunda-kodare paḍehi |⁷⁴

⁶⁶ vārṣabhbāṇavī lakṣmīr iyan puro rāgiṇī samudgacchatī | he candrāvalī-kuṭumba-cakora mādhava suprasabham
| prasabham tu balātkāro hatha ity amaraḥ | vārṣabhbāṇavī-lakṣmīr vṛṣabhbāṇu-sambandhinī śobhā vṛṣabhbānoḥ
kanyāyāś ca śobhā | rāgiṇī raktima-yuktā rāgaḥ krodhas tad-yuktā ca | vastutas tu anurāgavatī ca | candrāvalyāḥ
kuṭumba-cakora-rūpasya kṛṣṇasya balātkāreṇa tatra dhāvanām duḥkhadam eva bhavisyatī arthaḥ |

⁶⁷ lalite bhrāntāsi | na khalu cakorāḥ | paṣya eṣa rathāṅgī-ramanaś cakravākaḥ, pakṣe rathāṅgam cakraṁ | evam
ca pada-dvayaṁ yena vārṣabhbāṇavī lakṣmīḥ kamyate |

⁶⁸ bho kṛṣṇa śṛṇu |

⁶⁹ eṣā dākṣine viśālasya bhaginī sāraṅgī-nāmnī bālikā |

⁷⁰ bhoḥ kṛṣṇa śṛṇu | vRddhā mukharā bhaṇati—kasmāt tvayā mama naptrī alikam dUSyate | yat tava vāṁśikā
asmābhiḥ kakkhaṭī-haste drṣṭā | tan mārgasvainām vāṁśikām iti |

⁷¹ jaṭīlayā saha asyāḥ samvādas tadā nābhūd iti gamyate |

⁷² sakhi ! pracchannā bhava pracchannā bhava |

⁷³ ayi rādhe ! bālaka-svabhāvoktir iyam | caitya-vṛkṣasya tale tvām ākārayati mama bhrātā | tat tatra kim iti na
gatāsi ?

sāraṅgī (sāmarśam) : lalide ollaṭṭia mām jebba tumām tajjasi | tā ahaṁ gadua māusiāe jaḍilāe binṇavissam |⁷⁵ (iti niṣkrāntā) :

madhumāṅgalah (sāvajñam) : sāraṅgī jādu nāma | bāliā-palābe kassa bīsambho ?⁷⁶

(nepathyē) sakhi rāhe ! muñca muñca |

madhumāṅgalah : suṇāhi samkideṇa kim bhaṇādi lalidā |⁷⁷

(punar nepathyē) :

kim taskarīm yuvati-mana-dhanasya varṇśīm
anke karoṣi vikira⁷⁸ tvarayā vidūre |
esā prayātu vanitāmbara-taskarāya
yogyena saṅgam iha gacchatu vastu yogyam ||22||

kṛṣṇah (smitvā) : sakhe paśyeyam añcalād varṇśīm balād ivākṛṣya purastāc cikṣepa | tad imām grīhāṇa | (madhumāṅgalas tathā karoti |)

(nepathyē dūratah) : ammo sāraṅgie asaccām na bhanidam |⁷⁹

kṛṣṇah (sa-vyatham) : sakhe paśya ! puro niṣṭhureyam upasthitā jaratī |

madhumāṅgalah : harīta sāṇa-kahna-bhūaṅgibba kūra-muhī esā rosāvesena jaṭhim khipāṇtti parusām gajja{i} jaḍilā |⁸⁰

(nepathyē) : bho dukkulāṅgāra-dhūma-lehe, pacchām bañcesi dāṇīm kā pa{u}ttī ?⁸¹

madhumāṅgalah : haddhī haddhī ! kaalībba kampa{i} rāhiā |⁸²

(nepathyē) ajje pasīda pasīda | na kkhu ahme abarajjhahma |⁸³

⁷⁴ hatāśe śākhā-sāraṅgo vānaras tasya mukham iva mukham yasyāḥ | he tathā-bhūte sāraṅgike ! tvam api dvitiyā jaṭilā saṁvṛttā | tad vṛddha-śārdūlasya tuṇḍa-koṭare pata |

⁷⁵ lalite ulaṭṭia iti aparādhām kṛtavatī tvām tad api mām tarjasīty arthaḥ | tad ahaṁ gatvā māṭr-śvasre jaṭilāyai vijnāpayisyāmi |

⁷⁶ sāraṅgī yātu nāma sambhāvanāyām, bālikā-pralāpe kasya viśrambhāḥ viśvāsaḥ ?

⁷⁷ ŚRNu saṁskṛtena kim bhaṇati lalitā |

⁷⁸ vikira kṣipa |

⁷⁹ ammo iti strīnām vismayoktiḥ | sāraṅgike asatyām na bhanitam |b

⁸⁰ hanta śrāvaṇa-kṛṣṇa-bhūjaṅgīva krūra-mukhī esā rosāveśena yaṣṭīm kṣipantī parusām garjati jaṭilā |

⁸¹ bho duṣkulāṅgāra-dhūmra-lekhe pratyahām vañcasi idāṇīm kā pravṛttiḥ ?

⁸² hā dhik kadalīva kampate rādhā |

⁸³ ārye, prasīda prasīda | na khalu vayaṁ aparādhyāmāḥ |

madhumāṅgalah : bho baassa ! pekkha rāhiāṁ hatthe ghettūṇa lalidāe samāṁ patthidā buḍḍhiā |⁸⁴

kṛṣṇah (sa-khedam) : sakhe, na jāne kim adya pratipadyate kāthoreyāṁ jaṭilā | tad upasṛtya tattvam avadhāryatām | (madhumaṅgalo niśkrāntah) :

kṛṣṇah (nihśvāsyā) :

vyaktim gate mama rahasya-vinoda-vṛtte
ruṣṭo laghiṣṭha-hṛdayas tarasābhimanuyuh |
rādhāṁ nirudhya sadane vinigūhate vā
hā hanta lambhayati vā yadu-rājadhānīm ||23||⁸⁵

madhumāṅgalah : bho pia-baassa, accariāṁ | nūṇāṁ rāhiā kāmpī vijjāṁ jāṇā{i} |⁸⁶

kṛṣṇah : kathyatām kīdṛṣī vidyā ?

madhumāṅgalah : kula-buḍḍhāhīrī-maṇḍale ṇiviṭṭāe bhaavadiē aggado vikkosamī jaḍilā rāhiāṁ nīdā |⁸⁷

kṛṣṇah : tatas tataḥ ?

madhumāṅgalah : tado diṭṭham mae siñehēṇa vikkhohidāsu tāsu sabbāsu rāhiā-oggunṭhaṇāṁ ucchāria hasamto subalo saṁvutto |⁸⁸

kṛṣṇah (smitvā) : tatas tataḥ ?

madhumāṅgalah : tado hāsa-kolāhale ubarade rutṭhāhim sabbāhim nibbhacchidā lajjāe ḡada-muhī jaḍilā palāidā |⁸⁹

kṛṣṇah : kathyatām—taylor dvitīyā katham abhūt ?

madhumāṅgalah : rāhiāe kaṇṇe paḍideṇa keṇa bi marīteṇa paḍhamāṁ jebba sā buṁdā kiḍā |⁹⁰

kṛṣṇah : sakhe na rādhikāyāḥ khalv iyāṁ vidyā, kintu tām abhimanyunā samāhūtām avadhārya mad-vinodāya vṛṇdayā praṇītam idāṁ kautūhalam |

⁸⁴ bho vayasya ! paśya rādhāṁ haste gr̥hītvā lalitayā samāṁ vṛddhā |

⁸⁵ sadane gr̥he nirudhya vinigūhate saṁvṛṇoti | yadu-rājadhānīm mathurām |

⁸⁶ āścaryam | nūnaṁ rādhikā kām api vidyāṁ jānāti |

⁸⁷ kula-vṛddhāhīrī-maṇḍale niviṣṭāyā bhagavatyā agrato viroṣṭā jaṭilā rādhikāṁ nītā |

⁸⁸ tato drṣṭāṁ mayā snehena vikṣubhitāsu tāsu sarvāsu rādhikā avagunṭhanam utsārya tyaktvā hasan subalah saṁvṛttah |

⁸⁹ tato hāsa-kolāhale uparate ruSTAbhiḥ sarvAbhiḥ nirbhartsitA lajjayā nata-mukhī jaṭilā palāyitā |

⁹⁰ rādhikāyā karne pathitena kenāpi mantrena prathamam eva sā vRndā kṛtā |

madhumāṅgalaḥ (sāṭṭa-hāsam) : bho saccam̄ bia kahesi | dīṭham̄ mae puṇo bi buṁdāe
ṇimmo rāhā-beso sualo muharā-ghare ppabisadi |⁹¹

(nepathyē) :

dadhānā madhyāhna-jvalad-aruṇa-kānta-pratimayā
vapus tulyam̄ gaṇḍa-sthala-tulita-kāraṇḍava-ruciḥ |
kr̄ṣāṅgiyam̄ nidrā-parimala-daridrākṣi-kavalā
sakhī rādhā bādhām̄ hari-viraha-khinnā prathayati ||24||⁹²

kṛṣṇaḥ (sa-dr̄ṣti-kṣepam) : sakhe, distyā kīrenāmunā samāśvāsito’smi |

madhumāṅgalaḥ : nūṇam̄ buṁdā-bhāsidam̄ anukaredi kīro |⁹³

kṛṣṇaḥ : sakhe draṣṭum icchāmi tādṛśau vṛṇdā-subalau | tatas tvaryatām |

(madhumāṅgalō vamśīm kṛṣṇa-kare nikṣipya parikramati |)

kṛṣṇaḥ : suvicyutām vamśīm upalabdho’smi | tad enām pūrayāmi | (iti tathā karoti |)

madhumāṅgalaḥ (kṣaṇam utkarṇo bhavan, saṁskṛtena) :

manohārī ko’pi pratimukha-visārī mr̄dutayā
virāvo’yam varyām śravaṇa-paricaryām racayati |
tataḥ karṇottamīśikṛta-caṭula-vamśī-kala-rutir
nirāṭaṇkā ūaṅke milati kalaviṇkāvalir itaḥ ||25||⁹⁴

(punar vilokya) hī hī | sadda-sādhammeṇa padārido hmi, jaṁ kaṅkaṇa-siñjidaṁ kkhu
edam |⁹⁵

rādhikā :

amīam̄ piṣi sumahuraṁ
vamasi ruam̄ vissa-mohanaṁ visamaṁ |
tujjha na dūṣaṇam̄ adhabā
murali jado dāruṇāsi kidā ||26||⁹⁶

⁹¹ bho satyam̄ iva kathayasi | dr̄ṣṭam̄ mayā punar api vRndayā nirmaita-rādhā-veśo subalo mukharā-gr̄he praviśati |

⁹² rādhā hari-viraha-khinnā satī bādhām̄ pīḍām̄ prathayati | kathambhūtā ? madhyāhne jvalantī yā aruṇa-kānta-pratimā sūrya-kānta-pratimā sūrya-kānta-mayī tayā tulyam̄ vapur dadhānā gaṇḍa-sthalena tulitā kāraṇḍavo harīsa-bhedah |

⁹³ nūnam̄ vRndā-bhāśitam anukaroti kīrah |

⁹⁴ pratimukhaṁ sarvāsu dikṣu visartum viśeṣeṇa gantum silasya tathābhūto virāvah śravaṇayoh sauκhyam̄ karoti | ata eva hetoh kalaviṇkāvalih caṭaka-samūhah ito milatī ūaṅke, karṇottamīśikṛtā caṭulā vamśī-kala-rutir yayā tathābhūtā satī |

⁹⁵ hī hī āścarye | śabda-sādharmaṇya pratārito’smi, yat kaṅkaṇa-siñjitaṁ khalv idam |

lalitā : halā, purado puṇṇāassa mūle kahno rāadi |⁹⁷

madhumāṅgalah (vilocya sa-harṣam) : dūre maggāñjijo attho kahām saām jebba hatthe ubatthido | (iti parāvṛtya) pia-baassa pekkha—buñdāe saddham subalo tujjha saññihim laddho |⁹⁸

kṛṣṇah (sa-sneham ālokya) : hanta priye sakhyau ! praviṣṭā me drṣṭih prakāmam āmodate | (iti parikramya) bho sakhīnām śikhāmaṇe tarasā sannidhīyatām |⁹⁹

rādhikā (sa-smitam apavārya) : halā lalide, mām kkhu sualam jebba jāṇādi de baasso |¹⁰⁰

kṛṣṇah : sakhe madhumaṅgala ! paśya samvidhānakasya kim api sauSThavam, yad asau sāksād agrato rādhikaiva sa-vayasyā pratibhāti |

lalitā : halā rāhe, apariphullo eso sura-ballaho |¹⁰¹

madhumāṅgalah (sersyam) : ṭhaggini buinde, ajja bi kiṁ tti ahmāṇām purado rāhī tti bhaṇāsi | suala tti ujjuam kahehi |¹⁰²

kṛṣṇah : sakhe mā tvam evam bravīḥ | prakāmam rādhābhidhānam dhinoti mām | tad anenāham apy āmantrayiṣye | (iti sannidhāya) sakhi rādhe, pariṣvajasva mām kṣanam aham tad eva priyābhimarṣa-saukhyam anubhavāmi |¹⁰³

lalitā (rādhām prṣṭhataḥ krtvā) : ḥāra, tattha gadua subalam jebba aliṅgehi | alam imiṇā dambha-muddā-paoṇa |¹⁰⁴

madhumāṅgalah (sa-roṣam) : buinde, tumām pa{i}dīebi ḥūṇām lalidā sambuttā, jaṁ pajjūssuam pia-baassām bāresi |¹⁰⁵

(praviṣya) **vṛṇḍā** : sakhi rādhe ! tvad-bhuja-vallarī-sparsa-kāmo'yaṁ purastād punnāgaḥ | tad enām dohada-dānenotphullaya |¹⁰⁶

⁹⁶ amiyām pibasi sumadhurām vamasi rutām viśva-mohanām viṣamām tava na dūṣanam athavā murali yado dāruṇāsi kṛtā | dāruṇā rūpa-hīnā, pakṣe dāruṇā kāṣṭhena kṛtā |

⁹⁷ sakhi, purataḥ punnāgasya mūle kṛṣṇo rājate |

⁹⁸ dūre mārgāñyo'rthaḥ kathām svayam eva haste upasthitāḥ | priya-vayasya paśya | vṛṇdayā sārdham subalas tava sannidhim labdhaḥ |

⁹⁹ priye sakhyau subale praviṣṭā drṣṭih vastutas tu priye sakhyau pūrvām praviṣṭā vā drṣṭih idānīm āmodate | sakhīnām śikhāmaṇe ity ubhayathāpi sārūpyām samvidhānakasya śilpasya |

¹⁰⁰ sakhi, lalite mām khalu subalam eva jānāti te vayasyaḥ |

¹⁰¹ sakhi rādhe, apariphulla eṣa sura-vallabhaḥ |

¹⁰² ThaggiNi dhūrte vṛṇde ! adyāpi kim iti asmākām purataḥ rādheti bhaṇasi | subalam iti ḥum kathaya |

¹⁰³ dhinoti priṇayati, āmantrayiṣye sambodhayiṣyāmi |

¹⁰⁴ nāgara tatra gatvā subalam evāliṅgaya | alam anena dambha-mudrā-prayogeṇa |

¹⁰⁵ vṛṇde, tvam prakṛtyāpi nūnām lalitā sarīvṛttā yat paryutsukām priya-vayasyām vārayasi |

¹⁰⁶ dohadām puṣpotpatty-arthām auṣadham abhīṣṭām ca utphullaya puṣpavantām kuru ānandaya ca |

madhumāngalāḥ (sa-vismayam) : baassa, dīṭṭam̄ buṁdāe iṁdajālam̄ | (iti sa-kautukam̄ avekṣya) iṁdajālini bumde, ghaṇāidī bī dhūma-lehā biaddha-sāraṅgam̄ kaḍḍhidum̄ nārihadi |¹⁰⁷

vṛṇḍā : ārya, taḍid-dāma-kaṇṭhīyam̄ kādambinī pratīyatām̄ |¹⁰⁸

kṛṣṇah (nibhālya sa-vismayam) : kathām̄ satyam̄ evānaya rāṅgaṇamalikayā dustyaja-kaṇṭhīyam̄ priyā me vārṣabhbhānavī |

madhumāngalāḥ : a{i} dei bumde, pasīda pasīda | mā kkhu buḍḍhim̄ mohehi | jaṁ raha caicca-rukkha-tale patthida |¹⁰⁹

vṛṇḍā : ārya, rāṅgaṇamālikā-sparśānabhijñā-kaṇṭhī kṛtrimaiva rādhikā viśākhayā sārdham̄ tatra gatā |¹¹⁰

kṛṣṇah (rādhām̄ avalokya) :

tavānukārāt subalam̄ didrksunā
mayā tvam̄ āptā purataḥ sudurlabhā |
sādṛṣyataḥ kācam ivābhilaṣyatā
premāgra-bhūmir vanijā harinmaṇih ||28||¹¹¹

rādhikā : ciṭṭha ciṭṭha | viṇṇādo si |¹¹²

lalitā : jala{i} sahī maha rāhī maīndā jam hoi nīlinī-rāā kahṇa | tumām̄ nāmdasi jaṁ dhanṇo haliddā-rāo si |¹¹³

kṛṣṇah :

rohiṇy-adhara-śobhayā viharase jyeṣṭhāsi vāma-bhruvam̄
vāṇyā rājasi citrayā parijaneśv ārdrām̄ dhiyam̄ yacchasi |
rādhe tvam̄ śravaṇottareti paritas tārodayollāsinī
nāśleśārpaṇa-dīkṣite mayi kathām̄ dākṣinyam̄ ātiṣṭhasi ||29||¹¹⁴

¹⁰⁷ dṛṣṭam̄ vṛṇḍāyā indrajālam̄ | indrajālini vṛnde ghanākṛtir api dhūmalekhā vidagdha-sāraṅgam̄ konṣitum̄ nārhati | sāraṅgaś cātakāḥ |

¹⁰⁸ kādambinī meghamālā | tena tam̄ ākraṣṭum̄ yogyair evam̄ ity arthaḥ | nāyam̄ subalaḥ satyam̄ eva rādheti bhāvāḥ | taḍid-dāma kaṇṭhitvāsādhāraṇa-lakṣaṇena kṛṣṇah paricinoti satyam̄ iti kṛtrimaiva rādhā subalaḥ |

¹⁰⁹ ayi devi vṛnde, prasīda prasīda | mā khalu buddhim̄ mohaya, yad rādhā caitya-vṛkṣa-tale prasthitā |

¹¹⁰ kṛtrimaiva rādhā subalaḥ | ata eva tatroktam̄-- puṇo bi buṁdāe nīmmido rāhā-beso sualo muharā-ghare ppabisadi iti | (above note 92)

¹¹¹ anukārāt sādṛṣyād dhetoḥ | harinmaṇir marakatam̄ |

¹¹² tiṣṭha tiṣṭha | vijñāto si |

¹¹³ jvalati sakhi mama rādhā mandā yad bhavati nilinī rāgā | kṛṣṇa tvam̄ nandasi yat dhanyo hāridra-rāgo'si | hāridra-rāgasya grahaṇe tyāge ca sukaratvāt tava rādhā-viṣaye duḥkham̄ notpadyate, nīlī-rāgasya tyāge duḥsakatvāt tvad-viṣaye duḥkham̄ eva prāpnoti me sakhiḥi bhāvāḥ |

vṛṇdā :

mudhā mānonnāhād glapayasi kim aṅgāni kaṭhine
ruṣam dhatse kiṁ vā priya-parijanābhyaarthana-vidhau |
prakāmam te kuñjālaya-gr̥ha-patis tāmyati purah
kṛpā-lakṣmīvantam caṭulaya dṛgantam kṣaṇam iha ||30||¹¹⁵

kṛṣṇah :

kaṭhorā bhava mṛdvī vā prāṇās tvam asi rādhike |
asti nānyā cakorasya candralekhām vinā gatih ||31||¹¹⁶

rādhā: saccam māīnam bi tumam bimohaṇo si |¹¹⁷ (iti sa-śabdām krandati |)

lalitā (saṃskṛtena) :

dhārā bāspa-mayī na yāti viratim lokasya nirmitsataḥ
premāsmīn iti nanda-nandana-ratam lobhonmano mā kṛthāḥ |
itthām bhūri nivāritāpi tarale mad-vāci sācikṛta-
bhrū-dvandvā na hi gauravam tvam akaroh kiṁ nādyā rodiyasi ||32||¹¹⁸

(kṛṣṇah karāravindena rādhikāśru-bindūn apasārayati |)

rādhikā : muddha-jane bi baṅkam bavaharaṇto kīsa ḡa lajjasi ?¹¹⁹

kṛṣṇah :

smara-krīḍā-lubdhah paśupa-ramaṇīśu sphuṭam aham
tathāpy akṣnor vartis tvam asi mama divyāñjana-mayī |
tapādyāḥ kiṁ bhṛṅgah pṛthulam ṛtu-lakṣmīr na bhajate
rasollāsād enām tad api hi madhu-śrīr madayati ||33||¹²⁰

¹¹⁴ adhara-śobhayā tvam rohiṇī lohita-varṇā, pakṣe śabda-śleṣenā nakṣatram | jyeṣṭhā śreṣṭhā | pakṣe tan-nāma nakṣatram | citrayā manoharayā vānyā rājasi, pakṣe pūrvavat | ārdrām sukhadām | pakṣe, ārdrā-nāma-nakṣatram | śravaṇābhyaṁ karṇābhyaṁ uttarā śreṣṭhā | pakṣe, śravaṇā cāsau uttarā ceti sā | tārāṇām muktāṇām nakṣatrāṇām ca udaye ullāsinī iti śabda-hetau | ata eva aśleṣānakṣatram tasyā arpaṇe | pakṣe āślesa āliṅganam | dākṣin্যam ānukūlyam |

¹¹⁵ unnāho vṛddhis tasmāt | iha kṛṣṇe dṛg-antam kaṭākṣam caṭulaya cañcalaya | kīḍrām dṛgantam ? kṛpā-lakṣmīvantam ||

¹¹⁶ unnāho vṛddhis tasmāt | iha kṛṣṇe dṛgantam kaṭākṣam caṭulaya cañcalaya | kīḍrām dṛgantam ? kṛpā-lakṣmīvantam |

¹¹⁷ satyam māyinām api tvam vimohano’si |

¹¹⁸ asmin kṛṣṇe prema nirmitsataḥ kartum icchato janasya iti hetor nandanandana-ratam mano mā kṛthāḥ |

¹¹⁹ mugdha-jane’pi vakram vyavaharan kasmāt na lajjase ?

¹²⁰ tapādyāḥ nidāghādyāḥ | ṛtu-lakṣmīs tat-tad-udbhava-puṣpādīni bhṛṅgah kiṁ na bhajati ? tad api madhu-śrīḥ vasanta-śrīḥ rasollāsād dhetor enām bhramaram pṛthulam yathā syāt tathā madayati | anya-ṛtu-śobhā-seviny api bhramare sarvataḥ paramotkṛṣṭāpi vasanta-śrīr nodāste, pratyuta ānandayaty eva yathā tvam api tathābhūtā bhaveti bhāvah |

vr̥ndā : sakhi, yathārtham vakti vanamālī |

kṛṣṇah : priye, tvayā sahacaryā vana-vihāram aṅgīkartum icchāmi |

vr̥ndā : tenāham sakhi-vr̥ndām avadhāpayāmi | (iti paritah pasyantī)

smitam vitanu mādhavi prathaya malli hāsodgamam
mudā vikasa pāṭale puraṭa-yūthi nindrām tyaja |
prasīda śata-patrike bhaja lavaṅga-vallī śriyam
dadhatu saha rādhayā harir ayam vihāra-sprhām ||34||¹²¹

madhumāṅgalah : hī hī | kaham kāntāra-jakkhiṇie bāā-māttaeṇa upphullī-kiam vallī-
maṇḍalam |¹²²

kṛṣṇah : sakhe, cittam āmodayanti puṣpa-modavatyo me vīrudhah |

madhumāṅgalah : baassa tuhmāṇam sabbāo cittam āmodenti ladāo | mama uṇa ekkā hema-
jūhī jjebba jaṁ goulesarīe samkiam gabba-ghiaṁ bia tthabaam dhāredi |¹²³

lalitā (smitvā) : ajja, tado kkhu paadā de rasaṇṇadā |¹²⁴

madhumāṅgalah (sersyam) : baassa, pekkha—imāo rattāo bi bañka-kimśua-kaliāo
goiāo bia mām ṣa suhābeṁti |¹²⁵

lalitā : burinde, ede vallaā bia pekkhīaṁtu jabā-tthabaā je kkhu loaṇa-lohanijjā bi ṣāmodam
bitthareṁti |¹²⁶

madhumāṅgalah (sa-roṣam) : jāṇāhma tuhmāṇam goiāṇam kamma jā rasa-kumbham bi
diḍham ṣimmahia siṇeham kaḍḍhaṁti |¹²⁷

vr̥ndā (smitvā) : sakhi lalite !

ye daṇḍa-pāṣa-bhājah

¹²¹ pāṭalā pārula iti khyātā | śata-patrikā golāpa iti khyātā |

¹²² hī hī vihasya | katham kāntāra-yakṣinīā vācā-mātreṇa utphullikṛtam vallī-maṇḍalam |

¹²³ vayasya, yuṣmākam sarvāś cittam āmodayanti latāḥ | mama punar ekā hema-yūthī eva, yad gokuleśvaryā
saṁskṛtam gavya-ghṛtam iva stavakam dhārayati |

¹²⁴ ārya, tataḥ khalu prakaṭā te rasajñatā |

¹²⁵ vayasya paṣya paṣya | etā raktā api vakra-kiṁśuka-kalikā gopikā iva mām na sukhayanti | kiṁśukah palāśah |
atra premavatiṣ api gopī-vāmya-lakṣaṇam vakratvam ity ākṣepah |

¹²⁶ vr̥nde ! ete vallavā iva prekṣyantam javā-stavakā, ye khalu locana-lobhanīyā api nāmodam vistārayanti | atra
krṣṇādiṣu bahiḥ saundārya-mātram lakṣyante prema-gandho nāstīty ākṣepah |

¹²⁷ jāṇīmah yuṣmākam gopikānām karma yā rasa-kumbham api dṛḍham nirmanthyā sneham ghṛtam karṣanti |
ayam bhāvah—yuṣmad-dhasta-pātena sneha-mayo’pi dugdha-dadhy-ādi-kumbhaḥ vilodenato navanītotkrameṇa
sneha-rahito bhavati, kutaḥ punar yuṣmāsu sneha-sambandhaḥ ? sneha-mayam api krṣṇam tad-guṇotkrameṇa
sneha-hīnam bhavatyo vadantī bhāvah |

sphuṭam vahanto manah-śilākalpam |
kāntāram āśrayante
tebhyo vah kṣemam ullasatu ||35||¹²⁸

kṛṣṇah (smītvā) : vr̄nde, jñātam jñātam | buddhim murcchayatā kūrcikā-lobhena
gopikāñcalā-grāhiṇī tvam kṛtāsi |¹²⁹

(nepathyē) :

kastūrikeva dūravac chada-saṅgameyam
gopī-tatir mada-mayī kila picchilā ca |
dākṣinyatā tanu-bhṛtām anurañjano'yaṁ
vasanta-vāyur iva hanta murāntakārī ||36||¹³⁰

kṛṣṇah (pr̄sthato dṛṣṭim kṣiptvā) : sādhū bho kīra-rāja ! sādhū !

madhumañgalah : vihaṅga-puṅgaa ! ca{u}ddaha-bijjā-biakkhaṇo dīhāu hohi |¹³¹

lalitā : haṇḍe caṇḍāla kīra ! paṇḍa-sasāna-tuṇḍa-rāhuṇo pāghuṇo hodu de piṇḍa-sasī |¹³²

kṛṣṇah : sakhe, tūrnām asmai samarpaya pākimāni dādimī-bijāni |

madhumañgalah : bho bumdābaṇa-bihappae ! dādimī-biehimto bi suṭṭhu kāmtām lalidāe
daṁta-paṁtiṁ de dāissam |¹³³

(punar nepathyē)

cañcala sañjhāghaṇo bia muhutta rāam taṇodi de sāmī |
baha{i} siñeham rāhī kealam ṇabba-ṇaṇia-puttibba ||37||¹³⁴

lalitā (sānandam) : sahi sārie sohaggabadi hohi | jaṁ paccuttareṇa nijido tue dummuho
kīro |¹³⁵

¹²⁸ danḍa-pasau loka-māraṇārthām gavām kalilādy-arthaṁ ca bhajante | nirdeśatvena śilā-kalpaṁ mano
vahantah manah-śilā dhātu-viśeṣas tena ākalpaṁ veśam ca | kāntāram durgamam vartma āśrayante vartma-
pātina iti bhāvah | pakṣe go-cāraṇārthām vana-mārga-pātinaḥ kṛṣṇādaya iti vartma-pātinaḥ | śastra-praharaṇa-
prema-cchedanādibhiḥ prāṇa-haratvena tulyā eveti bhāvah |

¹²⁹ kūrcikā kṣira-vikārah khuracini iti prasiddhas tatra lobhena kṛtā |

¹³⁰ duravacchadā duḥkhenāvacchannaḥ saṅgamo yasyāḥ ‘ evam ca kastūrikāyāḥ dusprāpakatva-mādakatva-
picchilatvāni iti trayo doṣāḥ | dākṣinyatāḥ dakṣiṇa-deśodbhavatvāt ānukūlyāc ca sarva-sulabhatvām
anurañjakatvām ceti vāsanta-vāyor guṇa-dvayām kṛṣṇe vartate |

¹³¹ vihaṅga-puṅgava ! caturdaśa-vidyā-vicaksṇo dirghāyur bhava |

¹³² haṇḍe iti nikṛṣṭa-sambodhano—haṇḍe hañje halāhvānam nīcam cetaṁ sakhām prati ity amarah | caṇḍālaś
cāsau kīraś ceti pracaṇḍāḥ śāśādana-tuṇḍa-rāhoḥ prāghuṇo bhavatu te piṇḍa-śāśī | śāśādanāḥ śyenāḥ |
prāghuṇo'thīḥ |

¹³³ bho vṛṇdāvana-bṛhaspate ! dādimī-bijebhyo'pi suṭṭhu kāntām lalitāyā danta-paṇktim te dāsyāmi |

¹³⁴ cañcala ! sāndhya-ghana iva muhūrta-rāgaṁ tanoti te svāmī | vahati sneham rādhā kevalam nava-navanīta-
putrīva ||

¹³⁵ sakhi sārike saubhāgyavatī bhava | yat pratyuttareṇa nirjitas tvayā durmukhaḥ kīrah |

kṛṣṇah (sva-gatam) : dhruvam vṛndayedam adhyāpitam kauśalam vihaṅgator dvandvam |

madhumāṅgalah (sa-krodham) : hañje ! bhañjemi de tīkka-jappiṇam cañcu-pūḍam |¹³⁶ (iti sa-vyājam dañḍam kṣipati |)

rādhikā : hanta kadham uḍḍinam bābadūam bihaṅga-mihuṇam ?¹³⁷

kṛṣṇah (rādhām avekṣya) :

sevante taru-gehinaḥ sumanasām vṛndair madhu-syandibhir
yatrotphulla-latā-vadhūbhīr abhitāḥ saṅgatyā bhṛngātithīn |
saṁvītā paśubhis tathā khaga-kulaiḥ kheladbhir avyāhatām
na syāt kasya sukaṇṭhi seyam adhikānandāya vṛndāṭavī ||38||¹³⁸

athavā—

hariñīr viḍambayasi netra-khelayā
lalitair latāḥ pika-kulaṁ kaloktibhiḥ |
śikhinaś ca kuntala-kalāpa-vibhramair
iti te puraḥ kim iva me vana-śriyā ||39||¹³⁹

vṛndā : paśya paśya—

viratormir iyam sunīrajā
dhrta-śuddhojjvala-sattva-santatiḥ |
sphuṭa-kṛṣṇa-rucir yamādṛṭā
muni-goṣṭhīva cakāsti bhanujā ||40||¹⁴⁰

kṛṣṇah : priye ! paśya paśya !

smita-ruci-virājitam te
mukham iva nīrajayaty adhīrākṣi |
nīraja-bāndhava-duhitur
nīraja-rājī marud-bhramitā ||41||¹⁴¹

¹³⁶ hañje, he ceṭi ! bhañjayāmi te tīkṣṇa-jalpitam cañcu-pūṭam |

¹³⁷ hanta katham uḍḍinam vāvadūkam vihaṅga-mithunam ?

¹³⁸ sumanasām puṣpāṇām yatra yasyām vṛndāṭavyām utphulla-latā-vadhūbhīḥ saha saṅgatyā | utphulleti tāsām apy atithi-sevāyām autsukyām dhvanitam | avyāhatām yathā syāt tathā abhitāḥ bhṛngātithīn | saṁvītā paśubhis tathā khaga-kulaiḥ kheladbhiḥ | sukaṇṭhitī taru-latādinām bhṛngā-gāna-priyatvām tvayāvagamyata eva iti bhāvah |

¹³⁹ te tava purato vana-śobhayā me kim iva ? vana-śobhā-varṇanena mama kim kāryam ? tato'py adhikā śobhā bhavatītī bhāvah | tad evāha hariñīr viḍambayasīty ādi |

¹⁴⁰ viratā apagatā ūrmayas taraṅgāḥ kāma-kroḍhādyāś ca yasyāḥ suṣṭhu nīrajāni kamalāni yasyām rajo-guṇa-rahitā ca | sattva-santatir jīva-samūhaḥ sattva-guṇa-śreṇī ca | sphuṭam kṛṣṇah śyāmaḥ kṛṣṇe rucir yasyāḥ | yamena sva-bhrātrā vaivasvatena yamaiś ca ahimsādibhir ādṛṭā saṁmānitā |

¹⁴¹ marud-bhramitā nīraja-rājī te mukham nīrajayatīvety utprekṣā |

vṛṇdā (parikramya nīrajāny āhṛtya ca) : puṇḍarīkāksa stokotphullam idam gr̄hāṇa līlā-
puṇḍarīkam | tathāvataṁsocitam ca kakanada-dvandvam |¹⁴²

kṛṣṇah (sa-harṣam ādāya) : vṛṇde raktotpale rādhā-karṇayor ādhānena śriyam labhatām | (iti
tathā kṛtvā sa-kautukam) hanta puṇḍarīka-kose cañcarīko vartate |

vṛṇdā :

madhupah kamalena sārdham udyan-
makarandena mukundam āsasāda |
saraseśu vinirmito hi saṅgah
paramānanda-bharonnatiṁ tanoti ||42||

kṛṣṇah : priye ! paśya paśya !

asmin madīya-kara-saṅgini puṇḍarīka-
koṣe kṣaṇam kila vilambya śilimukho'yam |
karṇāvalambi tava kakanadāṁ prapede
kāṁ vā balān na hi haraty anurāga-lakṣmīḥ ||43||¹⁴³

(rādhikā sambhramam nāṭayantī bhuja-latām kṣipati |)

kṛṣṇah (sphuṭam vihasya) :

karnottamśita-rakta-paṅkaja-juso bhr̄ngīpater jhaṅkriyā
bhr̄antenādyā dṛg-añcalena dadhatī bhr̄ngāvalī-vibhramam |
trāsāndolita-dor-latānta-vilasac-cūḍā-jhaṇat-kāriṇī
rādhe vyākulatām gatāpi bhavatī modam mamādhāsyati ||44||¹⁴⁴

rādhikā (sa-trāsam celāñcalam udañcayantī) : ajjabi kadham na caladi dhiṭṭho |¹⁴⁵

kṛṣṇah :

madhurākṣi mudhādyā sambhrameṇa
kṣipa celāñcalam añjasā na bhūyah |
pibatu śravaṇotpalodgatam te
madhupo'yarī madhu-maṅgalam kṛśāṅgi ||45||¹⁴⁶

¹⁴² raktotpalarūm kakanadam ity amarah |

¹⁴³ kamalena sārdham vasan madhupa ity arthaḥ | śilimukhaḥ bhramarah | ali-bāṇau śilimukhau ity amarah | anurāga-lakṣmīḥ pakṣe kakanadasya raktimā śobhā | kāṁ veti asmān eva haratīti na vaktavyam iti bhāvah |

¹⁴⁴ he rādhe ! vyākulatām gatāpi bhavatī mama modam ādhāsyati kariṣyati | tava vyākulatvenāpi mamānanda eva adhyāste bhavatī arthaḥ | kīdrśī bhavati ? karṇotpala-sevino bhramarasya jhaṅkārair bhr̄antena itas tataś cakitarūm bhr̄ṅga-samūha-vibhramam trāsenāndolitayor dor-latayor ante vilasantinām cūḍānam jhaṇat-kāravatī |

¹⁴⁵ katham adyāpi na calati dhṛṣṭo nirlajjo bhr̄ṅgaḥ |

¹⁴⁶ he kṛśāṅgi, maṅgalam madhu pibatu |

madhumāṅgalah : bho baassa ! kīsa bahmāṇam māṁ mahubeṇa pibāesi ?¹⁴⁷ (iti daṇḍena bhramaram tāḍayati |)

rādhikā (sa-ślāgham) : ajja piṇkarō mamāsi sāṁbuttaḥ |¹⁴⁸

madhumāṅgalah : kahaṁ mahusūano takkālam jebba tirohido jaṁ kudo bi ḥa lakkhijja{i} |¹⁴⁹

rādhikā (sa-vyamoham) : haddhī haddhī | kahiṁ gado mahumahano ?¹⁵⁰ (iti sāṁskṛtena)

samajani davād vitrastānāṁ kim ārta-ravo gavāṁ
mayi kim abhavad vaiguṇyāṁ vā nirañkuśam īkṣitam |
vyaraci nibhṛtam kīm vāhūtiḥ kayācid abhīṣṭayā
yad iha sahasā mām atyākṣid vane vanajekṣaṇah ||46||¹⁵¹

(kr̄ṣṇah sāṁjñayā sarvān nivārya smitāṁ karoti |)

rādhikā (sāṁskṛtena) : hanta—

vāsantibhir ayāṁ na me kaca-bharah kāṁsāriṇottamisitas
tasyorah-sthala-cumbi-campaka-cayair nāgumphi mālyāṁ mayā |
mallibhiś ca nirargalām parihasan nāyāṁ balāt tāḍitaḥ
prārambhe'dya vanotsavasya virahac-chadmā davaḥ prodagāt ||47||

vṛndā (apavārya) : kāmam andham kāriṇiyāṁ prema-bandha-kandalī yā khalu vispaṣṭam api
nānusandhāpayati |¹⁵²

rādhikā : sahi bumde, rakkhehi mām |¹⁵³ (iti trāsāṁ nāṭayantī |)

sappī sappa{i} bhiṅga-paṁti-misado kālī rasālāṅkure
rattāsoa-sire bireha{i} tadhā puppha-cchalādo sihī |
singe kiṁsua-sāhiṇo a kaliā-dambheṇa sambhediṇī
māṁ bhedum kusumāuhassa bala{i} kurāddha candālī ||48||¹⁵⁴

¹⁴⁷ bho vayasya ! kasmāt brāhmaṇām māṁ madhupena pāyayasi ?

¹⁴⁸ ārya priyāṅkarō mamāsi sāṁvṛttah |

¹⁴⁹ kathāṁ madhusūdano tat-kālam eva tirohito yat kuto'pi na lakṣyate |

¹⁵⁰ sa-vyāmohāṁ | hā dhik hā dhik ! kutra gato madhumathanah ity ādibhiḥ | pūrvokta-madhusūdana-śabdasyārthaṁ kr̄ṣṇam abhipretya vicchedena khidyantyās tasyā jātarām prema-vaicittyāṁ varṇayati | madhusūdanaḥ kr̄ṣṇah |

¹⁵¹ mayi nirañkuśam vāmyādi-lakṣaṇām vaiguṇyāṁ vekṣitam | hūtir āhvānam abhīṣṭayā kayācit vanitayā | davo vana-vahnih |

¹⁵² andham karaṇīti āḍhya-subhagety ādinā khyun-pratyayāntah |

¹⁵³ sakhi vṛnde, rakṣa mām |

¹⁵⁴ sarpi sarpati bhṛṅga-paṇkti-miṣataḥ kālī rasālāṅkure raktāśoka-śirasī virājati tathā puṣpa-cchalāt śikhī | śringe kiṁsuka-śākhinaś ca kalikā-dambheṇa sambhediṇī māṁ bhettum kusumāyudhasya valate kr̄urārdha-candrāvalī | kālī śyāma-varṇā śikhī agniḥ śikhinā vahnir-barhiṇau ity amaraḥ | kiṁsuka-śākhināḥ palāśa-vṛksasya ardhā-canda-nāma astra-bhedah | candrāvalī-pakṣe tan-nāmnī yūtheśvarī |

(iti vaivaśyam nāṭayati |)

kṛṣṇah (sambhramād abhyupetya pāṇīm gṛhṇann uccaih) : sukuṇari, kim akāṇde kātarāsi ?
yataḥ—

tvan-mukha-lakṣmī-glāpitā
candrāvalī iha bibheti pūrṇāpi |
pranayāndhe tava kartum
kim ardha-candrāvalī kṣamate ||49||¹⁵⁵

rādhikā (sa-dhairyam lajjam nāṭayantī sva-gatam) : kadham acchi-laggam jjebba hāridam
maṇṇāṁti khiṇṇahmi ?¹⁵⁶

kṛṣṇah : priye ! paśya paśya !

pariṇata-vara-bīja-spardhi-dantoru-bhāsaḥ
kusumam upahasantyās tanvi danta-cchadena |
phala-vijayi-kucāyās tvad-bhayād dāḍimiyam
mr̥dula-pavana-dolā-dambhataḥ kampate'dya ||50||¹⁵⁷

vṛṇdā : sakhi rādhe, nirvarṇaya tava karṇikocita-korakam karṇikāram amum |

rādhikā : naa-kaṇṇiāra-kusume bhamaro rasa-loha-ṇiccalo bhādi |¹⁵⁸
kṛṣṇah : kāñcana-mañca-niviṣṭo rasa-rājo'yam śarīrīva ||51||

rādhikā : pekkha pekkha—

uddhūra-maaramda-mattā
ruddhe sāreṇa gaṇḍha-visāreṇa |
iha mañjula-malligena
rolambā haṁta guñjamti ||52||¹⁵⁹

(krṣṇa uddhūra-makarandety ādi paṭhati |)¹⁶⁰

vṛṇdā : pītāti-sūkṣma-śikhara campaka-kalike�am āyatā bhāti |
kṛṣṇah : mānavatī-hṛṇ-mathānī haimī kāmasya śaktir iva ||53||

¹⁵⁵ candrāvalī-pakṣe tan-nāmnī yūtheśvarī |

¹⁵⁶ katham aksi-lagnam eva hāritāṁ manyamānā khinnāsmi ?

¹⁵⁷ pariṇatānāṁ pakvānāṁ vara-bījānāṁ spardhinyo dantānāṁ uru-bhasaḥ śreṣṭha-kāntayo yasyāḥ tasyāḥ danta-cchadena adhareṇa mr̥dula-pavanāndolana-cchalena |

¹⁵⁸ nava-karṇikāra-kusume bhamaro rasa-lobha-niścalo bhāti |

¹⁵⁹ uddhūra-makaranda-mattā ruddhe sāreṇa gandha-visāreṇa | iha maṅgala-malli-gaṇe rolambā bhramarā hanta guñjanti | ity ekadaivoccaritena rādhayāpi druta-kāritvam vyāñjitam |

¹⁶⁰ krṣṇasya punaḥ-paṭhanāṁ ātmānaḥ śrutidharatva-vyañjanāya |

madhumāṅgalah : bho baassa esa kamassa satti na hoi | pekkha jaṭilā-khitta sa hari-ala-gori la{u}dia |¹⁶¹

(praviśya) **jaṭilā**: are jihma bahmaṇa ! ettha la{u}dī mae bisumaridā |¹⁶²

rādhikā (apavārya sa-bhayam) : sahi, parittāhi parittāhi ! esā kāla-rattibba dāruṇī buḍḍhiyā mām diṭṭhavadī |¹⁶³ (iti lalitā-vṛṇḍābhyam niṣkrāntā |)

kṛṣṇah (apavārya) :

mama saṅgamāmṛta-rasam
na jighṛkṣati na ca jihāsatī prakaṭam |
jaṭilā-vyāghrī-cakītā
trṣitā rādhā-kuraṅgīyam ||54||

madhumāṅgalah : bho saramā-laṅgula-kuḍile ! gheppa appaṇo juṭṭhim |¹⁶⁴

jaṭilā (yaṣṭim ādāya) : are subala, kīsa tumam bahūdiā-veṣena mām sadā biḍambesi ?¹⁶⁵

kṛṣṇah (sva-gatam) : diṣṭyā subalatayā jñānam abhūt | (prakāśam sa-narma-smitam) jaṭile, gurubhyah śapamāno’smi | rādhikaiva sādhayati¹⁶⁶ | na khalv asau subalah |

jaṭilā: re dhutta-biakkhaṇāham sabbam parikkhidum khamahmi | tā alam ettha thaggattanēṇa |¹⁶⁷ (iti niṣkrāntā)

kṛṣṇah : sakhe samāgaccha | gokulam eva praviśāvah | (iti niṣkrāntau)

(iti niṣkrāntāḥ sarve |)

iti śrī-vidagdha-mādhavē
rādhā-prasādano nāma
pañcamo’ṅkah
||5||

--o)0(o--

¹⁶¹ bho vayasya esā kamasya śaktir na bhavati | paśya jaṭilā-kṣiptā sā haritāla-gaurī lakuṭikā | pūrvam laṭṭhim kṣipantī paruṣam garjatī uktatvāt |

¹⁶² are jihma brāhmaṇa ! atra lakuṭī mayā vismṛtā |

¹⁶³ sakhi, paritrāyasva paritrāyasva | esā kāla-rātrir iva dāruṇā vṛddhā mām drṣṭavatī |

¹⁶⁴ bho saramā-laṅgula-kuṭile ! gṛhāṇa ātmāno yaṣṭim lakuṭim | saramā ūnī |

¹⁶⁵ are subala, kasmāt tvaṁ vadhuṭikā-veṣena mām sadā viḍambayasi ?

¹⁶⁶ sādhayati gacchati nātyoktau sādhayati gaty-arthe |

¹⁶⁷ re dhūrta ! vicakṣaṇāham sarvam parīksitum kṣamāsmi | tad alam atra dhūrtatvena |

(6)

ṣaṣṭho'ṅkah

śarad-vihārah

(tataḥ praviśati jaṭilā |)¹

jaṭilā : sudam mae ajja pīa-padeṇa kiduttariā bahu ghare ciṭṭha{i} | tā gadua jahattham
ṇiddhāra{i}ssam | (parikramya paśyantī) kadham esā visāhā ghummia ghummia alinde
pada{i} | tā sadda{i}ssam | (ity upasṛtya) bisāhe, jādo ekka-ppaharo tahabi ghummasi |²

(praviśya) viśākhā (sva-gatam) : sampadam rāsa-mahūsaba-gabbāsu sabbarīsu kudo niddā-
gandhobi ahmānam | tā juttam jebba ghummaṇam | (iti haṭhād dṛśau vikāśya prakāśam) ajje
ajja bhaavadīe nidesena deadā-sadanē ahme dīṇṇa-jāara hma |³

jaṭilā (sva-gatam) : aho jebba ppadose bahūe sejjā sunṇā āsi | (prakāśam) bisāhe ārehi
bahūam |⁴

viśākhā : halā rāhe ido ido |⁵

(praviśya) rādhā (caksusu vimrjya sa-jṛmbham) bisāhe baḍham ṇiddāulahmi | (iti dṛṣṭim
darodghātya sa-śankam sva-gatam) kadham idha jjebba ajjā |⁶

jaṭilā (rādhām nirvarṇya sva-gatam) : haddhī haddhī | saccam jjebba edam piambaram |⁷

rādhikā (janāntikam) : halā sudam mae sāraṅgī-muhādo jaṁ nisidhe buddhiāe tassim bilāsa-
puliṇe gadam āsi | tā ṣūṇam ahme tattha diṭṭhahma |⁸

¹ vāsanta-tri-catur-dina-līlā-dig-darśanai samāpya samprati śārada-līlāyām mahā-rāsa-vilāsādibhir
atiduṣpāratvāt tad-varṇane grantha-gauravam avadhārya tatra citta-praveśārtham dinārdha-mātra-līlām
utṭāṅkayati—tataḥ praviśati ity ādinā yāvat ṣaṣṭhāṅka-samāptih |

² śrutam mayādyā pīta-paṭṭena krtottariyā vadhuḥ gr̥he tiṣṭhati | tad gatvā yathārtham nirdhārayisyāmi |
śravaṇam tu padmā-mukhād iti jñeyam | katham esā viśākhā ghūrmītvā ghūrmītvā alinde bahir-dvāra-prakoṣṭhe
patati | tac chabdāyiṣye | viśākhe, jata eka-praharas tathāpi ghūrmase nindrāsi |

³ sāmpratam rāsa-mahotsava-garbhsu śarvarīsu kutah nindrā-gandho'pi asmākam | tad yuktam eva ghūrmaṇam |
(iti hathad dṛśau vikāśya | prakāśam) | ārye, adya bhagavatyā nidešena devatā-sadane datta-jāgarāḥ smaḥ |

⁴ aho eva pradoṣe niśādau niśāmukhe vadhvā śayyā śūnyāśit | viśākhe ākāraya āhvaya vadhuḥ |

⁵ sakhi rādhe ! ita itaḥ |

⁶ viśākhe bāḍham nindrākulāsmi | katham ita eva āryā |

⁷ hā dhik hā dhik | satyam evedam pītāmbaram |

⁸ sakhi śrutam mayā sāraṅgī-mukhato yan niśīthe niśārdhe rātre vṛddhayā tasmin vilāsa-puline gatam āśit | tan
nūnaṁ vayaṁ tatra dṛṣṭāḥ smaḥ |

viśākhā : nahu nahu | jaṁ kadhidam buṁdāe tumam ghettūṇa tirohide kahne tathā ahmesu dosu sahīsu sa-śaṅkam tuha uddeśassa gadāsu esā buḍḍhī ubaṭṭhidā |⁹

rādhikā : tado kīsa iam koha-bhaaṅkarie dīṭṭhīe mām pekkhamtī ciṭṭhadi ?¹⁰

jaṭilā (serṣyam) : micchā-jappiṇi bisāhe kiṁ nāma amdhāsi tumam ?¹¹

viśākhā (rādhām vilokya sa-khedam janāntikam) : a{i} bilāsa-bihmale kiṁ kkhu idam ?¹²

rādhikā (svam vakso nirikṣya sa-sambhramam) : halā tumam jebba saraṇam |¹³

viśākhā (jaṭilām avekṣya saṃskṛtena) :

mudā kṣiptaiḥ parvottarala-hṛdayābhīr yuvatibhiḥ
payah-pūyah pīṭikṛtam atihādrā-drava-mayaiḥ |
dukūlam dor-mūlopari paridadhānām priya-sakhīm
kathām rādhām ārye kuṭilita-dṛgantam kalayasi ||1||¹⁴

jaṭilā (sa-viśrambham) : bisāhe tue jebba cañcalāe mama putta-gharam viṇāsidam jaṁ jobaṇāindhānam goṇamajjhe bahūḍiā nijja{i}|¹⁵

viśākhā : ajje kiṁ tti mām tumam ubālahesi ? naṁ ubasaṇṇam dīa-māliā-pabba-lacchīm ubālahehi jāe sabbam ābāla-buḍḍham goulam jebba ummādidam |¹⁶

jaṭilā : vatse saccam kahesi | ajja rattimi diththam mae savvāo goula-kisori-o tattha puline ummatti-bhavia kiṁ pi ciṭṭhamdi |¹⁷

(viśākhā sa-dṛg-bhaṅgam rādhikām īkṣate |)

jaṭilā (sa-dainyam) : a{i} bisāhe ! pasīda pasīda | esa aṅguli-siharam muhe ḥikkhibia abbhatthemi | tā hma ekkam aṇuggaham karehi |¹⁸

⁹ nahi nahi | yat kathitam vṛṇdayā tvāṁ gr̄hitvā tirohite kr̄ṣṇe tathā āvayor dvayoh sakhyoś ca sa-śaṅkarī tavoddeśaya gatayoh satyoh esā vṛddhā upasthitā |

¹⁰ tataḥ kasmāt iyam kopa-bhayaṅkaryā mām paṣyanti tiṣṭhati |

¹¹ mithyā-jalpini viśākhe kiṁ nāma andhāsi tvam |

¹² ayi vilāsa-vihvale kiṁ khalv idam ?

¹³ sakhi tvam eva śaraṇam |

¹⁴ yuvatibhiḥ kṣiptaiḥ payaḥphraḥ pīṭikṛtam dukūlam dadhānām kva ? dor-mūlopari kuṭilita-dṛgantam yathā syāt tathā kiṁ paṣyasi ?

¹⁵ viśākhe ! tvayaiva cañcalayā mama putra-gr̄ham vināśitam yad yauvanāndhānām gopīnām madhye vadhuṭikā nīyate |

¹⁶ ārye, kim iti mām upālabhase | enām upasannām dīpa-mālikā-parva-lakṣmīm upālabhasva, yayā sarvam ābāla-vṛddham gokulam eva unmāditam |

¹⁷ vatse, satyam kathayasi | adya rātrau dr̄ṣṭam mayā sarvā gokula-kiṣoryas tatra puline ummatti-bhūtvā kiṁ api cestante |

viśākhā (sa-praśrayam) : ajje kim tti ebbam bhaṇāsi ? ḥikāmām āṇabehi |¹⁹

jaṭilā : bacche tumām bisuddhasi | tā kahṇassa hatthādo rakkhehi bahūḍiam |²⁰

viśākhā : ajje ḥicciṁtā hohi, jaṁ lalidā kkhu ettha dakkha biakkhaṇā a |²¹

jaṭilā : kahim gadā lalidā ?²²

viśākhā : pekkha, pa{u}māe samam idha jebba esā āacchadi |²³

jaṭilā : aham uppaliā ḥippādaṇassa gamissam |²⁴ (iti niṣkrāntā |)

(praviśya padmayā saha) lalitā: sahi pa{u}me kudo āacchasi ?²⁵

padmā : halā kahṇassa saāsādo |²⁶

lalitā: kahim kahno ?²⁷

padmā : māladī-bādiā-peramte |²⁸

lalitā: kim kuṇadi |²⁹

padmā : mahumaṅgala-dudio biharadi |³⁰

lalitā (sa-parihāsa-smitam) : halā, kim ḥāma sampūridāhiṭṭhāsi ?³¹

padmā (vihasya) : mā aṇṇadhā sambhāvehi | mae māladī-seharo ekko gaṇṭhia tassa ubahārī-kido | (smṛtim abhinīya) halā ! kadhidam me kahṇeṇa—pa{u}me ! tumām jadhā samitadām

¹⁸ ayi viśākhe ! prasīda prasīda | eṣā aṅguli-śikharam mukhe nikṣipy abhyarthayāmi | tan mamaikam anugraham kuru |

¹⁹ ārye, kim ity evam bhanasi ? nikāmām ājñāpaya |

²⁰ vatse tvām viśuddhāsi | tat kṛṣṇasya hastāt rakṣa vadhuṭikām |

²¹ ārye, niścintā bhava, yat lalitā khalv atra dakṣā caturā vicakṣanā sārasādhikā ca |

²² kutra gatā lalitā ?

²³ paśya | padmayā samaṁ ita eva eṣā āgacchati |

²⁴ aham utpalikā-nispādanāya gamiṣyāmi | utpalikā gomaya-piṇḍikā |

²⁵ sakhi padme, kuta āgacchasi ?

²⁶ sakhi, kṛṣṇasya sakāśāt |

²⁷ kutra kṛṣṇāḥ ?

²⁸ mālatī-vāṭikā-prānte |

²⁹ kim karoti?

³⁰ madhumaṅgala-dvitīyo viharati |

³¹ sakhi kim nāma sampūritābhīṣṭhāsi ? iti rataṁ vyajyate, asyāḥ prātar evātrāgamanām lalitayā saha saṁvādecchā ca jaṭilā-kriyamāṇa-tiraskāra-duḥkha-darśanābhilāsāya |

mālamī samappesi, ebbamī lalidā bi me vicitta-dāu-lacchim | tā esā lehā-pattiā tue tassa hatthe deā tti |³² (iti patrikām arpayati |)

lalitā (grhītvā sva-gatam) : kadābi kahnassa mae cāurāo ḥa samappidotthi | tā ettha abareṇa keñābi rahasseṇa hodabbam |³³ (iti prakāśam patrikām vācayati |)

tvayā mukta-giriḥ pāṇau
mamātuccha-pada-sthitih |
nidhīyatām adhīrākṣi
rāgi-dhātu-paricchadah ||2||

(iti kṣaṇam vimṛṣya sva-gatam) rādhā mama pāṇau nidhīyatām | ebbamī saṅkedeṇa imiṇā āṇattam | (prakāśam) sahi tathā karissam | tā aggado rāhiam āpucchia sāhehi |³⁴

padmā (rādhikām upetya sa-narma-smitam) : halā rāhe diṭṭhiā nibbibādām jādam | jadhā goulimda-naṁdaṇeṇa ahmāṇam amṣuāim abahāridāim tadhā ahmehim pi tassa idam pīḍamṣuam |³⁵

lalitā (smitvā) : a{i} nillajji ! kuṇkuma-paṇka-piñjaridām pia-sahīe uttarām pekkhia kim tti anatthām āsaṅkasi ?³⁶

padmā (sa-smitam) halā rāhe aṇujāṇīhi mām | turīām sahitthalām gadua kahnassa līlām gāmītm pia-sahīm candālīam suhāba{i}ssam |³⁷

viśākhā (vihasya) : pa{u}me dhaṇṇāo tuhme jāhīm adāṁsaṇe bi kahnassa bilāsa-gīdīhim pia-sahī candālī suhābīadi |³⁸

padmā : bisāhe tuhmehim kīsa tathā na kijja{i} |³⁹

³² mānyathā sambhāvaya | mayā mālatī-śekhara eko grathitvā tasya upahārikṛtaḥ | sakhi kathitam me kṛṣṇena—padme ! tvamī yathā santataṁ mālām samarpayasi | evamī lalitāpi me vicitra-dhātu-lakṣmīm | tad esā lekhā-patrikā tvayā tasya haste deyeti |

³³ kadāpi kṛṣṇasya mayā dhātu-rāgo na samarpito'sti | tad atra apareṇa kenāpi rahasyena bhavitavyam |

³⁴ vimṛṣyeti | ayam atra vimarśaḥ | tvayā mama pāṇau rāgi-dhātu-paricchado nidhīyatām | kīdrśaḥ ? mukta-giriḥ mukta-giriḥ mukto gireḥ sakāśād iti rāja-dattābhīḥ | yad vā, mukto girir yena sa parvatād avacyety arthaḥ | atucca-pada-sthitir na tucche pade parvatādhaḥ-prāntādau sthitir yasya śrīgastha ity arthaḥ | ayam prakaṭo'rthaḥ padmā-pratāraṇāya | gūḍham tu—rāgi-dhātu-paricchada ity akṣarāṣṭa-rūpa-śabdaḥ | kīdrśaḥ ? muktau tyaktau girī gi-kāra-ri-kārau yena na vidyate, tu-ccha-pa-dānām tu-kāra-cha-kāra-pa-kāra-da-kārāṇām sthitir yatra | tataś ca rādhā ity akṣara-dvayām tiṣṭhati | vipakṣasya dūtya-karaṇa-caturyām saubhāgyātiśaya-nidhāpanārtham | evamī saṅketenānenājñaptam | sakhi tathā karisyāmi | tad agrato rādhikām āprcchya sādhaya gaccha |

³⁵ sakhi rādhe diṣṭyā nirvivādām jātam | yathā gokulendra-nandanena asmākam amṣukāny apahṛtāni tathāsmābhīr api tasyedam pītāśukam |

³⁶ ayi nirlajje ! kuṇkuma-paṇka-pīṭī-kṛtaṁ priya-sakhyā uttarīyaiṁ preksya kim iti anartham āsaṅkase ?

³⁷ sakhi rādhe, anujāṇīhi mām | tūrṇām sakhi-sthalām gatvā kṛṣṇasya līlām gāyantī priya-sakhīm candrāvalīm sukhāpayiṣyāmi |

³⁸ padme, dhanīyā yūyam, yābhīr adarśane'pi kṛṣṇasya vilāsa-gītibhīḥ priya-sakhi candrāvalī sukhāpyate |

³⁹ viśākhe yuṣmābhīḥ kasmāt tathā na kriyate ?

viśākhā : a{i} kudo ahmānam idisam bhāā-dheam ?⁴⁰

padmā : halā kadham nātthi ?⁴¹

viśākhā : muddhe ! kahṇassa nāma-mette patthude sahī rāhiā bikkhubbhadi |⁴²

padmā (sva-gatam) : sa-pakkhe pemukkariso imē bikkhābido | hodu | (prakāśam) bisāhe, tuhme jjebbā suṭṭhu suhiṇīo | ahmānam kkhu kā bi dukkha-dasā anubatṭha{i} |⁴³

lalitā : pa{u}me kkhu tuhmānam kim pi dukkham sambhaviadi |⁴⁴

padmā : halā lalide, mā ebbam bhaṇa | jaṁ hāra-gaṇṭhaṇa-kesa-pasāhaṇa-bimbāhara-rañjaṇa-pahudihim candāalīe nepacchāim sabbadā kuṇamtīnam ahmānam dukkha-jālassa amto nātthi |⁴⁵

viśākhā (vihasya) : halā pa{u}me ! saccam tuhmānam bahūim dukkhāim | ahmānam una ekkam jjebbā |⁴⁶

padmā : halā, kim tam ?⁴⁷

viśākhā : pa{u}me jā kā bi macca-dullahā āgāsatārā ppaphuradi | tattha jādāhilāsassa kassa bi kālimdī-kula-nāmīdiṇo samadassa gaṁdha-kala-hīmīdassa sabbadā abbhatthaṇā-kadatthaṇam |⁴⁸

⁴⁰ ayi kuto'smākam īdrśam bhāga-dheyam ?

⁴¹ sakhi katham nāsti ?

⁴² mugdhe krṣṇasya nāma-mātre prastute sakhī rādhikā vikṣubhyate | kuto gīta-śravaṇa-sāmarthyam ? candrāvalyās tathā premābhāvāt tat sambhavatīti bhāvah |

⁴³ sva-pakṣe premotkarṣo'nayā vikhyāpitah | bhavatu | viśākhe, yūyam eva suṣṭhu sukhinyah | asmākam khalu kāpi duḥkha-daśā anuvartate |

⁴⁴ padme khalu yuṣmākam kim api duḥkham sambhāvye |

⁴⁵ sakhi lalite, maivam bhaṇa | yad dhāra-granthana-keśa-prasādhana-bimbādhara-rañjana-prabhṛtibhiś candrāvalyā nepathyāni | nepathyam veśah | **ākalpa-veśau nepathye** ity **amarah** | sarvadā kurvantīnam asmākam duḥkha-jālasya anto nāsti | ayaṁ bhāvah—candrāvalyāḥ saubhāgyātirekāt ekasmīnna api dine bahuśah krṣṇa-sambhogena punaḥ punar veśah kartavyo bhavati | yuṣmākam tu rādhāyās tāḍrīsa-saubhāgyābhāvāt kādācitkena krṣṇa-sambhogena kadācid api veśa-karaṇam iti |

⁴⁶ vihasyeti vyaṅgo'rthaḥ—tavāyam eva | sa tu asmābhīr apakṛṣṭatvena hasyate eveti bhāvah | padme, satyam yuṣmākam bahūni duḥkhānīti | sadā candrāvalyāḥ krṣṇa-sambhoga iti bhavatyā mithyaiva vyajyate, yadyapi satyam syād, astu | tad api rādhikāsaubhāgya-bhānor agre sa tu saubhāgyābhāsaḥ khadyotāyate iti tvayā jñāyatām ity abhipretyāha—asmākam punar ekam eva |

⁴⁷ sakhi, kim tat ?

⁴⁸ padme, padme, yā kāpi martya-durlabhaḥ ākāśa-tārā prasphurati tatra jātābhilāsasya kasyāpi kālindī-kula-nandinaḥ samadasya gandha-kalabhendrasya sarvadā abhyarthanā-kadarthanam | samadasyeti durlabhaḥ mameyam iti parāmarsābhāvān mattatvam eva | gandha-kalabhednro durvāra-hasti-śāvakah | ayaṁ bhāvah—sulabhatvena candrāvalyām na sambhogah syād, astu vā, asmākam rādhāyām tu sambhogā-prārthanāpi duḥsakā krṣṇasyātidurlabhatvāt | tataś ca asamāsu rādhā-sakhīsu sadā abhyarthanā tasya bhavati tam api kadarthanam asmābhīr manyata iti |

lalitā (smitvā) : bisāhe, aṇṇam bi ekkam garuam dukkham tue kadham bisumaridam ?⁴⁹

viśākhā : lalide, kim tam sumarābehi |⁵⁰

lalitā : a{i} ujjue rāhīe pāa-pallaahmi jāvaa-rāassa kkhaṇe kkhaṇe biraṇam |⁵¹

viśākhā (sa-hasam) : aliā-saṅkiṇi lalide, viramehi viramehi | kahṇassa uttamamge dhāunam rāo jjebba rehadi ṇa kkhu jāvāṇam |⁵²

rādhikā (sa-lajjam) : halā pa{u}me ! imāṇam dummuhīṇam ppalābam anāṇṇia tunṇam pia-sahīm carṇḍāaliam jjebba jāhi |⁵³

padmā : jadha ādisadi pia-sahī |⁵⁴ (iti niṣkrāntā |)

lalitā (sva-gatam) : ehniṁ kahṇassa āṇṇam karissam | (prakāśam) halā rāhe ehi | puppham abaciṇia bhaabamtam sūram pūahma |⁵⁵

rādhikā (sva-gatam) : diṭṭhiā hiaa-tṭhido jjebba me kāmo imāe ubaṇīdo jan kahṇassa darīṣṇam ettha sambhave | (prakāśam) jadhāhiroadi pia-sahīe |⁵⁶ (iti niṣkrāntā |)

(tataḥ praviśati madhumaṅgalenopāsyamānah kṛṣṇah |)

kṛṣṇah :

nava-stavaka-vallarī-caṭula-gandha-vandikṛta-
bhramad-bhramara-jhaṅkṛti-plutam udagra-guñjārbudam |
śarat-kṛṣṇa-kalindajā-pulina-vṛṇda-saṁvardhitam
parisphurati candraka-sthagitat adya vṛṇdāvanam ||3||⁵⁷

(punar nibhālya sānandam)

⁴⁹ smitveti | viśākhe, śuṣṭhu pratyuktam bhavatyā iti bhāvah | aham ito'py utkarṣa-kotim āviṣkṛtya varākīm imāṇm nirvacanam karomity abhipretyāha--anyam apy ekam gurutarām duḥkham tvayā kathām vismr̄tam ?

⁵⁰ kim tat smāraya |

⁵¹ rjvā rju-svabhāvatvāt sūkṣmam artham prakāśya nemām lajjasiti bhāvah | rādhāyāḥ pāda-pallave kṣaṇe kṣaṇe yāvaka-rāgasya viracanam | ayam bhāvah—tataś ca sāma-dānādibhiś cātu-pareṇa kṛṣṇena vaśikṛtābhīr asmābhīr avakāśe datte rādhikāyāḥ pādayoh pramāṇena yāvaka-rāgaḥ kṣaṇe ksane'pagato bhavatīti bhāvah |

⁵² sahāsam iti athāsyāḥ pratyuttarasya kā gatir bhaviṣyatīti bhāvah | alīkā-śaṅkini lalite virama virama | kṛṣṇasyttamānge dhātūnām eva rāgo rājate, na khalu yāvakanām iti prakāśitārthasya punah saṅgopanenādhikam sanirdhāra-satyatvam vyāñjitam |

⁵³ sa-lajjam iti ātma-yaśah śravaṇena | athemām niruttarām mlāna-mukhīm drṣṭvāha—sakhi padme, āsām durmukhīnām pralāpam anākarnya tūrṇam priya-sakhīm candrāvalīm eva yāhi |

⁵⁴ yathādiśati priya-sakhī |

⁵⁵ idānīm kṛṣṇasya ājñām kariṣyāmi | sakhi rādhe, ehi puṣpam avacītya bhagavantam sūryam pūjayāmah |

⁵⁶ drṣṭyā hrdaya-sthita eva me kāmo'nayā upanītah, yataḥ kṛṣṇa-darśanam atra sambhavet | yathābhirocate priya-sakhīyā |

⁵⁷ vāyūnā cañcalā-gandhena vandikṛtaḥ vandī stāvakah sa iva kṛto yo bhramad-bhramaras tasya jhaṅkṛtyā plutam vyāptam | athavā, vandikṛto baddhikṛtaḥ | udagrāṇām utkṛṣṭānām guñjānām arbudam yatra | candrakaiḥ mayūra-piñchhaiḥ sthagitatam saṁvṛtām vyāptam iti yāvat | sthagi saṁvaraṇe dhātuḥ |

śaradi mukharitāśās tāra-nādāvalibhir
 valad-avicala-netrāḥ paśya vṛṇdāvane’dyā |
 vidadhati rāṇa-raṅgarām vāsitā-saṅga-hetoh
 sa-rabhasam uru-śṛṅgaiḥ saṅgave puṅgavendrāḥ ||4||⁵⁸

madhumaṅgalah (sarvato vilokya) :

tuha saṅgameṇa nūnāṁ muunda buṁḍāḍāī ghana-cchāā |
 ua dambheṇa kurundaa-bharassa pīdambarām dhara{i} ||5||⁵⁹

kṛṣṇaḥ (sva-gatam) : kim adya niṣṭāṅkita-saṅketa-lekhārthaya pūrṇa-manorathī-kariṣye’haṁ
 lalitayā | hanta sārada-mādhurī-sandoha-sandālitapi vṛṇdāṭavī-kakṣā khañjanākṣi-viprakarṣād
 ānanda-bindum api na me sandadhāti | tad venu-saṅketām sañcarayāmi |⁶⁰ (iti tathā kurvan)

divyo rathāṅgi samayah sakhi saṅgamasya
 jajñe varāṅgi tarasā kuru pakṣa-pātam |
 adhvānam ardha-nayanena vilokamānah
 śokād ayam sahacaras tava rauravīti ||6||⁶¹

madhumaṅgalah : bho baassa, kim edam apūbbam bāditam ?⁶²

kṛṣṇaḥ : sakhe, kuraṅgī-lokanārthaṁ mamāyam udyamah |

madhumaṅgalah : saccam kkhu kadhidam | kim tu ekkaṁ akkharam annadha kiam |⁶³

kṛṣṇaḥ : sakhe, sādhu viditam kuraṅgī-locaṇārtham eva |

(nepathyē)

pibantīnāṁ varīśī-ravam iha gavāṁ karṇa-culukaiḥ
 payah-purā dūrād diśi diśi tathā śuśruvur amī |
 akāle puṣpyadbhis tarubhir abhitah śobhitam idam
 yathā vṛṇdāraṇyām dadhi-maya-nadī-māṭṛkam abhūt ||7||⁶⁴

⁵⁸ mukharitāḥ pratinādītāḥ āśā diśo yaiḥ | vāsitā puṣpiṇī gauḥ |

⁵⁹ tava saṅgamena nūnāṁ mukunda vṛṇdāṭavī ghana-cchāyā | uta dambheṇa kuraṇṭaka-bharasya pītāmbarām dhārāyati | ghana-cchāyā-pakṣe tvat-sārūpya-prāptyā megha-kāntih |

⁶⁰ sandālitā baddhā śaradi yatra kutrāpi khañjana-sañcaraṁ vinā śobheva notpadyate | iti khañjanākṣi-padaika-deśa-vyaṅgaiṁ vastu |

⁶¹ he rathāṅgi cakravāki ! vyapadeśena rādhe ! rauravīti atyartham jalpati rodīty arthaḥ |

⁶² bho vayasya kim idam apūrvam vāditam | Alt. a{u}rubbaṁ (aparūpaṁ or anurūpaṁ) for apubbham.

⁶³ satyam kathitam, kim tu ekam aksaram anyathā kṛtam |

⁶⁴ payah-pravāhās tathā śuśruvur yathā akāle’pi puṣpyadbhis tarubhir śobhitam vṛṇdāraṇyām dadhi-maya-nadī-māṭṛkam abhūt | ayam arthaḥ—varīśī-śravaṇena gavāṁ dugdha-pravāhās tarūṇāṁ puṣpāṇi ca Yugapad abhuvan | tataś ca puṣpāṇām amla-rasa-samparkeṇa dugdhāni dadhīni babhūvur iti | puṣpa vikasane dhātuḥ | ity asmāc chatr̄ divādityāt yan |

kṛṣṇah : sakhe daksinataḥ paśya paśya |

tuṅgas tāmroru-sṛṅgaḥ sphurad-aruṇa-khuro ramya-pīṅgekṣaṇa-śrīḥ
kaṇṭha-vyālambi-ghanṭo dharaṇi-viluṭhitoccanda-lāṅgula-daṇḍaḥ |
so'yaṁ kailāsa-pāṇḍu-dyutir atula-kakun-maṇḍalo naicikināṁ
cakre bhāti priyo me parimala-tulitophulla-padmaḥ kakudmī ||8||⁶⁵

(tataḥ praviśati sakhibhyām anugamyamānā rādhā |)

rādhā (sva-gatam) : jado disādo venu-saddo āado sā disā mohidāe mae ḡa bhālidā |⁶⁶

lalitā (sotprāsa-smītam) : halā rāhie, kīsa akāmde harīṇa-kaṇṭibba tumām jādāsi ?⁶⁷

rādhikā : lalide, kim tti appaṇo dhammām parassa appesi ? saccam tumām jjebba harīṇī jam
kala-saddeṇa harijjantī dīsasi |⁶⁸

lalitā : rāhe, tumām kkhu harīṇī jam raṅgiṇī nāma harīṇī tuhma sahī |⁶⁹

rādhikā (sva-gatam) : diṭṭhiā esā kābi sorabbha-dhārā puro bādiādo dūdībba mām
āadḍhadi |⁷⁰ (iti sa-vyājam puraḥ prayāti |)

viśākhā (smītvā) : halā rāhe ! kīsa tumām bhiṅgībba kimpi gaṇḍham sappasi |⁷¹

rādhikā : bisāhe ! aggado phullāim kusumāim dīsantī | tā edāim ghettūṇa tam mittam
pūa{i}ssam |⁷²

lalitā : saccam mittasya anurāam tumām taraledi | so dāba gahaṇa-carassa jjebba na kkhu
gaṇaṇa-carassa |⁷³

rādhikā (sa-praṇaya-roṣam) : a{i} adakkhiṇe kamala-baṇḍhum kadhemī |⁷⁴

lalitā : sahi, kīsa āāram saṅgobesi ?⁷⁵

⁶⁵ parimala-tulita iti padma-gandha-nāmāyam vṛṣaḥ | tathā hy uktam—padma-gandhaḥ sugandhaś ca
balīvardhāvati-priyāv iti |

⁶⁶ yato disato venu-śabdo āgataḥ, sā disā mohitayā mayā na bhāvitā | Alt. **bhālitā** = dṛṣṭā |

⁶⁷ rādhe kasmād akāṇḍe'kale harīṇa-karṇīva tvam jātāsi ?

⁶⁸ lalite, kim iti ātmāno dharmām parasyai arpayasi ? satyam tvam eva harīṇī yat kala-śabdena harṣavatī [? **hriyamāṇā**; Alt. **hariyamāṇā**] dṛṣyase |

⁶⁹ rādhe tvam khalu harīṇī yad raṅgiṇī nāmā harīṇī tava sakhi |

⁷⁰ diṣṭyā esā kāpi saurabhya-dhārā puro bāṭikātaḥ dūtīva mām ākarṣati |

⁷¹ sakhi rādhe ! kasmāt tvam bhṛngīva kam api gandhaṁ sarpasi anveṣayasīt arthaḥ |

⁷² viśākhe ! agrataḥ phullāni kusumāni dṛṣyante | tad etāni gr̄hītvā mitram pūjayiṣyāmi | mitram sūryam ity
arthaḥ |

⁷³ satyam mitrasya anurāgaṁ tvām taralayati | sa tāvat gahaṇa-carasyaiva na khalu gagana-carasya |

⁷⁴ ayi adakṣiṇe ! kamala-bandhum kathayāmī |

⁷⁵ sakhi kasmāt ākāram iṅgitam saṅgopayasi ?

viśākhā : lalide, sapattī-bhāeṇa īsā ccea saṅgobedi, ḥa uṇa pia-sahī |⁷⁶

rādhā (sa-bhrū-bhaṅgam) : a{i} vāme ! attano hiaa-tṭhidam attham para-muṇde kīsa pādesi ? tā tubarehi | jaṁ ṣādidiure jjebba so tuhmāṇam bimbāhara-kaṇḍu-khaṇḍaṇo |⁷⁷

lalitā : rāhe, ākomāram ahmāṇam akkhaṇidam kulaṅgaṇā-bbadam buṇḍābaṇa-ladāo jjebba jāṇenti | tā āttāṇo muheṇa kiṁ kadha{i}ssahma ?⁷⁸

rādhikā (vihasya) : a{i} pa{i}bbade ! janenti janenti | tado jjebba kalli tuha bhua-balliṇo aṅke saṅkamidam diṭṭham mae maara-kuṇḍala-lañchaṇam | tadhā jjebba visāhāe tappha-tuli-obari ppudidam sihaṇḍa-kirīḍam |⁷⁹

lalitā (smitvā) : para-paribādini ! abehi abehi |⁸⁰

viśākhā : rāhe ! kittiam jhampissasi ? ḥa kkhu candāloe canda-kānta-silā appasiṇṇā hodum pahabadi |⁸¹

rādhikā (puro sa-camatkāram) : lalide ! tuṇṇam anujāṇehi, palāissam |⁸² (ity utkampate)

lalitā (sa-śaṅkam) : rādhe, kīsa bhāesi ?⁸³

rādhikā (sābhyaśūyam) : a{i} vaṅke ! alāṇi aliena iminā ujju-attaṇeṇa | ṣūṇam imassa lampadassa hatthe pakkhedum mām dūram āṇīdāsi |⁸⁴

lalitā (nipuṇam nibhālya sva-gatam) : ṣūṇam dūrādo vilōjjantam tamālam jjebba iām kahṇam mannedi | (prakāśam) hum, dāṇīm kadham palāissasi ? laddho mae osaro |⁸⁵ (iti rādhām ākarṣati |)

rādhikā (sa-kātaryam) sahi bisāhe ! parittāhi parittāhi | saraṇāadahmi |⁸⁶

⁷⁶ lalite sapatnī-bhāvena īrṣyaiva saṅgopayati | na punah priya-sakhi | lakṣmyā saha sāpatnyād īrṣyayā tan-nāmoccāraṇāsambhavād ity arthaḥ |

⁷⁷ ayi vāme ātmāno hr̄daya-sthitam arthaṁ para-muṇde kasmāt pātayasi | tat tvaraya yan nātidüre eva sa yuṣmākam bimbādhara-kaṇḍū-khaṇḍanam |

⁷⁸ rādhe ! ākaumāram asmākam askhalitarūm kulāṅganā-vrataṁ vr̄ndāvana-latā eva jānanti | tad ātmāno mukhena kiṁ kathayiṣyāmaḥ ?

⁷⁹ ayi pati-vrate ! jānanti jānanti | tata eva kalye prātaḥ-kāle tava bhuja-vallyā aṅke saṅkrāntam dr̄ṣṭam mayā makara-kuṇḍala-lāñchanam | tathaiva viśākhāyās talpa-tulikopari sphuṭitam śikhaṇḍa-kirīṭam |

⁸⁰ para-parivādini ! apaihi apaihi !

⁸¹ rādhe kṛtrīmam jhampiṣyasi ācchādayasi ?) | na khalu candrāloke candrakānta-silā aprasvinnā bhavitum prabhavati |

⁸² lalite tūrṇam anujñāpaya | palāiyiṣyāmi |

⁸³ rādhe, kasmād bibheṣi ?

⁸⁴ ayi vakre ! alām alikenānena ḥju-vacanena | nūnam etasya lampāṭasya haste prakṣeptum mām dūram ānitāsi |

⁸⁵ nūnam dūrāto vilokyamānam tamālam eveyam kṛṣṇam manyate | hum, idānīm katham palāiyiṣyasi ? labdho mayāvasaraḥ |

⁸⁶ sakhi viśākhe paritrāhi paritrāhi | saraṇāgatāsmi |

visakhā : a{i} pemubbhamide ! kadham tillokam jxebba de kahnaedi | pekkha eso palasī, na kkhu tujha vilasī !⁸⁷

kṛṣṇah : katham nedanīm api pratyāsannā tanv-aṅgī ? tan muralīm īrayāmi | (iti tathā kurvan) :

ayi sudhākara-maṇḍali maṇḍaya
tvam aṭavīm mṛdu-pada-visarpaṇaiḥ |
udaya-śaila-taṭī-nihitekṣaṇo
nanu cakora-yuvā paritapyate ||9||⁸⁸

viśākhā (svayam dhairyam avaṣṭabhyā) : halā rāhe ! kīsa tumam bhamanti kalambam olambesi ?⁸⁹

lalitā : sahi bamśie ! bāram bāram tumam baṁdemi, jaṁ ugghādida-rahassā tue rāhī kidā |⁹⁰

(rādhikā sa-lajjam avahittham nāṭayati |)

lalitā (saṁskṛtena) :

viśadbhiḥ karṇānte tava visṛmarair adya muralī-
kalair ūru-sthambho gurur ajani rambhoru tarasā |
viluptābhūd dṛṣṭir nayana-jala-vṛṣṭi-vyatikaraiḥ
pranītābhir yatnāt tad alam avahittha-laharibhiḥ ||10||

viśākhā : lalide, ko dānīm avahitthāe osaro ?⁹¹ (saṁskṛtena)

trapābhicaraṇa-krame parama-siddhir ātharvanī
amarānala-samindhane sapadi sāmidheni-dhvaniḥ |
tathātma-paramātmānō upaniṣan-mayī saṅgame
vilāsa-muralī-bharā virutir adya vairāyate ||11||⁹²

rādhikā (sa-ksobham) : sahi, saccam kadhesi | ahmāṇam vairinī sambuttā dāruṇī bamśiā, tā ubālahissam |⁹³ (iti saṁskṛtena)

⁸⁷ ayi premodbhrānte ! katham trilokam eva te kṛṣṇāyate | paśya—esa palasī, na khalu tava vilasī |

⁸⁸ sudhākara-maṇḍali he candra-maṇḍali ! bimbeṣṭri maṇḍalam triṣu ity amaraḥ | pāda-visarpaṇaiḥ kiraṇa-prasaraṇaiḥ kiraṇa-sañcālanaiḥ |

⁸⁹ sakhi rādhe ! kasmāt tvām bhramantī kadambam avalambase ?

⁹⁰ sakhi vamśike vāram vāraṁ tvāṁ vande, yat tvayā rādhodghāṭita-rahasyā kṛtā |

⁹¹ lalite kva idānīm avahitthāyā avasarah ?

⁹² trapābhicare krame atharva-vedokta siddhiḥ | atharva-vedasyābhicāra-prāyatvāt | smarānalasya samindhane jvālane sāmidhenī dhvaniḥ | sāmidhenī mantra-pāṭhah | ṛk-sāmidhenī dhāryā ca yā syād agni-samindhane ity amaraḥ | ātma-paramātmānoḥ saṅgame ekikaraṇe upaniṣan-mayī tattvam asīti vākyā-mayī lajjā-kṣayam kāmodrekarām prema-mūrcchām ca karotīty arthaḥ | vairāyate vairam karotīty arthaḥ | śabda-vaira-kalahābhra-kanva-meghebhyāḥ karaṇe iti liṇ |

⁹³ sakhi satyam kathayasi | asmākaṁ vairinī saṁvṛttā dāruṇī vamśikā | tad upālabhisyāmi |

sūtis te dhanuśā ca varṇa-varato vande taylor antimāṁ
 viddhe yena janas tanum viharayan nāntaś ciram tāmyati |
 viddhānām hṛdi māra-patri-viṣamair dhvāneśubhir nas tvayā
 krūre varṇī na jīvanām na ca mṛtir ghorāvirāśid daśā ||12||⁹⁴

kṛṣṇah (puro vilokya sānandam) :

bhavitā savidhe'tra rādhikā
 yad iyam riṅgati raṅginī puraḥ |
 mṛga-lañchana-lekhayeva yā
 mṛga-mūrtir na tayā viyujyate ||13||⁹⁵

(punar nirūpya) sakhe, jñatam jñatam | nāsau rādhikā-nyaṅkuḥ⁹⁶, yad niraṅko nedīyān
 induḥ | (iti vismayam abhinīya)

aṅkāt parityajya puraḥ kuraṅgam
 śaṅke sudhāṁśur bhuvam āsasāda | (punar nibhālā)
 ām jñatam utphulla-vilāsa-vṛndāir
 ānandi rādhā-vadanam cakāsti ||14||

(ity agre sarati |)

madhumaṅgalah (sa-parihāsam) : bho baassa mā dhava | lahu lahu jāhi | ahavā tumam kim tti
 duśijjasjām dhūtta-kisorīhiṁ dutṭha-māmtena ummādido si | tā imassim jogge osare tumam
 nibāria siṇehassa ḥikkidam karissam |⁹⁷ (iti pāṇim ādadāti |)

kṛṣṇah : sakhe, sādhu cestase yad adya rādhikopasarpaṇe kampeṇa kṛta-vighnasya me datta-
 hastāvalambo'si | (iti parikramya)

iyam ati-tr̄ṣitām varānurago-
 jvala-sumanāḥ kamanīya-patra-lekhāḥ |
 mama vara-tanur ācakarṣa cittam
 madhupam aśoka-lateva puṣpitāgrā ||26||⁹⁸

⁹⁴ antimāṁ dhanur vande yena viddhaḥ tanum virahayan tyajan san ciram na antas tāmyati | tvayā viddhānām tu
 asmākam na jīvanām na ca mṛtih kair viddhānām dhvāneśubhiḥ dhvānā eva iṣavas taiḥ | kīrṣaiḥ ? māra-
 patribhyāḥ kandarpa-bāṇebhyo'pi viṣamaiḥ ||12||

⁹⁵ yad iyam raṅginī riṅgati tato rādhikā savidhe nikāte bhavitety anumānam | tvayā rādhikayā raṅginī na
 viyujyate | mṛga-mūrtir mṛgākṛti-mṛga-lañchana-lekheyam |

⁹⁶ nyaṅkur hariṇī |

⁹⁷ bho vayasya mā dhava | laghu laghu yāhi | athavā tvam kim iti dūṣyase, yat dhūrta-kiśorībhīḥ duṣṭa-mantraṇa
 unmādito'si | tad asmin yogye'vasare tvāṁ nivārya snehasya niṣkṛtiṁ kariṣyāmi |

⁹⁸ varānuragojvalam prema-mayaṁ śobhanām mano yasyāḥ | pakṣe anugata-raktimā ujjvalāni sumanāṁsi yasyāḥ
 | kamanīyā patra-lekhā patra-bhaṅgo yasyāḥ kamanīyānām patrāṇām lekhā śrenī yasyām ca |

rādhikā (krṣṇam apāṅgena vilokya sva-gatam saṁskṛtena) :

nava-manasija-līlā-bhrānta-neṭrānta-bhajah
sphuṭa-kiśalaya-bhaṅgī-saṅgi-karṇāñcalasya |
milita-mṛdula-mauler mālayā mālatīnām
madayati mama medhām mādhurī mādhavasya ||27||

viśākhā (vihasya saṁskṛtena) :

vaśīcakre krṣṇas tava parimalair eva balibhir
vilāsānām vṛndām katham iva mudhā kandalayasi |
jaye pāṇau datte rāṇa-paṭubhir agresara-bhaṭaiḥ
svayaṁ ko vikrāntim punar iha jīgīṣuḥ praṇayati ||28||⁹⁹

rādhikā : a{i} dummuhi ! ettiahmi saṅkaḍe matī ārobia ajjabi na bīsantāsi | tā ḥikkiba-hiaam tumām ujjhia aham siṇiddham pia-sahīm lalidām caraṇām pabisāmi |¹⁰⁰ (iti tathā kṛtvā saṁskṛtena)

atrāyāntām calam api harīm lokayantī baliṣṭhām
tām ālambya priya-sakhi ghane nāsmi kuñje nilīnā |

lalitā (sa-narma-smitām saṁskṛtena)

asmān mugdhe hṛdaya-nihitād adya pītāmbarāt te
śakto nānyah kuca-paricaye mat-puro mā vyathiṣṭhāḥ ||29||¹⁰¹

krṣṇah (sānandam) : kalyāṇi kāle labdhāsi | (iti rādhām upasarpati |)

lalitā (sāṭopām parikramya krṣṇām vārayantī) : cha{i}lla ! ṇahu ṇahu esā tuhma pariḥāsa-joggā ahmāṇām pia-sahī | tā abehi abehi |¹⁰²

krṣṇah (sa-smitam) : lalite, nedām goṣṭhāṅganam | paśya—vṛndāṭavī-kuksir asau | tan neha vah prabhaviṣṇutā |

lalitā : kahṇa, aṇṇāo tāo kkhu muddhiāo jāo tuatto bi suṭṭhu bhāenti | esāhmi pasiddhā lalidā |¹⁰³

⁹⁹ medhām dhāraṇāvatiṁ buddhiṁ madayati | dhāraṇāvatyā buddher mattatayā sthityā vismarutiṁ śakyā na bhaviṣyati śobheyam iti bhāvah | vilāsānām bīboka-vibhramādinām vṛndām mudhā vyartham kandalayasi prakāśayasi ||28||

¹⁰⁰ ayi durmukhi ! etāvati saṅkate mām āropya adyāpi na viśrāntāsi | tan niṣkṛpa-hṛdayām tvām tyaktvāham snigdhām priya-sakhīm lalitām śaraṇām praviśāmi | tvām praviṣṭām ālambya cañcalām harīm lokayantī paśyantī api satī arthaḥ |

¹⁰¹ hṛdaye nihitāt upari prakaṭām bhāvanayā ca arpītāt pītāmbarāt pīta-vastrāt krṣṇāc ca |

¹⁰² nāgara nahi nahi esā tava pariḥāsa-yogīyā asmākām priya-sakhi | tad apehi |

¹⁰³ krṣṇa anyās tāḥ khalu mugdhā yās tvattah suṣṭhu bibhyati esāsmi prasiddhā lalitā |

(rādhikā calāpaṅgena kṛṣṇam vilokya kampam nāṭayati |)

lalitā : rāhe, kīsa sajjhasena kampasi jaṁ esā jīadi lalidā |¹⁰⁴

rādhikā : lalide, gahidām̄ bandhuga-pupphām̄ | tā ehi, kālindī-tīram̄ gacchahma |¹⁰⁵

kṛṣṇah : kaṭhore ! katham āhṛta-bandhujīvā dūram̄ gantum udyatāsi ?¹⁰⁶ (iti panthānam̄ āvṛṇvan)

parītam̄ śrīgeṇa sphuṭatara-sīlā-syāmala-rucam̄
calad-vetrām̄ varṇa-vyatikara-lasan-mekhalam amum |
atikramyottuṅgam̄ dharaṇi-dharam agre katham itas
tvayā gantum̄ śakyā taranī-duhitus tīra-saranīm ||19||¹⁰⁷

rādhikā (vakram̄ vilokya hum̄ kurvatī) : ḡāara mama doso ḡatthi | dāṇīm̄ esā goulesarīm̄ anusarissam̄ |¹⁰⁸

kṛṣṇah : rādhe, kiṁ vibhīṣikayā | kāmam̄ gamyatām̄ | tad-bhuja-mūla-stham̄ pīta-dukūlam eva mamānukūlam |¹⁰⁹ (iti rādhām̄ didhīṛṣati |)

rādhikā (bhrū-kutim̄ ābadhya samskrtena) :

sādhvīnām̄ dhūri dhāryā lalitā-saṅgena garvitā cāsmi |
hitam̄ ālapāmi mādhava pathi mādyā bhujaṅgatām̄ racaya ||20||¹¹⁰

kṛṣṇah : lalite, kiṁ aśrāvi vāg-bhaṅgir asyāḥ ? tad aham̄ nāparādhyāmi | (iti bhuja-dāṇḍāv uddāṇḍayati |)

lalitā (rādhām̄ pr̄sthataḥ kṛtvā) : kahṇa ! sabba-loa-sālahanijja-guṇobi tumam̄ goulindassa ḡandaño si | tā ḡedam̄ de dullilataṇam̄ ahmesu joggam |¹¹¹

¹⁰⁴ rādhe kasmāt sādhvasena kampasi | yad esā jīvati lalitā |

¹⁰⁵ lalite, gr̄hitāni bandhuka-puṣpāṇi | tad ehi, kālindī-tīram̄ gacchāmaḥ |

¹⁰⁶ āhṛta-bandhujīvā mad-udyāna-stha-bandhujīva-puṣpāṇi hṛtvā ity arthaḥ | pakṣe, āhṛta-bandhor mama jīva ātmā tathābhūtā bhūtvā ity arthaḥ |

¹⁰⁷ śrīgeṇa parvatāgreṇa vādyā-bhedena ca | sīlabhiḥ śileva ca śyāmalā rucir yasya calanti vetrāṇi calat cañcalam̄ vetrām̄ ca yasya tarīm̄ varṇa-vyatikaraiḥ varṇa-vṛkṣa-samūhāḥ | lasantī mekhālā yasya varṇa-vyatikareṇa varṇī-sammilanena lasantī mekhālā kṣudra-ghanṭikā yasya ca | dharaṇi-dharam̄ parvataṁ kṛṣṇam̄ ca ||19||

¹⁰⁸ nāgara ! mama doṣo nāsti, idāṇīm̄ esā gokuleśvarīm̄ anusarisyāmi |

¹⁰⁹ anukūlam iti mama pītāmbaram̄ ācchidyānayānītām̄ mama ko doṣāḥ iti mayāpi tasyā agrato nivedya pītāmbaram idam̄ ākṛṣya gr̄hṇāmi | tatas tvam̄ niruttarīyā yātum na prabhaviyatītī bhāvah | yad vā, madiya-pīta-vastra-yuktā laj�ayaiva tatra gamane na śaktir iti bhāvah |

¹¹⁰ sādhvīnām̄ pati-vratānām̄ sundarīṇām̄ ca dhuri cintane gagane ity arthaḥ | dhāryā gamanīyā lalitāyāḥ saṅgena lalitāḥ śobhano va āśaṅgāḥ āsaktis tena ca garvitāsmi | ata evādyā pathi bhujaṅgatām̄ kāmukatām̄ mā racaya | pakṣe mā mām̄ bhujaṅgatām̄ hastaṅgatām̄ racaya kuru | vāg-bhaṅgih svayam̄ dautyam |

madhumāṅgalah : a{i} gabbide ! kim ti buṁdāanam biddhaṁśia tuhmehim ahma pia-baassa
pupphām harissanti |¹¹²

kṛṣṇah : sakhe tūrṇam gaṇayāśām puṣpāṇi yathā tat-saṅkhyayā kaṇṭhato hara-maṇīn
āharāmi |

madhumāṅgalah : pia-baassa ! kidam gaṇaṇam | tā rattāṇam pupphāṇam parivat̄tena
pa{u}ma-rāgām genha | pañdurāṇam uṇa hīra-mauṭīam |¹¹³

kṛṣṇah : sakhe paryālocayam | nāmūni puṣpa-mūlyā-tulyāni | tataḥ katham ebhir eva
paryāptih ?

madhumāṅgalah (sa-kāku-prapañcam) : baassa ! eso anugado bahmano abbhathedi | tā
imehim jjebba santuṭṭho hohi |¹¹⁴

kṛṣṇah : yathā bravīsi, vayasya |

lalitā (vihasya) : ajja ssāmino joggo jjebba amācco si |¹¹⁵

viśākhā (sālīka-sambhramam) kahna, dūre ciṭṭhehi |¹¹⁶

kṛṣṇah : kuṭile, kim iti ?

viśākhā : pekkha | saṁrambheṇa saṅgaram gamidā canda-hāsam ullāsedī ahma-pia-sahī
rāhā |¹¹⁷

kṛṣṇah (smītvā) : mugdhe paśya | aham ca prapañcita-gāḍha-romāñca-kañcuko’smi | tad
ayatnam rāmā-ratnam harisyāmi |¹¹⁸ (iti rādhām upasarpati |)

lalitā (samrambham abhiniya) : kahna, pekkhāmi de sāhasam | rāhiā-cchāam pi tumam
phamsehi |¹¹⁹

¹¹¹ kṛṣṇa ! sarva-loka-ślāghaniya-guṇo’pi tvam gokulendrasya nandano’si | tan nedam te durlilatvam asmāsu
yogyam |

¹¹² ayi garvite ! kim iti vṛṇdāvanam vidhvamsya yuṣmābhiḥ asmākam priya-vayasyasya puṣpāṇi hrīyante |

¹¹³ priya-vayasya kṛtam gaṇanam | tat raktāṇam puṣpāṇam parivartena padma-rāgāni grīhṇa | pañdurāṇam
punar hīra-mauktikāni |

¹¹⁴ vayasya eso’nugato brāhmaṇo’bhyarthayati | tad ebhir eva santuṣṭo bhava |

¹¹⁵ ārya, svāmino yogya eva amātyo’si |

¹¹⁶ kṛṣṇa, dūre tiṣṭha |

¹¹⁷ paśya ! saṁrambhena saṅgaram gamitā candra-hāsam ullāsayati asmākam priya-sakhī rādhā | saṁrambhena
kopāveśena rasāveśena hetu-kartari karaṇe ca ṭṛṭīyā saṅgaram yuddham gamitā prāpitā | saṅgaraṅgam saṅge
nimite raṅgam autsukyam itā prāptā iti ca | candrahāsam khaḍgam candra-tulya-hāsam ca | ullāsayati
utkrāmayati prakāśayati ca |

¹¹⁸ kañcukam kavacatām rāmāyā ratnam rāmā-rūpa-ratnam ca |

¹¹⁹ kṛṣṇa, paśyāmi te sāhasam rādhikāyāś chāyām api śprśa |

kṛṣṇaḥ : sakhe, nūnāṁ lalitā-rūpeṇa mahā-bhairavīyāṁ prādurbhūtā |¹²⁰

rādhikā : halā kallāṇī hohi |¹²¹ (iti lalitāṁ sākūṭam ālingati |)

kṛṣṇaḥ (janāntikam) : lalite, vimuñca kāṭhinyam |

lalitā : ukkoam me dehi |¹²²

kṛṣṇaḥ (smītvā) : lalite satyam te bravīmi rādhām api vīpralabhyā sāyam anaṅga-saṅgare tvām eva pratīrayiṣye |¹²³

lalitā (sa-rosam parāvṛtya) : abehi vidūsaa abehi |¹²⁴

kṛṣṇaḥ : kathayotkocam yatra te tuṣṭih |

lalitā : nāara ! puppha-maggāṇa-raṅgeṇa būndābaṇam bhammantī dūedi me pia-sahī | tā dibba-pupphēhim nām alamkadua suhābehi |¹²⁵

kṛṣṇaḥ (smītvā) : yathābhīrocate tubhyam | (iti parikramya darpārabhaṭīm nāṭayan) lalite, bāḍham vikruṣyatām | na tvām tṛṇāya manye |¹²⁶ (iti rādhikā-hāram ākraṣṭūm karam prasārayati |)

lalitā (vāmam vilokya sa-smītam) : cha{i}lla ! sūra-dea-pūjā kide kida-siṇāṇam pia-sahīm akida-siṇāṇo kkhu tumām mā phamsehi |¹²⁷

kṛṣṇaḥ : ayi madandhe samantād ullasini prakhedambu-pure mayi katham kṛta-mahabhisekām na paśyasi |

lalitā (rādhām antarayanti sa-mantharyam) halā uddāṇḍa-kala-tamāla-gholena vana-khandena imassa pa-andada dusaha kida | tā ahme haram rakkhidum kkhaṇam somma hohma |

madhumāṅgalāḥ : hihi nijjidāo gabbida-giovi-āo | (iti nrtyati) :

rādhikā : a{i} muddhe lalide bha-avantassa uvasanām tue ajja kiṁ visumaridam |

¹²⁰ bhairavīti asyāḥ patimmanyo bhairava iti pariḥasāḥ |

¹²¹ sakhi, kalyāṇī bhava |

¹²² utkocam me dehi |

¹²³ pratīrayiṣye pratiyoddhīm karisye |

¹²⁴ apaihi vidūṣaka apaihi |

¹²⁵ nāgara ! puṣpāṇām māṛgaṇa-raṅgena anveṣāṇābhilāṣeṇa puṣpa-māṛgaṇāḥ kandarpas tasya raṅgeṇa ca vṛṇḍāvanām bhramantī dūyate mama sakhi | tad divya-puṣpaiḥ enam alaṅkṛtvā sukhāpaya |

¹²⁶ bāḍham vikruṣyatām iti rādhikāmārṣṭūm karam prasārayati |

¹²⁷ nāgara, sūrya-deva-pūjā-kṛte kṛta-snānam priya-sakhīm akṛta-snānah khalu tvām mā sprśa |

madhumāṅgalah : ehi rāhie ke-alam tuhme jjebba uvasanam kurādhā tti mā gabba-ebba jaṁ ahmepi uvasanam karehma |

viśākhā : ajja kidisam tam |

madhumāṅgalah : bhodi bisāhe sunāhi | gandha-puppha-purassaram ni-uñja-vedi-a-majjhe ujja-arana-bhu-ittham tad ekagga-cittadē kañkananam saddovasanam |

(sarvāḥ smayante) :

madhumāṅgalah (sa-slagham saṁskṛtena) :

kṛṣṇah : ayi madāndhe ! samantād ullāsini prasvedāmbu-pūre mayi katham kṛta-mahābhisekam na paśyasi ?

lalitā (rādhām antarayantī sa-māñtharyam) : halā uddaṇḍa-kāla-tamāla-maṇḍala-gholeṇa baṇa-khanḍena imassa paanḍadā dussahā kidā | tā ahme hāram rakkhidum kkhaṇam sommā hohma |¹²⁸

viśākhā : kīdisam sommā hohma ?¹²⁹

madhumāṅgalah : hihi ṇijjidāo gabbida-goiāo |¹³⁰ (iti nṛtyati |)

rādhikā : a{i} muddhe lalide ! bhaavantassa ubāsanam tue ajja kiṁ visumaridam ?¹³¹

madhumāṅgalah : dei rāhie ! kealam tuhme jjebba ubāsanam karedha tti mā gabbāedha jaṁ ahme bi ubāsanam karehma |¹³²

viśākhā : ajja kīdisam tam ?¹³³

madhumāṅgalah : bhaadi bisāhe, sunāhi | gandha-puppha-purosaram ṇiuñja-bediā-majjhe ujjāraṇa-bhūiṭham tad-ekkagga-cittadē kañkaṇa-ṇeurāṇam saddobāsanam |¹³⁴

(sarvāḥ smayante |)

¹²⁸ sakhi, uddaṇḍa-kala-tamāla-maṇḍala-ghoreṇa vana-khanḍena asya pracaṇḍatā duḥsaha kṛtā | tad vayam hāram rakṣitum kṣaṇam saumyā bhavāmaḥ |

¹²⁹ katham saumyā bhavāmaḥ ?

¹³⁰ hihi nirjita garvita-gopikāḥ |

¹³¹ ayi mugdhe lalite bhagavata upāsanam tvayādyā kiṁ vismr̥tam ?

¹³² devi rādhike kevalam yūyam eva upāsanam kurutheti mā garvayāyatha yat vayam api upāsanam kurmaḥ |

¹³³ ārya kīdr̥sam tat ?

¹³⁴ bhagavati viśākhe, śṛṇu | gandha-puṣpa-puraḥsaram nikuñja-vedikā-madhye ujjāraṇa-bhūyiṭham tad-ekāgra-cittatāyā kañkaṇa-nūpurāṇam śabdopāsanam |

madhumāṅgalaḥ (sa-ślāgham̄ saṃskṛtena) :

āḍambarojjvala-gatir vara-kuñja-raktaḥ¹³⁵
svairī parisphurita-puṣkara-cāru-hastah |
dhanyāsi sundari yayā mṛḍulaṁ hasantyā
vandikṛtas tarala-ballava-kuñjaro'yam ||21||¹³⁶

kṛṣṇaḥ : priye—

ruci-sahacarīṇāṁ vīthibhiḥ sevyamānā
mada-mṛḍula-marālī-ramya-līlā-gatiḥ śrīḥ |
śaśimukhi gata-nidram kurvatī mām idānīṁ
śarad iva bhavatīyāṁ loka-lakṣmīṁ tanoti ||22||¹³⁷

tad arvācīnena hari-lāvaṇya-śringāreṇa bhavatīm alaṅkurvāṇaḥ śāradīm śriyam avadhyāyāmi |

madhumāṅgalaḥ (saṃskṛtena) :

bālānuja kalāpiṇām avakalayya kālajñatāṁ
manah kila balīyasīṁ mama bibharti vismeratam |
yad adya śarad-āgame tava vilokya līlotkaṭam
kiranti ruci-maṇḍalī-juṣam amī śikhandaḥvalīm ||23||¹³⁸

kṛṣṇaḥ : sakhe ! sādhu lakṣitam tan-mauli-kalpanāya candrakān āharāmi |¹³⁹ (iti baṭunā saha tathā karoti |)

rādhikā : sahi lalide ! jattha dīṇa-bhārā aham niścintahmi sā tumam ja{i} sommāsi tado jāva kahno dūre gado tāva kaṅkelli-kuḍāṅgam pabesissam |¹⁴⁰ (iti tathā sthitā |)

kṛṣṇaḥ : sakhe, nirmitam pracalāka-śalākābhiḥ kirīṭam¹⁴¹ khañjarīṭa-neutrāyāḥ sīmanta-sīmani vinyāsa-saubhāgyam ālambatām | (iti parikramya) lalite, kva sā te priya-sakhī ?

lalitā : āttāṇo gharam gadā |¹⁴²

¹³⁵ Alt. *baddhaḥ*

¹³⁶

¹³⁷ sahacarīṇāṁ jhinṭā-puṣpāṇāṁ sakhinām ca | mada-mṛḍula-marālyā gati-vidhi-ramyā līlā gati-śrīḥ śobhā yasyāḥ loka-lakṣmīṁ locana-sampattīm lokānām śobhām ca |

¹³⁸ kalāpiṇām mayūrāṇām kālajñatām yasmin kāle yad ucitam tatra vijñatām | vismeratām vismayam kiranti ksipanti |

¹³⁹ mauli-kalpanāya mukuṭa-nirmāṇāya |

¹⁴⁰ sakhi lalite ! yatra datta-bhārāham niścintāsmi sā tvam yadi saumyāsi | tato yāvat kṛṣṇaḥ dūre gatas tāvat kaṅkeli-kuñjariḥ praviśāmi |

¹⁴¹ kirīṭam karṭṛ-padam |

¹⁴² ātmano gṛhām gatā |

kṛṣṇah : niṣṭhure, tiṣṭha tiṣṭha | tūrnam asau te dhūrtatā-garvam apaharāmi | (iti samantāt paśyan sa-harṣam) vayasya paśya—sahaseyam avāptā gaurāṅgī priyā | (ity upasarpati |)

madhumāṅgalah (vihasya) : bho baassa ! cakkavādena tiṇābatṭeṇa bhāmidassa de ajjabi nūṇam bhamo ṇa gado | pekkha, esā pīda-parā-puñja-piñjaridā tthala-ṇalinī |¹⁴³

kṛṣṇah (nirūpya) : sakhe, satyam bravīṣi | (ity anyato gatvā) bho sakhe, paśya kuṇkumāṅgi niṣṭāṅkitam idānīm eva labdhā | (iti didhīrṣuh pradhāvati |)

madhumāṅgalah (sa-hasta-talam uccair vihasya) : bho baassa ettha tujhā abarāho ṇatthi | kiṁtu pemma-laharie jjebba | jāe sabbā bundāḍa{i} rāhiā ḥimmidā |¹⁴⁴

kṛṣṇah (sa-vailakṣyam vilokya) : katham utphulleyam sahacarī | (pārvato vilokya) lalitāṅgi lalite, ito vāmya-parvatād avarohantī kāntāram itasya dasava me hastāvalambam |¹⁴⁵

lalitā (smitvā) : sundara, visāham pucchehi | esā kkhu ṇam jāṇādi |¹⁴⁶ (iti samjñām nāṭayatī) :

kṛṣṇah (sa-harṣam apavārya) : sakhe paśya—viśākhāyāḥ parokṣam kiñcit tiro’valambantī lalitā bhrū-samjñayā kadamba-kuñjam sūcayati | tad atra nāsti manāg api sandigdhatā | (iti parikramya sa-darpa-smitam) priye, vilokitāsi | nirgamyatām | (ity udgrīvikam kṛtvā sa-hāsam) lalite, sādhu sādhu | jataṁ tava dhūrtatā-latikāyāḥ sāphalyam idam |

madhumāṅgalah : baassa, esā mae jjebba laddhā tuha rāhā |¹⁴⁷

kṛṣṇah (sa-kautukam) : vayasya, laliteva kaccid aviśrambhaṇīya-bhaṇitir nāsti |

madhumāṅgalah : gāttīe sabāmi |¹⁴⁸

kṛṣṇah (sa-viśrambham) : sakhe, kva sā darśaya śīghram |

madhumāṅgalah : tuhma hattha-gadam jjebba ṇam karemi | tā dehi me paritosiam |¹⁴⁹

(kṛṣṇah sa-ślāgham mālatī-mālayā maṇḍayati |)

madhumāṅgalah : gheppijja{u} esā |¹⁵⁰ (iti rādheti varṇa-dvayī-bhājām patra-lekhām arpayati |)

¹⁴³ bho vayasya ! cakravātena ṭṛṇāvartena bhrāmitasya te adyāpi nūnam bhramo na gataḥ | paśya esā pīta-parāga-puñja-piñjaritā sthala-nalinī |

¹⁴⁴ bho vayasya, atra tava aparādho nāsti, kintu prema-laharyā eva | yathā sarvā vṛṇḍāṭavī rādhikā nirmitā |

¹⁴⁵ sahacarī jhiṇṭī kāntāram itasya gamitasya kāntayā ramitasya ca |

¹⁴⁶ sundara viśākhām prccha | esā khalu enām jānāti |

¹⁴⁷ vayasya esā mayaiva labdhā tava rādhikā |

¹⁴⁸ gāyatrīyā śapāmi |

¹⁴⁹ tava hasta-gatam eva enām karomi | tad dehi me paritośikam |

¹⁵⁰ grhyatām esā rādhā |

kṛṣṇah (smitvā) : sakhe, satyam anenāpi bhavad-arpitena tarpiṭo'smi | yataḥ—

kramāt kakṣām akṣṇoh parisara-bhuvarṁ vā śravaṇayor
manāg adhyārūḍham praṇayi-janānām aksara-padam |
kam apy antas-toṣam vitarad-avilambād anupadām
nisargād viśveṣām hrdaya-padavīm utsukayati ||24||¹⁵¹

(iti parāvṛtya dakṣiṇato vikāśantam aśokam avalokya sa-vismayam)

śaṅke saṅkulitāntarādyā niviḍa-kṛidānubandhecchayā
kuñje vañjula-śākhinaḥ śaśimukhī līnā varīvarti sā |
no ced esa tad-aṅghri-saṅgama-vinābhāvād akāle katham
puṣpāmoda-nimantritāli-paṭalī-stotrasya pāṭribhavet ||25||¹⁵²

rādhikā (sa-praṇayerṣyam) tuatto bhaeṇa jjebba palāido hmi | ettha bi maṁ vidambedum
laddhosī |¹⁵³

kṛṣṇah (sātma-ślāgham) : drṣṭā me gabhīra-paṭavārabhaṭī yatas tirodhāna-vidyāpahāreṇa
nirjītā yūyam |

lalitā (saṁskṛtena) : hanta bho vāñ-māṭra-jita-kāśin !

asminn eka-saroja-sambhava-kṛta-stotro'si vṛṇḍāvane
rādhā bhūri-hiran-yagarbha-racita-pratyāṅga-kānti-stavā |
hastodasta-mahidharas tvam asakṛn-neutrānta-bhaṅgī-cchaṭā-
kṛṣṭoccair dharaṇī-dhara mama sakhī tad vīra māhaṅkṛthah ||26||¹⁵⁴

kṛṣṇah : lalite, niline mayi vilokite nātathyaṁ tava vikatthanām bhavatinām vidaṅkaravani |

sarvāḥ : ebbam hodu |¹⁵⁵

¹⁵¹ mama punaḥ kim vaktavyam ? viśveṣām janānām praṇayi-janānām nāmākṣarānām nāmāksara-padam kartṛ-kramād dṛṣyamānam śrūyamāṇām vā ity arthaḥ | antas-toṣam vitarad dadat sat |

¹⁵² esa vañjula-śākhī | vañjulośoka ity amaraḥ | padminyāś carāṇa-sparśenāśokah puspyatīti kavi-sampradāyah | puspaīḥ presitenāmodena mādhvīka-pāṇāya mad-grham alaṅkurute iti nimantritānām ali-paṭalīnām bhramra-samūhānām tvādṛṣāḥ paramodārō bhuvi ko vartata iti stotra-rūpa-guñjitasya pāṭram anyathā na bhavet | pāṭribhaved iti abhūta-tad-bhāve cvih |

¹⁵³ tvatto bhayenaiva palāyitāsmi | atrāpi viḍambitum labdho'si |

¹⁵⁴ jita-kāśin jitam ity ātma-ślāghin ! asmin vṛṇḍāvane ekena saroja-sambhavena brahmaṇā kṛta-stotro'sīti tavāhaṅkārah | rādhā bhūri-hiran-yagarbhair bahubhir brahmabhir bhūri-hiran-yānām bahutara-suvarṇānām garbhaiḥ chinne sati cākacikyāyamān-madhyā-gata-sārāṁśaiś ca racitāḥ pratyāṅga-kāntīnām stavo yasyāḥ | hastotkṣipta-mahidharas tvam asīti bhavāhaṅkārah | iyaṁ tu neutrānta-cchaṭair yair ākṛṣṭauccair dharaṇīdharah krṣṇo yayā asakṛt aneka-vāram bhavāṁs tu eka-vāram iti bhāvaḥ |

¹⁵⁵ evaṁ bhavatu |

kṛṣṇah : iyam uttaras cañcarīka-sañcaya-rocir ullāsi-syāmala-palāśa-gucchā dūratas tāpiñcha-viccholī |¹⁵⁶ tad esā savarṇatayā sakhi-bhāvam āpannā mām atra saṅgopayisyati | (iti sa-vayasyo niṣkrāntah |)

lalitā : halā rahe, kahṇassa adāṁsaṇeṇa mā uttamma | ṇām diṭṭham jebba jānehi | tā vijutta ahme sabbado pasappahma |¹⁵⁷

rādhikā : jadhā bhaṇādi pia-sahi |¹⁵⁸

(iti tisras tathā kurvanti |)

rādhikā (uttarāṁ vana-lekhāṁ āśādya sa-vimarśam) : ḥūṇāṁ kahno ettha patto hubissadi jaṁ maṁ pekkhanto dakkhiṇāṁ pa{i}ṭho |¹⁵⁹ (iti parikramya saṁskṛtena)

sa hariti bhavatībhiḥ svānta-hārī harinyo
harir iha kim apāṅgātithya-saṅgī vyadhāyi |
yad anuraṇita-vamśī-kākalibhir mukhebhyaḥ
sukha-trṇa-kavalā vaḥ sāmi-līḍhāḥ skhalanti ||27||¹⁶⁰

(puro'bhyupetya samantāt paśyantī saṁskṛtena)

yad agalita-marandam vartate śākhi-vrndam
milati ca yad alabdha-prema-ghūrṇā khagālī |
tad iha nahi sikhaṇḍottamśinī sā praviṣṭā
nikhila-bhuvana-ceto-hāriṇī kāpi vidyā ||28||

(iti savyataḥ parikramya saṁskṛtena)

vighūrṇantah pauśparī na madhu lihate'mī madhulihah
śuko'yaṁ nādatte kalita-jādimā dāḍima-phalam |
vighūrṇā parṇāgraṁ carati hariṇīyaṁ na haritam
pathānenā svāmī tad-ibha-vara-gāmī dhruvam agāt ||29||¹⁶¹

(puro gatvā) esā bāmado kālī tamālālī dīsa{i} |¹⁶² (iti sāci-kandaram nibhālyā saṁskṛtena)

naisargikāny api nirargala-cāpalāni

¹⁵⁶ cañcarīko bhramaraḥ | tāpiñcha-viñcholī tamāla-samūhaḥ |

¹⁵⁷ sakhi, rādhe kṛṣṇasya adarśanena mā uttamyasva | enāṁ dṛṣṭam eva jānīhi | tad viyuktā vayaṁ sarvataḥ prasarpāmaḥ |

¹⁵⁸ yathā bhaṇati priya-sakhī |

¹⁵⁹ nunāṁ kṛṣṇah atra prāpto bhavisyati yan mām paśyanto dakṣiṇāṁ praviṣṭah |

¹⁶⁰ he harinyah, sa harir iha asyāṁ hariti dīsi kiṁ apāṅgātithya-saṅgī vyadhāyi | kakalibhir hetubhiḥ sukha-trṇa-kavalās trṇa-grāsāḥ sāmi-līḍhā ardha-gilitā eva skhalanti |

¹⁶¹ pauśparī madhu na lihante nāsvādayanti | ghūrṇājādy-a-vaivarṇāni krameṇoktāni | ibha-vara-gāmī kṛṣṇah |

¹⁶² esā kālī kṛṣṇa-varṇā tamālāvalī dṛṣyate |

hitvādyā saṅkula-tanuh pulakāṅkureṇa |
dṛṣṭim cireṇa parirabdha-tamāla-śākhā
śākhā-mṛgī-tatir iyam kim adhas tanoti ||30||¹⁶³

tā esā mañjulā tābiñcha-ṇiuñja-sāliā pekkhidabbā |¹⁶⁴

(praviśya) **kṛṣṇah** (sva-gatam) : satyam asyāś citta-catvara-saṅga-tvarī premāvalir eva mad-uddeśa-dūtī | yad avilambitam vijñāta-bhūyiṣṭho’smi samvṛttah | tataḥ sthānur iva niścalam tiṣṭhāmi |¹⁶⁵ (iti tathā sthitah |)

rādhikā (mūrdhānam ānamayya kṛṣṇam paśyantī sa-vyājam) ettha kahno ṣatthi |¹⁶⁶

kṛṣṇah (sva-gatam) : diṣṭyā na dṛṣṭo’smi |

rādhikā (sa-smitam) eso ṇīlamanī-kīlo jjebba rehadi |¹⁶⁷

kṛṣṇah : nūnam ghanāndhakārato nāham pratyabhijñātah |

rādhikā : ahmahe ujjaladā inda-ṇīla-kīlassa |¹⁶⁸

kṛṣṇah (sa-harṣam apavārya) :

re dhvānta-maṇḍala sakhe śaraṇāgato’smi
vistārayasva tarasā nija-vaibhavāni |
abhyāsam abhyupāgatāpi muhur yathāsau
navaiti mām nava-kuraṅga-taraṅgi-neetrā ||31||¹⁶⁹

rādhikā (smitvā) : accariam accariam | imassa nīlobalassa antarāle padibimbidā caīndāalī lakkhīadi |¹⁷⁰

kṛṣṇah (smitam kṛtvā sva-gatam) kathām samvidānā khalu narmātanoti | (ity utthāya prakāśam) priye satyam āttha | yad ayam tvad-āsyā-candro me hṛd-vṛtti-taraṅgeṣu bimbitāś candrāvalī babhūva |¹⁷¹

rādhikā : ammahe kahām tumām jebba | tado nedām accariam |¹⁷²

¹⁶³ śākhāmṛgī-tatiḥ parirabdha-tamāla-śākhā satī adho-dṛṣṭim kim kasmāt hetoh tanoti |

¹⁶⁴ tad esā mañjula-tāpiñcha-nikuñja-sālikā prekṣitavyā |

¹⁶⁵ citta-catvara-saṅgama-śilā vijñātam bhūyiṣṭham bahutara-cāturyam yasya saḥ |

¹⁶⁶ atra kṛṣṇo nāsti |

¹⁶⁷ eṣa ṇīlamanī-kīla eva rājate |

¹⁶⁸ aho ujjvalatā indranīla-kīlasya |

¹⁶⁹ abhyāsam nikātam nāvaiti na jānāti |

¹⁷⁰ āścaryam āścaryam | asya nīlotpalasya antarāle pratibimbītā candrāvalī lakṣyate |

¹⁷¹ samvidānā jānatī | samogam ṛcchatīty ādinā ātmanepadam |

¹⁷² aho kathām tvām eva | tato nedām āścaryam | candrāvalī tvayi pratibimbītā tiṣṭhaty evety arthaḥ |

kṛṣṇah : vilāsini ! kim anena viśleṣa-sampādyena keli-narmanā | tad ehi | dāna-gandhinā
kusuma-vṛndeṣu pūrṇa-mūrdhani sapta-parṇa-kuñje kṣaṇam viśramya saukhyam
anubhavāvah |¹⁷³ (iti tathā sthitau |)

lalitā : visāhe, pekkha | kahneṇa saṅgadā pia-sahī | jaṁ tassa padehim sammilidāim edāe
padāim disanti |¹⁷⁴

viśākhā (padāṅkān anusṛtya saṁskṛtena) :

priya-sakhi parirambhān ābhimukhyānubandhād
asadṛṣa-viniveśān narma-laulyorjītāni |
iyam aviṣama-manda-nyāsato jalpa-goṣṭhīm
pada-tatir iha rādhā-kṛṣṇayor ātanoti ||32||¹⁷⁵

madhumaṅgalah : gheppijja{u} esā |¹⁷⁶ (iti rādheti varṇa-dvayī-bhājām patra-lekhām
arpayati |)

kṛṣṇah (smītvā) : sakhe satyam anenāpi bhavad-arpitena tarpiṭo'smi | yataḥ—

kramāt kakṣām akṣnoḥ parisara-bhuvaiḥ va śravaṇayor
manāg adhyārūḍham pranayi-janānām aksara-padam |
kam apy antas toṣam vitarad-avilambād anupadam
nisargād viśveṣām hṛdaya-padavīm utsukayati ||24||¹⁷⁷

(iti parāvṛtya dakṣiṇato vikāśantam aśokam avalokya sa-vismayam)

śaṅke saṅkulitāntarādyā nivida-krīḍānubandhecchayā
kuñje vañjula-sākhinaḥ śaśimukhī līnā varīvarti sā |
no ced eṣa tad-aṅghri-saṅgama-vinābhāvād akāle kathām
puṣpāmoda-nimantritāli-paṭalī-stotrasya pāṭribhavet ||25||¹⁷⁸

¹⁷³ viśleṣah sampādyo yasya tena kulāla-kartṛko ghaṭa itivat sampādyo-padasya višeṣaṇatvam | dāna-gandhinā dānasya hasti-madasya gandha iva gandho yasya iti ca samāsāntah |

¹⁷⁴ viśākhe paṣya kṛṣṇena saṅgatā priya-sakhi | yat tasya pādaiḥ sammilitāni etasyā rādhāyāḥ padāni diṣanti |

¹⁷⁵ pada-tatih pada-cihna-samūḥah parirambhān ātanoti vistārya kathayaīty arthaḥ | kasmāt ?
ābhimukhyānubandhāt kṛṣṇasya pada-tatir yatra pūrva-mukhī tatra rādhikā pada-tatih paścimābhimukhīty
arthaḥ | narma-laulyorjītāni vāmyādibhir ity arthaḥ | atrāyām kramo vihārasya—prathamam asadṛṣa-nideśah |
tato mukhāmukhi niveṣah | tataḥ samāna-mukha-niveṣah | darśana-kramām tu viparyayeṇa |

¹⁷⁶ gr̥hyatām eṣā rādhā |

¹⁷⁷ mama punaḥ kiṁ vaktavyam ? viśveṣām janānām pranayi-janānām nāmākṣarāṇām nāmākṣara-padam kartṛ-kramād dr̥ṣyamānam śrūyamāṇām vā ity arthaḥ | antas-toṣam vitarad dadat sat |

¹⁷⁸ eṣa vañjula-sākhī | vañjulośoka ity amaraḥ | padmīnyāś caraṇa-sparśenāśokah puṣpyatīti kavi-sampradāyah |
puṣpaiḥ preṣitenāmodena mādhvīka-pāṇāya mad-grham alaṅkurute iti nimantritānām ali-paṭalīnām bhramra-samūhānām tvādṛṣah paramodāro bhuvi ko vartata iti stotra-rūpa-guñjitasya pāṭram anyathā na bhavet |
pāṭribhaved iti abhūta-tad-bhāve cviḥ |

rādhikā (sa-praṇayersyam) tuatto bhaenā jjebba palāido hmi | ettha bi marī vidambedum laddhosī |¹⁷⁹

kṛṣṇah(sātma-ślāgham) : dr̥ṣṭā me gabhīra-patavārabhatī yatas tirodhāna-vidyāpahāreṇa nirjītā yūyam |

lalitā (sāṃskṛtena) : hanta bho vāñ-mātra-jita-kāśin !

asminn eka-saroja-sambhava-kṛta-stotro'si vṛṇḍāvane
rādhā bhūri-hiranyagarbha-racita-pratyāṅga-kānti-stavā |
hastodasta-mahidharas tvam asakṛṇ-neutrānta-bhaṅgī-cchaṭā-
krṣṭoccair dharaṇī-dhara mama sakhī tad vīra māhaṅkṛthāḥ ||26||¹⁸⁰

kṛṣṇah: lalite, nilīne mayi vilokite nātathyam tava vikatthanam bhavatinam vidāṅkaravani |

sarvāḥ: ebbam̄ hodu |¹⁸¹

kṛṣṇah: iyam uttaras cañcarika-sañcaya-rocir ullasi-symala-palasa-guluchha duratas tapiccha-viccholi | tad esa savarnataya sakhi-bhavam apanna mam atra saṅgopayisyati | (iti sa-vayasyo niṣkrāntah) |

lalitā: halā rahe kahnassa adamsanena mā uttamma | nam dittham̄ jebba janehi | tā vijutta asabbado upasappahma |

rādhikā : jadha bhanadi pia-sahī |

(iti tisram tathā kurvanti) |

rādhikā(uttarām̄ vana-lekhām̄ āsādya sa-vimarśam) : ḥññām̄ kahño ettha patto hubissadi jaṁ marī pekkhanto dakkhiṇām̄ pa{i}ṭṭho | (iti parikramya sāṃskṛtena)

sa hariti bhavatībhiḥ svānta-hārī harinyo
harir iha kim apāṅgātithya-saṅgī vyadhāyi |
yad anuraṇīta-vamśī-kākalibhir mukhebhyaḥ
sukha-trṇa-kavalā vaḥ sāmi-līḍhāḥ skhalanti ||27||

(puro'bhyupetya samantāt paśyantī sāṃskṛtena)

¹⁷⁹ tvatto bhayenaiva palāyitāsmi | atrāpi viḍambituṁ labdho'si |

¹⁸⁰ jīta-kāśin jitam ity ātma-ślāghin ! asmin vṛṇḍāvane ekena saroja-sambhavena brahmaṇā kṛta-stotro'sīti tavāhaṅkārah | rādhā bhūri-hiranyagarbhair bahubhir brahmabhir bhūri-hiranyānām̄ bahutara-suvarṇānām̄ garbhaiḥ chinne sati cākacikyāyamān-madhyā-gata-sārāṁśaiś ca racitāḥ pratyāṅga-kāntīnām̄ stavo yasyāḥ | hastotkṣipta-mahidharas tvam asīti bhavāhaṅkārah | iyan tu neutrānta-cchaṭair yair ākṛṣṭauccair dharaṇīdharah krṣṇo yayā asakṛt aneka-vāram bhavāṁs tu eka-vāram iti bhāvaḥ |

¹⁸¹ evām̄ bhavatu |

yad agalita-marandam vartate sākhi-vrndam
 milati ca yad alabdha-prema-ghūrnā khagālī |
 tad iha nahi sikhaṇḍottamsinī sā praviṣṭā
 nikhila-bhuvana-ceto-hāriṇī kāpi vidyā ||28||

(iti savyataḥ parikramya saṃskṛtena)

vighūrṇantah pauṣparī na madhu lihate'mī madhulihah
 śuko'yaṁ nādatte kalita-jādimā dādima-phalam |
 vighūrnā parṇāgram carati hariṇīyam na haritam
 pathānena svāmī tad-ibha-vara-gāmī dhruvam agat ||29||¹⁸²

(puro gatvā) esā bāmado kālī tamālālī dīsa{i} ||¹⁸³ (iti sāci-kandaram nibhālya saṃskṛtena)

naisargikāny api nirargala-cāpalāni
 hitvādyā saṅkula-tanuh pulakāṅkurena |
 dr̄ṣṭim cireṇa parirabdha-tamāla-sākhā
 sākhā-mṛgī-tatir iyam kim adhas tanoti ||30||¹⁸⁴

tā esā mañjulā tābiñcha-ṇiuñja-sāliā pekkhidabbā ||¹⁸⁵

(praviṣya) **kṛṣṇah** (sva-gatam) : satyam asyāś citta-catvara-saṅga-tvarī premāvalir eva mad-uddeśa-dūtī | yad avilambitam vijñāta-bhūyishtho'smi saṃvṛttah | tataḥ sthāṇur iva niścalam tiṣṭhāmi ||¹⁸⁶ (iti tathā sthitah |)

rādhikā (mūrdhānam ānamayya kṛṣṇam paśyantī sa-vyājam) ettha kahno ṣatthi ||¹⁸⁷

kṛṣṇah (sva-gatam) : diṣṭyā na dr̄ṣṭo'smi |

rādhikā (sa-smitam) eso ṇīlamāṇi-kilo jjebba rehadi ||¹⁸⁸

kṛṣṇah: nūnam ghanāndhakārato nāham pratyabhijñataḥ |

rādhikā : ahmahe ujjaladā inda-ṇīla-kilassa ||¹⁸⁹

kṛṣṇah (sa-harṣam apavārya) :

¹⁸² ibha-vara-gāmī kṛṣṇah |

¹⁸³ eṣā kālī kṛṣṇa-varṇā tamālāvalī dr̄ṣyate |

¹⁸⁴ sākhāmṛgī-tatiḥ parirabdha-tamāla-sākhā satī adho-dr̄ṣṭim kim kasmāt hetoh tanoti |

¹⁸⁵ tad esā mañjula-tāpiñcha-nikuñja-sālikā prekṣitavyā |

¹⁸⁶ citta-catvara-saṅgama-śīlā vijñātam bhūyishtham bahutara-cāturyam yasya saḥ |

¹⁸⁷ atra kṛṣṇo nāsti |

¹⁸⁸ eṣā ṇīlamāṇi-kila eva rājate |

¹⁸⁹ aho ujjvalatā indranīla-kīlasya |

re dhvānta-maṇḍala sakhe śaraṇāgato’smi
 vistārayasva tarasā nija-vaibhavāni |
 abhyāsam abhyupāgatāpi muhur yathāsau
 navaiti mām nava-kuraṅga-taraṅgi-nestrā ||31||¹⁹⁰

rādhikā (smitvā) : accariam accariam | imassa nīlobalassa antarāle paṭibimbida carindāali
 lakkhīadi |¹⁹¹

kṛṣṇah (smitam kṛtvā sva-gatam) katham saṁvidānā khalu narmātanoti | (ity utthāya
 prakāśam) priye satyam āttha | yad ayam tvad-āsyā-candro me hṛd-vṛtti-taraṅgeśu bimbitaś
 candrāvalī babhūva |¹⁹²

rādhikā : ammahe kaham tumam jebba | tado nedam accariam |¹⁹³

kṛṣṇah: vilāsini ! kim anena viśleṣa-sampādyena keli-narmaṇā | tad ehi | dāna-gandhinā
 kusuma-vṛndeśu pūrṇa-mūrdhani sapta-parṇa-kuñje kṣaṇam viśramya saukhyam
 anubhavāvah |¹⁹⁴ (iti tathā sthitau |)

lalitā: visāhe, pekkha | kahneṇa saṅgadā pia-sahī | jaṁ tassa padehim sammilidāim edāe
 padāim disanti |¹⁹⁵

viśākhā (padāṅkān anusṛtya saṁskṛtena) :

priya-sakhi parirambhān ābhimukhyānubandhād
 asadr̥ṣa-viniveśān narma-laulyorjītāni |
 iyam aviśama-manda-nyāsato jalpa-goṣṭhīm
 pada-tatir iha rādhā-kṛṣṇayor ātanoti ||32||¹⁹⁶

kṛṣṇah : priye, nātidūre komalo’yam kañci-dhvanir udañcati | tatas tūṣṇīm śṛṇuvah |

viśākhā : halā bitthiṇṇa-valli-maṇḍala-kuṇḍalide bi baṇa-khande pia-sahī kadham kahno
 turitaṁ laddho ?¹⁹⁷

lalitā :

¹⁹⁰ abhyāsam nikātam nāvaiti na jānāti |

¹⁹¹ āścaryam āścaryam | asya nīlotpalasya antarāle pratibimbītā candrāvalī lakṣyate |

¹⁹² saṁvidānā jānatā | samogam ṛcchatīty ādinā ātmanepadam |

¹⁹³ aho katham tvarī eva | tato nedam āścaryam | candrāvalī tvayi pratibimbītā tiṣṭhaty evety arthaḥ |

¹⁹⁴ viśleṣah sampādyā utpādyo yasya tena kulāla-kartr̥ko ghaṭa itivat sampādyā-padasya višeṣaṇatvam | dāna-gandhinā dānasya hasti-madasya gandha iva gandho yasya iti ca samāsāntah |

¹⁹⁵ viśākhe paṣya kṛṣṇena saṅgatā priya-sakhi | yat tasya pādaiḥ saṁmilitāni etasyā rādhāyāḥ padāni diśanti |

¹⁹⁶ pada-tatih pada-cihna-samūḥah parirambhān ātanoti vistārya kathayaṭīty arthaḥ | kasmāt ?

ābhimukhyānubandhāt kṛṣṇasya pada-tatir yatra pūrva-mukhī tatra rādhikā pada-tatih paścimābhimukhīty arthaḥ | narma-laulyārjītāni vāmyādibhir ity arthaḥ | atrāyam kramo vihārasya—prathamam asadr̥ṣa-nideśah | tato mukhāmukhi niveśah | tataḥ samāna-mukha-niveśah | darśana-kramam tu viparyayeṇa |

¹⁹⁷ sakhi, vistīrṇa-valli-maṇḍala-kuṇḍalite’pi vana-khande priya-sakhyā katham kṛṣṇah tvaritam labdhaḥ ?

guruam rama{i} jahim jo na tassa so hoi dullaho bhuanē |
ma{u}laohmi rasāle kalakanṭhī takkhaṇam mila{i} ||33||¹⁹⁸

kṛṣṇah : priye, pratyāsanne tava sakhyau | tad ubhe parihasiyann antarito bhavāmi | (iti tathā sthitah |)

lalitā (parikramya puro rādhām ālokya ca sa-harṣam) : halā, kudo so nāaro ?¹⁹⁹

rādhikā (sa-smitam) : kā kkhu tam jāṇādi ?²⁰⁰

lalitā (sa-narma-smitam sarīskṛtam āśritya) :

kacā muktā muktāvalir api yayau nirguṇa-daśām
viśuddham te danta-cchada-yugam abhūd dānta-hṛdaye |
abandhāsīt kāñcī tad iva sakhi yuktāsi harinā
satīnām vah kṛtyam kim ucitam idam gokula-bhuvam ||34||²⁰¹

kṛṣṇah (puro'nusṛtya) : lalite, nāham aparādhyāmi sakhyai | vane saṅgopito'smi |

lalitā : kim tti pia-sahīe saṅgobāṇijjo tumam ?²⁰²

kṛṣṇah : sundari, nija-kandarpa-kalā-prāgalbhasyāpalāpāya | (ity aṅgulyā darśayan) paśya paśya—

kaṭhorāgrair bhūyo vraṇam ajanayad vakṣasi nakhair
balād ākrāmantī vyakirad api māṁ piñcha-racanām |
vikṛṣya chinnāngīm akṛta-vana-mālām ca rucirām
idānīm jānīte na kim api puras te priya-sakhī ||35||

rādhā (sāpatrapam) : hum appaṇā kadua param dūsedum pattidosi |²⁰³

(nepathyē) jaṭilā phuḍa-mañjarihim²⁰⁴ (ity ardhokte)

¹⁹⁸ guru ramate yatra yo na tasya sa bhavati durlabho bhuvane | mukulāyamāna eva rasāle kalakanṭhi tat-kṣaṇam milati |

¹⁹⁹ sakhi, kutaḥ sa nāgarah ?

²⁰⁰ kā khalu tam jānāti ?

²⁰¹ muktāḥ prāptāpavargāḥ skhalitāś ca nirguṇa-daśām chinna-sūtratām sattvādi-guṇa-trayātītatvarām ca | danta-cchada-yugam oṣṭhādharaū viśuddham tāmbūla-rāga-rahitām, pakṣe muktam ity arthaḥ | he dānta-hṛdaye dāntām gāḍhālināganena prāpta-san-mardām, pakṣe dama-guṇa-yuktām jīvan-muktam ity arthaḥ | tathā-bhūtarū hṛdayām yasyāḥ | abandhāḥ sarīsāra-bandha-rahitāḥ bandhana-granthi-skhalitā ca tat tasmād anumīyate harinā tvām yuktāsi harer yogenāiva keśa-skhalana-hāra-troṭanādīni nirvāṇa-mokṣāś ca bhavantīty arthaḥ | idam kim gokula-bhuvām gokula-vāsinānām vo yuṣmākam satīnām pativrataṇām ucitām naivocitam ity arthaḥ | vastutas tu idam kim ucitam ito'py adhikām kṛṣṇasya mukuṭa-hāra-troṭana-vakṣaḥ sammardanādikām ratī-vaiparītyenocitam ity arthaḥ | pakṣe gokula-bhuvām gokula-bhūmīnām satīnām sarva-tīrthebhyo'pi śreṣṭhānām idam kṛtyam mokṣaika-dātrītvarām kim ucitām nocitam eva prema-bhakti-kṣetratvāt ||

²⁰² kim iti priya-sakhyā saṅgopaniyās tvam ?

²⁰³ ātmanā tvayā kṛtvā param dūṣayitum pravartito'si || Alt. pandito'si |

rādhikā (sa-trāsam) : accahidam accahidam | bhaañkarī buḍḍhiā | tā turiam palāehma |²⁰⁵ (iti sakhībhyām saha niṣkrāntā |)

(**punar nepathyē**) : bihūtimantā parāa-puñjeṇa hara-bhaṭṭā bia sabāe pphuranti satta-cchada-ppaarā |²⁰⁶

kṛṣṇah (sa-vailakṣyam) : hanta hanta sapta-parṇam varṇayatā jaṭileti kaṭūdgāreṇa batunā kadarthito’smi | tad agre suhṛn-maṇḍalam eva prayāmi | (iti niṣkrāntah |)

iti śrī-vidagdha-mādhave
śarad-vihāro nāma
ṣaṣṭho’ṅkah
||6||

--o)0(o--

²⁰⁴ sphuṭam mañjaribhiḥ...

²⁰⁵ atyāhitam atyāhitam | bhayañkarī vrddhā | tat tvaritam palāyāmaḥ |

²⁰⁶ hara-bhaktā iva śaradi sphuranti sapta-cchada-prakarāḥ | sapta-cchadaḥ chātima iti prasiddhāḥ |

(7)

saptamo'ṅkaḥ

gaurī-vihāraḥ

(tataḥ praviśati vṛṇdā |)

vṛṇdā (samantād avalokya) :

kadambālī-jrmbhā-parimala-bharodgāri-pavanā
sphuṭad-yūthī- yūthī-kṛta-madhupa-gāna-pranayinī |
naṭat-kekī-stomā mṛḍula-yavasa-śyāmalim abhūs
tapānte'dya svāntam mama rasayati dvādaśa-vanī ||1||¹

(nepathyē dṛṣṭim nikṣipy) katham asau paurṇamāśī nija-parna-kutiropānta-vaṭikāyām
abhimanyunā saṅkathayantī vartate | tad aham kṣaṇam atraiva tiṣṭheyam |

(praviśya tathā-bhūtā) paurṇamāśī : vatsābhimanyo ! kim-arthaṁ prātar evāham
upasāditāsmi ?

abhimanyuḥ : bhaabadi, tujha āṇam gehṇidum |²

paurṇamāśī : kasminn arthe ?

abhimanyuḥ : bārisahanavie mahurā-patthāne |³

paurṇamāśī (sa-vyatham) : kas tatra hetuh ?

abhimanyuḥ : doṇṇam rāhā-māhavāṇam cābalam jebba |⁴

paurṇamāśī : vīra ! kena tavedam varṇitam ?

abhimanyuḥ : pia-baassena gobadḍhanena |⁵

paurṇamāśī : vatsābhimanyo ! caturāṁ-manyo'pi tvam anārya-buddhir asi | yena bhojendra⁶-
vallabhasya kauṭilya-cakreṇa vibhramyase |

¹ ṣaṇṇām ṛtūnāṁ madhye trayāṇāṁ vasanta-śarad-varṣāṇāṁ evādhikyam kāmoddīpakaṭavāt, tatrāpi pūrvapūrvotkṛṣṭatvāt prathamaṁ vasantasya tataḥ śaradaḥ śaṅkṣepeṇa liloḍdeśaḥ kṛtaḥ | idānīm śrāvāṇa-pūrṇimādi līlām āviṣkurvan varyāṁ varṇayati |

² bhagavati, tavājñām gr̥hitum |

³ vārṣabhaṇavyā mathurā-prasthāne |

⁴ dvayo rādhā-mādhavayoś cāpalam eva |

⁵ priya-vayasyena govardhanena |

abhimanyuh : adi-pasiddhā esā pa{u}ttī keṇa vā ḥa kahijja{i} |⁷

paurṇamāsī : putra ! nūnam karṇe-japānām upajāpena lupta-viveko’si | tad ākarnaya |⁸

abhimanyuh : āṇabehi |⁹

paurṇamāsī : vatsa ! yena lāvaṇya-gandha-lava-lubdhena kāmsa-śārdūlena svayam eva rādhā-mṛgī mṛgyate | tasya dāruṇasya kāmsa-śārdūlasya hastopari nyāyyaḥ katham asyāḥ prakṣepaḥ ?

abhimanyuh : bhaavadi ! tattha kā cintā ? so kkhu kusalī hodu suhittamo gobaḍḍhano jena vijjā-māhurīḥī mahurindo basikīo |¹⁰

paurṇamāsī (sa-khedaiṁ kṣanam anudhyāya) : haṁho dhanyānāṁ mūrdhanya ! govinda-mātūrīyeo’si | katham alpāyuṣāṁ gokula-dveṣināṁ maṇḍala-pātitāṁ ālambase | tad adya kayāpi maryādayā tvam paryāpayitum icchāmi |

abhimanyuh : āṇabedu tatthahodi |¹¹

paurṇamāsī : vatsa, sā kācin matsara-kalpitāpi kiṁvadantī yadi tvayā nātathyatayā pratīyate tataḥ svayam eva cakṣusor aparoksī-kṛtya yatheṣṭam ceṣṭanīyam |

abhimanyuh (sa-prāśrayam) : bhaavadi siro-gahidam de nidesa-kusumam |¹²

paurṇamāsī (sānandam) : somānana, gomān atra bhūyah |

abhimanyuh : bhaavadi, amba marī puṇo puṇo bhaṇādi—putta candāalī-caṇḍīaccaṇēṇa goaḍḍhano jahāttha-ṇāmā saṁbutto | tā bahudiyā tattha dikkhā kijja{u}tti |¹³

paurṇamāsī : mangala-mate ! sarva-maṅgalārādhāne dīksitam avilambam eva vārṣabhānavīṁ viddhi |¹⁴

abhimanyuh : bhaavadi, aṇukampidohmi |¹⁵ (iti niṣkrāntaḥ) :

⁶ bhojendraḥ kāmsaḥ |

⁷ ati-prasiddhā eṣāpravṛttiḥ kena vā na kathyate |

⁸ karṇejapānāṁ khalānām upajāpo bhedaḥ | bhedopajāpau ity amaraḥ |

⁹ ājñāpayā |

¹⁰ bhagavati ! tatra kā cintā ? so khalu kuśalī bhavatu suhṛttamo mama govardhano yena vidyā-mādhurībhir māthurendro vaśikṛtaḥ |

¹¹ ājñāpayatu tatrabhavatī |

¹² bhagavati, śirasi gṛhītaṁ tava nideśa-kusumam |

¹³ bhagavati, ambā marī punaḥ punaḥ bhaṇāti—putra candrāvalī-caṇḍīkārcanena govardhano yathārtha-nāmā saṁvṛtaḥ | yathārtha-nāmā gavāṁ vardhanāṁ vṛttir vartate yasyety arthaḥ | tasmād vadhuūikāyās tatra dīksā kriyatām iti |

¹⁴ sarva-maṅgalāyā maṅgala-caṇḍīkāyāḥ sarva-maṅgalasya krṣṇasya ca ārādhāne |

vṛṇdā (parikramya) : vande bhagavatīm |

paurṇamāśī (vilokya śubhāśīrbhir abhivandya ca) : vatse kāmarūpā kṛtārthāsi | tad āvedaya rādhā-mādhavayor nikuñja-keli-mādhurīm |

vṛṇdā :

sarvāśvām prathama-rasasya yaḥ prathīyān
kāṁsārer udayati rādhāya vilāsaḥ |
vaktum ko viramati tam janāḥ samantād
ānandas tirayati ced girām na vṛttim ||2||¹⁶

paurṇamāśī (sānandam) : putri vṛnde !

harir esa na ced avātarisyan
mathurāyām madhurākṣi rādhikā ca |
abhaviṣyad iyam vṛthā viṣṭit
makarāṅkas tu višeṣatas tadātra ||3||¹⁷

tad adya goṣṭha-madhye tavopasattir mām vismāpayati |

vṛṇdā : bhagavati tvarate ko’pi mām garīyān arthaḥ | tad atra lalitām apeksamānāsmi |

paurṇamāśī : kīdṛśo’yam ?

vṛṇdā : pūrve-dyur ādiṣṭāsmi govindena, yathā—

āhara gaurī-tīrthe, madhu-śriyām tatra rantum icchāmi |
padmāvalambi-karayā, priyayā padmāvataṁsikayā ||4||¹⁸

paurṇamāśī : yuktam ādiṣṭam, yad adya saubhāgya-pūrṇimā | tathā hi—

prasūnair adbhetaiḥ kāntā
kāntena śrāvaṇī-dine |
prasādhitā prasiddhena
saubhāgyena vivardhate ||5||¹⁹

tatas tataḥ ?

¹⁵ bhagavati anukampito’smi |

¹⁶ yaḥ prathīyān vilāsaḥ prathama-rasasya śringāra-rasasya sarvāśvām tad vaktum tirayati nivartayati |

¹⁷ iyaṁ vidhi-sṛṣṭir viśvam eva samastam ity arthaḥ | vṛthā vyarthā višeṣatas tu kandarpaḥ | tenādhunā kāmaś ca saphalibhūtam jātam iti bhāvah |

¹⁸ madhu-śriyām vasanta-śobhām tena kampitasya vasantasya vartamānā yā varṣā-puṣpādi-parikara-samrddhibhir mahān vihāro bhaviṣyatiti bhāvah |

¹⁹ tathā hi, prasādhitā alaṅkṛtā satī |

vṛṇḍā : tataś ca tad-vṛtte śārikā-mukhataḥ sakhī-saṁsadi sañcārite padyārthatas tarkita-rādhārtha-siddhir api padmā lalitāṁ katakṣayantī hathād avādīt—

utphulla-mūrteḥ samam ullasantyās
candrāvaleś candraka-maṇḍalena |
mlāsyanti saubhāgya-bhara-prabhābhīr
garvāndha-gopī-vadanāmbujāni ||6||²⁰

paurṇamāśī (vihasya) : tatas tataḥ ?

vṛṇḍā : tataś ca smerayā dṛṣṭi-mudrayaiva tām adhīrām avadhīrayantī lalitā mayā saha rādhām upasādyā kalye prasthānāya tām atisambhramāṁ lambhayāmāsa | paśya vṛtte'dya yāme seyāṁ nājagāma |²¹

(praviśya) lalitā : sahi būmde ! juttam gabbāidam pa{u}māe | dāṇīm jāṇidam | tattha patthāṇe kudo ahmānam joggadā |²²

paurṇamāśī : putri, katham evam ?

lalitā : bhaavadi tuhma purado ahmānam tiṇā dohagga-salleṇa kiṁ ugghādideṇa |²³

paurṇamāśī : vatse suśrūṣur asmi | varṇyatām |

lalitā (sāsram) : ajje ! gora-patṭa-sutteṇa ganthidā ekkā dibba-mālā pia-sahie kahnassa diṇṇā | sā ahmehim pa{u}miā dhammille tak-kālam jjebba diṭṭhā |²⁴

paurṇamāśī : sthāne glānir iyam | bāḍham asāmpratam etad govindasya |²⁵

vṛṇḍā : śāntam amāṅgalam |²⁶

²⁰ vṛttam padye caritre triśvatite dṛḍha-nistale | padyārthata iti āhara gaurī-tīrtha ity asmin padye padmāvalambikarayā priyayā ity asya padmāṁ sva-sakhīm avalambate karo yasyās tayā priyayā candrāvalyā iti kalpitasyārthasya karisyamāṇatvāt candrāvalyāḥ candraka-maṇḍalena krṣṇena samāṁ ullasantyāḥ |

²¹ avadhīrayantī avajānatī kalye prātaḥ atisambhramāṁ atitvarām |

²² sakhi vṛṇde ! yuktaṁ garvāyitam padmayā | idānīm jñātam | tatra prasthāne kuto'smākam yogyatā |

²³ bhagavati tava purataḥ asmākam tena daurbhāgya-śailena kiṁ udghātitena | sallām śelam iti prasiddha-mantram |

²⁴ ārye, gaura-patṭa-sūtreṇa grathitā ekā divya-mālā priya-sakhyā rādhayā krṣṇāya dattā | iti dvādaśyāṁ pavitra-dhāraṇotsave iti jñeyam | sā mālā asmābhīḥ padmā-dhammille tat-kālam eva tasmin dine eva dṛṣṭā | idam atra tattvarām—dvādaśyāṁ eva padmā dhammille mālā dṛṣṭā, kintu rādhikā-datta-krṣṇa-mālā iyam iti višeṣa-jñānam nāśit paurṇamāsyām | prātas tu tāsām garva-hetu-jñānārthām yathā-dṛṣṭa-tan-mālyā-śilpa-kauśalam prīṣṭayā rādhayā proktaiḥ mayaiva dattā sā krṣṇāyeti śrutā lalitā kheda-yuktābhūd iti | ataeva idānīm jāṇidam ity uktam tena pūrvedyus tatra gamanādhyavasāya āśīt |

²⁵ sthāne yuktā glānir ity arthaḥ | yuktaṁ dve sāmpratam sthāne ity amaraḥ | bāḍham asāmpratam atiśayena ayogyam etat atyanucitarām krṣṇenety arthaḥ |

²⁶ nāsty amāṅgalam ity arthaḥ |

paurṇamāśī : vṛṇde kathyatāṁ kiṁ nāmedam |

vṛndā : varṇitāṁ me manusya-vākyayā tayā kakkhaṭikayā kadamba-śākhāyāṁ mālām ālambya kālindīṁ avagādhe vana-mālinī sampravṛtte ca ketakī-parāga-cakra-canḍe marun-maṇḍale padmā kilemāṁ jahāra | marutas tu mudhā kalaṅkam jagāmeti |

lalitā : dhutte muñca ḥāṁ vañcaṇam |²⁷

vṛndā : puṣpa-mañjarībhyah śape |

lalitā (viśrabhya) : halā saccāṁ saccāṁ | ahma purado appaṇo sohaggāṁ vikkheventi pa{u}miā mālaṁ bibaredi | kahṇa-mittāṇāṁ agrato ūna ḥāṁ sambaredi |²⁸

paurṇamāśī : putri lalite ! sphuṭam atra pūrṇimāyāṁ yusmākam anudyamāya padmayā tāṁ chadma-cātūrīṁ prasārya gaurī-tīrthāṁ candrāvalī lambhitā |

vṛndā : yuktam āha bhagavatī | tad adya gaurī-tīrthe rādhikopanītiḥ kalyāṇī me na pratibhāti |
(praviśya) **viśākhā** : būmde kallāṇī paḍibhādi tti bhañāhi |²⁹

vṛndā : katham evam ?

viśākhā : goulesari-muhādo ajja sohagga-puṇṇimāṁ ākaṇṇia karālāe candāalī appa-bhattuno mallassa pāse patthābīadi |³⁰

lalitā (sa-harṣam) : bisāhe, iṭṭha-deo saroa-ṇāho de pasīdadu | tā tubarīadu |³¹

paurṇamāśī : putri vṛṇde ! kām apy adyatanīṁ abhimanyor dāruṇāṁ durmantrita-mudrāṁ rādhāyāṁ āvedya mayāpy asyāḥ śaṅkā-paṅkāvalī-saṅkalanāya gaurī-tīrthe bhavitavyam |³²

vṛndā : bhagavati ! pūrveṇa gaurī-tīrthāṁ lavaṅga-kuduṅgasya prāṅgaṇe sa-viśākhayā rādhayā sārdhaṁ sādhayatu tatra-bhavatī | tāvad āvāṁ mādhavam āsādayāvāḥ |³³

²⁷ dhūrte muñcainaṁ vañcanam |

²⁸ sakhi satyāṁ satyāṁ | yad asmat-purataḥ ātmānaḥ saubhāgyam vikhyāpayanti pa{u}miā mālaṁ vivṛṇoti | kṛṣṇa-mitrāṇāṁ agrato punaḥ enāṁ mālāṁ samvṛṇoti iti tadānīṁ kṛṣṇa-saṅga-sthitatvena taiḥ kṛṣṇa-mitrair mārutenāiva vāhitā māleti jñātatvatvāt |

²⁹ vṛṇde kalyāṇī pratibhātiti bhana |

³⁰ gokuleśvarī-mukhāt adya saubhāgya-pūrṇimāṁ ākarṇya karālayā candrāvalī ātma-bhartur mallasya pārśve prasthāpyate |

³¹ viśākhe iṣṭa-devaḥ saroja-nāthas te prasīdatu | tat tvaryatāṁ |

³² āvedya jñātā pūrveṇa gaurī-tīrtham iti gaurī-tīrthasya samīpa-varti-pūrva-deṣe eṇa-vanya-taraṇyāṁ adūre'pañcamyā iti eṇap |

³³ kuḍuṅgasya kṛṣṇasya |

(paurṇamāśī viśākhayā saha niṣkrāntā) :

lalitā (vr̥ndayā saha parikramya) : halā pekkhiadu dāhiṇe esā dūrado sebbāe samām jappantī pa{u}mā |³⁴

vr̥ndā : sakhi nāsaṅgatāṁ vyāhared viśākhā | (ity agrato gatvā sa-vimarṣam) : sakhi paramautsukya-sambhūtena bhūriṇā sambhrameṇa sambheditē rādhikā-vinayam anirdhārya tūrṇam āvāṁ vidūram āgate | tad atra gaṅgā-pāre paurṇamāśīṁ kṣaṇam pratipālayāvah | (iti niṣkrānte |)³⁵

(tataḥ praviśataḥ padmā-saibye |)

padmā : sahi sebbe ! mā kkhu dummaṇā hohi |³⁶

śaibyā : pa{u}me paramāhiṭṭhassa alāhaṇeṇa salāhabam cittāṁ samādhādum na kkhamahmi |³⁷

(nepathyē) pa{u}me candāalī anijja{u} goadḍhaṇassa pāsahmi jhatti ḥibbattha{i} bacchā jaha kusumehim suṇebatthā |³⁸

śaibyā : pa{u}me sudām jam ajjiā karālā tam jxebba jappa-garalaṁ puṇo uggiradi |³⁹

padmā : halā amiaṁ kkhu ebāṁ jam pibia ubaladdha-balāhmi jādā |⁴⁰

śaibyā (sa-vailakṣyam) : halā, kadham bia ?⁴¹

padmā : muddhie, goadḍhaṇassa girino pase jebba tam gauri-tīttham |⁴²

śaibyā (sa-harṣam) : halā ! saalattha-paṇḍidāsi | tā utthehi | candāalīāṁ tattha ḥehma |⁴³

padmā : padhamam ccea candāalī mae cālidā | tā tubarehi ḥam anusarahma |⁴⁴

(ity ubhe parikrāmataḥ |)

³⁴ sakhi paśyatu daksīne eṣā dūrataḥ śaibyayā samām jalpantī padmā |

³⁵ sambhodite saṅgamite āvāṁ |

³⁶ sakhi śaibye ! mā khalu durmaṇā bhava |

³⁷ padme paramābhīṣṭasāyālābhena sa-lāghavāṁ cittāṁ samādhātum na kṣamāsmi |

³⁸ padme, candrāvalī nīyatāṁ govardhanasya pārśve jhaṭiti nivartate vatsā yathā kusumaiḥ sunepathyā nivartante niṣpannā syāt |

³⁹ padme śrutāṁ yad āryā karālā tam eva jalpa-garalaṁ punar udgirati |

⁴⁰ sakhi, anṛtaṁ khalv idāṁ yat pītvā upalabdhā-balāsmi jātā |

⁴¹ sakhi, katham iva ?

⁴² mugdhe, govardhanasya gireḥ pārśva eva tam gaurī-tīrtham |

⁴³ sakalārtha-paṇḍitāsi | tad utthehi uttiṣṭha | candrāvalīṁ tatra nayāvah |

⁴⁴ prathamam eva candrāvalī mayā cālitā | tat tvarasva | enām anusarāvah |

śaibyā : pa{u}me, gaurī-kide jo kkhu sampādido so kahim ubahāro ?⁴⁵

padmā : mahumaṅgala-hatthe samappidotti |⁴⁶

śaibyā : pa{u}me, bibakkha{u}lassa ukkarisam̄ takkia uttamāmi |⁴⁷

padmā : mā kkhu uttamma | jam etāe mālāe daṁsidāe nirajjhabasāo kido mae bibakkha-pakkho |⁴⁸

(śaibyā sa-harṣam̄ padmām̄ aliṅgati |)

padmā :

sauhāgga-puṇṇimāhe gaurī-tītthahmi phullide mahuṇā |
ajja ramantīm hariṇā suheṇa candāalīm pekkha ||7||⁴⁹

(nepathyē sauhāgga-puṇṇimāhe ity ādi paṭhyate |)

śaibyā (sādbhutam̄ vilokya) : halā ! imāe muham̄ bañki-kadua bihaccha-ssareṇa paḍhantīe kakkhadiāe ahme ubahāsijjahma |⁵⁰

padmā (sa-smitam) : duṭṭhe makkadī ! tuṇḍam̄ de dahissam̄ |⁵¹

(nepathyē:) pa{u}mie ciṭṭha ciṭṭha | suṇṇam̄ tujjha gharam̄ gadua ṣaṇṇīām̄ gilissam̄ |⁵²

śaibyā : halā saccam̄ gilissadi, jam esā tam jxebba paḍhantī dhāidā |⁵³

padmā : mā cintehi, ghare ajjia karālā ciṭṭhadi |⁵⁴ (iti parikramya saṁskṛtena) paśya paśya—

sācīkṛtāṅgam iha savya-kareṇa yaṣṭīm
viṣṭabhya vṛutta-saralām upakakṣa-kūpam |
tiṣṭhann adho viṭapinah paśu-vṛnda-cārī⁵⁵
rīrīti gītim adhunā subalas tanoti ||8||

śaibyā (parikramya) : halā pubbeṇa saṅkarisaṇa-kuṇḍam candāalī dīsa{i} |⁵⁶

⁴⁵ padme, gaurī-kṛte yaḥ khalu sampādito sa kutra upahārah ?

⁴⁶ madhumāṅgala-haste samarpito'sti |

⁴⁷ vipakṣah-kulasya utkarṣam̄ tarkayitvā uttāmyāmi |

⁴⁸ mā khalu uttāmyasva yat etayā malayā darśitayā niradhyavasāyah kṛto mayā vipakṣa-pakṣah |

⁴⁹ saubhāgya-pūrṇimāhe gaurī-tīrthe phullite madhunā | adya ramamāṇām̄ hariṇā sukhena candrāvalīm paśya ||7||

⁵⁰ sakhi, etayā mukharī vakrī-kṛtya bībhatsa-svareṇa paṭhantyā kakkhaṭikayā vayam upahasyāmahe |

⁵¹ duṣṭe markaṭī ! tuṇḍam̄ te dhakṣyāmi |

⁵² padme tiṣṭha tiṣṭha | sūnyam̄ tava gṛham̄ gatvā navanītāni giliṣyāmi |

⁵³ sakhi, satyarī giliṣyati, yat eṣā tam eva paṭhantī dhāvitā |

⁵⁴ mā cintaya, grhe āryā karālā tiṣṭhati |

⁵⁵ vṛutta-saralām̄ yaṣṭīm upakakṣa-kūpam samīpe viṣṭabhya ālambya sācīkṛtāṅgam yathā syāt tathā tiṣṭhan ||8||

padmā (sa-harṣamī saṁskṛtena) :

ayam puraḥ smera-mukhāravindaḥ
prayāṇa-līlā-kṛta-kumbhī-nindah |
kalevara-dyoti-hṛtākṣi-tandraś
candrāvalīṁ vindati krṣṇa-candraḥ ||9||⁵⁷

(tataḥ praviśati krṣṇaś candrāvalī ca |)

krṣṇah (vartmāvarudhya) : priye, diṣṭyādyā saundarya-makaranda-bhringārāyitāsi mamākṣi-
bhringayoh |⁵⁸

candrāvalī : muñca muñca maggam | jaṁ gaurī-tīttham gadua kaccāṇiam accissam |⁵⁹

krṣṇah (sa-smitam) :

labdhāṁ māṁ avalokya tanvi purato romālir abhyudgatā
netre padya-vidhim ksaraj-jala-bhare prītyārpayāñ cakratuh |
vakṣaś ca skhalad-uttarīyam adiśad divyāsanam sambhramād
vāmāyāś tava dakṣināḥ parikaro diṣṭyādyā vṛtto mayi ||10||⁶⁰

sakhyaḥ (upasṛtya) : sahi, santi bhūriṇo maggā, tā ekassim ḥiruddhe ḥiruddhā na hohma |⁶¹

candrāvali (sāci-grīvam ālokya) : halā, dīṭhiā tuhmehim sahidahmi sambuttā |⁶²

krṣṇah (sva-gatam) : katham adya rādhābhisisārayiṣor mamāntike candrāvalir upasthitā ?⁶³

padmā (janāntikam) : canda-muha ! pa{u}mābalambi-karē tti tujjha manoradham sunia
cchaleṇa mae candāalī lambhidā |⁶⁴

krṣṇah (sva-gatam) : ām jñātam | padma-manḍanam abhilaṣyatā mayaiva dattāntarāśi | kim te
dūṣaṇam ? (prakāśam) sakhi, prasiddhaiva padmāyāḥ padmanābha-pakṣa-pātitā |

padmā : aho turiam gaurī-tīttham lambhehi candāliam |⁶⁵

⁵⁶ sakhi, pūrvena saṅkarsaṇa-kuṇḍam candrāvalī dṛṣyate |

⁵⁷ kumbhī gajaḥ | bhringāra-pātra-jharjharī |

⁵⁸ saundarya eva makarandaṁ tasya bhringāra-pātraiṁ tadvatā ācaritāli | bhringāra-kanakālukā ity amarah |

⁵⁹ muñca mārgam, yad gaurī-tīrtham gatvā kātyāyanīm arcayiṣyāmi |

⁶⁰ mad-viṣaye tvam evaika-vāmā na tu te parikarā iti bhāvah |

⁶¹ sakhi, santi bhūri-mārgāḥ, tad ekasmin ruddhe niruddhā na bhavāmah |

⁶² sakhi, diṣṭyā yuṣmābhīḥ sahitāsmi samvṛttā |

⁶³ abhisārayiṣor abhisārayitum icchoḥ |

⁶⁴ candramukha padmāvalambi-karayā iti tava manoratham śrutvā chalena mayā candrāvalī lambhitā |

⁶⁵ aho tvaritam gaurī-tīrtham lambhaya candrāvalim |

kṛṣṇah (sva-gatam) : candrāvaler āgatir eva rādhikodyama-pratibandhinī vṛttā | tad enām eva nirvyalīka-bhāvāṁ tāvat pramodayan svam mano vinodayāmi | (prakāśam)

dhṛta-padmotsava-santatir
alabdha-doṣodaya sadā sphurati |
sakhi kṛṣṇa-pakṣa-pūrnā
candrāvalir adbhitā tvam asi ||11||⁶⁶

(ity agre parikramya) kuraṅgākṣi ! paśya kānanasya kamanīyatām |

padmā : halā, eso purado suraṅga-nāma kahnassa kuraṅgo | jassa ghariṇi sa kidatthi raṅginī nāma kuraṅgi |⁶⁷

kṛṣṇah (sa-cakitaṁ nepathye karṇam dattvā sva-gatam) : nūnam āgatā rādhā yad ayam raṅginī-kanṭha-dhvanir darodañcati |

padmā : kadham eso suraṅgo dakkhiṇāhimuhāṁ dhāido ?⁶⁸

kṛṣṇah (punar ātma-gatam) : niṣṭāñkitam eva raṅginī-kanṭha-śabdenāyam ākṛṣṭah kuraṅgo gaurī-tīrtham jagāma | sañkarṣaṇa-tīrtha-tīra-vana-lekhāyāṁ vilambamānah kṣaṇam udarkam⁶⁹ tarkayāmi |

padmā :

ṇaa-pa{u}miñī-sahassam aha-mahaṇa-rasuttaraṅga-vitthārī |
pekkha goulaṁ bia puro saroaram reha{i} pphāraṁ ||12||⁷⁰

kṛṣṇah : priye ! paśya paśya !

mitre vicitram anurāga-bharaṁ vahanti
samvardhitāli-nikarā sva-rasodayena |
sat-karṇikojvala-rucir bhuvane samantāl
lakṣmīm tanoti bhavatīva sarojinīyam ||13||⁷¹

śaibyā : nam maṇoharam pa{u}miñīm kīsa kalāṇihi-malāṇaram karedi |⁷²

⁶⁶ dhṛta padmāyāḥ padmānām ca utsava-santatir yathā na labdho doṣāñām kalañkānām doṣāyām rātrau ca udayo yasyāḥ | kṛṣṇasya mama pakṣe kṛṣṇa-pakṣe ca pūrnā |

⁶⁷ sakhi, eṣa purataḥ suraṅga-nāmā kṛṣṇasya kuraṅgah | yasya grhiṇī sā kṛtāsti raṅginī nāmā kuraṅgī |

⁶⁸ kathaṁ eṣa suraṅgo dakṣiṇābhimukham dhāvitah |

⁶⁹ udarkam uttara-kālam |

⁷⁰ nava-padminī-sahasram agha-mathana-rasottaraṅga-vistārī | paśya gokulam iva puraḥ sarovaram rājate sphāram | padminyāḥ kamalāni striyaś ca | raso jalām śringārādi-rasāś ca ||12||

⁷¹ mitre sūrye mayi ca svasya rasasya makarandasya śringāra-rasasya udayaḥ yena sañvardhito'li-nikaro bhramara-samūhaḥ | āli-nikarā sakhi-samūhaś ca yayā | sat-karṇikābhīḥ pakṣe sundara-karṇālaṅkāraiḥ | ujjvalā rucir yasyāḥ | bhuvane jane loke ca lakṣmīm śobhām |

padmā (candrām upadiśya sākūṭam) :

surāṇuratta-hiaā iam pa{u}minī pasāridāmo ā |
idhaṇa tumān kkhanārāo tārā-hīsa kkhibehi karam ||14||⁷³

kṛṣṇah : padme nātra tārāpatir aparādhyati | yad iyam padminī cañcalayā padmayā sāyam
mucyamānā mlāyati |⁷⁴

candrāvali (sa-smitam puro vilokya samskrtena) :

samada-madhupa-laulyotsekam ālokya śaṅke
vihasati latikālī-puṣpa-śobhā-bhareṇa |
visṛjati makaranda-cchadmanā bāṣpa-bindūn
iyam ati-mṛdur ekā snehataḥ svarṇa-yūthī ||15||⁷⁵

kṛṣṇah : priye ! paśya paśya !

ayam ucca-śirah kadamba-rājaḥ
sphurad-indindira-vṛṇḍā-vandi-gītaḥ |
surabhī-kula-puccha-cāmarālī-
marud-āvijita-vigrahaś cakāsti ||16||⁷⁶

candrāvali : ahmahe lalidā buṁdābana-lacchī |⁷⁷

(tataḥ praviśati lalitā vṛṇḍā ca |)

lalitā (puro dṛṣṭva sa-vyatham) : kakkhaḍam purado saṅkadām edam |⁷⁸

vṛṇḍā : hanta durlaṅghya-śāsanā kila karālā | tat katham adya padmayātra candrāvalir
upanītā ?

⁷² enām manoharām padminīm kasmāt kalānidhir mlānam karoti ? apadeśena kalā-nidhiḥ kṛṣṇah | mlānam iti rādhikā-pakṣe nihata-saubhāgyātiśayena |

⁷³ surānurakta-hṛdayā iyaṁ padminī prasāritāmodā | iha na tvam kṣaṇa-rāgas tārādhīśa kṣipa karam | sūre sūrye govardhana-mallābhidha-sūre ca danya-sa-kāra-tālavya-śa-kārābhyaṁ prākṛte bhedābhāvāt śleṣah | āmodah sugandha ānandaś ca | he tārādhīśa candra ! pakṣe tārādhīśa rādhādhīśa ! iha padminyām candrāvalyām ca karam kiraṇām hastām ca na kṣipa | tvam kṣaṇa-mātram rāgaḥ raktaṁ anurāgaś ca yasya sa tathā |

⁷⁴ tārāpatiś candrah kṛṣṇaś ca | padmayā lakṣmyā sakhyā ca mucyamānā tyajyamānā rātrau padma-vane lakṣmīḥ na tiṣṭhatīti prasiddham | pakṣe, sāyaṁ padmayā candrāvalī nābhisāryate kuta ity arthaḥ |

⁷⁵ latikālī anya-gopī-sthānīyā | svarṇa-yūthī candrāvalī-sthānīyā | snehato bāṣpa-bindūn iti svasya premādhikyām sūcayati |

⁷⁶ indindira-vṛṇḍāni bhramara-samūhas te eva vandinas tāvakās tair gītaḥ | apadeśena sarvāśām āśrayo'py ayam aharā bhavan-nikaṭa eva cakāstīti sūcītam |

⁷⁷ aho lalitā vṛṇḍāvana-lakṣmīḥ |

⁷⁸ sakhi kakkhaḍam kaṭhiṇām purata etat |

lalitā : halā, saala-vijjā-biaddhāsi, tā kaddehi ido kahnam |⁷⁹

vṛndā :

svasya prema-maṇīnām
gaurava-bhājām iyan varā pātrī |
hariṇā parihaṇīyā
kathām nu candrāvalī bhavitā ||17||⁸⁰

lalitā (saṁskṛtena) :

yasyopalabhyā gandham
gaurava-kulam āśu cauravād bhramati |
udbhāṭam anurāga-bhāṭam
tam rañjita-nāgaram naumi ||18||⁸¹

vṛndā : sakhi, yuktām bravīṣi | kintu dākṣināya-mudreyām candrāvalyām kṛṣṇasya tataḥ khaly
amum durākarṣam kathayāmi |

lalitā : būmde, saccām bhaṇāsi | tā imassim accahide kim saraṇām ?⁸²

vṛndā : prathamām goṣṭhīm āviśya tattvam avadhārayāvah |

(ity ubhe parikrāmataḥ |)

śaibyā (vilokya janāntikam) : halā pa{u}me ! hanta nūṇām gaurī-tītthe rāhī saṅgadā | pekkha
tad disādo lalidā miladi |⁸³

padmā : kā de hāṇī ? jaṁ imiṇā duppariharā pia-sahī |⁸⁴

lalitā (upasṛtya) : halā candāali ! vallahā-siṇehāṇahiṇṇassa kuraṅgī saṅgha-bhuaṅgassa
kuraṅgassa ghare ṇa kkhu ahmehiṁ raṅgiṇī-bāsanījjā | jaṁ imiṇā māsabbhantare bi sā kāla-
sāra-kumārī ṇa sumarīadi tā ettha tumām sakkhiṇīm kādum āadahmi |⁸⁵

(candrāvalī smayate |)⁸⁶

⁷⁹ sakhi, sakala-vijjā-vidagdhāsi, tat karṣa itaḥ kṛṣṇam |

⁸⁰ gaurava-bhājām iti asyā ghṛta-snehasya ādara-mayatvāt |

⁸¹ yasyānurāga-bhāṭasya madhu-sneha-mayasya ity arthaḥ | bhaṭā yodhāś ca yoddhāra ity amaraḥ |

⁸² vṛnde satyām bhaṇāsi | tat asmin atyāhite kim śaraṇam ?

⁸³ sakhi padme ! hanta nūnaṁ gaurī-tīrthe rādhā saṅgatā | paśya tad diśato lalitā milati |

⁸⁴ kā te hāṇīḥ ? yad duṣpariharā priya-sakhī candrāvalī |

⁸⁵ sakhi candrāvalī ! vallabhā-snehanabhijñasya kuraṅgī-saṅgha-bhujaṅgasya kuraṅgasya gṛhe na khalu
asmābhiḥ raṅgiṇī vāsanīyā | yad anena māsābhyanṭare'pi sā kāla-sāra-kumārī na smaryate | tad atra tvām
sakṣiṇīm kartum āgatāsmi |

⁸⁶ smayata iti kṛṣṇa-sāram apadiśya kṛṣṇām prati ito niṣkrāmyatām ity anayā vyajyate tad asambhavam iti
smayah |

kṛṣṇah (sva-gatam) : hanta mad-ar�am āgatā lalitā | (candrāvalim ālokya chalam ālambya prakāśam) lalite, hṛdayeṇgitam avijñāya mudhā suraṅgam upālabhase | tad eṣa sandeśas tvayā tasyām āvedyatām—

hariṇābhilaṣyamāṇā
sāraṅga-ramaṇī sadā tvam atrāsi |
tad amūṁ tvad-vaśa-hṛdayam
hṛdayaṅgama-locane viddhi ||19||⁸⁷

padmā (janāntikam) : kahna appaṇo piām jaṇam laddho si | tā juttam ajoggāṇam ahmāṇam visajjaṇam |⁸⁸

kṛṣṇah :

karavāṇi hanta divyam
divyāṅgi madonnatāsu gopīṣu |
anurāgitām sakhi dadhe
rādhā-gandhiṣu na vāmāsu ||20||⁸⁹

padmā (sa-darpa-smitam) : sahi lalide ! accariam accariam ! tumām kkhu aṇurāhā bhanijjası | tā kīsa ajja rāhiāe uadaam binā udidāsi |⁹⁰

lalitā (saṁskṛtena) :

rolambī-nikurambam
cumbati gaṇḍam pipāsayā tasya |
sarati ṛṣārtā sarasīm
sa karīndras tam punar na hi sā ||21||⁹¹

padmā :

ekkam dhīmadi sebbe paheliām me saheli jāṇīhi |
citta-phalaammi lihidā kā reha{i} māhabassa sadā ||22||⁹²

⁸⁷ hariṇena hariṇā kṛṣṇena ca abhilaṣyamāṇā sadā tvam asi | he sāraṅga-ramaṇi mṛga-kānte sāraṅgāyatīte sāraṅgaḥ kṛṣṇas tasya kānte iti ca |

⁸⁸ kṛṣṇa, ātmānah priyam janam labdho'si | tat yuktam ayogyanām asmākam visarjanam |

⁸⁹ rādhā-gandhiṣu vāmāsu pratikūlāsu gopīṣu anurāgitām na dadhe tava prīty-ar�am divyam śapatham karavāṇi | hariṇābhilaṣyamāṇā ity ādinā rāgas tu tasyā anurañjanārtham vān-mātrenāiva vyāñjita iti bhāvah | ity eṣo'rthaḥ padmām jñāpayitum abhipretah | vastutas tu rādhā-gandhiṣu gopīṣu anurāgitām dadhe kim uta rādhāyām iti bhāvah | madonnatāsu paramākarsaka-madhu-snehavatīvena mama parama-sukhado mada utpadyata eveti bhāvah | na vāmāsu arthāt pratikūlāsu rāgitām na dadhe iti divyam karavāṇīti ||20||

⁹⁰ sakhi lalite, āścaryam āścaryam ! tvam khalu aṇurāhā bhaṇyase | tat kasmat adya rādhayā udayam vinā uditāsi ? jyotiḥ-śāstre viśākhā-naksatrasyodayānantaram eva anurādhāyā udaya-sambhavāt |

⁹¹ rolambī-nikurambam bhramari-samūhaḥ yasya karīndrasya gaṇḍam karṇāghātair muhur muhur anādṛtaṁ sad api pipāsayā ṛṣṇayā cumbati | ṛṣārtah san karīndra eva sarasīm yāti | sā sarasī tu tam karīndram na yāti | kṛṣṇena anādṛtam api yathā bhavatyah rati-yācikāḥ kṛṣṇam abhisaranti na ca tasya sukha-leśam kurvanti pratyuta udvegam eva tanvanti tathā rādhādyā na bhavanti rādhām punar ayam evābhisarati parama-sukha-sampādanāyeti bhāvah |

śaibyā : sahi candāalī |

vrndā (sa-smitam) : sādhu vijñātam | candra-maṇḍalāvali-maṇḍalena citram khalu ramāpateḥ phalakam śata-candram ācakṣyate |⁹³

kṛṣṇah (sva-gatam) : avadāta-śileyam candrāvalī sa-lajjam apasavye katham prayāti ?⁹⁴

lalitā :

maha bbāharehi bumde paheliam dibba-paheli-viṇṇāne |
pia-sahi kim ahikkhāe likkhijja{i} māhavo bhuaṇe ||23||⁹⁵

vrndā : sakhi ! rādhābhikhyayā |

kṛṣṇah : yuktam idam yad vaiśākha-paryāyau mādhava-rādhau |⁹⁶

padmā : sebbe, alam paheliā-pasaṅgena | suhābehi kamalikkhaṇa-rasehim attāṇaam |⁹⁷

śaibyā (kamalākāram vilokya) :

bhamarassa tāba pamadarām padosa-muditā kumuddadī kuṇa{i} |
jāba iām pa{u}mālī binda{i} ḥahu ditthim edassa ||24||⁹⁸

padmā : halā, saccam bhaṇāsi | tathā hi,

⁹² ekam dhīmadi śaibye prahelikām me sakhi jānīhi | citra-phalake likhitā kā rājate mādhavasya sadā ||22||

⁹³ sa-smitam iti | bhavatyor eva praśnottarābhyām ślokam ivam udāśīna-visayam karavāṇīti vyāñjanāya ramāpateḥ lakṣmī-pateḥ phalakam carma ācakṣyate paurāṇikaiḥ tena citra-phala asmi ity atra citra-phalake iti | mādhavasya ity atra mā lakṣmīḥ tasyā dhavasya patyur iti candrāvalīty atra candra-maṇḍala-paṇktir iti vyākhyā |

⁹⁴ avadāta-śīlā śuddha-śīlā | avadātāḥ śīte śuddhe ity amaraḥ |
⁹⁵ etābhyām prahelikāyā varṇitaḥ sva-pakṣotkarṣa āvābhyām anyathā kṛtaḥ | idānīm āvābhyām api katham, tathā na varṇyate etābhyām anyathā kartum aśakyatvāt ity āha—maha bbāharehīti | mama vyāhara vr̄nde prahelikām divya-praheli-vijñāne | priya-sakhi kim abhikhyayā lakṣyate mādhavo bhuvane ? divya-prahelikānām vijñānam yasyā he tathābhūte ! kasyā abhikhyayeti rādhā-nāmnā | abhikhyā nāma-śobhavory ity amaraḥ | tathā hi vede—**rādhayā mādhavo devo mādhavenaiva rādhikā vibhrājate** iti loke ca rādhā-mādhava iti prasiddhyā lakṣyate ity arthaḥ | utaś ca rādhā-mādhava iti ṣaṭhī-samāṣena paramotkarṣo vyāñjito bhavati | tad idānīm api yathā bindu-mādhave veṇī-mādhavādayas tathā rādhā-mādhava iti prasiddhā deva-pratimā kācid āsīt | tad-apadeśena kṛṣṇam uddiṣyeyam uktir iti ||23||

⁹⁶ vaiśākha-paryāyāv iti | vaiśākhe mādhavo rādhā ity abhidhānāt | mādhava-śabdasya prasiddhatvenābhyarhitatvāt pūrva-nipātaḥ | tena kim abhikhyayā ity asya kayābhikhyayā kena nāmnā ity arthaḥ | tathā rādhābhikhyayety asya rādasyābhikhyayā iti vyākhyā | kṛṣṇena yad anyathā vyākhyātām tat tāsām vyākhyānām śakti-jñāpanāyaiva |

⁹⁷ śaibye ! alam prahelikā-prasaṅgena | sukhapaya kamalekṣaṇa-rasair ātmānam | kamalānām īkṣaṇām darśanām kamalekṣaṇāḥ kṛṣṇāś ca |

⁹⁸ bhramarasya tāvat pramadarām pradoṣa-muditā kumudvatī kurute | yāvad iyarā padmālī vindate nahi dṛṣṭim etasya bhramarasya pakṣe kāmukatvāt kṛṣṇasya | pradoṣe rajanyādau muditā vikaśitā | prakṛṣṭa-doṣe'pi muditā kumudvatī kumudarām kutsitā mandavatītvena rādhā ca | padmālī padma-samūhaḥ padmā ālī sakhi yasyāḥ sā candrāvalī ca ||24||

vijjodantī rāhā pekkhijja{i} tāba tāraalihim |
gaane tamāla-sāme ḥa jāba candālī pphura{i} ||25||⁹⁹

lalitā (vihasya saṁskṛtena) :

sahacari vṛṣabhānūjāyā prādurbhāve vara-tviṣopagate |
candrāvalī-śatāny api bhavanti nirdhūta-kāntīni ||26||¹⁰⁰

kṛṣṇah (smitvā) : kiṁ vācātātayā ? sannikṛṣṭasya surabheḥ¹⁰¹ saurābhyam anubhūyatām |

vr̥ndā (sa-smitam) :

ullasati phulla-gātrī
kā vallī nātra mādhavē'bhyudite |
tan-nāmataḥ prasiddhām
tathāpi tām mādhavīm naumi ||27||¹⁰²

padmā (sa-vaimanasayam parikramyoccaih) : halā candāali, dhūtta-gotthī-raṅge saṅgamia
vigghesa-janāṇī-pūṇe kīsa śidhilāsi |¹⁰³

kṛṣṇah (sopālambham) :

candrāvalīm mām anurudhyamānām
runḍaddhi padme bhavatī balena |
mallīm tamālābhīmukhaṁ milantīm
himṣreva vallī purataḥ karālā ||28||¹⁰⁴

(praviśya) **karālā** : ciṭṭhadha re ciṭṭhadha ! diṭṭhiā magge ccea laddhāttha |¹⁰⁵

(sarvah paravṛtya sambhramam nāṭayanti |)

śaibyā (apavārya) : haddhī haddhī | kadham ettha ahme viṇṇādā buḍḍhiāe ?¹⁰⁶

⁹⁹ vidyotamānā rādhā dr̥syate tāvat tārakāvalibhiḥ | gagane tamāla-syāmalena yāvac candrāvalī sphurati | tārakāvalibhiḥ saha rādhā viśākhā-naṣṭatraṁ tamāla-syāme gagane tāvat vidyotamānā prekṣyate | pakṣe tārakāvalibhir viśākhā-prabhr̥tibhiḥ sakhibhir gagane tamāla-syāme iti vyapadeśena kṛṣṇe ||25||

¹⁰⁰ vihasyeti dvayoh padyayor artham eka-ślokena cūrṇayiṣye iti bhāvah | vṛṣabhānūjanitayā śreṣṭha-tviṣā pakṣe vṛṣabhānūjayā rādhayā | kīḍṛṣyā vara-tviṣā prādurbhāve prākātye upagate prāpte sati ||26||

¹⁰¹ surabher vasantasya |

¹⁰² mādhave vasante kṛṣṇe ca mādhavīm tan-nāma-latām rādhām ca ||27||

¹⁰³ sakhi, candrāvalī dhūrta-goṣṭhī-raṅge saṅgamyā vighneśa-janāṇī-pūjane kasmāt śithilāsi |

¹⁰⁴ mām anurudhyamānām mām anurundhatīm daivādikasya rudhe rūpām himsrā himsā iti khyātā | karālā bhayaṇkarī |

¹⁰⁵ tiṣṭhatha re tiṣṭhatha ! diṣṭyā mārge eva labdhāḥ sthāḥ |

¹⁰⁶ hā dhik hā dhik | katham atra vayam vijñātā vr̥ddhayā ?

karālā : ammo saccam ccea jappidam tāe ḥavaṇīa-lampadāe buddha-makkadie |¹⁰⁷

(padmā sa-khedam śaibyā-mukham īkṣate |)

lalitā (svagataṁ) : buddha-makkadī kakkhađie sakkarārakkhidam makkhaṇam de dāissam |¹⁰⁸

kṛṣṇah (apavārya) : priye, tirodhānāya sthānam api te na paśyāmi, yataḥ—

savye girih sphurati durgama-tuṅga-śriṇgo
gāḥ pālayaty ahaha dakṣinatas tathāryaḥ |
bhūḥ prsthato virahitā vṛtibhiḥ purastāt
krūrā viveśa jaratī katamātra yuktiḥ ||29||

candrāvali (sva-gatam) : hanta hanta ! akaṇḍa-kakkasāe bhabbidabbadā caṇḍalīe caṇḍimā |¹⁰⁹

karālā (samrambham abhinīya) : pecchadha bho pecchadha imassā kusumbha-tella-kajjala-jāla-kālassa kāla-bhuāṅga-bhaāṅkara loanañcalassa sañcalassa bhuaṅgattaṇam jaṁ bāraha-maggam gamido imiñā saalāṇam goula-kulaṅganāṇam maṅgalō kula-dhammo | (iti sa-śirah-kampam dṛśau visphārya) are sāmālayā kassa esā jāatti jāṇāsi | suṇāhi re ḥisaṅka suṇāhi | jo kkhu bhoimdassa dudio appā tassa mahā-mallassa |¹¹⁰

kṛṣṇah : karālike, tataḥ kim ?

karālā (sa-krodham) : saccam saccam tumaiṁ baṇa-majjhe appaṇam dudiam rāṇam jāṇāsi | so ccea rāa{u}la-gāmī goṭṭha-ṇāho appaṇo lalāḍam tāḍissadi |¹¹¹

kṛṣṇah : karāle, tubhyam śape | candrāvalīm vilokya sādhvasam gato’ham udvegam āsādayāmi |

karālā (candrāvalīm vilokya sāmarṣam) : ha ṣiuñjūjjāriṇi ! ākomara-sikkhida-kaḥṇāhisāra-kosale ! samrambhūnnaddha-gobiā-sahassa-jutṭhāhara-bimbā-tiṇṇa-metta-biddhaṁsida-kulabbade ! ciṭṭha ciṭṭha | kim dāṇīm bhāesi |¹¹²

¹⁰⁷ ammo deśa-bhāṣā krodha-vyañjikā | satyam eva jalpitām tayā navanīta-lampaṭayā vṛddha-markaṭyā |

¹⁰⁸ vṛddha-markaṭa kakkhaṭike śarkarārakṣitarām navanītarām te dāsyāmi |

¹⁰⁹ hanta hanta | akāṇḍa-karkaśayā bhavitavyatā caṇḍalyā caṇḍimā |

¹¹⁰ paśyatha bho paśyatha asya kausumbha-taila-kajjala-jālakālasya kāla-bhuāṅga-bhayaṅkara-locaṇāñcalasya bhujaṅgatvam | yad dvādaśa-mārgam gamito’nena sakalānām gokula-kulaṅganānām maṅgalah kula-dharmaḥ | dvādaśa-mārga-gatir iti strī-jāti-bhāṣeyam | bāraha-bāṭe ḥārio iti apabhrāmṣe khyātā | are śyāmala kasyaiṣā jāyeti jāṇāsi | śrūṇu re niḥśaṅkam śrūṇu yaḥ khalu bhojendrasya dvīṭya ātmā tasya mahā-mallasya |

¹¹¹ satyam satyam tvam vana-madhye ātmānam dvīṭyam rājānam jāṇāsi | sa eva rāja-kula-gāmī goṣṭha-nātha ātmāno lalāṭam tāḍisyati | ayam bhāvah—rāja-sabhāyām tava durvṛtte jñāpīte sati rāja-danḍa-bhayāt kāpi vana-madhye līnam tvām aprāpya rāja-padātikena tava pitaiva nando rāja-sannidhim nīyamānas tatra etādṛśo durvṛttah putro me jāta iti lajjayā duḥkhena ca mugdho bhaviṣyatīti |

¹¹²

lalitā : ajje, ko kkhu doso jīaṇa-ṇāhāṇugadāe paccimā-disāe | ko bā dosābahāriṇo surassa | kintu edāṇam arūḍha-rāṇam doṇam rātam uppādia saṅgama-kāriṇīe sañjha-kuṭṭīṇīe ccea padosāṇubandhidā |¹¹³

karālā : jāde saccam kadhesi | (iti praudham āṭopam nāṭayantī) hañje pa{u}mie para-ghara-vighaṭṭīṇī ! kuṭṭīṇī-kamma-lampade dhiṭṭi-maṇḍala-cakkabaṭṭīṇī maha hatthādo kaham mukkissasi |¹¹⁴ (iti yaṣṭim udyacchate |)

padmā (parāvṛtya) : ajje, ṇa jāne kīsa kkhijjasi | ahmehim tujjha sāsaṇam ccea kijjantam atthi |¹¹⁵

vrndā (sva-gatam) : nūnaṁ dhūrtayā śabda-cchalam ālambitam padmayā | (prakāśam) ārye, śaila-mallayor nāmādvaitena bhrānteyam mugdhā bālā | tad adya kṣamyatām |

(karālā yaṣṭim vimuñcati |)

padmā (sva-gatam) : lalide, ciṭṭha ciṭṭha | tuha nikkadam kādum esā jaḍilam gacchantī hmi |¹¹⁶ (iti niṣkrāntā |)

karālā (candrāvalim ālokya) : ehi bhoḥ kuḍuṅga-kuḍumbini¹¹⁷, ehi | (iti candrāvalīm ādāya śaibyayā saha niṣkrāntā |)

kṛṣṇah (socchvāsam) : vṛnde, nūnaṁ sādhitārthāsi |

vrndā : mādhava rūpiṇī mādhava-lakṣmīr gaurī-tīrthe khelati | tayā copadhautikam sarvasvam idam daronmudritam gandha-phalī-dvandvam |¹¹⁸

kṛṣṇah (sānandam ādāya) : vṛnde, yāvad gavām cāraṇe vayasyān avasthāpya tatrānusarāmi tāvad bhavatībhym agrataḥ prasthīyatām | (iti niṣkrāntah |)

¹¹³ ārye, kaḥ khalu doṣo jīvana-nāthāṇugatāyāḥ paścimādiśāḥ jīvana-nāthāḥ jalādhipa-varuṇa-vyapadeśena candrāvalyā višeṣāṇam jīvana-nāthāḥ svapatir mallāḥ vastutas tatrāpi sarasvatī-bhāṣite jīvan nāthāḥ kṛṣṇāḥ | ko vā doṣāpahāriṇāḥ sūryasya doṣa ity anusaṅgāḥ | doṣā rātris tan-nāśakasya pakṣe doṣāṇām apahāriṇāḥ kiṁ vā doṣāyām rātrau aparīhāriṇāḥ strī-corasya śūrasya kṛṣṇasya | doṣābhāve hetu-garbha-višeṣāṇam etat śleṣena sūrya-pakṣe kṛṣṇa-pakṣe'pi | kintu etayor ārūḍhārāgator dvayo rāgām utpādyā saṅgama-kāriṇī sandhyā kuṭṭīṇyā evam pradoṣāṇubandhitā rāgām raktimānam pradoṣo rajanī-mukham tad-anubandhitā | pakṣe rāgām āsaktim paścima-dik sūryāsthāṇiyayor asambhāvita-saṅgamayor api candrāvalī-kṛṣṇayoh saṅga-kārayitryāḥ sandhyā-sthāṇiyā-padmāyā eva prakṛṣṭa-doṣāṇubandhitvam ity arthaḥ | tena padmā drḍham tarjyatām iti bhāvah |

¹¹⁴ jāte satyam kathayasi | hañje he cetike ! para-ghra-vighaṭṭīke kuṭṭīṇī-karma parama-puruṣa-dūtyām tatra lampate dhṛṣṭā-maṇḍala-cakravartini mama hastāt kathām mocayiṣyasi |

¹¹⁵ ārye, na jāne kasmāt khidyase yad asmābhīs tava sāsanam eva kriyamāṇam asti | nijja{u} goaddhṇassā pāsaḥmi | nīyatām govardhanasya pārśve iti tvayā pūrvam ādiṣṭatvād iti bhāvah |

¹¹⁶ lalite, tiṣṭha tiṣṭha | tava niṣķṛtim kartum esā jaṭilām gacchānti asmi |

¹¹⁷ kuñja-kuṭṭumbini |

¹¹⁸ mādhava rūpiṇī rūpavatī mādhava-lakṣmīr vasanta-śobhā mādhavasya tava lakṣmīḥ śobhā rūpā sampatti-rūpā vā rādhā iti ca | gandha-phalī-dvandvam campaka-yugam |

vr̥ndā (parikramya) : lalite puraḥ sambhālaya kadamba-samrājam | (ity upetya) hanta hanta—

śanke paṅkaja-sambhavo’pi bhavataḥ saubhāgya-bhaṅgi-bhāram
vaktum na kṣamate kadamba-nṛpate vṛṇdātavī-dyotinah |
puṣpair yasya ramā-sahodarata�py udbhāsuram kaustubham
durlilair avahelayadbhir abhitah śaurer uraś chādyate ||30||

lalitā (puro vilokya) : buñde, iam visāhā-dudiā bhaabadi māanda-kuḍaṅge pracchannam
ciṭṭhadi |¹¹⁹

vṛṇdā (lavaṅga-latāntike rādhām vilokya) : lalite, paśya paśya—

kim itaḥ suṣamā vapuṣmati
kim abhivyaktir alaṁ guna-śriyah |
athavā praṇayābhisaṁpadah
kim iyam mūrtir udeti rādhikā ||31||

(punar nirvarṇya)

karnālaṅkṛta-kamalā
kuṇṭala-veṇi-śikharoccalat-kamalā |
kara-kamalāśrita-kamalā
viḍambayaty alam asau kamalām ||32||¹²⁰

(nepathyē)

karnāndolita-mugdha-gandha-phalikā-dvandvaḥ kadamba-srajā
saṁvīto muralī-karambita-karaś cūḍāñcale candrikā |
dūrād esa manahśilā-tilakinā bhālena bibhrad-dyutim
mūrtah khelati hanta nanda-grhiṇī-vātsalya-lakṣmī-rasah ||33||¹²¹

lalitā : nūnam bhaavadie dūre diṭṭho māhabo jaṁ vaṇṇīedi |¹²²

vṛṇdā : lalite, satyam avidūra-vartī madhu-vairī | tathā hi—

sakhi kundalikṛta-śikhaṇḍa-maṇḍalo
naṭatīha taṇḍavika-hütir aṇḍajah |
na kadāpi kṛṣṇa-mudirekṣaṇam vinā
madirekṣaṇe kṣaṇam api śvasiy asau ||34||¹²³

¹¹⁹ vṛṇde, iyam viśākhā-dvitiyā bhagavatī mākanda-kuñje pracchannam yathā syāt tathā tiṣṭhati |

¹²⁰ kamalām lakṣmīm |

¹²¹ nanda-grhiṇī-vātsalya ity anena vrajeśvaryā lālanenaiva kṛṣṇasya parama-saundaryam idam jātam | aho tasyā bhāgya-paripāka iti bhāvah |

¹²² nūnam bhagavatā dūre drṣṭo mādhavo yad varnyate |

lalitā : sakhi, dakkhiṇēṇa puṇṇā-saṇḍam pekkha ḥam |¹²⁴

vrndā (vilokya sa-harsam) :

cakram vaśikṛtavataḥ kila naicikīnām
vaiṁśi-nināda-madhunā madhusūdanasya |
ābhīra-śekhara-gatīm pratipādayantī
śobhā babhūva paramā paramasya yaṣṭih ||35||

lalitā : na buttam dāṇīm pi doṇṇam aṇṇoṇṇa-damisaṇam | kealam raṅgiṇīam pekkhia laaṅga-kuḍaṅgam lahedi kahno |¹²⁵

vrndā : paśya paśya—

viśmarān parite hari-mūrtitah
parimalān upalabhyā kalāvatī |
iyam itah sakhi puṇḍraka-maṇḍape
smita-mukhī tanu-vallīm apāvṛnot ||36||¹²⁶

(punar nirūpya sa-kautukam)

vyaktim gatābhir abhito bhuvi paṁśulāyām
sadyah padāṅka-tatibhiḥ kathitādhvano'yam |
paścād upetya nayane kila rādhikāyāḥ
kampreṇa pāṇi-yugale harir dadhāra ||37||¹²⁷

lalitā : hanta hanta esā pula{i}daṅgī vāmā līlā-kamaleṇa tādēdi kamalekkhaṇam |¹²⁸

vrndā : paśya paśya—

bhrū-bhedah smita-saṁvṛto na hi na hīty uktir madenākulā
viśrāntoddhati pāṇi-rodha-racanām śuṣkam tathā krandanam |
sr̄sto yaḥ sakhi rādhayā muhur ayam saṅgopanopakramo
bhāvas tena hṛdi sthito mura-bhidi vyaktaḥ samantād abhūt ||38||¹²⁹

¹²³ tāṇḍavika iti nāmnā hūtir āhvānam yasya | aṇḍajah pakṣī mayūrah | kṛṣṇa eva mudiro meghas tasya īkṣaṇam he madireksaṇe madirah khañjanaḥ | kṣaṇam api na śvasiti na prāṇiti |

¹²⁴ sakhi, daksinena punnāga-ṣandam paśyainam |

¹²⁵ na vṛttam idāṇīm api dvayor anyonya-darśanam kevalam raṅgiṇīm prekṣya lavaṅga-kuñjam labhate kṛṣṇah |

¹²⁶ puṇḍraka-maṇḍape mādhavī-latā-maṇḍape |

¹²⁷ punar nirūpya sakautukam | rādhikāyāḥ paścād upetya hariḥ pāṇi-yugale nayane dadhāra | kathambhūtāyā rādhayāḥ padāṅka-tatibhiḥ kathitādhvanaḥ | pada-cihna-samūhaiḥ kathito'dhvā vartma yasyāḥ | kīdrśibhiḥ padāṅka-tatibhiḥ pāṁśulāyām bhuvi abhitah vyaktim gatābhiḥ ||38||

¹²⁸ esā pulakitāngī vāmā śrī-rādhā tādēti tādāyatī kamalekṣaṇam saṅgopanasya upakramo yā sṛṣṭas tenaiva pratyuta bhāvo vyakto'bhūt |

lalitā (saṁskṛtena) :

prātikūlyam iva yad vivṛṇoti
rādhikā rada-nakhārpaṇoddhūrā |
keli-karmaṇī gatā pragalbhātām
tena tuṣṭim atulām harir yayau ||39||

vṛndā (vihasya) :

nairañjanyam upeyatuh parigalonmodāśruṇī locane
svedoddhūta-vilepanam kila kuca-dvandvam jahau rāgitām |
yogautsukyam agād dūrah sphurad iti prekṣyodayam saṅginām
rādhe nīvir iyam tava ślatha-guṇā ūnike mumukṣām dadhe ||40||¹³⁰

lalitā : kadham edam biḍḍha-miunam māhavī-kuṇḍaṅgantaridam saṁbuttam |¹³¹

vṛndā :

rādhā-mādhavayor medhyām
keli-mādhvīka-mādhurīm |
dhayan nayana-bhrṅgeṇa
kas trptim adhigacchati ||41||¹³²

lalitā : halā ede galanta-marandam pi māhavi-puppha-sandoham mukkia kīsam bhiṅgā
pubbāhimuham dhaānti |¹³³

vṛndā : sakhi, vimucya mādhavī-maṇḍapam nāgara-maṇḍalottamsau prasthitau taylor
āmodam anusarpantah ṣatpadā dhāvanti | tad ehi latā-mandirālokanena nandayāvaś cakṣusī |
(iti parikramya) lalite, paśya paśya—

manohārī hāra-skhalita-maṇibhis tāra-taralaiḥ
parimlāyan-mālyo milita-puraṭālaṅkṛti-kaṇah |
ayaṁ kuñjas talpīkṛta-kusuma-puñja-praṇayavān

¹²⁹ bhrū-bhedo bhruvo vakrimā asammati-vyañjakah | kīdrśam smita-saṁvṛtaḥ ? smitam eva tatra parama-sammatur vyañjakam na hi na hīty uktir niṣedha-karanam madenākulā iti tatra sāttvika-vikāraḥ svara-bheda eva parama-vidhi-vyañjakah pāṇi-rodha-racanam anabhīṣṭam etad iti vyañjakam | kīdrśam ? viśrāntoddhati viśrāntā uddhatir audhatyam yatra tat kara-sparṣena jāta-harṣayor hastayor audhatyā-śakty-abhāvāt tena audhatyā-viśrāntir eva paramābhīṣṭa-vyañjikā krandanam duḥkha-vyañjakam śuddhatvam eva śuṣka-bhāva-vyañjakam iti |

¹³⁰ nairañjanyam brahmavām kajjala-rāga-śūnyam ca locane parigalan modāśruṇī sati nairañjanyam upeyatur ity anvayah | evam sarva-rāgitām viṣayāsaktim | nairañjanya-dvy-arthe—kuṇkumādi-rāgam ca yoge pakṣe saṅgame autsukyam mumukṣām apavargecchām granthi-cyutīcchām ca |

¹³¹ katham idam vidagdha-mithunam mādhavī-kuṇḍāntaritam saṁvṛttam |

¹³² medhyām kāma-doṣa-rāhityena | premaiva gopa-rāmāṇam kāma ity agamat prathām ity ukta-rītyā parama-pavitrām dhayan āsvādayan |

¹³³ sakhi, ete galan-makarandam api mādhavī-puṣpa-sandoham tyaktvā kasmād bhṛṅgāḥ pūrvābhīmukham dhāvanti |

samantād uttuṅgam piśunayati raṅgam murabhidaḥ ||42||¹³⁴

lalitā (nipuṇam nirūpya samskrtena) :

krṣṇāṅga-saṅgama-milad-ghusṛṇāṅga-rāgā
rādhā-pada-skhalad-alaktaka-rakta-pārśvā |
sindūra-bindu-cita-gharma-jalokṣiteyam
dhūnā dhinoti nayane mama puṣpa-śayyā ||43||¹³⁵

vr̥ndā (sa-vismayam) :

cikrīda yā rajasi rañjita-sūtra-naddha-
gokarṇa-māṭra-cikurā nava-biddha-karnī |
seyam kutaḥ pravara-vibhrama-kauśalāni
rādhādhyagīṣṭa bata vairajitam jigāya ||44||¹³⁶

lalitā (pūrvataḥ prekṣya) : bumde, pekkha ḡādīdūre sa-rāhā māhabo ||¹³⁷

vr̥ndā : śṛ̥nuvah, kim āha saṁskṛtena rādhā ?

(nepathyē) :

kuru kuvalayaṁ karṇotsaṅge lavaṅgam abhaṅguraṁ
vikira cikurasyāntar-mallī-srajam kṣipa vakṣasi |
anāgha-jaghane kāḍambīm me pralambaya mekhalām
kalayati na mām ālī-vr̥ndam hare niralaṅkṛtam ||45||¹³⁸

vr̥ndā (smitam kṛtvā) :

vahantī mañjiṣṭhāruṇita-tanu-sūtrogjvala-rucīn
nakhāṅkān khelormi-skhalita-śikhi-pakṣāvalir iyam |
sphuran-muktā-tulyair alaghū-ghanā-gharmāmbubhir alam
samṛddhā me medhām madhumathana-mūrtir madayati ||46||¹³⁹

(tataḥ praviśati krṣṇaḥ prasādhitāṅgi rādhā ca |)

¹³⁴ hārāt skhalitā ye maṇayas tair manohārī tāro muktā eva taralah hāra-madhyago yeṣu taiḥ | piśunayati sūcayati ||43||

¹³⁵ ghusṛṇam kunkumam |

¹³⁶ yā rañjasi cikrīda krīditavatī rañjitenā sūtreṇa baddhāḥ | gokarṇa-māṭrāḥ gokarṇa-parimitāś cikurā yasyā aṅguṣṭhānāmikā-vistārenā gokarṇam bhavati, tathā hy uktam amareṇa prādeśa-tāla-gokarṇāntar-janyādi-yute tate iti | nava-vidhau karṇau yasyāḥ kutoḍhyagīṣṭa kasmād guroḥ sakāśād adhītavatī | bata vismaye | idānīm eva bālikā āśit | idānīm pravara-taruṇī abhūd iti bhāvah |

¹³⁷ vr̥nde, paṣya nātidūre sa-rādhā-mādhavaḥ |

¹³⁸ kāḍambīm kadama-puṣpa-racitām |

¹³⁹ mañjiṣṭhayā aruṇitebhyo tanu-sūtrebhyah sūksma-sūtrebhyo’pi ujjvala-ruciḥ kāntir yesām tān nakhāṅkān |

kṛṣṇah :

nītam te punar-uktatāṁ bhramarakaiḥ kastūrikā-patrakam
neṭrābhyaṁ viphalikṛtaṁ kuvalaya-dvandvaṁ ca karṇāpitam |
hāraś ca smita-kānti-bhaṅgibhir alaṁ piṣṭānupeśikṛtaḥ
kim rādhe tava mañḍanena nitarām aṅgair asi dyotitā ||47||¹⁴⁰

ubhe (upasṛtya) : sundara idam parama-mañjulaṁ vasanti-kusuma-mañḍanam |

kṛṣṇah (stavakita-dvandvam ādāya sa-harṣam) :

dhyeyena mukta-vṛṇdāsyā
kāmyamānā muhur mayā |
yuktā tvam atimuktānāṁ
śreṇyā suśroṇi sevitum ||48||¹⁴¹

(iti rādhām avatāmsayati |)

nepathye :

anuparamati yāme kāmam ahnas tṛtīye
jalada-samaya-lakṣmīr yauvanojjṛmbhaṇe'dya |
nava-yavasa-kadambais tarpitānāṁ kadambah
kalayati surabhīnāṁ gokulāyābhīmukhyam ||49||¹⁴²

lalitā : rāhe anujānehi | ratti-maṇḍana-ttham dullahāṁ basanta-kusumāṁ gehṇissāṁ |¹⁴³ (iti niṣkrāntā |)

kṛṣṇah (smitvā janāntikam) : vṛnde kiñcid vinodaṁ vidhātu-kāmo'smi | tad atra priyāyāḥ
pratyāyiteyaṁ puro drumādhirūḍhā kakkhaṭī tvayā mat-pakṣa-grāhiṇī kriyatām |¹⁴⁴

vṛṇdā : bhavatu, yatiṣye |

kṛṣṇah (rādhām avetya) : priye candrā... (ity ardhokte kṛtrima-sambhramāṁ nāṭayati |)

rādhikā (sa-khedam) : haddhī haddhī | kadham ebbāṁ suṇantām bi ḥa me phuḍidāṁ kaṇṇa-jualām ?¹⁴⁵

¹⁴⁰ bhramarakair lalāṭa-lambitālakaiḥ |

¹⁴¹ he suśroṇi atimuktānāṁ śreṇyā kartryā tvam āśu sevitum yuktā tvam | kīdrśī ? muhur mayā kāmyamānā |
mayā kīdrṣena ? mukta-vṛṇdāsyā dhyeyena kartari ṣaṭhī | atimuktānāṁ atiśayena muktānāṁ mādhavī-
puspānām ca | atimuktāḥ puṇḍrakah syād vāsantī mādhavī-latety amaraḥ |

¹⁴² adya surabhīnāṁ kadambām samūhaḥ ahnas tṛtīye yāme prahare anuparamati asamāpte'pi sati gokulāya
gokularūm praveṣṭum atimukham kalayati karotīty anvayaḥ | adya kimbhūte ? jalada-samaya-lakṣmyā varṣā-kāla-
śobhāyā yauvanasya vistārasya ujjṛmbhaṇām prakāśo yatra tathābhūte |

¹⁴³ rādhe anujāpaya | rātri-maṇḍanārthaṁ durlabhaṁ vasanta-kusumāṁ grahīṣyāmi |

¹⁴⁴ praty

vṛṇdā (sva-gatam) : picchikā-bhramaṇena kakkhaṭikam unmādyā harer abhīṣṭam
vyāhārayiṣye | (ity alakṣitam tathā kṛtvā prakāśam) sakhi, rāṅge mā bhaja vaimukhyam |

kṛṣṇah : priye candrānane, kim ity akāṇde vimanaskāsi ?

(nepathyē) sāmini imiṇā tujjha muddhattaṇeṇa lalidā na jībissadi |¹⁴⁶

rādhikā (ūrdhvam ālokya sva-gatam) : nīsaṁdehahmi kidā kakkhaḍiā | (prakāśam) paṇḍam
kkhu kulisa-bipphūjjidam kadham dīṇḍimāḍambareṇa saṁvaraṇijjam hodu |¹⁴⁷ (iti parāñ-
mukhī bhavati |)

kṛṣṇah (apavārya) :

samaroddhura-kāma-kārmuka-śrī-
vijayi-bhrū-yugam ākulākṣi-padmām |
vidhurī-kṛtam apy ati-krudhāgre
mama rādhā-vadanām mano dhinoti ||50||¹⁴⁸

(iti rādhā-paṭāñcalam uccālyā) sundari ! madhureṇa samāpyatām madhu-vihāra-kautukam |

(punar nepathyē) haddhī haddhī ! bho pa{u}mā-sikkhe dutṭha-sārasi tumām pi mām
kaḍakkhasi | tā kīsa parāṇām dhāremi ?¹⁴⁹

rādhikā (niśamya sa-roṣam apasarpantī) : buṁde ! param kettiaṁ viḍambidahmi | tā jhatti
bārehi nam kabāda-paripāḍī-ṇāṭaa-sūttadhāram bhuaṇa-mārārambhi-muralī-sikkhā-nīsaṅkam
karāliā-nattiṇī-kīlā-kuraṅgam |¹⁵⁰

kṛṣṇah (sānanda-smitam) : sakhi vṛṇde ! prasādaya rādhām |

vṛṇdā : priya-sakhi rādhe ! vidagdha-vadhūnām mūrdhany asi | tad akāṇde kaṭhora-māna-
kāṇdena nāpasāraya vallabha-kṛṣṇasāram |

¹⁴⁵ hā dhik hā dhik | katham evaṁ śṛṇvad api na me sphuṭitam karṇa-yugalam ?

¹⁴⁶ svāmini anena tava mugdhatvena lalitā na jīviyati |

¹⁴⁷ niḥsandehāsmi kṛtā kakkhaṭikayā | pracaṇḍam khalu kuliśa-visphürjitaṁ katham dīṇḍimāḍambareṇa
saṁvaraṇīyam bhavatu |

¹⁴⁸ kīdrśam rādhā-vadanām samaroddhūrasya yuddha-pracaṇḍasya kāmasya kārmuka-śriyāḥ dhanuh-śobhāyā
api vijayinor bhruvor yugaṁ yatra ||50||

¹⁴⁹ hā dhik ! hā dhik ! bho padmā-śiṣye duṣṭa-sārasi ! tvam api mām kaṭākṣayasi | tat kasmāt prāṇām dhārayāmi
iti kakkhaṭī-vacanena candrāvalī-parivārāṇām nibhṛta-sthitīm jñāpayati |

¹⁵⁰ vṛṇde ! paraṁ kevalām kīyantaṁ viḍambitāsmi | taj jhaṭiti vārayainaṁ kabāṭa-paripāṭī-nāṭaka-sūtradhāram
bhuvana-mārārambhi-muralī-śikṣā-nīḥsaṅkam bhuvanānām māraṇārambhavatyai kandarpārambha-kāriṇyai vā
muralyai yā śikṣā māraya caturdaśa-bhuvana-stha-jantūn iti tayā nīḥsaṅkam bhuvanānām pāpādi-bhaya-rahitam
| muralī-nādena karṇa-damśitāś ced vayaṁ bhavema katham asya vaśe syāma iti bhāvah | atha ca karālikā-naptrī-
krīḍā-kuraṅgam vaśa-varti-nartaka-vānaro loke krīḍā-kuraṅga ucyate |

rādhikā (bāḍham avajñām abhinīya) : ettha avatthādum ṇa juttahmi |¹⁵¹ (iti niṣkrānta) :

kṛṣṇah : vṛnde, baliyasi roṣānale sāma-mādhvīkam uddīpanāyaiva | tad alam atrānuyātrayā |

vṛndā : kim atra yuktam ?

kṛṣṇah : vṛnde, vara-varṇinī-veśena rādhām prasādhayitum icchāmi | tad atra bhavatyā samādhānam adhyavasīyatām |

(vṛndā saṅgikāram smitam karoti |)

kṛṣṇah : sakhi, gaurāṅga-rāga-saṅgatām varāṅganā-veśa-sādhanām katham atrābhilipsye ?

(praviśya) madhumāṅgalah : pia-baassa, atthi gaurī-ghare tahāviha-besa-samaggī jā pa{u}māe maha hatthe samappidā |¹⁵²

kṛṣṇah (sa-harṣam) : vṛnde, gaurī-gṛha-gambhīrikāyām bhavisyāmi | tad ātma-bhaginī-bhāvena sambhāvanīyo’ham | (iti sa-vayasyo niṣkrāntah |)

vṛndā (parikramya dūre dṛṣṭim kṣipanti) :

campaka-lavaṅga-bakulāny
avacinvantyor vayasyayor atra |
sphuṭam idam eva sa-lajjām
rādhā-vṛttām nivedayati ||51||

(praviśya tatha-vidhā) rādhā : sahi, tado ham aṇuṇedum pa{u}ttam ṇam abahīria ettha pattahmi |¹⁵³

lalitā : rāhe, na kkhu tumahmi kahṇassa gotta-kkhalidam sibiṇe bi sambhāvīadi | tā pa{i}di-pamattāṇam pasūṇam palābe kida-bīsambhā tumām bañcidāsi |¹⁵⁴

viśākhā : haddhī haddhī ! lalide, pekkha—aja sohagga-puṇṇimāhe āraddha-saṅgharisā balīṇo paḍipakkhā | tā viḍambidā hma debeṇa |¹⁵⁵

lalitā : bisāhe saccām kahesi | ettha mahusave ja{i} ahmāṇam muha-mālinṇam sabbattīo pekkhissanti tado solluṇṭham kaḍukkhantīo hasissanti |¹⁵⁶

¹⁵¹ atrāvasthātum na yuktāsmi |

¹⁵² he priya-vayasya, asti gaurī-grhe tathā-vidha-veśa-sāmagrī yā padmayā mama haste samarpitā |

¹⁵³ sakhi, tato’ham anunetum pravṛttam enām kṛṣṇam avadhīrya avajñātām kṛtvā ātra prāptāsmi |

¹⁵⁴ rādhe, na khalu tvayi kṛṣṇasya gotra-skhalitām svapne’pi sambhāvye | tasmāt prakṛti-pramattāṇam paśūṇam pralāpe kṛta-visrambahā tvām vañcītāsi |

¹⁵⁵ hā dhik hā dhik ! lalite, paśya—adya saubhāgya-pūrṇimāṇam ārabdha-saṅgharsā balināḥ pratipaksāḥ | tasmād viḍambitāḥ sma daivena |

rādhikā (sva-gatam) : sāhu sahīo mantenti | tā kim ettha saraṇam ?¹⁵⁷

vṛndā (upasṛtya) : lalite, rāmānujasya nideśena rāmam upanetum prasthitāsmi |

lalitā : kim tti ?

vṛndā : vasanta-śrī-darśanāya |

viśākhā : sahi bumde, kkhaṇam bilambia kuṇa samdhim |¹⁵⁸

vṛndā : satyam jānīhi—mayā duṣkaro'dya sandhiḥ |

viśākhā : kadham bia ?

vṛndā : pṛcchatām ātma-sakhī, yayādyā kaṭūktibhir aparañjitah kañjekṣanah |

rādhikā (nihsvasya) : halā bumde, tumam ccea gadī |¹⁵⁹

vṛndā (sa-vyāja-roṣam) :

asūyā candālī hr̥di padam itā candi viviśur
na vācas te pathyāḥ śruti-saraṇi-sīmāñcalam api |
idānīm audāsyam vasaga-madirākṣi-tatir agān
mukundo nirdvandvī-bhava sakhi mudhā nihśvasisi kim ||52||¹⁶⁰

lalitā : kahim so kkhu mohaṇo ?¹⁶¹

vṛndā : gaurī-sadmani |

lalitā : kim karedi ?¹⁶²

vṛndā : nikuñja-vidyayā sārdham goṣṭhīm tanoti |

tisrah : sahi, kā kkhu ḡiuñja-vijjā ?¹⁶³

¹⁵⁶ viśākhe satyam kathayasi | atra mahotsave yadi asmākam mukha-mālinyam sapatnyah drakṣyanti, tataḥ solluṇṭham kaṭākṣam kurvantyao markatyo hasiyanti |

¹⁵⁷ sādhu sakhyo mantrayanti | tasmāt kim atra śaraṇam ?

¹⁵⁸ sakhi vṛnde kṣaṇam vilambya kuru sandhim |

¹⁵⁹ sakhi, vr̥nde tvam eva gatiḥ |

¹⁶⁰ hr̥di padam sthānam itā prāptā ataeva pathyā vāco na viviśuh |

¹⁶¹ sakhi, kasmin sa khalu mohanaḥ ?

¹⁶² kim karoti ?

¹⁶³ sakhi kā khalu nikuñja-vidyā ?

vr̥ndā (sphuṭam vihasya) : aho maugdhyam kiśorīṇām, yad amūr ati-prasiddhām api nikuñjavidyām na vidanti !

tisrah (sa-lajjam) : sahi kadhehi saccam | ṇa jāṇīhma |¹⁶⁴

vr̥ndā : hanta bho viśuddhāḥ ! kā nāma sā gokule ballava-balikāsti yā khalu svasāram me bhāṇḍīra-devatām na jānīte |¹⁶⁵

lalitā : bumde, dehi tumām mantām jeṇa edam vesammām suhodakkam bhave |¹⁶⁶

vr̥ndā : sakhi, gokulānanda-nigūḍha-viśrambha-maṇi-maṇjuṣeyam nikuñjavidyā | tad enām bhajema |

(iti sarvāḥ parikramanti |)

rādhikā : bumde edam ccea gaurī-maṇḍabam; tā ettha pavisia saṇṇāe kaddhe ṇiuñjavijjām |¹⁶⁷

vr̥ndā (kṛtodgrīvikam ālokya sva-gatam) : hanta gaurīm iva kiśorīm dvāri paśyāmi | (prakāśam) sakhyah, kevalam ekatra bhāṇḍīra-devataiva śikhandena kundalam kurvatī vartate |

tisrah : asacca-saṁsini, ciṭṭha ciṭṭha | jam eso tāṇḍavia-sihaṇḍī paṅgaṇe ciṭṭhadi |¹⁶⁸

vr̥ndā : hanta bho dākṣinaya-śūnyāḥ ! svayam āgatyā samīkṣyatām | kim atrānumānena ?+++

lalitā : halā phuḍām tandāuladā canda{i}ṇo jādā, jaṁ ṇikkumanto candaa-maṇḍalī iminā ṇa lakkhido |¹⁶⁹

rādhikā : halā, gharam pavisia ṇiuñjavijjām pucchahma |¹⁷⁰

(iti sarvāḥ praveśaiṁ nāṭayantī |)

(praviśya) **jaṭilā** : bhaṇidahmi pemmeṇa pa{u}māe—ajje jaḍile ! diṭṭhīā baḍḍhasi | goaḍḍhaṇo bia tuhma putto bi go-kodīsaro hubissadi | jam diṭṭham mae ajja gaurī-titthe rāhie gaurī ārāhīadi tti | tā gadua bahūdiham āsiśāhīm baḍḍhayissam | (iti parikramya raṅgiṇīm aṅgane dr̥ṣṭva sānandam) sāhu pa{u}me sāhu | asacca-bhāsiṇī nāsi | (punar nibhālyā sa-khedam)

¹⁶⁴ sakhi, kathaya satyam | na jānīmaḥ |

¹⁶⁵ svasāram bhaginīm vastutas tu svasya mama sāram kṛṣṇam |

¹⁶⁶ vr̥nde, dehi tvām mantram yenedam vaiśamyam sukhodarkam bhavet |

¹⁶⁷ vr̥nde, etad eva gaurī-maṇḍapam; tad atra praviśya saṁjñayā saṅketāhvānena karṣaya nikuñjavidyām |

¹⁶⁸ asatya-satiṣṇini, tiṣṭha tiṣṭha | yasmād eṣa tāṇḍavika-śikhaṇḍī prāṅgaṇe tiṣṭhati |

¹⁶⁹ sakhi, sphuṭam tandrākulatā candrakiṇo jātā yat niṣkraman candraka-maṇḍalir anena na lakṣyate |

¹⁷⁰ sakhi, grhaṇm praviśya nikuñjavidyām prcchāmaḥ |

haddhī haddhī | kahāṁ gaurī-simhassa sire tāñḍavio citṭha{i} | tā parāvatṭia puttāṁ āñissam |¹⁷¹ (iti dhāvantī niṣkrāntā |)

rādhikā (janāntikam) : sahio, pekkhadha loottaram kim pi gaurē saundariam |¹⁷²

sakhyau : halā saccam saccam | ṭhāne kahṇassa pemma-vīsahma-saṁbhāvidā esā |¹⁷³

rādhikā : ḥam adiṭṭha-pūbbam sambhāsidum sa-sambhamahmi |¹⁷⁴ (ity apatrapam nāṭayati |)

(nepathyē) yāmi vr̄nde ! nūnam rādhayā nāham paricīye | mayā tu sahasra-dheyam anubhūyamānāsti |

vr̄ndā (sva-gatam) : citram sākṣād aṅganā-kanṭha-dhvanir evāyam |

rādhikā : burmde, ḥa jāne kīsa pasahāṁ ḥiuñjavijjāe sinijjhadi me hiaam |¹⁷⁵

vr̄ndā : sakhi, tattvam jāne | na citram idam yad asāv api ciram tvayy anurajyati |

rādhikā (sānandam anusṛtya) : halā ḥiuñjavijje ! kahim so tuha ḥiuñja-nāaro ?¹⁷⁶

(nepathyē) sakhi, kas tam jano jānāti ?

lalitā : sahi ḥiuñjavijje, mumcehi parihāsa-cchalam | appavaggo de ahmāriso jaṇo |¹⁷⁷

(nepathyē)

bāḍham tattvam avijñāya
tapyamānah kṛṣānunā |
kathāṁ śārada-padmākṣi
pāradah parilabhyate ||53||

vr̄ndā (janāntikam)

smerā kapola-pālī
śamsati dūtyam nikuñjavidyāyah |
rādhe mṛḍulaya tad imāṁ

¹⁷¹ bhaṇitāsmi premṇā padmayā—ārye jaṭile, diṣṭyā vardhase | govardhana iva tava putro'pi go-koṭīśvaro bhavisyati | yad dr̄ṣṭam mayādyā gaurī-tīrthe rādhikyā gaurī ārādhyate iti | tad gatvā vadhūtikām aham āśīrbhir vardhayiṣyāmi | sādhu padme sādhu | asatya-bhāṣinī nāsi | hā dhik hā dhik | kathāṁ gaurī-simhasya śirasī tāñḍavikas tiṣṭhati ? tat parāvartya putram ānayiṣyāmi kṛṣṇa-saṅgatāṁ vadhum darśayitum iti bhāvaḥ |

¹⁷² sakhyah, paṣyatha lokottaram kim api gauryāḥ saundaryam |

¹⁷³ sakhi, satyam satyam | sthāne kṛṣṇasya prema-visramba-sambhāvidaiṣā |

¹⁷⁴ enāṁ adṛṣṭa-pūrvāṁ sambhāśitum sa-sambhramāsmi |

¹⁷⁵ vr̄nde, na jāne kasmāt prasabham haṭhāt-kāreṇa nikuñjavidyayā snihyate mama hr̄dayam |

¹⁷⁶ sakhi nikuñjavidye ! kutra sa tava nikuñja-nāgarah ?

¹⁷⁷ sakhi nikuñjavidye parihāsasya cchalam tyaja | ātma-vargas te'smādṛśo janah |

snehenābhya jya bhavyena ||54||

rādhikā : halā ḥiuñjavijje ! kīsa bumdebba ḥānubaddhasi siñeha-bandham ?¹⁷⁸

(nepathyē)

vidhiḥ padme pādau nava-kadalike sakthi-yugalim
mṛṇāle dor-dvandvam tava śaśinam āpādya vadanam |
mṛḍūnām arthānām na kaṭhinam avaṣṭambhakam ṛte
sthitiḥ syād ity atra vyadhita hṛdayam nūnam aśanīm ||55||¹⁷⁹

rādhikā : burinde, pekkha sāñurāa-hāsam parihasijjāmi ḥiuñjavijjāe | tā gadua milissam |¹⁸⁰ (iti niṣkrāntā |)

vṛndā :

gokula-rāmā-preyasi
nikuñjavidye kaṭhora-dhīs tvam asi |
yat-pravaṇām api purataḥ
parirabhya sakhīm na rañjayasi ||56||¹⁸¹

viśākhā : iām rāhī ḥiuñjavijjam pariraddhum bhua-vallim ullāsemtī pemma-bīsaddham
jappadi |¹⁸²

(nepathyē) halā bhāṇḍīra-deade ! pekkha—goula-pavesa-velā paccasīadi | tā karijja{u}
trṇām ahmesu līlā-rañga-saṅgamido kahṇassa ppasāo |¹⁸³

lalitā : burinde, esā tujjha bahiṇī rāhīam parirambhia cumbedi |¹⁸⁴

viśākhā (sa-śāṅkam) : ditthā ḥillajjiāe tujjha ḥiuñjavijjāe purisa-dhamma-luddhadā | jām esā
rāhā-bakkhoruhe ḥaharaṅkuram appedi |¹⁸⁵

vṛndā (sa-smitam) : sakhi mābhyaśūyam kṛthāḥ | premotkarṣa-vilāso’yam |

¹⁷⁸ sakhi nikuñjavidye ! kasmāt vrndeva nānubandhnāsi sneha-bandham ?

¹⁷⁹ vidhir vidhātā padme dve āpādya sakthi-yugalam evam sarvatra mṛḍūnām padmādīnām kaṭhinyam kaṭhoram
avaṣṭambhakam vinā sthitir na syād iti hetoḥ aśanīm antar-hṛdayam vyadhitam akarot ||55||

¹⁸⁰ sakhi vṛnde, paśya sāñurāga-hāsam parihasitāsmi nikuñjavidyayā | tasmād gatvā miliṣye |

¹⁸¹ he gokula-rāmānām preyasi pakse gokula-rāmā preyasyo yasya krṣṇasya | bahu-preyasi rājā iti īyaso
bahuvrīhā iti pratiṣedho vaktavya iti hrasva-niṣedhāt strī-pratyasyāvikṛtavāt yustrākhau nadīty atra strī-

pratyayasyaiva nadī-samjñākarot ambādy-artha-nadyo hrasvah | pravaṇām namrām ||56||

¹⁸² iyam rādhā nikuñjavidyām parirabdhum bhuja-vallikam ullāsayantī satī prema-viśrabdham jalpati |

¹⁸³ sakhi, bhāṇḍīra-devate paśya | gokula-praveśa-velā pratyāśīdati | tat kāryatām tūrnam asmāsu līlā-rañga-
saṅgamitāḥ krṣṇasya prasādaḥ |

¹⁸⁴ vṛnde, esā tava bhaginī rādhikām parirabhya cumbati |

¹⁸⁵ drṣṭā nirlajjaya tava nikuñjavidyā puruṣa-dharma-lubdhatā | yad esā rādhā-vakṣoruhe nakharāṅkurān
arpayati |

(praviśya sotkampā) **rādhikā** (sa-bhrū-bhaṅgam) : bumde juttam juttam ahmesu tuhma
jihmattaṇam |¹⁸⁶

vrndā (vihasya) : sakhi, na vedmi kim tavākūtam |

sakhyau (sa-smitam) : burnde, viṇṇādā de mohinī-bhūdā ṇiuñjavijjā |¹⁸⁷

(tataḥ praviśati sa-putrā) **jaṭilā** : baccha ahimaṇo, pekkha paṅgaṇe rāṅgiṇī taha taṇḍavio bi
sihaṇḍī ciṭṭha{i} |¹⁸⁸

abhimanyuh : amba saccam kahesi | jaṁ diṭṭham mae goba-maṇḍaleṇa saddham ekko jjebba
goulaṇm pa{i}ṭṭho |¹⁸⁹

jaṭilā : baccha, esā visāriṇī kābi sorabbha-dhārā jjebba tam sāhasia-mihuṇam ettha kahei |¹⁹⁰

abhimanyuh : amba bhavadī nideso bi mae padipālido ajja samutto | tā dāṇīm rāhiam
mahurā-pure ṇa{i}ssam |¹⁹¹

jaṭilā : putta diṭṭhiā ekka-duāram gharam | tā duāra-bhittie laggā bhavia sunahma
patthāvam |¹⁹² (iti tathā sthitau |)

(praviśya) **kṛṣṇah** (sa-smitam) : rādhe ! mā sma kārṣīr atidurlabhe'sminn arthe
prārthanam |¹⁹³

rādhikā (sa-narma-smitam) : a{i} dei pasīda pasīda |

abhimanyuh (gr̥ham praviśya) : hum sāhasini, paccakkham hatthāhatthi gahīdāsi |¹⁹⁴

kṛṣṇah (sva-gatam) : hanta ! svarād abhimanyum abhijñāya kātareyam priyā yaṣṭivad bhūmau
nipapāta |

jaṭilā (sa-vismayam aṅgulyā darśayantī) : baccha loottareṇa lāṇṇa-jhāreṇa kā esā gaurī
gharam ujjalei ?¹⁹⁵

¹⁸⁶ vṛṇde, yuktam yuktam asmāsu tava jihmatvam kuṭilatvam |

¹⁸⁷ vṛṇde, vijnātā te mohinī-bhūtā nikujñavidyā |

¹⁸⁸ vatsa abhimanyo, paśya prāṅgaṇe rāṅgiṇī tathā taṇḍaviko'pi śikhaṇḍī tiṣṭhati |

¹⁸⁹ amba satyam kathayasi | yad drṣṭam mayā gopa-maṇḍalena sārdham eka eva rāmo gokulam pravistāḥ |

¹⁹⁰ vatsa esā visāriṇī kāpi saurabhya-dhārā eva tam sāhasika-mithunam atra kathayati |

¹⁹¹ amba, bhagavatyā nideśo'pi mayā pratipālito'dya satmṛttah | tasmād idānīm rādhikām mathurā-pure
nesyāmi |

¹⁹² putra diṣṭyā eka-dvāram gharam gr̥ham | tad dvāra-bhittau lagnau bhūtvā śṛṇuvah prastāvam |

¹⁹³ mā sma kārṣīr iti pratyuttaram pūrvah kṛṣṇasaya prasādaḥ kāryatām ity arthasya |

¹⁹⁴ hum sāhasini pratyakṣam hastāhasti gr̥hitāsi |

¹⁹⁵ vatsa! lokottareṇa lāṇṇa-jhāreṇa kā esā gaurī gr̥ham ujjvalayati ?

abhimanyuh (vimrsya) : amba dei pasīda pasīda tti bhania rāhīe danḍa-ppanāmo kidatthi | tā esā dibba-rūpā mahesa-mahisī phuḍam pādubbhūdā |¹⁹⁶

kṛṣṇah (sa-harṣam ātma-gatam) : gaurī-nepathyam mama suṣṭhu pathyam babhūva |¹⁹⁷

sakhyau (sānandam) : gobuttama tuhmāṇam ammeḍideṇa ahmehim ārāhijjantī gaurī padimādo ḥikkamidā |¹⁹⁸

abhimanyuh : bisāhe, kim dāṇīm dei-pāde sudullaham rāhie abbhatthidam |¹⁹⁹

kṛṣṇah : vīrābhimanyo ! dāruṇam kim api saṅkaṭam tavopasthitam | tan nivṛttim iyam yācate |

abhimanyuh (sa-saṅkam) : bhaavadi, kerisam tam ?²⁰⁰

kṛṣṇah : vṛnde, tad-abhivyaktaye saṅkucanti me vacanāni | tatas tvaya kathyatām |

vṛndā : māninn abhimanyo, paraśvas tvarī bhojeśvareṇa bhairavāya sāyam upahārī-kartavyo’si |

jaṭilā (sa-vaiklavyam) : dei ! pasīda pasīda | jīa-puttīam main karehi |²⁰¹

rādhikā (sa-harṣam utthāya) : dei, pasīda pasīda |

kṛṣṇah (smitvā) : rādhe, varṇitam eva te | yad adya dūrnivāram idam |

rādhikā (sa-kāku-bharāṇ prañamya) : hanta ballavī-ula-deade, kim pi asakkam de ḥatthi | tā tue ḥāheṇa abippaoam pasādīkadua aṇugehīadu eso jaṇo |²⁰²

kṛṣṇah (smitvā) :

vaśī-kṛtātmāsmi vaśīndra-duṣkarais
tavādyā rādhe nava-bhakti-dāmabhīḥ |
tad-iṣṭa-siddhim kṛta-gokula-sthitīḥ
sadā mad-ārādhanatas tvam āpsyasi ||57||²⁰³

¹⁹⁶ amba devi, prasīda prasīda iti bhanītvā rādhayā danḍavat prañāmāḥ kṛto’sti | tad esā divya-rūpā maheśa-mahiśī sphuṭāṇ prādurbhūtā |

¹⁹⁷ gaurī-nepathyam prasādhanam eva mama suṣṭhu yathā syāt tathā pathyam upakāri babhūva | kim api sandeho nāstīty arthaḥ |

¹⁹⁸ gopottama, yuṣmākam āmreḍitenā dvīs-trir-uktena asmābhir ārādhyamānā gaurī pratimāto niṣkramitā |

¹⁹⁹ viśākhe kim idānīm devī-pāde sudurlabham rādhayābhyarthitam |

²⁰⁰ bhagavati, kīdrśam tat ?

²⁰¹ devi prasīda prasīda, jīvat-putrāṇ mām kuru |

²⁰² hanta ballavī-kula-devate ! vallavīnām kula-devate vallavī-samūhāṇām devate iti ca | kim api aśakyam te nāsti | tasmāt tvayā nāthena aviprayogam prasadikṛtya anugṛhyatām esa janāḥ | nāthenābhimanyunā iti jaṭilāṁ jñāpayitum abhipretyārthaḥ | vastutas tu tvayā nātheneti sāmānādhikaranyam |

abhimanyuh (socchvāsam) : a{i} bhatta-jaṇa-bacchale ! kadā bi mahurāhimuhī mae ḥa rāhiā kādabbā | tā iha basantī tumam esā ārāhedu |²⁰⁴

jaṭilā (rādhām aliṅga) : a{i} goulā-ṇandinī rakkhidahmi |²⁰⁵

vrṇdā (abhimanyum avekṣya) :

vidhvāṁsayati hi pūṁśāṁ
sādhwī-parivāditāyūṁṣī |
para-devatātra gaurī
bhāva-grāhīṇy asau vadatu ||58||²⁰⁶

kṛṣṇaḥ : dhanyābhimanyo ! kalyāṇa-sādhikā te rādhikā | tad asyāṁ nāviśrabdhena bhavitavyāṁ bhavatā |

abhimanyuh : dei rāhī-vesāṁ kadua subaleṇa ambā me parihasijja{i} | tam pekkhia maccharī anahīṇo micchā-hisattim uppābedi |²⁰⁷

lalitā : ahimaṇo diṭṭhiā saāṁ ccea bīsatthosi |²⁰⁸

abhimanyuh : amba ehi maha gharam | sabbassa{i}ṁ mahura-pure ṣedum ṣijuttam janam ṣivarehma |²⁰⁹ (ity ambayā saha harīṁ praṇamya niṣkrāntah |)

sakhyau (rādhām āśliṣya sāsram) : ha pia-sahi ! kadhaṁ pāmarehim tumam mahurā-pure ṣedum ṣiccidāsi |²¹⁰

(praviṣya) **paurṇamāśī** (sānanda-smitam) :

aṅgarāgeṇa gaurāṅgī
hiranya-dyuti-hāriṇī |
mām agre rañjayaty eṣā
nikuñja-kula-devatā ||59||

²⁰³ vaśindra-duṣkaraiḥ jitendriyāṇāṁ duṣkaraiḥ nava-bhakti-dāmabhiḥ tena tvāṁ satī-cūḍāmanir asi iti jñāpayati | tat tasmāt kṛta-gokula-sthitih | satī anena mathurā-prasthānam vārayati | sadā mad-ārādhanata ity anena sadā vanāgamane jaṭilayā ājñām kārayati ||57||

²⁰⁴ ayi bhakta-jana-vatsale kadāpi mathurābhīmukhī mayā na rādhikā kartavyā | tad iha vasantī tvāṁ eṣā ārādhayatu |

²⁰⁵ ayi gokula-nandini, rakṣitāsmi |

²⁰⁶ sādhwī-parivāditā kartrī āyūṁṣī vidhvāṁsayati para-devatety anena tad-vākye ced viśvāsaṁ na kariṣyasi tarhi mariṣyatī dyotitam |

²⁰⁷ devi ! rādhā-veśāṁ kṛtvā subalena ambā me parihasyate | tat prekṣya matsarī anabhijño mithyābhīsaktim kalaṅkam utpādayati utthāpayati |

²⁰⁸ abhimanyo, diṣṭyā svayam eva viśvasto'si |

²⁰⁹ amba, ehi mama gr̄ham | sarvasvāni mathurā-pure netum niyuktam janam nivārayāvah |

²¹⁰ hā hā priya-sakhi kathāṁ pāmaraiḥ tvāṁ mathurā-pure netum niścītāsiḥ |

kṛṣṇah (parikramya) : bhagavati vande |

paurṇamāśī : āśīḥ-satam | hanta yasoda-mataḥ ! diṣṭyā bhavatādya saṁvardhitāsmi yad aham rādhikā-viślesa-vedanānām anabhijñīkṛta |²¹¹

kṛṣṇah :

uttīrṇā parama-bhayād babbūva rādhā
nirbādhājani jaratī gata-dhī-śuciḥ |
niḥśāṅkam pramadam itās tathādya sakhyāḥ
kartavyam bhagavati kiṁ priyam tavāsti ||60||

paurṇamāśī (sānandāśram) : gokula-bandho ! bāḍham avandhya-janmāsmi kṛtā | tathāpi kiñcid abhyarthaye—

prathayan guṇa-vṛṇḍā-mādhurīm
adhi-vṛṇḍāvana-kuñja-kandaram |
saha rādhikayā bhavān sadā
śubham abhyasyatu keli-vibhramam ||61||

kim ca—

antah-kandalitādarah śruti-puṭīm ugdhātayan sevate
yas te gokula-keli-nirmala-sudhā-sindhūttha-bindum api |
rādhā-mādhavikā-madhor mādhurīmā svārājyam asyārjayan
sādhīyān²¹² bhavadiya-pāda-kamale premormir unmīlatu ||62||

kṛṣṇah (smitvā) : bhagavati tathāstu | tad ehi | go-dohāvasāne mām aprekṣya cintayiṣyantau
pitarāv avilambam gokulam praviṣya nandayāvah | (iti niṣkrāntah |)

(iti niṣkrāntah sarve |)

iti śrī-vidagdha-mādhave
gaurī-vihāro nāma
saptamo'ṅkah
||7||

--o)0(o--

grantha-samaptih

²¹¹ yaśodā mātā yasya hanta harṣe |

²¹² sādhīyān sādhutaraḥ atiśayataro vā

rādhā-vilāsam vītāṅkam
catuh-śaṣṭi-kalā-dharam |
vidagdha-mādhavam sādhu
śīlayantu vicakṣaṇāḥ ||1||

nanda-sindhu-bāṇendu-
saṅkhye saṁvatsare gate |
vidagdha-mādhavaṁ nāma
nāṭakam gokule kṛtam ||2||²¹³

śānta-śriyāḥ parama-bhāgavatāḥ samantād
dvaiguṇya-puñjam api sad-guṇatām nayanti |
doṣāvalim aparitāpitayā mṛdūni
jyotiṁśi viṣṇu-pada-bhāñji vibhūṣayanti ||3||

samāptam idam vidagdha-mādhava-nāṭakam

--o)0(o--

=+=

²¹³ saṁvatsara 1589 = 1533 AD.